

C O L E C Ț I A
TIMPUL PREZENT

VALENTIN STAN

*

**ROMÂNIA ȘI EȘECUL CAMPANIEI
PENTRU VEST**

Valentin Stan este lector de relații internaționale și istorie contemporană universală la Facultatea de Istorie a Universității din București. Membru în Consiliul Centrului pentru Studii Euro-Atlantice al Universității din București.

Coordonează colecția *Timpul prezent* la Editura Universității din București.

VALENTIN STAN

**R O M Â N I A
ȘI
EȘECUL CAMPANIEI
PENTRU VEST**

**EDITURA UNIVERSITĂȚII DIN BUCUREȘTI
1999**

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ
BUCUREȘTI
DATA 11 30/1965

226/107

B.C.U. București

C199901823

© Editura Universității din București

Șos. Panduri, 90-92, București - 76235; Telefon/Fax 410.23.84

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale

STAN, VALENTIN

România și eșecul campaniei pentru Vest / Valentin Stan

București: Editura Universității din București, 1999

316 p.; 21 cm. - (Timpul prezent)

Bibliogr.

ISBN 973-575-310-3

1. România

327(498)

CUPRINS

INTRODUCERE.....	9
------------------	---

PARTEA I ROMÂNIA ȘI DINAMICA EURO-ATLANTICĂ

CAPITOLUL 1

ROMÂNIA ȘI STRUCTURILE DE SECURITATE

OCCIDENTALE.....	17
a) Instituții interconectate: transformare și lărgire.....	17
b) NATO și Uniunea Europeană: Extinderi separate?.....	19
c) NATO și Uniunea Europeană: Extinderi complementare.....	21
d) NATO, Uniunea Europeană și Uniunea Europei Occidentale: O relație de securitate.....	23
e) "Drumul regal".....	26
f) România între NATO și UE.....	29
g) Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa (OSCE).....	30

CAPITOLUL 2

RELAȚIA DINTRE STRUCTURILE DE SECURITATE

OCCIDENTALE ȘI RUSIA	35
a) Locul Rusiei în strategiile de securitate americane și europene..	35
b) Helsinki, martie 1997.	41

CAPITOLUL 3

ROMÂNIA ȘI RUSIA ÎN CONTEXTUL LĂRGIRII

STRUCTURILOR EURO-ATLANTICE	49
a) Rapoartele Roman la Adunarea Atlanticului de Nord.....	49
b) Programul Ciorbea.	53

CAPITOLUL 4**EȘECUL CAMPANIEI PENTRU INTEGRAREA ROMÂNIEI ÎN NATO ȘI UNIUNEA EUROPEANĂ**

NATO ȘI UNIUNEA EUROPEANĂ	57
a) Stadiul actual al procesului de lărgire a NATO.....	57
b) Explicații cu privire la eșecul campaniei pentru integrarea României în NATO.	60
c) Politicile românești pentru NATO.	66
- "Coaliția de voință".	66
- Apărare colectivă <i>versus</i> securitate colectivă.	69
- Unele poziții anti-NATO ale înaltelor oficialități române.	72
- Inadecvări principiale.	86
- Relația franco-română și campania pentru NATO.	88
- Ministerul Afacerilor Externe din România și campania pentru NATO.	98
- Problema Kosovo și relația României cu NATO.	102
d) Eșecul României în tentativa de a începe negocieri de aderare la Uniunea Europeană.	108
- Documentul Consiliului European de la Luxemburg din 12-13 decembrie 1997.	108
- Poziții oficiale românești înainte și după Luxemburg.	116

PARTEA A II-A**ROMÂNIA ȘI PROBLEMATICA MINORITĂȚILOR****CAPITOLUL 1****SECURITATEA INTERNAȚIONALĂ ȘI DREPTURILE OMULUI**

a) Globalizare și interdependență.	125
b) Drepturile omului - o problemă internațională.....	129
c) Drepturile omului și securitatea internațională.....	134
d) Securitatea și drepturile omului - poziții românești.....	139

CAPITOLUL 2**TRATATELE MINORITĂȚILOR, 1919-1920 ȘI STRUCTURA**

GARANȚIILOR INTERNAȚIONALE	143
a) "Lección trecutului".	143
b) Reglementări naționale și internaționale cu privire la minorități. Scurt istoric.	149

c) Sistemul de protecție a minorităților stabilit prin Liga Națiunilor.	151
d) Ideea drepturilor colective la Liga Națiunilor.	155
e) Drepturile colective <i>versus</i> drepturile individuale.	163
f) Dimensiunea colectivă a drepturilor după 1945.	165
g) Drepturile colective și supremația drepturilor individuale.	168

CAPITOLUL 3

MOMENTUL 1918. CONCEPTUL DE STAT NAȚIONAL	173
a) Istorie, frontiere și minorități.	173
b) România și Conferința de Pace de la Paris, 1919-1920.	179
c) 1 Decembrie 1918 - Ziua Națională a României.	184
d) Constituția României, națiunea și statul național.	192

CAPITOLUL 4

SUBSIDIARITATEA ȘI PROGRAMUL UNIUNII DEMOCRATE MAGHIARE DIN ROMÂNIA (UDMR)	199
a) Subsidiaritatea.	199
b) Motivația politică generală a Programului UDMR.	207
c) Autodeterminarea.	211
d) Comunitate națională, națiune, popor, minoritate, autonomie și statut special.	218
e) Recomandarea 1201.	224
f) Tratatul româno-ungar.	229
g) Popor, autodeterminare, statut special.	236
h) Drepturile colective și documentele internaționale.	245

CAPITOLUL 5

NAȚIONALISM ȘI SECURITATE EUROPEANĂ: INTEGRAREA EURO-ATLANTICĂ A ROMÂNIEI (1992-1996)	249
a) Noile sfidări.	249
b) România și calificarea pentru integrarea euro-atlantică.	252
c) "Securitate societală" și "hiper-naționalism".	258
d) "Hiper-naționalism" și guvernare politică în România.	264
e) Naționalism, oameni, instituții.	276
f) UDMR și naționalismul maghiar.	280

BIBLIOGRAFIE	283
a) Documente: Tratatate, legi, rezoluții, rapoarte, studii și analize ale instituțiilor interne și internaționale, acte politice, economice și administrative, programe de partid, declarații unilaterale și comune la nivel de stat, comunicate, enciclice papale, dezbateri parlamentare, audieri, texte istorice cu valoare documentară, interne și internaționale, memorialistică.	283
b) Documente: Declarații, cuvântări, expuneri, interviuri și conferințe de presă.	292
c) Studii și lucrări științifice.	297
d) Materiale de presă.	313

INTRODUCERE

Lucrarea de față abordează o temă puțin tratată în România și anume corelarea dezvoltării mediului de securitate european actual cu experiența istorică a definirii interesului național românesc. Trebuie spus de la început că aceste pagini includ rezultatul unei cercetări interdisciplinare în domeniul relațiilor internaționale. Considerăm că este singura formulă ce poate să ofere, astăzi, substanța necesară evaluărilor de politică externă și suportul adecvat luării deciziilor politice, în cadrul unei dinamici internaționale foarte rapide. Elementele furnizate de studiul dezvoltărilor istorice, cu valorificarea contribuției științelor politice și dreptului internațional pot să contureze o imagine relativ completă a dimensiunilor reale ale mediului de securitate european.

Plasarea problematicei minorităților naționale în interiorul dezbaterii cu privire la conceptul european de securitate este principalul element de noutate adus de această lucrare în peisajul preocupărilor științifice din România. Al doilea element de noutate, pentru cercetarea științifică, este reprezentat de analiza relațiilor de interdependență între procesele de dezvoltare ale principalelor instituții interconectate de securitate din spațiul euro-atlantic: NATO, Uniunea Europeană (UE are prin Tratatul de la Maastricht o importantă dimensiune de securitate), Uniunea Europei Occidentale. Studiul acestor interdependențe s-a dovedit cu atât mai întemeiat în România, cu cât oficialii acestei țări au tratat procesele respective, în elaborarea obiectivelor de integrare europeană și euro-atlantică ale statului român, ca procese independente, fără legătură între ele. Eșecurile de la Madrid (ratarea primului val de integrare în

NATO) și de la Luxemburg (ratarea primului val de negocieri de aderare la UE) s-au datorat în parte și acestor abordări total necorespunzătoare obiectivelor propuse.

Al treilea element de noutate pe care îl prezintă această lucrare este faptul că oferă o primă analiză, pe baze științifice, a eșecului suferit de România în campania sa de integrare europeană și euro-atlantică. Evident, autorul prezintă opțiunea unei analize bazate pe documente și mărturii care poate fi completată sau amendată. Este însă pentru prima oară când o astfel de cercetare, subordonată până în prezent unor calcule strict politice, se realizează pe baza valorificării datelor istorice, de drept internațional și relații internaționale la îndemâna cercetătorului.

Al patrulea element de noutate vizează modul în care această lucrare asimilează experiența trecutului istoric. Autorul consideră că trecutul istoric nu mai poate fi tratat astăzi în maniera simplistă a unei analize supuse exclusiv metodei consacrate sub numele lui von Ranke. Ideea că istoria poate fi scrisă așa cum "a fost în realitate" s-a dovedit de-a lungul timpului o intenție generoasă, dar foarte puțin "realistă" ea însăși. Numeroși au fost istoricii care au invocat constant obiectivitatea în tratarea faptelor istorice pentru a descoperi că lucrările lor se deosebeau fundamental în concluzii și metodă de lucrările similare, tratând același subiect, ale unor colegi de breaslă, care clamau la fel de insistent obiectivitatea studiilor lor.

Oricât ne-ar place sau nu, formula lui Benedetto Croce, în conformitate cu care "orice istorie este istorie contemporană"¹, pare a avea un sens confirmat de istoria istoriografiei mondiale. Mai precis, în limbajul lui Carr, "istoricul nu este nici umilul sclav nici tiranicul stăpân al faptelor". Aceasta pentru că istoria este "un proces continuu de interacțiune între istoric și fapte, un dialog fără sfârșit între prezent și trecut"². Evident, nu se pune problema renunțării la analiza solidă a documentului istoric și la valorificarea faptelor consemnate de sursele documentare serioase. Orice lucrare istorică trebuie să se bazeze pe ele.

¹ Vezi E. H. Carr, *What Is History?*, Penguin Books, Harmondsworth, 1964, pp. 20-21.

² Vezi *Ibidem*, p.16, pp. 29-30.

Problema este în ce măsură lucrarea respectivă poate fi utilă societății în care este produsă sau, mai bine zis, în ce măsură valorificarea trecutului poate da o măsură pentru prezent și viitor. Nu facem parte din categoria celor care consideră că istoria ne poate învăța o lecție, așa cum sunt cele predate în școală. Nu credem nici că studiul intens al istoriei ne poate ajuta să prezicem viitorul. Dar suntem de părerea acelor istorici care consideră că, dacă istoria nu poate ajuta la prezicerea viitorului, cu siguranță ne poate ajuta să ne "pregătim pentru el"³.

De aceea, mai ales în studiul relațiilor internaționale, considerăm că istoricul trebuie să descopere acele elemente generice care dau specific unui anume fenomen internațional, care pot dura în timp sau se pot repeta ca modele de politică externă sau interpretare a mediului internațional, cu efect asupra intereselor de stat și a raporturilor la scară globală. Există deja în Vest o adevărată școală a studierii fenomenului istoric cu scopul de a descoperi "cunoașterea generică" (*generic knowledge*), adică "o cunoaștere mai bună a problemelor generice care pot să apară repetat în coordonarea politicii externe"⁴. Această *generic knowledge* este mai mult decât un simplu rezultat al unui demers științific cu valoare teoretică sau strict documentară. Ea este, de fapt, "usable knowledge" adică "știință folositoare"⁵ în sens pragmatic. Ea poate fundamenta decizia politică în domeniul politicii externe acum și în viitor.

Plecând de la aceste considerente, autorul lucrării de față a încercat o valorificare a trecutului istoric în spiritul definirii intereselor de securitate ale României de astăzi. Baza tratării mediului de securitate european s-a construit pe acest *case-study* românesc vizând identificarea elementelor unei "științe folositoare" pentru decizia în materie de politică externă acum. Indiferent dacă această încercare a reușit sau nu, este pentru prima oară când se realizează o astfel de tentativă în peisajul științific românesc.

---

³ Vezi John Lewis Gaddis, "History, Theory, and Common Ground", în *International Security*, Summer 1997, Vol. 22, No. 1, p. 84.

⁴ Vezi Alexander L. George, "Knowledge for Statecraft: The Challenge for Political Science and History", în *International Security*, Summer 1997, Vol. 22, No. 1, p. 45.

⁵ Vezi *Ibidem*, p. 52.

Lucrarea de față se întemeiază pe o bogată și variată bibliografie. Am avut în vedere documentele de bază pentru configurarea unei imagini pertinente a mediului de securitate euro-atlantic și a situației din România: tratate, legi, rezoluții, rapoarte, studii și analize ale instituțiilor interne și internaționale, acte politice, economice și administrative, programe de partid, declarații unilaterale și comune la nivel de stat, comunicate, enciclice papale, dezbateri parlamentare, audieri, texte istorice cu valoare documentară, interne și internaționale, memorialistică.

Un element suplimentar de noutate adus de această lucrare este modul în care au fost valorificate rapoartele la Adunarea Atlanticului de Nord sau Adunarea Parlamentară a Uniunii Europei Occidentale, foruri fără rol de decizie în NATO sau UEO, dar care, prin nivelul de expertiză angajat în realizarea rapoartelor parlamentare, configurează de o manieră semnificativă nu numai decizia politică în instituțiile respective, dar și realitățile securității globale, așa cum este ea percepută în Vest. Se poate vorbi de o primă analiză în România a unor astfel de rapoarte, unele dintre ele redactate de raportori români. Se adaugă la aceste rapoarte conținutul extrem de prețios al analizelor de la *Congressional Research Service* din SUA, dar și de la alte instituții occidentale.

Pentru tratarea fenomenelor istorice legate de problematica minorităților în România, am avut în vedere documente din Arhiva Ministerului Afacerilor Externe român și acte ale principalelor instituții internaționale ale perioadei interbelice, printre care, în primul rând, Liga Națiunilor și Curtea Permanentă de Justiție Internațională. Foarte utile s-au dovedit culegerile de documente coordonate de profesorul Ioan Scurtu. Pentru perioada actuală, accentul a căzut pe rapoartele prezentate în cadrul Comisiei pentru Drepturile Omului, din cadrul Consiliului Economic și Social al ONU (cu precădere rapoartele Eide), documentele Consiliului Europei, OSCE și Uniunii Europene.

Am folosit în egală măsură documente ale momentului, pentru a surprinde pozițiile oficiale ale principalilor actori internaționali: declarații, cuvântări, expuneri, interviuri și conferințe de presă. Astfel, cititorul poate lua contact direct cu punctele de vedere exprimate de lideri ca William Clinton, François Mitterrand, Jacques Chirac, John Major, Tony Blair,

Klaus Kinkel, Madeleine Albright, Robin Cook, George Robertson, Javier Solana, Jacques Santer, Hubert Vedrine, William Cohen, Boris Elțân, Viktor Orban, Corneliu Coposu, Emil Constantinescu, Ion Iliescu, Adrian Năstase, Adrian Severin, Andrei Pleșu ș.a. La aceste poziții se adaugă o importantă selecție de materiale din presa internă și internațională: *Rador, Rompres, Adevărul, România liberă, Cronica Română, Curierul Național, Cotidianul, Evenimentul zilei, Național, Jurnalul Național, Azi, Associated Press, Washington Post, International Herald Tribune, The Economist, CNN International etc.*

La nivelul studiilor și lucrărilor de specialitate, am avut în vedere istorici, juriști și specialiști în relații internaționale și problematica minorităților consacrați, din România, cum sunt: Gheorghe Brătianu, Constantin Kirițescu, Florin Constantiniu, Iuliu Maniu, Nicolae Titulescu, V. V. Tilea, Vintilă Brătianu, George Sofronie, Mircea Djuvara, Romul Boilă, I. Mateiu, Vintilă Gaftoescu, Pierre Banesco, N. Dașcovici, Valeriu Stoica ș.a. La aceștia se adaugă lucrările unor renumiți specialiști occidentali, în domeniile amintite fiind incluse aici și studiile de securitate: Francesco Capotorti, James Joll, Peter Calvocoressi, Gudmundur Alfredsson, Arthur de Balogh, Hedley Bull, Barry Buzan, K. Deutch, Willem van Eekelen, Asbjorn Eide, Stephen van Evera, Francis Fukuyama, Tom Gallagher, Ernest Gellner, Nicole Gnesotto, Hurst Hannum, Richard Holbrooke, Charles W. Kegley Jr., Eugene Wittkopf, Robert Keohane, Henry Kissinger, Lord Gore-Booth, Bernard Kouchner, Catherine Lalumière, Andrew Duff, Helen Wallace, Marc Wilke, Arend Lijphart, Timothy Hillier, James Mayall, John J. Mearsheimer, Hugh Miall, Hans Morgenthau, Jean Boulois, James Rosenau, George Schöpflin, Anthony D. Smith, André Tardieu, Patrick Thornberry, H. W. V. Temperley, Kenneth N. Waltz, Bruno de Witte ș.a.

Prezentarea numelor de mai sus are doar rolul de a sugera varietatea domeniilor explorate, specialiștii respectivi acoperind o zonă vastă: istorie, drept internațional, drepturile omului, minorități, relații internaționale, teoria relațiilor internaționale, geopolitică, securitate,

diplomație. Evident, autorii a căror operă a constituit obiect de studiu pentru realizarea acestei lucrări sunt mult mai numeroși fiind menționați în capitolul bibliografic.

Trebuie precizat că un loc semnificativ în economia documentării pentru definitivarea lucrării de față l-au avut următoarele periodice de relații internaționale: *International Affairs*, *Foreign Affairs*, *Politique Étrangère*, *International Security*, *Aussenpolitik*.

Autorul s-a ferit să tragă concluzii unificatoare în finalul lucrării. Poziția sa a fost însă clar exprimată în fiecare capitol, atât în ceea ce privește critica surselor bibliografice, cât și în ceea ce privește asimilarea mesajului pe care evoluția dinamicii internaționale îl trimite astăzi României. Autorul a încercat să definească o posibilă conduită românească în peisajul foarte volatil al evoluțiilor mediului de securitate euro-atlantic, în prezent, prin identificarea unora dintre erorile manifestate în participarea României la procesul integraționist continental. Este o tentativă modestă de a surprinde conturul unei "științe folositoare", în măsură a oferi date utile deciziei de politică externă, în contextul internațional actual.

Autorul adresează mulțumirile sale profesorului Constantin Bușe, al cărui sprijin a fost esențial în realizarea acestei lucrări. Eventualele erori în tratarea temei propuse aparțin în exclusivitate autorului.

Valentin Stan
septembrie 1998

PARTEA I

**ROMÂNIA
ȘI DINAMICA EURO-ATLANTICĂ**

CAPITOLUL 1

ROMÂNIA ȘI STRUCTURILE DE SECURITATE OCCIDENTALE

a) Instituții interconectate: transformare și lărgire

Redefinirea rolului instituțiilor interconectate euro-atlantice - Organizația Tratatului Atlanticului de Nord (NATO), Uniunea Europeană (UE) și Uniunea Europei Occidentale (UEO) - reprezintă baza restructurării sistemului de securitate la scară globală și implică două componente evolutive esențiale la nivel european: 1) **transformarea** lor în funcție de datele noului mediu geopolitic și de tendințele reformatoare din interior și 2) **extinderea** lor în sensul lărgirii spațiului de securitate și stabilitate continentală. Cele trei structuri compun astăzi un sistem complex de complementaritate, a cărui reformă și lărgire include și relațiile cu țări ca Rusia și Ucraina, care nu vor face parte din respectivele instituții în viitorul previzibil.

Primordială va fi acomodarea tendințelor de coagulare a unui nou tip de raporturi între aliații americani și europeni prin constituirea unei Identități Europene de Securitate și Apărare (IESA) în cadrul NATO. IESA nu trebuie înțeleasă ca o formă de substituție a NATO, conferind aliaților europeni capabilități operaționale în materie de apărare colectivă. Responsabilitatea pentru apărarea țărilor europene membre NATO și UEO⁶ va rămâne în continuare sub jurisdicția Articolului V al Tratatului

---

⁶ Tratatul de la Bruxelles din 1948, care guvernează UEO, amendat prin Protocolul de modificare și completare a Tratatului, semnat la Paris, în 23 Octombrie 1954, precizează foarte clar în Articolul IV: "În aplicarea acestui Tratat, Înaltele Părți

de la Washington, care guvernează NATO⁷. Dezvoltarea IESA va conferi țărilor europene atribute operaționale numai în domeniul limitat al misiunilor umanitare sau de evacuare a propriilor cetățeni, misiunilor de menținere a păcii și misiunilor forțelor combative pentru gestionarea crizelor, incluzându-se aici operațiunile de reinstaurare a păcii - așa-numitele operațiuni de tip Petersberg⁸.

Asemenea acțiuni realizate exclusiv de aliații europeni se pot justifica prin dorința acestora de a juca un rol mai important în dinamica relațiilor de securitate pe continent, dar și prin rezervele, uneori manifeste, ale americanilor de a se implica în gestionarea unor crize în Europa, considerate de ei ca fiind de stricta competență a aliaților europeni. Trebuie însă precizat că în iunie 1992, la Oslo, Consiliul Nord-Atlantic a hotărât ca NATO să efectueze și ea operațiuni de tipul celor avute în

Contractante și oricare din Organismele instituite de Ele sub egida Tratatului, vor lucra în strânsă cooperare cu Organizația Tratatului Atlanticului de Nord. Recunoscând necesitatea de a nu se dubla staff-ul militar NATO, Consiliul și Agenția sa se vor baza pe autoritățile militare corespunzătoare ale NATO pentru informare și consiliere în probleme militare". Țările membre ale UEO sunt: Marea Britanie, Franța, Germania, Italia, Olanda, Belgia, Luxemburg, Spania, Portugalia, Grecia, în total 10 membri. Țările membre ale NATO sunt cele 10 membre UEO, la care se adaugă SUA, Canada, Turcia, Islanda, Norvegia, Danemarca, în total 16 membri. Țările membre ale UE sunt cele 10 membre UEO, la care se adaugă Danemarca, Irlanda, Austria, Suedia și Finlanda, în total 15 membri. A se reține că toate cele 10 țări membre UEO sunt atât membre NATO cât și membre UE.

⁷ În legătură cu dezbaterile referitoare la departajarea atribuțiilor între NATO și UEO, în ceea ce privește aplicarea garanțiilor de securitate și apărare colectivă specificate în Tratatul de la Washington și Bruxelles, vezi Nicole Gnesotto, "1996 et la défense commune: encore une occasion manquée?", în *Politique Étrangère*, No. 1, printemps 1995, 60e année, pp. 135-145.

⁸ Consiliul miniștrilor de externe și ai apărării ai statelor membre ale UEO, reunit lângă Bonn, în 19 iunie 1992, a aprobat Declarația de la Petersberg, în conformitate cu care UEO urmează să-și întărească rolul operațional pentru a participa la operațiuni de întărire a păcii și securității sub egida unor organizații regionale ca CSCE (devenită după 1994 OSCE-Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa). Vezi M.Lopez Henares et M.Tummers, Rapporteurs, "Rapport présenté au nom de la Commission pour les relations parlementaires et publiques", L'Union de l'Europe Occidentale (Projet de nouvelle brochure), Trente Huitième Session de l'Assemblée, Assemblée de l'Union de l'Europe Occidentale, Document 1334, Paris, le 30 octobre 1992, pp. 20-22.

vedere de UEO, în afara zonei NATO, sub egida unor organizații de securitate regionale (CSCE) sau globale (ONU), aceasta fiind baza instituțională (alături de rezoluțiile Consiliului de Securitate) a prezenței trupelor NATO în fosta Iugoslavie, în prezent⁹. Categorie, toate aceste evoluții legate de constituirea IESA configurează raporturi noi între structurile interconectate de securitate pe continent.

b) NATO și Uniunea Europeană: Extinderi separate?

O realitate cu valoare de truism este aceea că integrarea României în NATO și Uniunea Europeană (UE) reprezintă obiectivul esențial al actualei generații politice a țării. Guvernanții țării au construit strategii separate pentru extinderea NATO și lărgirea Uniunii Europene, considerându-se că prima este o chestiune de îndeplinire a unor criterii politico-militare, iar cea de-a doua un proces de acomodare economico-legislativă la rigorile comunitare, fără prea mare legătură între ele. Evident, această abordare, pe care o considerăm profund eronată, ține de un complex de factori mult mai subtili decât cei care au determinat, de regulă, anumite disfuncții în planul activității politico-diplomatice a României, în ultimii opt ani.

De altfel, mulți lideri occidentali au arătat că nu este nici o legătură între extinderea NATO și cea a UE, dorind în acest fel să specifice că nenominalizarea unei țări-candidat, în primul val de extindere a NATO, nu va duce la oferirea vreunei compensații țării respective prin includerea ei în Uniunea Europeană. Așa se face că Gheorghe Prisăcaru, fostul șef al Departamentului pentru Integrare Europeană, în guvernul Văcăroiu (1992-1996), putea să declare: "Eu nu cred că există vreo

---

⁹ Vezi Mr Thijs van Vlijmen (Netherlands), General Rapporteur, "Alliance Security", Draft General Report, Defence and Security Committee, North Atlantic Assembly, AK 75, DSC (93) 2, para. 26-31, pp. 5-6.

legătură între integrarea în Uniunea Europeană și integrarea în NATO (...) integrarea în Uniunea Europeană are anumite particularități, iar integrarea în NATO are alte particularități"¹⁰.

În aceeași tradiție, Alexandru Herlea, succesorul lui Prisăcaru în guvernele Ciorbea și Vasile (1996-prezent), preciza la fel de clar: "Paralela între integrarea în NATO și cea în UE este hazardată, chiar abuzivă. Pentru că integrarea în NATO este o integrare cu caracter eminent politic (...) În cazul UE lucrurile stau invers. Integrarea în UE este, desigur, tot o decizie politică, dar care se bazează pe niște considerente clar economice, sociale și instituționale"¹¹. Consilierul prezidențial Zoe Petre, principalul sfetnic al președintelui Emil Constantinescu, era și mai categorică: "Am spus-o și nu pot să nu spun încă o dată și o voi spune de câte ori voi fi întrebată. Primirea în Uniunea Europeană nu are nici o legătură cu primirea în NATO. E ceva foarte diferit"¹².

Aceste aprecieri ale demnitarilor români au fost întărite de Jacques Chirac, președintele Franței, care, referindu-se la deciziile Comisiei Europene a UE de a recomanda începerea negocierilor pentru aderarea la Uniune cu numai cinci țări (la care se adăuga Cipru, printr-o decizie precedentă a Consiliului European), România nefiind printre ele, a menționat clar că aderarea țării noastre la UE "nu are nimic de-a face cu problema" intrării sale în NATO¹³. Jacques Chirac a subliniat că, "în ce privește UE, este evident că nu sunt îndeplinite condițiile"¹⁴ pentru începerea negocierilor de aderare cu România și a susținut deplin decizia Comisiei Europene în acest sens, cuprinsă în *Agenda 2000*: "Cred că

¹⁰ Vezi interviul acordat de Gheorghi Prisăcaru, ministru secretar de stat, șeful Departamentului pentru Integrare Europeană, lui Sabin Găgiu, în *Jurnalul Național*, Anul IV, Nr. 951, 12 iulie 1996.

¹¹ Vezi interviul acordat de Alexandru Herlea, ministrul integrării europene, lui Daniel Ușcu, în *România liberă*, Serie Nouă-Nr. 2220, 16 iulie 1997.

¹² Vezi interviul realizat de Florin Condurățeanu, "Consilierul prezidențial Zoe Petre declară: <<Trilaterală România-Polonia-Ucraina nu este o axă în Europa, ci un punct de stabilitate>>", în *Jurnalul Național*, Anul V, Nr. 1373, 28 noiembrie 1997.

¹³ Vezi "Admiterea în UE nu are nici o legătură cu primirea în NATO", în *Adevărul*, Nr. 2227, 19 iulie 1997.

¹⁴ *Ibidem*.

poziția adoptată de Comisie este o poziție cumpătată, naturală, normală, întrucât a fost luată plecând de la criterii tehnice, nu politice"¹⁵. Iată, așadar, că atât demnitarii guvernului Văcăroiu cât și cei ai guvernelor Ciorbea și Vasile, ca și consilierii președintelui Constantinescu, pot oricând să invoce evaluările unor lideri europeni de importanța președintelui Franței, pentru a demonstra că propria lor evaluare a fost corectă.

c) NATO și Uniunea Europeană: Extinderi complementare

Comisia Europeană a UE a finalizat, la 15 iulie 1997, volumul II al *Agendei 2000*, în care se găsește un studiu de impact al efectelor politicilor de lărgire a UE asupra țărilor-candidat din Europa Centrală și de Est. În acest studiu al Comisiei, parte a *Agendei 2000*, se precizează foarte clar: "Deși procese autonome, există legături importante între lărgirea UE și cea a NATO, cu atât mai mult cu cât întâlnirea ministerială NATO din iunie 1996, la Berlin, a convenit asupra stabilirii unei Identități Europene de Securitate și Apărare (IESA) în cadrul Alianței Atlantice. Dezvoltarea progresivă a unei politici de apărare comună a Uniunii va fi, de asemenea, afectată de lărgire, de vreme ce interesele de securitate și cerințele unei UE lărgite vor fi mai complexe și mai eterogene. În iulie 1997, la Madrid, NATO a fost de acord să invite trei țări să deschidă negocierile și, de asemenea, a convenit asupra unor noi măsuri de adâncire a cooperării cu celelalte țări-partener. Summit-ul a precizat clar că vor fi negocieri pentru lărgire în viitor cu alte țări-partener. Aceasta înseamnă că problema congruenței în materie de apartenență la UE, Uniunea Europei Occidentale (UEO) și NATO rămâne o problemă deschisă și delicată, al cărei deznodământ poate să afecteze, de asemenea, obiectivul integrării UEO în UE"¹⁶.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ Vezi *Agenda 2000 - Volume II - Communication: REINFORCING THE PRE-ACCESSION STRATEGY*; DN: DOC/97/7; Brussels, 15 July 1997; *Communication: The effects on the Union's policies of enlargement to the applicant countries of Central and Eastern Europe (Impact study)*; Part II ANALYSIS; 1. THE EXTERNAL DIMENSION; 1.1 Political.

Mai mult, în volumul I, al *Agendei 2000*, paragraful referitor la *O Europă deschisă către lume*, se arată fără echivoc: "Lărgirea Uniunii Europene trebuie, de aceea, să aibă ca obiectiv realizarea unui impact stabilizator complementar celui reprezentat de lărgirea NATO. Această stabilitate trebuie să faciliteze definirea graduală a unei politici de apărare comună, în concordanță cu Articolul J.7 al Tratatului de la Amsterdam"¹⁷. Ținând cont că *Agenda 2000* este documentul de bază pentru proiectarea strategiilor de adâncire a integrării și de lărgire a UE, acceptat chiar de Jacques Chirac, ce semnificație mai pot avea declarațiile președintelui Franței, care nu vedea public nici o legătură între lărgirea NATO și cea a UE?¹⁸. Cum se mai pot justifica declarațiile oficialilor români, care, după alegerile din 1996, ca și înainte, continuă să definească cele două procese de aderare la UE și NATO ca fiind complet separate?

Să fie oare o simplă coincidență faptul că, în *Agenda 2000*, în repetate rânduri, atunci când se fac diferitele ierarhii în funcție de îndeplinirea unor criterii "tehnice" (ca să-l cităm pe Jacques Chirac) de către țările-candidat la integrarea europeană, Ungaria, Polonia și Cehia (tocmai nominalizatele pentru prima lărgire a NATO) sunt plasate în fruntea clasificărilor? Sigur, putem accepta că îndeplinesc unele criterii mai bine decât celelalte țări-candidat. Dar cum ne explicăm că la capitolul *Capacitatea administrativă și juridică de a aplica acquis-ul* comunitar se specifică faptul că "eforturile întreprinse au început să dea rezultate în Ungaria, Polonia, Estonia, Lituania și Republica Cehă"¹⁹, în timp ce, în concluziile aceluiași capitol, se conchide sec, stabilindu-se o cu totul altă

¹⁷ Vezi *Agenda 2000 - Volume I - Communication: FOR A STRONGER AND WIDER UNION*; DN: DOC/97/6; Strasbourg, 15 July 1997; *A stable Europe that is open to the world*.

¹⁸ Este de presupus că președintele Chirac cunoaște foarte bine relația NATO-UE. Declarațiile sale, prezentate mai sus, vizează strict justificarea politicii Franței de a respinge candidatura României la intrarea în UE, în această fază. Or, ideea că între extinderea NATO și extinderea UE nu este nici o legătură ar putea explica, în viziunea domnului Chirac, poziția franceză de a susține intrarea României în NATO, dar nu și intrarea sa în Uniunea Europeană. Evident, această explicație se bazează mai puțin pe realitate, ci mai mult pe considerente de ordin politic și diplomatic, Franța fiind interesată să păstreze relațiile cordiale cu România.

¹⁹ Vezi *Agenda 2000 - Volume I - Communication: FOR A STRONGER AND WIDER UNION*; DN: DOC/97/6; Strasbourg, 15 July 1997; *Administrative and judicial capacity to apply the acquis*.

ierarhie: "În lumina principalelor tendințe manifestate în țările-candidat, rezultă că dacă actualele eforturi sunt întărite, Ungaria, Polonia și Republica Cehă ar fi capabile, pe termen mediu, să preia partea principală a acquis-ului și să stabilească structura administrativă pentru a-l aplica"²⁰ ?

Explicația este simplă. Ungaria, Polonia și Cehia, dincolo de performanțele pe care le pot avea în plan economic și legislativ, dispun de avantajul de a fi trase înainte spre UE de nominalizarea pentru NATO, tocmai datorită relației de securitate esențiale care există între cele două instituții interconectate. Iată de ce prezentarea pe scurt a acestei relații devine indispensabilă.

d) NATO, Uniunea Europeană și Uniunea Europei Occidentale: O relație de securitate

Titlul V al Tratatului de la Maastricht²¹, (Politica Externă și de Securitate Comună-PESC²²) stabilește o legătură formală (nu foarte bine definită la Maastricht, dar cu unele nuanțări noi în Tratatul de la Amsterdam²³ din 1997) între UE și UEO, ultima fiind considerată parte a dezvoltării Uniunii Europene: "Uniunea cere Uniunii Europei Occidentale (UEO), care este o parte integrantă a dezvoltării Uniunii, să elaboreze și să aplice decizii și acțiuni ale Uniunii care au implicații de apărare" (Art. J.4.2.). Mai mult, Declarația cu privire la UEO, anexată Tratatului de la Maastricht, specifică foarte clar în primul paragraf: "Statele membre ale UEO sunt de acord cu privire la necesitatea de a dezvolta o Identitate

²⁰ *Ibidem*

²¹ Tratatul de constituire a Uniunii Europene, încheiat în 7 februarie 1992 și intrat în vigoare la 1 noiembrie 1993.

²² Vezi Fraser Cameron, Roy Ginsberg, Josef Janning, *The European Union's Common Foreign and Security Policy: Central Issues...Key Players*, Strategic Outreach Roundtable and Conference Report, Strategic Studies Institute and US Army War College, sponsored by The Strategic Studies Institute, The American Institute for Contemporary German Studies of the The Johns Hopkins University and Delegations of the European Commission to the United States, Washington, DC, May 10, 1995.

²³ Fără ca aceste nuanțări să afecteze caracterul interguvernamental al UEO și fără a subordona UEO Consiliului European al UE.

Europeană de Securitate și Apărare și o mai mare responsabilitate europeană în materie de apărare. Această identitate se va realiza printr-un proces gradual, cu faze succesive. UEO va forma o parte integrantă a procesului de dezvoltare a Uniunii Europene și își va intensifica contribuția la solidaritatea din cadrul Alianței Atlantice. Statele membre ale UEO sunt de acord să întărească rolul UEO, în perspectiva mai îndepărtată a unei politici de apărare comună în cadrul Uniunii Europene, care ar putea în timp să conducă la o apărare comună, compatibilă cu cea a Alianței Atlantice".

Ceea ce reprezintă o contribuție substanțială la integrarea Europei instituționalizate, în termeni de participare la politica de securitate a Uniunii Europene, este prevederea din Declarație care menționează nevoia ca statele membre ale Uniunii Europene să participe la UEO, fie ca membri deplin, fie cu statut de observator: "Statele care sunt membri ai Uniunii Europene sunt invitate să acceadă la UEO în condițiile convenite, în concordanță cu Articolul XI al Tratatului de la Bruxelles²⁴ modificat, sau să devină observatori dacă doresc aceasta".

Orice țară, care intră în Uniunea Europeană, are posibilitatea de a deveni membru al Uniunii Europei Occidentale prin Tratatul de la Maastricht. Dar, toți membrii UEO sunt și membri NATO și se află, astfel, într-o relație de apărare colectivă cu SUA. De altfel, apărarea colectivă a țărilor UEO este sarcina NATO, existând o relație juridică în acest sens, prin Tratatul de la Bruxelles modificat, care guvernează UEO²⁵. Tratatul de la Bruxelles modificat, care guvernează UEO, și Tratatul de la Washington, care guvernează NATO, stipulează prin cele două Articole V (aproape identice în cele două Tratate) garanții de securitate prin apărare colectivă pentru membrii celor două organizații.

---

²⁴ Articolul XI prevede: "Înaltele Părți Contractante pot, prin acord, să invite oricare alt Stat să acceadă la prezentul Tratat în condițiile convenite între Ele și Statul astfel invitat (...)".

²⁵ Articolul IV al Tratatului de la Bruxelles modificat specifică: "În aplicarea acestui Tratat, Înaltele Părți contractante și oricare Organisme stabilite de Ele, în cadrul Tratatului, vor lucra în strânsă cooperare cu Organizația Tratatului Atlanticului de Nord".

Astfel, o țară care intră în UE poate deveni aproape imediat membru UEO și, aflându-se într-o relație de apărare colectivă cu țări aflate într-o relație similară cu SUA, este și ea, automat, într-o relație de securitate cu SUA (și deci cu NATO), neexprimată formal, chiar dacă nu face parte din Alianța Nord-Atlantică. Chiar dacă noul membru al UE optează numai pentru un statut de observator la UEO (cazul Finlandei sau al Suediei), fără a deveni membru cu drepturi depline, el se va afla într-o relație de securitate cu ceilalți membri ai UE care sunt în același timp membri ai UEO și NATO, deci într-o relație de securitate cu SUA.

Această situație este confirmată de analizele experților americani în probleme de securitate, care urmăresc cu mare atenție procesul de lărgire a Uniunii Europene, afirmând necesitatea ca SUA să supervizeze extinderea UE de vreme ce ea implică statul american într-o relație de securitate cu noii veniți în Uniune: "Unii oficiali din Departamentul de Stat și al Apărării își exprimă îngrijorarea că lărgirea UE, ce s-ar hotărî fără o decizie de extindere a NATO, poartă cu ea o implicare a SUA <<pe ușa din spate>> în securitatea statelor din Europa Centrală. Ei nu se opun neapărat lărgirii UE, dar consideră că aceasta trebuie să se producă după ce se ia o decizie cu privire la lărgirea NATO"²⁶.

Studiul cu privire la lărgirea NATO, elaborat de Alianța Nord-Atlantică în septembrie 1995, specifică foarte clar că procesele de lărgire a celor două instituții sunt complementare și coerente: "Lărgirea NATO este un proces paralel și complementar celui al Uniunii Europene (...) Alianța își concepe propria lărgire și pe cea a UE ca sprijinindu-se reciproc și ca procese paralele care vor aduce împreună o contribuție semnificativă la întărirea structurii de securitate europene. Astfel, fiecare organizație trebuie să se asigure că procesele respective sprijină împreună, în fapt, scopul consolidării stabilității și securității europene"²⁷.

²⁶ Paul E. Gallis, Specialist in West European Affairs, Foreign Affairs and National Defense Division, Congressional Research Service Report for Congress, *NATO: Enlargement in Central Europe*, November 10, 1994, p. 12.

²⁷ *Study on NATO Enlargement*, NATO, Brussels, September 1995, para. 18, pp. 7-8.

e) "Drumul regal"

Posibilitatea pentru o țară europeană, candidat la integrarea în NATO, de a se alătura Alianței Nord Atlantice printr-o integrare, într-o primă fază, în Uniunea Europeană reprezintă o soluție demnă de luat în seamă. De altfel, Klaus Kinkel, ministrul de externe german, a pus cu fermitate accentul pe ideea că o lărgire a UE a devenit prioritară și nu a NATO, cele două lărgiri urmând totuși să se realizeze prin procese paralele²⁸. Ministrul de externe german a precizat că, "pentru țările din Centrul și Estul Europei, este mai important să fie membre ale UE, decât ale NATO, deoarece, pentru ele, relațiile politice și economice cu Europa au o importanță decisivă"²⁹.

Evident, aderarea la UE presupune un proces gradual de garantare a securității care nu va oferi garanțiile pe care le presupune calitatea de membru al NATO, obținută prin invitația de a te alătura Tratatului de la Washington și semnarea acestuia. Dar, îndată ce România ar deveni membru UE, ea ar putea automat să devină membru UEO. Trebuie precizat că Tratatul de la Bruxelles modificat, care guvernează UEO, oferă, în Articolul V, garanții de securitate mai puternice decât Articolul V al Tratatului de la Washington, care guvernează NATO.

Astfel, în Tratatul de la Washington se precizează că, în cazul unui atac asupra unuia dintre membri, acest atac ar fi considerat ca fiind îndreptat împotriva tuturor și toate părțile contractante vor lua "măsurile pe care le cred necesare, inclusiv folosirea forței armate" pentru a restabili securitatea NATO. Așadar, vor lua măsurile "pe care le cred necesare", Tratatul lăsând o marjă destul de largă de interpretare a tipului de ajutor pentru partea atacată. În schimb, Tratatul de la Bruxelles modificat stipulează că, în cazul unui atac asupra unuia dintre membri, acest atac ar

²⁸ *Apud* Hans Stark, "Allemagne-Russie: les aléas d'un partenariat difficile", în *Politique Étrangère*, No. 3, Automne 1996, 61e Année, p. 610.

²⁹ *Vezi* "Pentru țările est-europene, mai important e statutul de membru al UE, decât cel de membru al Alianței Nord Atlantice", în *Adevărul*, Nr. 2083, 29 ianuarie 1997.

fi considerat ca fiind îndreptat împotriva tuturor și toate părțile contractante vor acorda părții atacate "toată asistența militară, ajutorul și asistența de altă natură de care sunt capabile". Iată o garanție ce nu lasă loc pentru o interpretare largă.

Este adevărat că UEO nu are capacități militare operaționale ca NATO. Dar nici nu are nevoie de ele. Țările membre UEO sunt apărate de garanțiile de securitate ferme pe care le stabilește Tratatul între ele. Dacă România ar fi legată, prin Tratatul de la Bruxelles modificat, de Marea Britanie, de exemplu, ce mai contează cât de operativă este UEO, de vreme ce Marea Britanie este obligată să vină cu toată puterea ei militară în sprijinul României, dacă este atacată și invers? În plus, ce nevoie are UEO de capacități militare operaționale când apărarea colectivă a membrilor săi este oricum în sarcina NATO, care are toate capacitățile, ca organizație militară, pentru a le apăra? Iată că, juridic și material, a fi membru UEO pare a aduce cel puțin aceleași avantaje pe care le aduce participarea la NATO, deși, la prima vedere, UEO poate fi considerată o organizație neviabilă.

Traseul UE-UEO-NATO³⁰, așa numitul "Drum Regal", a fost pentru prima oară menționat de Volker Ruhe, ministrul apărării din

---

³⁰ Ideea intrării unei țări europene mai întâi în UE și abia apoi în NATO a devenit un subiect de dezbatere foarte aprins în Senatul american, cu prilejul votului de ratificare a lărgirii NATO decisă de Consiliul Nord Atlantic de la Madrid din iulie 1997. Senatul SUA a respins amendamentul Moynihan la Rezoluția de ratificare prin care se condiționa intrarea unei țări în NATO de apartenența sa la Uniunea Europeană, cu 17 voturi pentru și 83 împotriva. Deși respins, acest amendament demonstrează că, în SUA, relația UE-NATO este foarte bine înțeleasă la acest moment, la nivelul Congresului american. Respingerea amendamentului Moynihan s-a datorat în primul rând necesității ca America să mențină în ochii opiniei publice din SUA capacitatea de manevră a guvernului american, care trebuie să demonstreze că deciziile sale în probleme atât de sensibile ca securitatea națională nu sunt condiționate de alte state sau de organizații din care SUA nu fac parte. Deși amendamentul a fost respins, este foarte interesant că Rezoluția de ratificare a Protocoalelor de accedere a Ungariei, Cehiei și Poloniei la NATO, din 30 aprilie 1998, include un capitol special intitulat "Importanța Integrării Europene". În acest capitol se specifică foarte clar: "Politica Statelor Unite este aceea de a încuraja activ eforturile Uniunii Europene de a se lărgi, ceea ce va ajuta la stabilizarea democrațiilor din Europa Centrală și de Est". Iată că respingerea amendamentului

Germania, la 21 mai 1993, la Berlin, când a precizat în fața Comisiei de Apărare și Securitate a Adunării Atlanticului de Nord: "Odată cu asocierea lor la Comunitățile Europene, au fost așezate bazele politice [în vederea intrării în UE și UEO] pentru statele grupului de la Vișegrad - Polonia, Ungaria, Republica Cehă și Republica Slovacă"³¹. De aceea, nu văd nici un motiv, în principiu, pentru a nega viitorilor membri ai Uniunii Europene calitatea de viitori membri ai NATO"³². Se poate concluziona că există o legătură foarte puternică între lărgirea NATO și cea a UE. Ea este și mai vizibilă prin procesul de structurare a Identității Europene de Securitate și Apărare, în cadrul NATO, care va duce la creșterea rolului operațional al UEO, concepută ca parte a dezvoltării Uniunii Europene și ca pilon european al NATO. Consiliul European de la Amsterdam a hotărât să amplifice relația dintre UE și UEO, menționând "posibilitatea integrării UEO în UE dacă va exista o decizie a Consiliului European în acest sens"³³. Chiar dacă UEO nu va trece curând în acest stadiu, ea va "elabora și aplica decizii ale UE care au implicații pe linie de apărare"³⁴.

Moynihan, din considerentele prezentate mai sus, nu s-a făcut fără ca Senatul să transmită, de fapt, un semnal foarte clar, într-o rezoluție referitoare strict la lărgirea NATO, că sprijină o lărgire a Uniunii Europene pentru stabilizarea democrațiilor central europene. Limbajul diplomatic al Rezoluției, fără a face mențiuni explicite, ar putea sugera, de fapt, că substanța amendamentului Moynihan ar fi putut deveni politica SUA după prima lărgire a NATO și că putem să ne așteptăm ca viitorii membri NATO, după 1999, să fie exclusiv țări membre ale UE. Evident, această interpretare poate fi contestată pe baza textului Rezoluției, dar timpul va demonstra dacă ea este corectă sau nu. Oricum, este de reținut că 17 senatori americani s-au exprimat deja explicit în favoarea condiționării intrării în NATO de apartenența la UE.

³¹ Ca urmare a evoluțiilor în planul politicii interne, considerate în țările UE și NATO ca nedemocratice, Slovacia a pierdut atât nominalizarea pentru lărgirea NATO, cât și cea pentru începerea negocierilor de aderare la UE, deși realizase câteva puncte foarte prețioase în planul relațiilor internaționale, cum ar fi încheierea unui Tratat cu Ungaria la timpul oportun.

³² *Apud* John Borawski, "Partnership for Peace and Beyond", în *International Affairs*, Vol. 71, No. 2, April 1995, p. 237.

³³ *Draft Treaty of Amsterdam*, Intergovernmental Conference, Amsterdam European Council, Document CONF/4001/97, 19 VI 1997, Chapter 12, *The Common Foreign and Security Policy*, Article J.7 (former J.4).

³⁴ *Ibidem*.

Evident, intrarea în UE pare la prima vedere un proces mai complex decât cel de aderare la NATO, datorită dosarului economic și legislativ. Totuși, Marea Britanie a fost întârziată 13 ani în aderarea la Comunitățile Europene (CE) de considerente politice, în timp ce același considerente politice au determinat decisiv integrarea Greciei în CE. În plus, se știe că nici una din țările-candidat la integrarea în UE nu îndeplinesc integral condițiile, în prezent, ceea ce este valabil și pentru țările nominalizate de Consiliul European de la Luxemburg (decembrie 1997) pentru începerea negocierilor de aderare (Cehia, Polonia, Ungaria, Slovenia, Estonia și Cipru). România trebuie să accelereze procesul de acomodare la rigorile economice și legislative comunitare, dar trebuie să fie conștientă că sunt țări în UE care nu îndeplinesc nici azi criteriile de performanță stabilite prin legislația comunitară, ca să nu mai vorbim de criteriile impuse de Tratatul de la Maastricht. Așadar, trebuie realizat echilibrul necesar între apropierea economică și cea politică de UE.

f) România între NATO și UE

Din păcate, România nu a știut să joace cartea apropierii de UE pe linia Politicii Externe și de Securitate Comune, deși au existat semnale clare, transmise de instituțiile europene, că un asemenea demers ar fi fost agreat de structurile respective³⁵. Evident, ar fi fost nevoie de acțiuni diplomatice foarte complexe ce s-ar fi originat în documentele de bază ale UE și UEO, care au dat o definiție în continuă transformare raporturilor politice cu țările din Centrul Europei. Ar fi fost nevoie de o identificare foarte rapidă a intereselor de securitate ale țărilor membre UE, UEO și NATO. Ar fi trebuit asimilate imediat semnalele politice de tipul celui lansat de fostul președinte al Adunării Atlanticului de Nord, germanul Karsten Voigt, care preciza încă în februarie 1996 că, deși principala

³⁵ Vezi Josef Janning și Werner Weidenfeld, "La nouvelle Europe: stratégies d'intégration différenciée", în *Politique Étrangère*, No. 3, Automne 1996, 61e Année, p. 528.

barieră în calea aderării la UE este economia, în ceea ce privește problematica de securitate, țările-candidat pot avea acces timpuriu la Politica Externă și de Securitate Comună a UE³⁶.

Deși în planul politicilor de securitate și apărare România a îndeplinit, de o manieră exemplară, anumite criterii NATO și UEO, ea a ratat nominalizarea pentru extinderea NATO și, foarte grav, a rămas departe de șansa unei recuperări a acestui decalaj³⁷, pe linia PESC, în raporturile cu Uniunea Europeană. De altfel, din motive complexe și obiective, UE nu a inclus România în grupul de țări care încep negocierile de aderare.

Categoric, tratarea diferențiată a problematicii extinderii NATO și a Uniunii Europene este numai una dintre motivațiile, în plan politic, pentru o asemenea non-performanță (în cazul UE motivațiile din plan economic au un rol foarte important). Rămâne de văzut în ce măsură convingerea oficialilor români cu privire la faptul că nu există nici o legătură între extinderea NATO și cea a UE, va rămâne o componentă de bază a politicii externe românești, așa cum a fost până acum. Modul în care va evolua această convingere va indica și gradul de înțelegere adecvată a proceselor de integrare europeană și euro-atlantică, la care România trebuie să participe cu șanse sporite.

g) Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa (OSCE)

Nu vom insista în mod deosebit asupra OSCE în cadrul acestei lucrări, deoarece organizația, în ciuda caracterului său pan-european și a

³⁶ Vezi "Strategia de pre-acces", în *România liberă*, Serie Noua-Nr. 1794, 21 februarie 1996.

³⁷ Este vorba de un decalaj între România și țările nominalizate pentru prima extindere a NATO (Cehia, Polonia, Ungaria) în ceea ce privește participarea ei la PESC. Nominalizarea pentru NATO a celor trei le-a deschis drumul spre instituțiilor europene. Ca membre NATO, vor avea accesul asigurat spre UE și UEO, în timp ce, pentru România, procesul este invers și mult mai dificil. Mai precis, România va trebui să intre mai întâi în Uniunea Europeană pentru a ajunge în NATO. Ținând cont de situația economică precară a țării și de lipsa ei de credibilitate pe plan extern, acest proces a devenit deosebit de problematic, ca să nu mai vorbim de durata sa în timp.

componentei trans-atlantice, nu a fost în măsură să ofere soluții viabile spațiului de securitate în care se manifestă. Ca organizație de securitate colectivă, OSCE s-a dovedit inefficientă, fiind incapabilă să reducă tensiunea internațională, să identifice și să stopeze agresiunea. În ciuda unor mecanisme de tipul "consens-minus-unu", constituite pentru a răspunde la "grave" încălcări ale angajamentelor OSCE, organizația a rămas o structură bazată pe consensul membrilor, care nu poate afirma o coaliție de voință absolut necesară pentru a răspunde sfidărilor momentului istoric actual. Politicile diferite în materie de securitate ale țărilor membre (SUA și Rusia, de pildă) fac foarte dificilă luarea deciziilor prin consens într-o structură cu zeci de membri.

Problemele OSCE se originează în procedurile sale și în lipsa de voință politică a statelor membre de a acționa în comun și eficient în fața situațiilor de criză. Performanțele deosebit de slabe ale OSCE în fosta Iugoslavie sunt o nouă exemplificare a cât de inefficientă poate fi o organizație de securitate colectivă. Un rezumat oficial al seminarului CSCE³⁸ cu privire la activitățile de menținere a păcii, ținut în 7-9 iunie 1993, la Viena, a scos în evidență: "Principalele probleme sunt lipsa unor structuri suficiente pentru a desfășura misiunile, lipsa personalului la dispoziția CSCE, ca și problemele asociate cu finanțarea operațiunilor CSCE"³⁹. Ministrul de externe al Cehiei, Josef Zieleniec preciza în 1993: "(...) ideile de început, mai degrabă nerealiste, cu privire la transformarea CSCE în coloana vertebrală a structurii de securitate s-au diminuat considerabil"⁴⁰.

Trebuie admis însă că OSCE a adus unele contribuții importante la dezbaterile cu privire la problematica de securitate în Europa. Documentul adoptat în 1994, la summit-ul de la Budapesta, *Towards a*

---

³⁸ Conferința pentru Securitate și Cooperare în Europa (CSCE) a devenit Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa (OSCE) în ianuarie 1995, după summit-ul de la Budapesta de la sfârșitul lui 1994.

³⁹ Mr. Loïc Bouvard (France), Mr. Bruce George (United Kingdom), Co-Rapporteurs, "The CSCE Forum for Security Cooperation: From Rome to Budapest", Draft Interim Report, Working Group on the New European Security Order, Political Committee, North Atlantic Assembly, AL 91, PC/ES (94) 1, May 1994, para. 3.

⁴⁰ *Apud Ibidem*, para. 5.

Genuine Partnership in a New Era, precizează în Capitolul VIII cu privire la dimensiunea umană: "Drepturile omului și libertățile fundamentale, statul de drept și instituțiile democratice reprezintă fundamentul păcii și stabilității, constituindu-se într-o contribuție crucială la prevenirea conflictelor în cadrul unui concept cuprinzător al securității. Apărarea drepturilor omului, inclusiv drepturile persoanelor aparținând minorităților naționale, reprezintă unul din fundamentele societății civile democratice. Nesocotirea acestor drepturi a contribuit, în cazurile extreme, la extremism, instabilitate regională și conflict". În acest fel, nu numai că OSCE pune în strânsă legătură respectarea drepturilor omului cu noul concept de securitate, dar evidențiază și consecințele negative ale încălcării lor pentru pacea și stabilitatea regională.

În ceea ce privește protecția minorităților, Raportul CSCE al Reuniunii Experților pe Probleme de Minorități de la Geneva, din 1991, asumat politic de țările membre precizează foarte clar: "Problemele legate de minoritățile naționale, ca și respectarea obligațiilor și angajamentelor internaționale cu privire la drepturile persoanelor aparținând lor sunt subiecte de preocupare internațională legitimă și, în consecință, nu constituie exclusiv o afacere internă a statului respectiv".

Pe de altă parte, OSCE a obținut și unele rezultate pozitive în ceea ce privește monitorizarea proceselor democratice în țările balcanice unde s-a implicat mai ales în susținerea standardelor pentru alegeri libere ca și în evaluarea rezultatelor acestor alegeri. Activitatea Misiunii de Observatori OSCE în Republica Srpska, prilejuită de alegerile pentru Adunarea Națională, în noiembrie 1997, este foarte relevantă și indică necesitatea menținerii implicării OSCE în procesul general de democratizare a țărilor din Balcani. Așa cum a subliniat Javier Ruperez, reprezentantul special al Președinției OSCE pentru evaluarea alegerilor în Republica Srpska, procesul electoral, tehnic corect, s-a desfășurat într-un "mediu politic lipsit de departe de standarde democratice"⁴¹. O implicare

---

⁴¹ "Election Observation Mission, National Assembly Elections in Republika Srpska, 22-23 November 1997", Press Release, in *USIS Washington File*, Text: OSCE Press Release on Republika Srpska Elections, (Special Rep. of OSCE Chairman assesses elections) (570), 01 December 1997.

semnificativă a OSCE s-a produs și în unele foste republici sovietice, care, ajunse la independență, se confruntă cu tendințe separatiste și conflicte interetnice cum ar fi, printre altele, Moldova sau Azerbaijan⁴², dar cu rezultate mult mai modeste.

Probabil, o îmbunătățire a activității OSCE s-ar putea realiza dacă s-ar renunța la "situația în care este nevoie să se solicite contribuții voluntare pentru acoperirea unei mari părți din operațiile sale"⁴³. O soluție s-ar putea identifica prin finanțarea acestora de către țările membre prin angajamente ferme sau de către structuri cu potențial major în domeniu cum este Uniunea Europeană⁴⁴.

---

⁴² În ceea ce privește Azerbaijan, SUA alături de Franța și Rusia desfășoară în cadrul OSCE, prin procesele de la Minsk, o susținută activitate pentru rezolvarea problemelor apărute în raporturile dintre Armenia și Azerbaijan, ca urmare a conflictului din Nagorno-Karabakh (enclavă locuită în mare majoritate de etnici armeni pe teritoriul Azerbaijan). Rezultatele, până în prezent, nu au dus la dezamorsarea crizei.

⁴³ Vezi Mr. Willem van Eekelen (Netherlands), Rapporteur, "Stability in the Balkans: A Role for Mutually Reinforcing Institutions", Draft Interim Report, North Atlantic Assembly, International Secretariat, AP 86, CC/CSC (97) 1, 4 April 1997, para. 32.

⁴⁴ Vezi *Ibidem*.

CAPITOLUL 2

RELAȚIA DINTRE STRUCTURILE DE SECURITATE OCCIDENTALE ȘI RUSIA

a) Locul Rusiei în strategiile de securitate americane și europene

Lărgirea spre Est a UE, spre deosebire de lărgirea NATO, nu a suscitat protestele Rusiei tocmai datorită faptului că până acum UE nu a dispus de capabilități militare operaționale și nici de un rol în termeni de apărare colectivă. În schimb, creșterea rolului operațional al UEO și o eventuală depășire a cadrului interguvernamental al activității sale, în sensul unei integrări și mai pronunțate în UE⁴⁵, poate constitui un motiv pentru ca Rusia să perceapă inclusiv extinderea spre Est a UE ca amenințătoare la adresa intereselor de securitate rusești⁴⁶. Oricum, chiar dacă UEO nu va fi mai integrată decât este astăzi în UE, o țară care intră în Uniunea Europeană are dreptul, prin Tratatul de la Maastricht, de a fi acceptată în UEO și, pe această cale, de a deveni membru NATO, ceea ce poate duce la creșterea suspiciunii Rusiei cu privire la lărgirea UE.

---

⁴⁵ În ceea ce privește dezbaterea din cadrul Conferinței Interguvernamentale a UE cu privire la relația dintre UE și UEO, vezi "WEU Contribution to the EU Intergovernmental Conference of 1996" agreed by the Permanent Council at its meeting on 13 November 1995, and approved by WEU Council of Ministers on 14 November 1995, in Madrid, CM (95) 24, 13 November 1995.

⁴⁶ Dezvoltarea Eurocorpurilor și mai ales implementarea conceptului de "Grup de Forțe Interarme Multinaționale" (Combined Joint Task Forces-CJTF), convenit la summit-ul NATO de la Bruxelles, în ianuarie 1994, prin care NATO pune la dispoziția UEO facilitățile sale militare pentru operațiuni de tip Petersberg, sunt semnificative în sensul creșterii rolului operațional al Uniunii Europei Occidentale.

Păstrarea parteneriatului strategic cu Rusia și evitarea unei crize majore în raporturile bilaterale este obiectivul fundamental al NATO pentru perioada actuală. În studiul lor, "Lărgirea NATO și Statele Baltice", Ronald D. Asmus și Robert Nurick, doi reputați analiști de la Corporația RAND, Santa Monica, au evidențiat că o țară importantă din NATO, ca Franța, deși susține că toți membrii UE trebuie să devină membri UEO, are mari rezerve cu privire la primirea țărilor baltice⁴⁷ în Uniunea Europei Occidentale, tocmai datorită consecințelor, în ceea ce privește extinderea garanțiilor de securitate asupra lor, pe care le-ar implica o asemenea evoluție. Dar este foarte greu să negi unor noi membri ai Uniunii Europene posibilitatea de a deveni membri UEO, așa cum prevede Tratatul de Maastricht.

Iată de ce țări importante din UE au serioase rezerve chiar cu privire la primirea țărilor baltice în Uniunea Europeană. În acest sens se înscriu unele relatări ale presei occidentale (este vorba de *Financial Times*, 15 decembrie 1995) care preluau afirmații ale cancelarului Kohl, după summit-ul UE de la Madrid, din decembrie 1995, în conformitate cu care țările baltice n-ar trebui primite în Uniunea Europeană în primul "val", pentru a se evita cererea de a li se acorda garanții de securitate. Purtătorul de cuvânt al ministerului de externe german a negat aceste afirmații⁴⁸.

Cazul țărilor baltice este un bun exemplu a ceea ce înseamnă așa-zisul "veto" rus în privința extinderii NATO⁴⁹, "veto" respins formal

---

⁴⁷ În ciuda relațiilor privilegiate pe care le-au avut cu Vestul, mai ales cu SUA, chiar în perioada sovietică, țările baltice sunt considerate neeligibile pentru integrarea în NATO datorită plasării lor în zona de interese strategice rusești și imposibilității extinderii asupra lor a garanțiilor de securitate prevăzute de Articolul V al Tratatului de la Washington. "Admiterea (în NATO-n.n.) țărilor Baltice ar duce la mari riscuri pentru NATO și la foarte mici compensații. Cu toate că aceste state întreprind reforme politice și economice, produsul lor intern brut este mic iar situația precară a securității lor poate conduce Alianța la un conflict deschis cu Rusia" ("The Costs of Expanding the NATO Alliance" în *CBO Papers*, Congressional Budget Office, March 1996, p. 61).

⁴⁸ Vezi "Keine Vorbehalte Kohls gegen EU-Beitritt der Baltischen Länder", în *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 16 decembrie 1995.

⁴⁹ Vezi Mr George Proud (Canada), Mr Jan Hoekema (Netherlands), Co-Rapporteurs, "Working Group on Northern Security Issues", Draft Interim Report, Defence and Security Committee, North Atlantic Assembly, AN 90, DSC/NS (96) 1, May 1996, para. 22, p. 5.

cu destulă vehemență de liderii țărilor membre ale Alianței din motive lesne de înțeles. După cum se știe, Estonia, o țară baltică, a fost nominalizată de Consiliul European de la Luxemburg din decembrie 1997 să înceapă negocieri de aderare la UE. Evident, Uniunea Europeană, trebuia să dea un semnal politic că este deschisă tuturor democrațiilor europene care pot îndeplini condițiile de aderare cu atât mai mult cu cât barierele puse în calea aderării țărilor baltice la NATO erau evidente. Problema este: va folosi Estonia, într-un viitor nedefinit, calitatea de membru UE pentru a pătrunde în UEO și a obține, astfel, o relație de securitate indirectă cu NATO? Nu este exclus ca o clauză secretă a aderării unei țări baltice la UE să fie tocmai asumarea de către aceasta, ca o condiție a acceptării sale în Uniunea Europeană, că nu va folosi niciodată calitatea de membru UE pentru a solicita intrarea cu drepturi depline în UEO.

Politica externă americană pare a fi dominată de lupta între două doctrine de bază: cea a plasării relației ruso-americane pe prim plan, în detrimentul lărgirii NATO (școala "*Russia first*"-Rusia pe primul plan), reprezentată de Strobe Talbott, secretar de stat adjunct și cea a lărgirii NATO reprezentată, până nu demult, de Richard C. Holbrooke, fostul asistent al secretarului de stat pentru afaceri europene și canadiene⁵⁰. Faptul că administrația Clinton a optat pentru Parteneriatul pentru Pace (PpP), în detrimentul lărgirii NATO, în 1994, este dovada că prima doctrină a avut câștig de cauză, în ciuda retoricii despre extinderea NATO promovate de oficialii americani și ai Alianței Nord-Atlantice. PpP nu are, în ciuda interpretărilor autoliniștitoare ale unora dintre candidații la integrarea în NATO, o componentă de garantare a șanselor de integrare sau de asigurare a securității. Acest lucru a fost subliniat de chiar oficialii Alianței Nord-Atlantice, începând cu fostul ei secretar general, Willy Claes, care a specificat încă din 18 noiembrie 1994, în fața

⁵⁰ Vezi Stanley R. Sloan, Senior Specialist in International Security Policy, Office of Senior Specialists and Steve Woehrel, Analyst in European Affairs, Foreign Affairs and National Defense Division, Congressional Research Service Report for Congress, "NATO Enlargement and Russia: From Cold War to Cold Peace?", May 15, 1995, p. 24.

Adunării Atlanticului de Nord: "PpP nu a fost conceput, în primul rând, ca un vehicul pentru lărgirea NATO"⁵¹.

SUA sunt hotărâte să mențină parteneriatul cu Rusia (cu accentul pe cooperarea în domeniul armamentelor strategice nucleare) și nu doresc antagonizarea forțelor politice rusești la putere, cu care America poate negocia delicatul echilibru politic și militar internațional. PpP a fost conceput în mare măsură în conformitate cu pozițiile exprimate de Rusia⁵², ca o variantă de securitate colectivă pentru continentul european, în locul variantei de apărare colectivă reprezentată de NATO⁵³. PpP⁵⁴ a fost considerat de mulți ca o altă exemplificare a dreptului de veto al Rusiei. Mulți politicieni și analiști occidentali au susținut că PpP trebuia înțeles ca oferind Rusiei cel puțin un "droit de regard" cu privire la afacerile NATO. Bruce George, vicepreședinte al Comisiei de Apărare a Camerei Comunelor din Parlamentul britanic considera că, pentru țările central-europene, PpP "reprezintă o acceptare directă din partea SUA și a aliașilor lor a unui veto rusesc asupra noilor membri NATO (...) cel puțin în aparență Vestul a dat de bunăvoie Moscovei un *droit de regard* asupra NATO, pe care Uniunea Sovietică nu l-a avut de-a lungul întregului Război Rece"⁵⁵.

⁵¹ *Apud* John Borawski, *Loc. cit.*, p. 243.

⁵² Ministrul de externe rus Andrei Kozărev a susținut, după ce Programul PpP a fost adoptat în ianuarie 1994, la summit-ul NATO de la Bruxelles, că Parteneriatul pentru Pace a fost "în mod esențial bazat pe propunerile noastre" (Vezi Michael Mihalka, "European-Russian Security and NATO's Partnership for Peace", Radio Free Europe/Radio Liberty Research Report, August 26, 1994, p. 37 *apud* Stanley R. Sloan and Steve Woehrel, *Op. cit.*, p. 37).

⁵³ Vezi Mr. Karsten Voigt (Fed. Rep. of Germany), Mr. Tamas Wachsler (Hungary), Special Co-Rapporteurs, Draft Special Report of the Working Group on NATO Enlargement, "The Enlargement of the Alliance", Defence and Security Committee, North Atlantic Assembly, AM 95, DSC/NE (95) 1, para. 20, p. 6.

⁵⁴ Parteneriatul pentru Pace a căpătat valențe noi în contextul pregătirii primului val de extindere a NATO, în conformitate cu Documentul de Bază al Consiliului Parteneriatului Euro-Atlantic, convenit de membrii NATO cu ceilalți membri și parteneri din cadrul PpP și ai Consiliului de Cooperare Nord Atlantic, la Sintra, în Portugalia, la 30 mai 1997.

⁵⁵ Bruce George, "NATO should offer the East more than partnership" in *Wall Street Journal Europe*, 15 December 1993, *apud* John Borawski, *Loc. cit.* p. 239. Vezi, de asemenea, Paul E. Gallis, Specialist in West European Affairs, Foreign Affairs and National Defense Division, Congressional Research Service Report for Congress, "Partnership for Peace", August 9, 1994, p. 10.

O altă consecință a necesității pentru America de a prezerva parteneriatul cu Rusia a fost aceea că nu a existat o replică fermă din partea SUA și a Vestului în cazul promovării de către Rusia a unei politici de forță pentru protejarea minoritarilor ruși din fostele republici sovietice - *străinătatea apropiată*. Brutalitatea intervenției pe teritoriul Federației, împotriva Ceceniei⁵⁶ a rămas și ea fără o reacție fermă. Protecția minoritarilor ruși pe teritoriile din *străinătatea apropiată* (în jur de 25 milioane) ca și menținerea coeziunii teritoriale a Federației Ruse în fața noilor sfidări secesioniste (Federația Rusă este alcătuită din 89 de entități: 21 republici, 6 teritorii, 49 regiuni, 2 orașe de importanță federală - Moscova și Petersburg-, 1 regiune autonomă și zece districte autonome, pe teritoriul Federației Ruse existând 30 milioane etnici neruși, grupând cam 100 de grupuri etnice diferite) au devenit obiective majore ale politicii de securitate a SUA.

Motivația unei asemenea poziții trebuie căutată, așa cum am arătat, în rațiuni geostrategice și militare. În ceea ce privește forțele centrifuge cu tendințe separatiste din cadrul Federației, analiștii occidentali din domeniul serviciilor speciale au atras atenția asupra următoarelor aspecte: "Armele nucleare sunt amplasate în unele din cele mai volatile regiuni și controlul central al forțelor armate se erodează. Dacă Rusia se va fragmenta, mii de arme și tone de materiale nucleare se vor dispersa în noile state care nu ar dispune de infrastructura de protecție și ar avea experiență limitată în controlul frontierelor, ceea ce ar crea o situație cu mult mai periculoasă ca destrămarea Uniunii Sovietice. Cercetarea nucleară, facilitățile de producere, menținere și dezafectare a armamentului nuclear, facilitățile de îmbogățire a uraniului ca și de separare a plutoniului ar putea fi moștenite de state noi și instabile.

---

⁵⁶ Conflictul din Cecenia a relansat dezbaterea cu privire la rolul Rusiei în dinamica internațională și capacitatea sa de a adopta norme și practici europene în domeniul protecției drepturilor omului. Folosirea forței pe scară largă în Cecenia, ca urmare a declanșării acțiunii de secesiune a micii republici caucaziene, s-a făcut cu prejudicierea gravă a civililor și a proprietății lor, deci cu încălcarea Codului de conduită cu privire la aspectele politico-militare ale securității, adoptat la summit-ul CSCE (devenită OSCE după această dată) de la Budapesta, din 1994, cu participarea Rusiei.

O devoluție și mai pronunțată a autorității politice poate să ducă la pierderea controlului asupra unor exporturi strategice și să ridice riscul achiziției de către teroriști a unor materiale nucleare⁵⁷.

Deja scurgerea de materiale strategice este un fapt în derulare în Rusia, la aceasta contribuind și "declinul în controlul central al forțelor armate"⁵⁸, ceea ce a dus la "constituirea unor rețele de traficanți și a unei infrastructuri pentru contrabanda transfrontalieră înlesnind potențiala proliferare a materialelor nucleare speciale prin intermediul personalului militar corupt sau al altor elemente criminale"⁵⁹.

Este evident că o fragmentare a Federației Ruse ar duce la amplificarea acestor procese cu consecințe imprevizibile pentru stabilitatea și pacea la scară globală, fiind afectate direct interesele strategice și securitatea SUA. În plus, cererile independentiste ale unor micro-republici, precum Cecenia, ridică încă o problemă de maximă acuitate pentru securitatea regiunii. Populația entităților componente ale Federației Ruse este mixată etnic. "Cum pot fi împiedicate aceste republici autonome să se dezmembreze din nou ca răspuns la cererile de secesiune ale unor grupuri etnice și populații din interiorul lor? Este foarte periculoasă combinarea dreptului la autodeterminare cu cel la secesiune"⁶⁰.

În ceea ce privește poziția SUA față de politica Rusiei în problema minorităților ruse din *străinătatea apropiată*, sunt foarte relevante o serie de aprecieri ale unor personalități implicate direct, în anumite etape, în procesul de planificare a politicii externe americane. Francis Fukuyama, autorul celebrei lucrări *Sfârșitul istoriei*, fost director adjunct al staff-ului de planificare politică al Departamentului de Stat în 1989, anul marilor bulversări mondiale, preciza la scurtă vreme după

⁵⁷ Jessica Eve Stern, "Moscow Meltdown: Can Russia Survive?" în *International Security*, Spring 1994, Vol. 18, No. 4, p. 41.

⁵⁸ *Ibidem*.

⁵⁹ Vezi Office of Threat Assessment, *The Russian Mafia*, Washington, D.C.: Department of Energy, November 1, 1993.

⁶⁰ Mr. Baumel, Rapporteur, REPORT submitted on behalf of the Political Committee, "WEU's relations with Russia", Assembly of Western European Union, Fortieth Ordinary Session (Second Part), Document 1440, 10th November 1994, para. 29, p. 10.

definirea politicii ruse față de *străinătatea apropiată*: "Că protecția rușilor din afara Rusiei trebuie să fie o temă centrală pentru politica externă a Moscovei este de netăgăduit. Există în jur de 25 de milioane dintre aceștia, adică 20% din populația Ucrainei și 40% din populația Kazahstanului. Oricare ar fi fost condițiile istorice în care acești ruși au ajuns acolo, ei pot fi supuși discriminării și chiar unei situații încă și mai periculoase în vremurile turbulente care urmează. Ar fi un act iresponsabil pentru orice guvern rus - pentru Elțîn și <<democrați>> chiar sinucigaș - să ignore interesele acestora. Statele Unite și celelalte țări occidentale nu prea sunt în poziția de a ține predici Rusiei cu privire la <<amestecul>> în <<treburile interne>> ale vecinilor săi, dacă ținem cont că noi (adică SUA-n.n.) am justificat invadarea Grenadei prin necesitatea de a proteja o mână de studenți americani și cea a Panama pentru că soția unui ofițer american fusese abuzată sexual"⁶¹.

În plus, administrația americană a înțeles foarte bine că, "într-o perioadă de zbatere socială și marasm economic, manipularea sloganurilor naționaliste s-a transformat, într-adevăr, în una din puținele căi valabile spre succesul politic"⁶². Or, succesul politic al liderilor de astăzi de la Kremlin, interlocutorii Washington-ului, este esențial pentru prezervarea intereselor strategice americane.

b) Helsinki, martie 1997

Declarațiile oficialilor americani în legătură cu extinderea NATO, care nu ar fi condiționată de "aprobarea" Moscovei sau criticile destul de ponderate la adresa acțiunilor brutale ale armatei ruse în Cecenia, trebuie privite cu rezerva cuvenită. Este foarte interesant că președintele Clinton a anunțat pentru prima oară (e drept, indirect) componența primului val al extinderii NATO în timpul conferinței de presă comune cu președintele

---

⁶¹ Francis Fukuyama, comentariu pe marginea lucrării lui Serghei Stankievici, *Russia in Search of Itself*, în *The National Interest*, Summer 1992, Number 28, pp. 52-53.

⁶² Vezi Neil Malcolm and Alex Pravda, "Democratization and Russian Foreign Policy", în *International Affairs*, Vol. 72, No. 3, July 1996, pp. 550-551.

Eltân, la Helsinki, în 21 martie 1997: "(...) Membrii NATO tocmai au înaintat o propunere cu privire la forțele convenționale în Europa, care va impune limite stricte și va îngheța nivelul forțelor convenționale pe care le-am putea avea în Europa acum, împreună cu impunerea unor limite stricte țărilor de la Vișegrad însele (subl.n.n), ele reprezentând zonele unde ne-am putea aștepta ca această veche dificultate să apară în noile circumstanțe (noile circumstanțe fiind extinderea NATO-n.n.)"⁶³.

Întâlnirea din martie 1997 indică elemente esențiale pentru înțelegerea procesului de extindere a structurilor euro-atlantice, de care se leagă și interesele românești. Evident, s-au păstrat pozițiile divergente cu privire la necesitatea extinderii NATO, Rusia menținându-și opoziția, iar SUA continuând politica de susținere a lărgirii Alianței Nord Atlantice.

Dar ceea ce este semnificativ, la conferința de presă comună din 21 martie 1997, cei doi președinți au făcut declarații ce au stârmit o adevărată furtună în lumea analiștilor occidentali și l-au determinat pe reputatul politolog american Henry Kissinger să considere că SUA au dat Rusiei posibilitatea de a se "infiltra în deciziile NATO"⁶⁴, ceea ce ar echivala cu un drept de veto. Sigur, dreptul de veto nu trebuie înțeles în sensul lui formal și nici în maniera în care el se manifestă în Consiliul de Securitate al ONU, acolo unde Rusia poate bloca o decizie prin simpla ridicare a mâinii. Aici este vorba de un drept la veto neformal și mult mai subtil, prin care, de fapt, Rusia nu blochează, ci influențează, uneori decisiv, decizia NATO. Parteneriatul pentru Pace a fost o astfel de formă de a răspunde presiunilor Rusiei, care nu dorea o lărgire imediată a NATO.

Decizia de a nu include țările baltice în planurile de extindere a NATO este tot o formă de a răspunde presiunilor Rusiei, care consideră țările respective zonă de interes strategic vital. Oficiul pentru Buget al Congresului SUA evalua, în urmă cu doi ani, că primirea statelor baltice

⁶³ "Press Conference of President Clinton and President Yeltsin, Kalastaja Torppa, Helsinki, Finland", The White House, Office of the Press Secretary (Helsinki, Finland), în *US/SIS Washington File*, 21 March 1997, Transcript: Clinton/Yeltsin Joint Press Conference, March 21 (Clinton: NATO enlargement will proceed at Madrid) (6800).

⁶⁴ Vezi *Ziua*, Anul IV, Nr. 847, 2 aprilie 1997.

în NATO ar aduce "un risc foarte mare", deoarece aceasta ar putea "atrage Alianța într-un conflict cu Rusia"⁶⁵, ceea ce exprimă foarte bine capacitatea Rusiei de a influența ritmul și componența extinderii NATO, în ciuda retoricii atlantiste care neagă dreptul de veto al Rusiei (evident un veto formal). Dar care sunt declarațiile de la Helsinki ce au stârnit atâtea interpretări fierbinți?

La întrebarea unui ziarist american cu privire la presupusul drept de veto al Rusiei în domeniul politicii de securitate a NATO, adresată celor doi președinți la Helsinki, în martie 1997, președintele Elțân a răspuns: "Modul în care rezolvăm aceste probleme este prin consens"⁶⁶. Iar președintele Clinton a întărit afirmația președintelui rus: "Suntem parteneri (...) partenerii sunt legați de valori comune, interese comune și de înțelegerea că ceea ce avem în comun este întotdeauna mai important decât ceea ce ne desparte. Și așa, lucrăm pentru consensul pe care l-a subliniat președintele Elțân"⁶⁷.

Dar termenul consens nu este decât un alt nume pentru dreptul la veto, pentru că a decide prin consens înseamnă că atunci când celălalt nu este de acord cu o decizie, decizia nu poate fi acceptată. Așa se iau hotărâri, prin consens, în Consiliul de Securitate al ONU (la nivelul membrilor permanenți), la OSCE, în Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei sau, în unele situații, în Consiliul de Miniștri al UE, în toate cazurile funcționând dreptul de veto. Din afirmațiile celor doi președinți rezultă foarte clar că Rusia, fără a putea bloca extinderea NATO (deși nu este sigur că Rusia s-a plasat pe o poziție foarte intransigentă la acest capitol), va avea un cuvânt de spus în stabilirea datelor extinderii. Rusia va avea "o voce" cum s-a exprimat președintele Clinton.

De altfel, Actul Fondator cu privire la Relațiile Mutuale, Cooperare și Securitate dintre NATO și Rusia, anunțat în martie 1997 la Helsinki și semnat pe 27 mai 1997 la Paris, menționează în Capitolul II al documentului (cu privire la Mecanismul de Consultări și Cooperare și

---

⁶⁵ 4. Vezi Congressional Budget Office, "The Costs of Expanding the NATO Alliance" în *CBO Papers*, March 1996, p. 61.

⁶⁶ Vezi Nota 63.

⁶⁷ Vezi Nota 63.

Consiliul Comun Permanent NATO-Rusia): "Întruniri extraordinare ale Consiliului vor avea loc, în plus față de întrunirile regulate, pentru a se permite consultări prompte în cazul situațiilor de urgență. În acest context, NATO și Rusia se vor consulta imediat în cadrul Consiliului Comun Permanent, în cazul în care unul dintre membrii Consiliului percepe o amenințare la adresa integrității sale teritoriale, independenței politice sau securității"⁶⁸. Mai mult, documentul precizează: "Consiliul Comun Permanent va oferi un mecanism de consultări, coordonare și, în cel mai înalt grad posibil, atunci când este cazul, decizii comune și acțiuni comune în ceea ce privește problemele de securitate comune. Consultările nu se vor extinde la problemele interne ale NATO, ale membrilor NATO sau ale Rusiei"⁶⁹.

Astfel, Consiliul va putea să acționeze "îndată ce consensul (subl.n.) a fost atins în cursul consultărilor, luându-se decizii comune și acțiuni comune de la caz la caz, inclusiv participarea, pe o bază echitabilă, în planificarea și pregătirea operațiunilor comune, inclusiv operațiuni de menținere a păcii sub autoritatea Consiliului de Securitate al ONU sau responsabilitatea OSCE"⁷⁰. După cum se vede, se vorbește despre consens în acțiuni comune și decizii comune, dar nicăieri în document nu se prezintă o listă completă a domeniilor în care se poate manifesta această eventualitate. Extinderea NATO este o problemă de securitate atât pentru NATO cât și pentru Rusia, așadar este, automat, subiect de "consultare" și "coordonare". Se pune întrebarea: care este dimensiunea consensului în această problemă? Sigur, documentul de la Paris este unul politic, fără valoare juridică obligatorie⁷¹.

---

⁶⁸ "Founding Act on Mutual Relations, Co-operation and Security between NATO and the Russian Federation", Paris, 27 May 1997.

⁶⁹ *Ibidem*.

⁷⁰ *Ibidem*.

⁷¹ În același sens trebuie înțeleasă și specificarea făcută în document cu privire la faptul că "statele membre NATO reiterează că nu intenționează, nu au planuri și nici motive să desfășoare armamente nucleare pe teritoriul noilor membri (...)". Faptul că nu au intenții acum, nu înseamnă că nu vor avea mâine, mai ales că Actul Fondator este un document politic, care nu obligă juridic părțile semnatare.

Dar, el are o mare însemnătate politică și este redactat astfel încât să ofere orice fel de interpretare, inclusiv aceea că Rusia ar putea influența deciziile Alianței în materie de lărgire. Cum, la fel de bine, se poate considera, așa cum o face Rezoluția Senatului SUA de ratificare a lărgirii NATO, din 30 aprilie 1998, că Rusia nu poate influența decizia NATO: "Actul Fondator NATO-Rusia și Consiliul Comun Permanent nu pot conferi Federației Ruse nici un rol în Consiliul Nord Atlantic (organul de decizie al Alianței-n.n.) sau în procesul de decizie al NATO inclusiv în 1) orice decizie ia NATO în probleme interne; sau 2) maniera în care NATO se organizează, își desfășoară activitatea, se pregătește pentru sau conduce orice misiune care afectează unul sau mai mulți membri cum ar fi apărarea colectivă, așa cum este stipulată în articolul V al Tratatului Nord Atlantic⁷²". Sigur, rămâne întrebarea: De ce a simțit nevoia Senatul SUA să facă aceste precizări?

Considerăm că formula de consens la care s-a ajuns între ruși și americani nu trebuie să îngrijoreze. Faptul că NATO va ține cont de poziția Rusiei este esențial pentru gestionarea stabilității la scară globală și pentru a influența pozitiv evoluțiile politice interne din statul rus. NATO nu va fi destabilizată intern, pentru că Rusia nu se va bucura niciodată de drepturile unui membru plin al NATO (deși, protocolar, ideea că Rusia ar putea intra cândva în NATO a fost acceptată anterior de președintele Clinton). E drept că marile probleme ale securității europene vor trebui rezolvate "în consens" și asta presupune "o voce" a Rusiei în spinoasa problemă a extinderii NATO. Ceea ce înseamnă doar că țările candidat la intrarea în NATO vor trebui să-și facă politica de apropiere de țările occidentale și de Alianța Nord Atlantică inclusiv la Moscova (sigur, nu este vorba aici de țările din fosta URSS).

Or, relații bune între țările-candidat și Rusia nu pot decât să contribuie la pacea și stabilitatea regională. Iată de ce considerăm că dezbateră cu privire la "dreptul de veto" al Rusiei asupra deciziilor

---

⁷² "Resolution of Ratification", în *USIS Washington File*, 05 May 1998, Text: Senate Resolution of Ratification on New NATO Accessions, (Poland, Hungary, the Czech Republic accession ratified) (3340).

Alianței nu reflectă existența unui pericol real, în măsură a afecta NATO sau interesele țărilor-candidat la integrare. Chiar ideea de veto trebuie înțeleasă într-o manieră mai subtilă și lipsită de asperități, ceea ce permite oficialilor din țările NATO, din motive lesne de înțeles, să susțină că nu există un drept de veto (bineînțeles, formal) al Rusiei cu privire la politicile NATO.

Este evident pentru oricine că NATO nu se va extinde asupra unor state care pretind că vor să se apere de Rusia sau asupra unor state pe care Rusia le percepe ca având o politică antirusească. De altfel, acest lucru fusese foarte clar menționat de NATO încă din 1995, când s-a precizat că extinderea Alianței "nu va amenința pe nimeni", avându-se în vedere, în primul rând, relația cu Rusia⁷³. Acesta este și motivul pentru care retorica antirusească a fost redusă la maximum în țările de la Vișegrad, care s-au grăbit să încheie tratate bilaterale cu Rusia, renunțând la reparații istorice, la care ar fi fost îndreptățite, pentru a nu-și periclita șansele de aderare la NATO. Aderare care, evident, compensa de departe oricare din concesiile făcute Rusiei. Trebuie precizat că această politică față de Rusia a fost adoptată în țări care, oricum, aveau relațiile cele mai bune cu Vestul din grupul de țări-candidat la integrarea în NATO.

În ceea ce privește politica americană față de Rusia, ea este foarte clară. Ea este subordonată în întregime prezervării păcii și stabilității la scară planetară cu angajarea intereselor de securitate ale SUA. Pentru realizarea acestui deziderat relația Washingtonului cu Moscova este esențială. Așa cum arată Jack F. Matlock Jr., fostul ambasador al SUA în URSS, în perioada 1987-1991, un fin cunoscător al raporturilor ruso-americe, "politica externă rusă ramâne, în general, concordantă cu interesele SUA, în ciuda izbucnirilor ocazionale de retorică ostilă"⁷⁴. Practic, extinderea NATO spre Est și chiar integrarea europeană a țărilor

⁷³ Vezi *Study on NATO Enlargement*, Brussels, September 1995, para. 28.

⁷⁴ Jack F. Matlock, Jr., "Dealing with a Russia in Turmoil", în *Foreign Affairs*, Vol. 75, No. 3, May/June 1996, p. 39.

din Europa Centrală par a depinde de prezervarea la Moscova a unei echipe de decizie politică, în care SUA să găsească partener. Așa cum preciza ambasadorul SUA la Moscova, Thomas Pickering, "în ciuda îngrijorării cu privire la comportamentul Rusiei în străinătate, cu greu s-ar putea găsi vreo justificare pentru ca noi să modificăm politica noastră de angajament și parteneriat cu Rusia"⁷⁵.

În acest context, integrarea în NATO a țărilor din Europa Centrală se dovedește a fi un proces complex în care poziția Rusiei are suficientă pondere pentru a influența, cel puțin pe termen mediu, deciziile Alianței Nord-Atlantice. Ținând cont de faptul că Rusia nu obiectează în prezent la extinderea spre Est a Uniunii Europene, se pare că drumul spre NATO prin UE și UEO reprezintă o opțiune viabilă, mai ales pentru țările care nu au fost nominalizate pentru a fi primite în Alianță în primul "val". Deși acomodarea structurilor economice și legislative ale țărilor central-europene la rigorile UE pare la prima vedere o operă mult mai complexă, necesitând o perioadă mai lungă decât îndeplinirea unor criterii politice și militare pentru aderarea la NATO, procesul de construire a bazei pentru asigurarea securității noilor membri, prin Tratatul de la Washington, este cel puțin la fel de anevoios.

O țară-candidat poate obține garanții de securitate indirecte abia prin intrarea în UE și UEO, urmând ca extinderea garanțiilor Articolului V al Tratatului de la Washington să fie un proces mai îndelungat și mai complex. NATO se va feri să integreze în viitorul imediat state în care nu va putea construi infrastructură militară, ca urmare a opoziției Rusiei și care, oricum, nu poate fi realizată decât foarte greu în condițiile reducerii efectivelor americane pe continent și a diminuării drastice a bugetelor militare în țările Alianței Nord-Atlantice. NATO nu va risca afectarea prestigiului Alianței prin asumarea unor sarcini de securitate pe care nu le-ar putea onora.

---

⁷⁵ Ambassador Thomas Pickering, "Russia and America at Mid-Transition" în *SAIS Review*, Winter-Spring 1995, Volume XV, Number One, p. 86.

Apropierea țărilor candidat de structurile euro-atlantice poate fi impulsionată de normalizarea raporturilor lor bilaterale cu Rusia, pe bază de tratate politice de bază. Bunele relații cu Rusia, consacrate prin documente bilaterale cu valoare juridică obligatorie, sunt o recomandare deosebit de importantă pentru "selectarea" viitorilor membri ai UE și NATO, o atenție deosebită fiind acordată menținerii raporturilor de parteneriat cu Rusia și evitării integrării în instituțiile de securitate interconectate occidentale a unor țări aflate în relații nedefinite juridic cu statul rus.

CAPITOLUL 3

ROMÂNIA ȘI RUSIA ÎN CONTEXTUL LĂRGIRII STRUCTURILOR EUROATLANTICE

a) Rapoartele Roman la Adunarea Atlanticului de Nord

Evoluția raporturilor ruso-americane a fost constant direcționată, așa cum s-a precizat în subcapitolele precedente, spre un parteneriat din ce în ce mai puternic, în ciuda dezacordurilor formale, uneori foarte vocale, în probleme cum ar fi Irakul, fosta Iugoslavie și, mai recent, loviturile americane în Sudan și Afganistan, împotriva rețelei teroriste internaționale. Orice strategie de politică externă în Europa Centrală și de Est, mai ales dacă vizează o alianță cu SUA prin NATO, trebuie să țină cont de această realitate. Stephen Sestanovich, ambasador și consilier special al secretarului de stat pentru Comunitatea Statelor Independente a precizat în cadrul audierii sale la Comisia de Relații Internaționale a Camerei Reprezentanților a Congresului SUA, în iulie 1998, că "Rusia are un loc central în problematica internațională cu efecte majore asupra Statelor Unite"⁷⁶.

Sestanovich a menționat că interesele americane în Rusia vizează stoparea transferurilor către Iran ale tehnologiei pentru construirea rachetelor și ratificarea de către Rusia a Tratatului START II cu privire la reducerea armamentelor nucleare. Demnitarul american caracteriza astfel

---

⁷⁶ Stephen Sestanovich, Special Adviser to the Secretary of State for the New Independent States, "US Policy Towards Russia", House International Relations Committee, în *USIS Washington File*, 16 July 1998, Text: Sestanovich Testimony on Russia at House Hearing 7/16, (Sestanovich testifies on US-Russia relations) (3810).

echipa guvernamentală de la Moscova: "Acest guvern este cum nu s-a mai văzut în Rusia. Este condus de tineri guvernatori, foști administratori regionali și oameni de afaceri de frunte, care și-au format reputația în cele mai avansate politic provincii. Nu au adus la Moscova nici un fel de moștenire a erei sovietice. Ei au, în schimb, o cunoaștere de primă mână cu privire la ceea ce trebuie făcut pentru a fi îmbunătățită viața rușilor simpli și conștientizează că rușii simpli sunt preocupați mai mult de abilitatea guvernului lor de a percepe impozitele corect și de a furniza servicii efective decât de lărgirea NATO"⁷⁷.

Apar în aceste remarci unele idei foarte interesante cu privire la raporturile ruso-americane, mai ales aceea că, în realitate, rușii nu ar fi chiar atât de ostili extinderii NATO pe cât exprimă declarațiile politice din Rusia. Evident, mesajul american indică mai mult decât se poate spune într-o expunere dată publicității, în cadrul unei audieri. De altfel, sprijinul american pentru Rusia se concretizează și prin decizia Fondului Monetar Internațional de a furniza Rusiei un sprijin financiar însumând astronometrica sumă de 12,5 miliarde dolari pe 1998, dintr-un pachet de 22,6 miliarde dolari pentru perioada 1998-1999⁷⁸.

Acesta este nivelul actual al relațiilor ruso-americane, nivel care s-a dezvoltat constant de-a lungul perioadei 1991-1998 demonstrând clar că o relație de parteneriat cu America, fără a mai vorbi de o integrare în NATO, nu se mai putea realiza în epoca post-război rece, în detrimentul Rusiei sau stimulând o atitudine ostilă din partea Rusiei.

În contextul precizat mai sus sunt deosebit de relevante unele poziții adoptate de importanți oameni politici și instituții de stat din România, în campania de integrare euro-atlantică. Președintele Senatului, Petre Roman, în prezent al doilea om de stat în țară, a fost, după cum se știe, raportor al Adunării Atlanticului de Nord (AAN), for parlamentar al NATO fără putere de decizie, dar deosebit de important pentru elaborarea analizelor cu privire la extinderea Alianței și conturarea poziției parlamentarilor din țările NATO, unde fiecare parlament național ratifică

---

⁷⁷ *Ibidem.*

⁷⁸ *Vezi Ibidem.*

orice nouă aderare la Alianță. Prin poziția sa la AAN, Petre Roman, a deținut cea mai importantă funcție de proiectare a interesului de integrare în NATO al României, prin posibilitatea de a redacta rapoarte către AAN, rapoarte cu o circulație excepțională în toate forurile de decizie ale lumii occidentale.

Astfel, în raportul prezentat AAN de Petre Roman în noiembrie 1994, raportorul atrăgea atenția Vestului că România este în "pericol". El preciza: "Deși nu singura țară în pericol, România este cea mai amenințată de armata a 14-a a Rusiei din Moldova estică, un posibil agresor - fapt dovedit de războiul care a avut loc în vara lui 1992"⁷⁹. Raportorul cerea o "intervenție înțeleaptă a Vestului" pentru a rezolva problema armatei a 14-a⁸⁰ și se întreba retoric dacă nu cumva "ne îndreptăm de la 'pax sovietica' spre 'pax russica'"⁸¹. Raportorul român nu numai că pune România aproape în stare de război cu Rusia, dar identifica și forțele militare agresoare, avertizând Vestul cu privire la această situație.

Este evident din cele precizate mai sus, cu privire la relația ruso-americană, că a te declara amenințat de Rusia este o foarte bună modalitate de a-ți bara accesul spre NATO. Experții care au colaborat la elaborarea raportului menționat și chiar raportorul însuși ar fi trebuit să știe acest lucru încă de atunci. Faptul că politicieni din țările grupului de la Vișegrad au exprimat și ei temeri față de Rusia (nicio dată așa de tranșant ca în Raportul Roman), în anumite momente, este nerelevant, pentru că nu greșelile altora le pot justifica pe ale noastre. Oricum, relația acestor țări cu Vestul era mult mai strânsă decât a României, ceea ce le permitea o marjă de greșală mai mare.

În noul său raport, din mai 1995, Petre Roman informa AAN că, România "nu dorește să intre în NATO ca să lupte cu cineva, nici măcar pentru a fi protejată de cineva din afara NATO, și nici NATO nu are o

---

⁷⁹ Mr. Petre Roman (România), Special Rapporteur, *The Partnership for Peace: A New Step Forward Towards Strengthening our Security Including Through NATO Enlargement. A Romanian View*, Draft Special Report, Political Committee, North Atlantic Assembly, November 1994, AL 226, PC/ES (94) 6, para. 32, p. 7.

⁸⁰ *Ibidem*, para. 33, p. 7.

⁸¹ *Ibidem*, para. 39, p. 8.

asemenea percepție cu privire la lărgirea sa⁸². Am putea crede că în numai câteva luni (noiembrie 1994-mai 1995) raportorul înregistrase o modificare de percepție benefică din perspectiva promovării interesului românesc de integrare în NATO. Dar, surprinzător, în paginile aceluiași raport, Petre Roman afirma că, după părerea sa, țările ex-comuniste din Europa doresc intrarea în NATO pentru că "nu se consideră protejate împotriva renașterii tendințelor imperialiste din fosta URSS, cu precădere ale Rusiei"⁸³. Practic, din acest moment, mesajul raportorului român devenea imposibil de descifrat, iar aceste idei contradictorii au fost reluate în raportul său din octombrie 1995.

În raportul din mai 1996, Petre Roman revine susținând că noile democrații doresc să intre sub umbrela de securitate a NATO care să le "protejeze de neo-imperialismul rusesc"⁸⁴. Deși recunoaște că *Studiul cu privire la lărgirea NATO*, elaborat de Alianță în 1995, a "validat" teoria lărgirii NATO în valuri⁸⁵, Petre Roman se opune acestei teorii și, vorbind în numele României, respinge "teoria admiterii în Alianță în valuri"⁸⁶, pronunțându-se pentru o lărgire nediscriminatorie. Respingerea teoriei lărgirii NATO în valuri ar fi putut fi înțeleasă, dacă același raportor nu s-ar fi pronunțat, în același raport, din mai 1996, chiar pe aceeași pagină, pentru intrarea României "în grupul privilegiat de țări care vor constitui primul val de lărgire al NATO"⁸⁷, susținând astfel, în fapt, teoria valurilor!

Rezumând contribuția raportorului din România la clarificarea poziției românești fața de extinderea Alianței, parlamentarii occidentali au

---

⁸² *Idem, Understanding and Ensuring Mutual Security: A Challenging Task for Us All - An In-Between Perspective* -, Draft Special Report, Political Committee, North Atlantic Assembly, May 1995, AM 109, PC/TO (95) 3, para. 16, p. 4.

⁸³ *Ibidem*, para. 9, p. 2.

⁸⁴ *Idem, The Spirit of Democracy and the Fabric of NATO - The New European Democracies and NATO Enlargement* -, Draft Special Report, Political Committee, Sub-Committee on NATO Enlargement and the New Democracies, North Atlantic Assembly, May 1996, AN 101, PC/ED (96) 1, para. 23, p. 6.

⁸⁵ *Ibidem*.

⁸⁶ *Ibidem*, para. 29, p. 8.

⁸⁷ *Ibidem*, para. 27, p. 8.

putut afla că România vrea să intre în NATO pentru ca să se apere de amenințarea Rusiei, deși nu are nevoie să fie protejată împotriva nimănui, precum și că România se opune lărgirii NATO în valuri, dar vrea să facă parte din primul val de lărgire a NATO! Incoerența acestui mesaj a produs daune foarte serioase credibilității României în raporturile cu Vestul și a trezit serioase îngrijorări legate de riscurile integrării României în NATO pentru relațiile dintre Alianță și Rusia.

b) Programul Ciorbea

Aceste îngrijorări au putut fi sporite de conținutul primului program de guvernare a țării adoptat de coaliția la putere după alegerile din toamna lui 1996. Capitolul de politică externă al *Programului de bază de macro-stabilizare și de dezvoltare a României până în anul 2000* al guvernului Ciorbea este foarte relevant în acest sens. Aflăm din text că guvernul României va acționa pentru "utilizarea tuturor instrumentelor existente pe plan internațional, precum și a resurselor proprii disponibile spre a sprijini, fără imixtiune, instaurarea în Rusia a unei adevărate și durabile democrații politice și economice, cu convingerea că numai o Rusie democratică și îndestulată va renunța la visurile imperiale și la expansionism, încetând să fie un pericol pentru vecinii săi".

Formulările cu privire la Rusia, din programul guvernului Ciorbea, reprezintă o încălcare a normelor nescrise care guvernează raporturile între state suverane și independente, demonstrând, dacă ele nu au fost incluse special pentru a ofensa Rusia, necunoașterea regulilor de comportament în relațiile interstatale. Astfel, într-un document de guvernare a țării, care angajează România pe plan internațional, un stat independent și suveran, Rusia, care se întâmplă a fi unul din actorii majori ai scenei internaționale, și care nu s-a manifestat agresiv, oficial, față de România, după 1991, este caracterizat cu sintagma: "Numai o Rusie democratică și îndestulată va renunța la visurile imperiale și la expansionism, încetând să fie un pericol pentru vecinii săi". Rusia nu este astăzi îndestulată, cunoscând ca și România probleme complexe, produse

de o tranziție dureroasă, dar necesară. Rezultă, din programul Ciorbea, că Rusia are, cel puțin pentru prezent, "visuri imperiale" și "expansioniste" și este "un pericol pentru vecinii săi".

Este imposibil de stabilit pe ce dovezi își baza guvernul român afirmația că Rusia are visuri "imperiale", după 1991, indiferent de actele guvernului de la Moscova, în această perioadă. Într-un caz celebru pentru dreptul internațional, *North Sea Continental Shelf Cases* (1969), judecătorul Sorenson preciza: "Este practic imposibil pentru un guvern să producă dovezi concludente cu privire la motivele care au determinat acțiunea și politica altui guvern"⁸⁸. Așadar, orice ar face Moscova, pace sau război, nu se poate proba argumentat că motivația actelor sale este reprezentată de "visuri imperiale", cu atât mai puțin într-un document oficial. Ceea ce nu ne-ar împiedica să condamnăm un act al Rusiei care încalcă dreptul internațional.

Guvernul român nu poate să se ridice deasupra unei constatări cu valoare de precedent juridic în lumea civilizată a dreptului internațional. Și apoi, promovarea intereselor românești de bună vecinătate cu Rusia și de ușurare a apropierii noastre de NATO, printr-o politică adecvată față de Moscova, ar fi trebuit să impună o moderare a limbajului și o cumpănire specifice actului de stat, mai ales că avem de-a face cu un program de guvernare politică a unei țări cu o strălucită tradiție în diplomatie.

Nu mai luăm în considerare emfaza nepermisă ce răzbate din obiectivul enunțat de guvernul Ciorbea de a acționa pentru "utilizarea tuturor instrumentelor existente pe plan internațional, precum și a resurselor proprii disponibile spre a sprijini, fără imixtiune, instaurarea în Rusia a unei durabile democrații politice și economice", atunci când este bine cunoscut de toată lumea, în țară și în afara ei, că România mai are ea însăși foarte mult de lucru la acest capitol, pe plan intern, iar potențialul ei economic este foarte modest.

---

⁸⁸ Apud Robert M. MacLean, *Public International Law*, HLT Publications, London, 1992, p. 33.

Până și o mare putere, cu enorme posibilități de a sprijini procesele democratice din Rusia, cum sunt Statele Unite, au o abordare mult mai echilibrată, din care rezultă atât respectul față de statul rus, și demnitatea cetățenilor săi, cât și grija de a nu crea susceptibilități în Rusia față de sprijinul american. Astfel, președintele Clinton, într-un document similar cu programul guvernului Ciorbea, referindu-se la sprijinul american pentru Rusia, îl plasează în contextul mai larg al contribuției americane la consolidarea democrației la scară globală, inclusiv în celelalte țări europene ex-comuniste, fără a particulariza cazul Rusiei sau a o acuza de "visuri imperiale": "Pentru a promova democrația am sprijinit recenta transformare din Africa de Sud; am furnizat asistență unei Rusii care se democratizează și altor noi state din fosta Uniune Sovietică, la fel ca și națiunilor din Europa Centrală și Estică (...)"⁸⁹.

Mai mult, în același text, sprijinul american pentru Rusia are ca obiectiv apariția "unei regiuni de parteneriat economic și diplomatic valoros" în locul unei "foste amenințări"⁹⁰. America precizează clar că Rusia este o "fostă amenințare" și nu una prezentă, deși este de presupus că la Washington se știe, ca și la București, că Rusia nu este nici "îndestulată" și nici "prosperă".

SUA, după cum se vede, acordă "asistență unei Rusii care se democratizează", deci este actorul principal în propria democratizare, o Rusie care este "o fostă amenințare", deși arsenalul nuclear rusesc este o realitate ce a vizat teritoriul SUA nu cu mult în urmă, în contextul larg al sprijinului american pentru democrație. În schimb, guvernul Ciorbea acționa pentru "utilizarea tuturor instrumentelor existente pe plan internațional, precum și a resurselor proprii disponibile" pentru a "sprijini instaurarea", exclusiv în Rusia, a unei "adevărate și durabile democrații

---

⁸⁹ *A National Security Strategy of Engagement and Enlargement*, The White House, February 1996, Preface by William Clinton, p. ii.

⁹⁰ *Ibidem*, p. 32.

politice și economice", pentru ca Rusia să renunțe la "visurile imperiale", statul rus părând a juca un rol cu totul pasiv. Rolul României părea acela de se ocupa cu democratizarea Rusiei și numai a Rusiei. Este lesne de imaginat ce reacții trebuie că a produs la Moscova acest rol civilizator pe care guvernul român și l-a asumat în raporturile cu marele vecin de la răsărit, rol pe care SUA nu și-au propus niciodată să și-l aroge. Este de asemenea lesne de înțeles, ținând cont de natura relațiilor ruso-americane, cât de mult ne puteau ajuta asemenea formulări din programul de guvernare pentru a ne atinge scopul integrării României în NATO.

CAPITOLUL 4

EȘECUL CAMPANIEI PENTRU INTEGRAREA ROMÂNIEI ÎN NATO ȘI UNIUNEA EUROPEANĂ

a) Stadiul actual al procesului de lărgire a NATO

Lărgirea NATO, un proces coerent și necesar pentru asigurarea stabilității în Europa, a început (prima lărgire după 1990) cu cei mai puternici trei candidați, capabili să îndeplinească criteriile de membru al Alianței. Documentul emis de șefii de stat și guvern din țările NATO, în timpul summit-ului de la Madrid, din 8-9 iulie 1997, a confirmat această orientare și a invitat doar Republica Cehă, Ungaria și Polonia să înceapă negocieri de aderare⁹¹.

Cea mai clară și corectă explicație a acestui deznodământ (limitarea extinderii NATO la numai trei noi membri) a fost dată de premierul britanic Tony Blair: "(...) Aceasta este o mare extindere a NATO. Este o garanție militară pe care noi o dăm acestor țări care intră în NATO. Mai ales dacă ai forțe combatante atât de profesioniste și de o asemenea calitate ca ale noastre, trebuie să fi foarte atent atunci când dai garanții militare (...) Salutăm pașii făcuți de alte țări ca România și Slovenia, marile realizări pe care le-au obținut, salutăm acest lucru, dar trebuie să ne asigurăm că NATO rămâne o garanție de apărare puternică pentru noi. NATO trebuie să rămână puternică și acest lucru este important nu numai pentru noi, dar și pentru oricare țară care ni s-ar putea

---

⁹¹ Negocierile de aderare s-au încheiat în decembrie 1997, iar Protocoalele la Tratatul Atlanticului de Nord cu privire la aderarea celor trei țări au fost semnate la Bruxelles pe 16 decembrie 1997.

alături în viitor"⁹². Vom reveni la afirmațiile lui Tony Blair care indică în limbaj diplomatic adevăratul motiv pentru care România nu s-a calificat pentru a intra în NATO.

Documentul, intitulat "Declarația de la Madrid cu privire la Securitatea și Cooperarea Euro-Atlantică", pe lângă faptul că reiterează politica NATO de menținere a "ușilor deschise", nu face nici o referire la o nouă lărgire și, evident, nu nominalizează pe nimeni pentru așa ceva. Totuși, unele țări-candidat, excluse de la lărgirea decisă în Madrid, au fost menționate în Declarație din motive politice, dar numai pentru a aprecia eforturile lor îndreptate spre democrație și fără a oferi nici o garanție că ele vor fi primite în Alianță în viitor⁹³. Faptul că documentul a făcut referire la "reevaluarea" procesului de extindere a NATO în cadrul "viitoarei întâlniri în 1999"⁹⁴ a alimentat așteptările unor țări-candidat, menționate în paragraful 8, cu privire la o eventuală nominalizare a lor, în acel an, pentru o viitoare lărgire a NATO.

Aceste speculații au determinat reacții din partea principalelor țări NATO. Marc Grossman, asistentul secretarului de stat pentru afaceri europene și canadiene a precizat în fața Congresului SUA, în octombrie 1997: "Am făcut clar tuturor că Statele Unite nu au hotărât când trebuie să fie o nouă lărgire a NATO și că nu este treaba SUA să pre-indice candidați. Nu vrem să fim înțeleși greșit de nimeni"⁹⁵. Madeleine Albright, secretarul de stat al SUA a reiterat aceeași poziție în decembrie

⁹² Vezi Doorstep Interview by Prime Minister of the United Kingdom, Mr Tony Blair, Madrid, 8 July 1997.

⁹³ Paragraful 8 al Declarației de la Madrid, emisă de liderii țărilor NATO în 8 iulie 1997, precizează: "(...) În ceea ce privește țările-candidat, recunoaștem cu mare interes și luăm în considerare dezvoltările pozitive spre democrație și statul de drept într-un număr de țări sud-est-europene, mai ales România și Slovenia (...) În același timp, recunoaștem progresul realizat spre o mai mare stabilitate și cooperare de statele din regiunea baltică ce sunt de asemenea țări-candidat (...)".

⁹⁴ Această întâlnire va avea loc în aprilie 1999, la Washington.

⁹⁵ Vezi "Opening Statement" by Marc Grossman, Assistant Secretary of State for European and Canadian Affairs before the House International Relations Committee, October 29, 1997, in *USIS Washington File*, 29 October 1997, Text: Asst. Sec. Grossman Testimony to Congress on Europe Oct. 29 (Hearing of House International Relations Committee) (4120).

1997, când s-a adresat Consiliului Nord Atlantic: "Trebuie să evităm să facem angajamente speciale față de anumite țări; nu este cazul să alimentăm așteptări indicând favoriți sau să ne asumăm că parlamentele noastre vor fi mereu de acord cu asta"⁹⁶. Mai mult, Madeleine Albright a insistat cu privire la valoarea reală a speculațiilor legate de posibilitatea unui nou val de extindere a NATO în viitorul apropiat: "În acest moment, a spune <<poate>> unei noi lărgiri nu este cu mult mai bine decât a spune <<nu>>"⁹⁷.

Cea mai clară evaluare a posibilităților pentru o nouă extindere a NATO, ce ar urma să fie decisă în 1999, a fost dată de George Robertson, secretarul britanic al apărării: "Deci, nu are nici un rost să speculăm acum cu privire la când vor avea loc noi aderări sau cu privire la care vor fi țările implicate. Prioritatea esențială acum este să ne asigurăm că lărgirea decisă deja reușește. Până când nu vom ști din experiență că ea a reușit, nu putem să luăm decizii în mod responsabil cu privire la momentul și încă și mai puțin cu privire la componența unor noi lărgiri. Trebuie să fim foarte prudenți cu privire la ce putem realiza în 1999"⁹⁸.

Aceste puncte de vedere au fost validate de Rezoluția de ratificare a Protocoalelor de aderare la NATO a Cehiei, Poloniei și Ungariei, adoptată de Senatul SUA la 30 aprilie 1998, care precizează cu privire la perioada de până la momentul ratificării Protocoalelor amintite: "(...) Cu excepția Poloniei, Ungariei și Republicii Cehe, Statele Unite nu au consimțit să invite nici o altă țară să intre în NATO în viitor"⁹⁹.

Senatul SUA a aprobat extinderea NATO cu 80 de voturi pentru și 19 împotriva, ceea ce reprezintă mai mult decât o majoritate de două treimi, necesară pentru ratificarea Protocoalelor. Foarte interesant este

---

⁹⁶ Statement by Secretary of State Madeleine K. Albright, North Atlantic Council Ministerial Meeting, NATO Headquarters, Brussels, December 16, 1997.

⁹⁷ *Ibidem*.

⁹⁸ Vezi "NATO for a New Generation", Speech by the Defence Secretary, Mr George Robertson, to the National Conference of the Atlantic Council of the UK, Church House, London, 19 November 1997.

⁹⁹ "Resolution of Ratification", în *USIS Washington File*, 05 May 1998, Text: Senate Resolution of Ratification on New NATO Accessions, (Poland, Hungary, the Czech Republic accession ratified) (3340).

faptul că Senatul a respins, cu 59 de voturi contra 41, un amendament introdus de senatorul John W. Warner, care impunea un moratoriu de 3 ani pentru orice nouă lărgire a NATO. În ciuda respingerii acestui amendament, rezultatul votului indică foarte clar că nu există o majoritate de două treimi în Senatul SUA favorabilă unei noi lărgiri a NATO în următorii 3 ani, de vreme ce 41 de senatori s-au pronunțat pentru moratoriul amintit. Este greu de presupus că Administrația SUA ar putea decide o nouă lărgire a NATO în 1999, fără să ia în considerare situația existentă în Senat, care trebuie să valideze orice astfel de inițiativă.

Pe de altă parte, ambasadorul Alexander Vershbow, reprezentantul permanent al SUA în Consiliul Nord Atlantic, referindu-se la reacția Senatului SUA, a scos în evidență, cu puțin înaintea ratificării lărgirii NATO, că "va fi mult mai dificil să vindem viitori candidați (adică să propună Senatului SUA viitori candidați pentru intrarea în NATO-n.n.) decât în cazul primilor trei"¹⁰⁰. Demnitarul american a adăugat că NATO va reevalua întregul proces de lărgire la summit-ul din 1999, dar a subliniat că accasta "nu înseamnă în mod necesar că vor fi lansate noi invitații. Este o posibilitate, dar poate fi și o decizie pentru o așteptare ceva mai lungă"¹⁰¹.

Toate aceste evoluții în cadrul NATO confirmă că anul 1999 nu va aduce noi dezvoltări în ceea ce privește procesul de lărgire. Adică, "reevaluarea" de la Washington nu va stabili o dată pentru o nouă extindere și nici nu va face nominalizări în acest sens.

b) Explicații cu privire la eșecul campaniei pentru integrarea României în NATO

Există două explicații principale, supralicitate în mediile politice și jurnalistice din România, cu privire la neadmiterea țării noastre în

¹⁰⁰ Ambassador Alexander Vershbow, US Permanent Representative on the North Atlantic Council, Question and Answer Session with the Czech Press on NATO Issues, April 17, 1998, American Center, Prague, Czech Republic, in *USIS Washington File*, 24 April 1998, Text: Ambassador Alexander Vershbow Q&A with Czech Press on NATO (April 17: Wide-ranging discussion on NATO enlargement) (5380).

¹⁰¹ *Ibidem*.

primul val al lărgirii NATO. Prima se referă la limitarea lărgirii NATO și identifică o așa-zisă incapacitate a autorităților din țările NATO, mai ales din SUA, de a asimila în cadrul Alianței mai mult de trei țări într-un prim val. Aceasta s-ar datora atât costurilor extinderii cât și unor automatisme ale clasei politice din țările respective, care a preferat o extindere limitată, fără ca prin aceasta să manifeste o atitudine negativă față de România. A doua explicație arată de ce România nu s-a putut califica pentru valul primelor trei țări și anume datorită economiei sale precare și ritmului încet al reformei.

Trebuie spus de la început că aceste explicații exonerează de orice reponsabilitate pe conducătorii politici ai țării (de după 1996) pentru neadmiterea României în NATO. În cazul primei explicații, este evident că politica NATO nu se decide la București. Dacă NATO a hotărât să se extindă numai cu trei țări, decizia nu putea fi modificată de România. Cu privire la a doua explicație este adevărat că reforma economică este prerogativa autorităților politice, dar se poate spune că intervalul noiembrie 1996 (când au venit la putere actualii guvernanți)-iulie 1997 (când au fost nominalizate țările pentru extinderea NATO) a fost prea scurt pentru a face reformă eficient. Așadar, răspunderea pentru stagnarea reformei ar reveni guvernării din perioada 1992-1996, când s-ar fi putut realiza reforma dacă ar fi existat voință politică pentru aceasta.

Considerăm că ambele explicații prezentate mai sus în legătură cu eșecul românesc sunt eronate.

În ceea ce privește prima explicație și anume că România nu avea cum să se afle printre cele trei țări selecționate, datorită automatismelor de gândire ale clasei politice occidentale (americane în primul rând) și costurilor extinderii, care trebuia limitată la trei noi membri, trebuie precizat că, în faza inițială, SUA și aliații săi europeni au prevăzut o extindere a NATO cu patru țări și nu cu trei. Este vorba de grupul de la Vișegrad: Cehia, Polonia, Ungaria și Slovacia. Numeroase documente în cadrul Alianței sau la nivelul țărilor membre indică acest lucru: precizările ministrului apărării din Germania, Volker Ruhe, făcute în fața Adunării Atlanticului de Nord, la 21 mai 1993; declarațiile fostului secretar al apărării din SUA, Les Aspin, din 5 iunie 1993; Rezoluția 255/1994 a

Adunării Atlanticului de Nord care citează "Actul de participare la NATO" aprobat de Congresul SUA în 1994; programul majorității republicane din Camera Reprezentanților a Congresului SUA, "Contract cu America" etc. Toate costurile extinderii NATO, fie că au fost evaluate în cadrul NATO, la Departamentul Apărării al SUA, Oficiul pentru Buget al Congresului SUA sau de către prestigioase instituții neguvernamentale cum este Corporația RAND, au vizat inițial 4 țări.

Mai mult, autoritățile din țările NATO au demonstrat multă flexibilitate în alcătuirea primului val de lărgire a NATO, în funcție de interesele Alianței și performanțele candidaților. Astfel, deși Slovacia a fost favorită și avea o situație economică foarte bună, datorită condițiilor politice interne considerate nedemocratice în Vest, a fost exclusă din planificarea extinderii NATO. În schimb, a apărut o nouă favorită, Slovenia, care fără să fi fost menționată vreodată în planificările extinderii NATO, așa cum fusese Slovacia până în 1995 și care fără să fi prins primul val al extinderii Alianței, se anunță ca un candidat foarte serios pentru viitor. Iată că prima explicație cu privire la neincluderea României în extinderea NATO nu pare a avea vreo consistență¹⁰².

¹⁰² Este adevărat că a existat o pregătire mult mai îndelungată a opiniei publice din țările NATO în legătură cu extinderea Alianței cu anumiți noi membri. Chiar dacă Slovacia va fi exclusă la un moment dat, celelalte trei țări vor fi menționate constant. Am citat unele documente. Mai sunt și alte documente sau poziții politice: actele H.R. 7, votat de Camera Reprezentanților al Congresului SUA în februarie 1995 și S. 602, votat de Senatul Congresului SUA în iulie 1995; Raportul cu privire la lărgirea Alianței Nord Atlantice prezentat de Karsten Voigt în cadrul Adunării Atlanticului de Nord în mai 1995; declarațiile premierului britanic John Major în timpul vizitei sale la Praga, în primăvara lui 1996 etc. Au existat și luări de poziție care au vizat direct și negativ țara noastră, cum a fost aceea de a exclude nominal România din grupul celor selecționați pentru prima extindere a NATO, exprimată de ministrul norvegian al apărării, în februarie 1997 (vezi "Ministrul norvegian al apărării se opune admiterii României", în *Adevărul*, Nr. 2092, 8 februarie 1997). Putem admite, deci, că între noiembrie 1996 și iulie 1997, nu se putea realiza o pregătire a opiniei publice occidentale, pentru a accepta România în NATO, așa cum se făcuse pentru Cehia, Polonia și Ungaria pe perioada 1993-1997. Acesta ar fi trebuit să fie primul indiciu pentru actualii guvernanți că România nu avea șanse pentru Madrid. Putem admite că era imens de greu să se mai schimbe ceva în planificarea politică pentru extinderea NATO din noiembrie 1996 până în iulie 1997, în ciuda faptului că țările NATO au susținut constant că o decizie finală va fi luată abia în iulie 1997, la Madrid. Dar trebuie înțeles la fel de clar că evoluția

În ceea ce privește a doua explicație și anume că România nu s-a putut califica pentru primul val al extinderii NATO datorită economiei sale precare și ritmului încet al reformei se poate spune că este și mai lipsită de consistență decât prima. Este adevărat că o economie puternică este un argument foarte serios și eficient pentru a susține integrarea unei țări în NATO. Dar nu economia este criteriul esențial. Căci dacă economia este criteriul esențial, atunci cum ne explicăm faptul că țara cu cea mai dinamică și eficientă economie dintre candidați, reflectată în nivelul de trai al cetățenilor, Slovenia, nu a fost nominalizată pentru extinderea NATO decisă la Madrid?

Faptul că economia Sloveniei este performantă se confirmă prin nominalizarea acestei țări de către Consiliul European de la Luxemburg, din decembrie 1997, la recomandările Comisiei Europene, pentru a începe negocierile de aderare la Uniunea Europeană. Or, Uniunea Europeană este mult mai exigentă la capitolul economic decât NATO. O altă țară-candidat la intrarea în NATO, Estonia, respinsă la Madrid, a fost de asemenea nominalizată de UE pentru a începe negocieri de aderare, ceea ce demonstrează că are economie performantă. Totuși, nu face parte din lărgirea NATO hotărâtă la Madrid¹⁰³. Iată că nu factorul economic este decisiv în recomandarea unei țări pentru a face parte din Alianța Nord Atlantică.

Sigur, numeroși lideri occidentali au explicat liderilor din țară că România nu este pregătită să facă față rigorilor economice impuse de calitatea de membru al NATO. Dar trebuie înțeles că, în termeni diplomatici, aceasta este cea mai comodă explicație pe care liderii din Vest o pot da pentru a justifica decizia lor de a nu admite țara noastră în NATO și a menține totuși relații cordiale cu România. Toți românii știu că economia țării este precară. Nimeni nu ar putea acuza Vestul că nu a

---

raporturilor dintre țările-candidat și Alianță a demonstrat că nu se pune problema unor automatisme la nivelul parlamentelor sau executivelor occidentale și nici a unei temeri exagerate de costurile extinderii (care evident au constituit o preocupare importantă în toate țările NATO). Unele țări-candidat, favorite, au pierdut lărgirea. Aceasta spune totul, alături de faptul că, inițial, lărgirea a fost gândită pentru patru țări, nu pentru trei.

¹⁰³ În plus, ne putem întreba, cât de performantă era economia Portugaliei, sub regimul lui Salazar, în 1949, când a devenit membru fondator al NATO?

acceptat-o în NATO din acest motiv. Dacă s-ar invoca alte motive, cum sunt cele politice sau militare, atunci, evident, liderii români ar fi vizați direct, la capitolul voință politică sau capacitate de coordonare a eforturilor de corelare a intereselor românești cu cele occidentale și, automat, asta ar oferi opiniei publice din România imaginea unor conducători incompetenți. În consecință, Vestul ar avea relații încordate cu acei conducători ceea ce nu este în interesul nimănui. Așadar, varianta cu economia neperformantă este cea mai frecventă explicație pe care românii o primesc din Vest, în ceea ce privește neadmiterea țării în NATO, în această fază. Este interesant că și presa din România a acceptat varianta respectivă, fără o evaluare critică. Din nefericire, lucrurile stau cu totul altfel.

Cu puțin înainte de vizita președintelui Emil Constantinescu din iulie 1998, în SUA, Stephen Flanagan, asistentul special al președintelui Clinton pentru afacerile Europei centrale și de est în Consiliul Național de Securitate, a susținut o întâlnire prin worldnet cu presa din România, pe 13 iulie 1998. Un ziarist român i-a pus următoarea întrebare: "Domnule Flanagan, credeți că situația economică, așa cum este astăzi în România, poate influența negativ decizia cu privire la accesul României în NATO?"¹⁰⁴ Răspunsul demnitarului american a fost mai mult decât relevant: "Bun, cred că preocuparea pentru întărirea economiei României este un factor. Bineînțeles, nu este factorul decisiv (...) În timp ce NATO a fost întotdeauna o alianță a democrațiilor cu economii de piață care vor să promoveze aceste valori, nu există nici un fel de criteriu economic special. Nu există nici un element din dezvoltarea economică a României care trebuie să se producă înainte ca noi să spunem da în legătură cu NATO"¹⁰⁵.

¹⁰⁴ Vezi Worldnet "Dialogue", United States Information Agency, Television and Film Service, Washington, D.C., Guests: Stephen Flanagan, Special Assistant to the President for Central and Eastern European Affairs, Dr. Nicolae Filipescu, Romanian-American Community; Topic: US-Romanian Relations, Post: Bucharest, Host: Jim Bertel, Date: July 13, 1998, Time: 07:30-08:00 EDT, în *USIS Washington File*, 13 July 1998, Transcript: Worldnet with NSC's Steve Flanagan on NATO July 13 (also Nicolae Filipescu of the Romanian-American Community) (4700).

¹⁰⁵ *Ibidem*.

Nici un cotidian din România nu a preluat aprecierile de mai sus ale înaltului demnitar american, deși ele erau făcute presei din această țară, ceea ce indică o anumită reticență, din partea lumii jurnalistice, în asumarea acestei explicații pentru respingerea candidaturii României la integrarea în NATO. Firesc, cam toată presa din țară a dat o explicație economică eșecului de la Madrid și este foarte greu acum să accepte că ar putea fi alte cauze, cu prețul discreditării unora dintre editorialiști. Evident, într-o societate democratică această poziție a presei este de înțeles și în deplină concordanță cu principiile libertății de exprimare. Nu presa este chemată să dea explicații infailibile pentru eșecurile politicii externe românești. În plus, presa poate susține un punct de vedere foarte decent afirmând că sunt, în principal, cauzele economice cele care au împiedicat intrarea României în NATO, pentru că, așa cum am arătat, numeroși oameni politici sau analiști din Vest susțin același lucru. Din păcate, așa cum se poate deduce ușor din afirmațiile lui Flanagan, realitatea este alta.

De altfel, putem corobora precizările lui Flanagan cu declarația premierului britanic Tony Blair, la care ne-am referit deja, și care explica de ce alte țări, printre care și România, nu s-au aflat în extinderea NATO decisă la Madrid: "Este o garanție militară pe care noi o dăm acestor țări care intră în NATO. Mai ales dacă ai forțe combatante atât de profesioniste și de o asemenea calitate ca ale noastre, trebuie să fi foarte atent atunci când dai garanții militare". Așadar: 1) nu factorul economic este cel decisiv în respingerea României la Madrid, așa cum rezultă din afirmațiile lui Flanagan; 2) România nu se află printre țările cărora NATO era pregătită să le acorde garanții militare, așa cum rezultă din afirmațiile lui Blair. Concluzia este una singură: România a pierdut cursa pentru NATO pe culoarul politic și nu pe cel economic, ceea ce indică o responsabilitate uriașă atât în tabăra guvernanților de până în 1996, cât și în tabăra guvernanților de după această dată.

Concluzia noastră este susținută și de alte luări de poziție. Astfel, președintele Clinton, în conferința de presă din 3 iulie 1997, referindu-se la poziția americană de a extinde NATO numai cu trei noi membri, nu a precizat, ca principală cauză a limitării ei, economia slabă a celorlalte țări-candidat. El s-a referit la necesitatea de a "menține integritatea NATO

intactă din punct de vedere militar"¹⁰⁶. Adică, se poate ușor deduce că intrarea României în NATO, de pildă, ar fi afectat "integritatea" Alianței din punct de vedere militar, adică tocmai la capitolul la care autoritățile române au arătat că stăm mai bine decât ungurii sau cehii și unde au concentrat cele mai multe argumente în sprijinul candidaturii României la NATO.

Mai mult, la întrebarea unui jurnalist cu privire la criteriile pe care România și Slovenia nu le-au îndeplinit pentru a fi admise în NATO, William Cohen, secretarul apărării din SUA, a dat următorul răspuns, în chiar conferința de presă de la sediul NATO, unde a anunțat decizia americană de a sprijini numai trei candidaturi: "(...) trebuie să existe un angajament de mai lungă durată față de progresul înregistrat în planul controlului civil democratic asupra armatei. Tipul de accent pe drepturile omului și așa mai departe"¹⁰⁷. Nici vorbă să se refere la o eventuală rămânere în urmă, în plan economic, a candidaților respinși, pentru a explica decizia SUA. Ar fi fost și foarte greu, dacă ne gândim la Slovenia. Oricum, Cohen ar fi putut particulariza România, pentru a avansa o explicație economică pentru nenominalizarea sa. Acest lucru nu s-a întâmplat.

c) Politicile românești pentru NATO

- *Coaliția de voință*

Nu ne propunem a arăta în această lucrare ce ar fi trebuit făcut pentru ca România să-și îmbunătățească șansele de apropiere de NATO. Ne propunem, în schimb, pe bază de documente, să prezentăm evaluarea noastră cu privire la ce a fost greșit în abordarea relației cu Vestul. Erorile

¹⁰⁶ Roundtable Interview of the President by Foreign Journalists, The Roosevelt Room, 11:23 a.m. EDT, White House Press Release, The White House, Office of the Press Secretary, July 3, 1997.

¹⁰⁷ Secretary of Defense William S. Cohen, NATO Press Conference, June 12, 1997, 6:05.

guvernărilor Văcăroiu, Ciorbea și Vasile, în procesul de integrare, sunt subiectul acestui subcapitol. Evident, vom avea în vedere numai o parte din aceste erori, deoarece o tratare completă ar necesita un spațiu mult mai mare decât cel pe care ni-l propunem în lucrarea de față.

Trebuie precizat de la început că NATO, ca alianță militară, deci organizație de apărare colectivă, trebuie să-și păstreze capacitatea de reacție rapidă și eficientă în cazul unui pericol care ar amenința organizația și ar necesita o ripostă conform Tratatului de la Washington și documentelor interne NATO. NATO trebuie să își păstreze capacitatea de reacție și în cazul altor situații (cum ar fi cele legate de operațiuni de menținere a păcii sau umanitare, în conformitate cu deciziile Consiliului Nord Atlantic de la Oslo din 1992), în care nu sunt angajate obligațiile de apărare colectivă incluse în Tratat. De aceea, țările membre au o identitate de obiective majore în materie de securitate (sunt ceea ce americanii numesc "like-minded countries"¹⁰⁸), ceea ce le permite să găsească rapid un consens pentru acțiune atunci când este cazul¹⁰⁹. Sau, spus altfel, între țările membre se manifestă o "coalitție de voință" (coalition of the willing). Deși rolul SUA este decisiv în hotărârile NATO¹¹⁰, din punct de vedere instituțional toți cei 16 membri NATO sunt egali și au formal drept de veto asupra deciziilor Alianței.

Nici o țară (candidat la intrarea în NATO) care este bănuită că are obiective de securitate diferite de ale comunității NATO nu va fi primită în Alianță, oricât de dezvoltată economic ar fi și oricât de puternică militar, tocmai pentru a nu bloca consensul în Alianță, blocare care ar

---

¹⁰⁸ Țări care gândesc la fel.

¹⁰⁹ Sigur, între membrii NATO pot exista puncte de vedere diferite cum este cazul SUA și Franței, de pildă, în legătură cu necesitatea unei rezoluții a Consiliului de Securitate pentru o intervenție a NATO în Kosovo sau a SUA în Irak (SUA susțin că în ambele situații nu e nevoie de o rezoluție specială a Consiliului de Securitate. Franța a susținut inițial contrariul în cazul Kosovo și a exprimat rezerve în cazul Irakului). Pot exista și rivalități, ca în cazul Franței și SUA în ceea ce privește comandamentul sudic al NATO. Cu toate acestea, consensul în problemele majore legate de securitatea Alianței nu a fost periclitat niciodată.

¹¹⁰ Organizația se bazează în mod decisiv pe puterea militară și bugetul SUA.

paraliza instituțional și militar organizația¹¹¹. O astfel de blocare ar însemna de fapt dispariția NATO. Practic, opoziția majoră manifestată de unii oameni politici din țările NATO față de lărgirea Alianței se referea tocmai la faptul că posibili noi membri ar fi putut să blocheze consensul și capacitatea de decizie în organizație. Această dezbatere a fost reliefată cu prisosință în Rapoartele prezentate Adunării Atlanticului de Nord în perioada premergătoare deciziei luate la Madrid: "Lărgirea ar face coeziunea NATO și procesul de luare a deciziilor - deja dificil - practic imposibile, prin aceasta paralizând Alianța sau reducându-o la nivelul unui slab sistem de securitate colectivă"¹¹².

¹¹¹ Acesta este sensul declarației premierului britanic Tony Blair, la care ne-am referit deja, și care explica de ce alte țări, printre care și România, nu s-au aflat în extinderea NATO decisă la Madrid: "Este o garanție militară pe care noi o dăm acestor țări care intră în NATO. Mai ales dacă ai forțe combatante atât de profesioniste și de o asemenea calitate ca ale noastre, trebuie să fi foarte atent atunci când dai garanții militare". În aceeași declarație Tony Blair mai spunea: "Cred că pentru noi în Marea Britanie ca și în SUA este foarte importantă (extinderea NATO-n.n.) pentru că noi avem angajamente militare uriașe și forțe combatante foarte profesioniste și vrem să ne asigurăm că aceste forțe sunt folosite corespunzător". Imediat ne putem pune întrebarea: intrarea României în NATO, deci, ar fi însemnat folosirea necorespunzătoare a forțelor NATO? Acest lucru ar fi fost posibil nu în sensul că România ar fi putut decide singură cum să acționeze forțele NATO. Pentru asta e nevoie de consens în NATO, decizia fiind colectivă. Dar, România, dacă nu ar fi avut obiective de securitate congruente cu ale NATO, putea să blocheze consensul în Alianță, ceea ce ar fi însemnat exact ceea ce spunea Blair și anume blocarea acțiunilor militare NATO și, în consecință, o folosire "necorespunzătoare" a forțelor respective. Acest lucru ar fi însemnat, în egală măsură, afectarea "integrității" NATO din "punct de vedere militar". Exact explicația pe care o dădea președintele SUA, Bill Clinton, cu privire la decizia americană de a lăsa pe dinafara NATO un grup de candidați printre care România, și anume necesitatea de a "menține integritatea NATO intactă din punct de vedere militar".

¹¹² On. Giorgio Napolitano (Italy), Mr. Karsten Voigt (Fed. Rep. of Germany), Mr. Tamas Wachslar (Hungary), Special Co-Rapporteurs, "The Enlargement of the Alliance", Draft Special Report of the Working Group on NATO Enlargement, Defence and Security Committee, North Atlantic Assembly, AM 274, DSC/NE (95) 2, October 1995, para. 9(e), p. 2; Vezi de asemenea Charlie Rose, William Roth (USA), Karsten Voigt (Fed. Rep. of Germany), Special Rapporteurs, "The Enlargement of the Alliance", Draft Special Report, North Atlantic Assembly, AL 79, DSC/NE (94) 1, para. 7(e), p. 2.

De aceea, de pildă, deși există o concluzie foarte importantă cu Rusia, așa cum am arătat, Rusia nu va face parte niciodată din NATO, atâta vreme cât NATO rămâne o alianță militară, datorită divergențelor majore în proiectarea intereselor de securitate. De asemenea, nici o țară NATO nu va face parte vreodată dintr-o organizație de apărare colectivă alături de Rusia. Este interesant de văzut, din acest punct de vedere, al capacității de a susține consensul în NATO și a demonstra că România este o țară "like-minded" cum și-au proiectat liderii țării relațiile cu Aliații.

- Apărare colectivă versus securitate colectivă

Mai întâi, însă, trebuie prezentată foarte succint diferența dintre o organizație de apărare colectivă și o organizație de securitate colectivă. O organizație de apărare colectivă este o alianță militară. Alianțele militare (de tipul NATO sau UEO - am prezentat pe larg cele două organizații în Capitolul 1 al Părții I) sunt "asociații formale de state pentru folosirea (sau nefolosirea) forței militare, al căror scop este asigurarea securității membrilor sau expansiunea membrilor împotriva altor state"¹¹³.

Evident, așa cum rezultă din Tratatul de la Washington (apărarea colectivă este înscrisă în articolul V), NATO este o alianță militară defensivă, al cărei scop primordial este folosirea forței militare pentru autoapărare. Pentru realizarea acestui scop, țările membre și-au asumat obligații ferme, juridic obligatorii, prin Tratatul amintit. Prin aceste angajamente, NATO și-a creat o structură militară operațională proprie, care poate fi folosită la nevoie alături de forțele naționale ale țărilor membre. Tocmai datorită acestor angajamente, și acestor forțe operaționale, gata oricând să intervină, zona NATO a fost ferită de conflicte și războaie, din 1949, când s-a creat, până în prezent.

¹¹³ Vezi Charles Kegley Jr. and Eugen R. Wittkopf, *World Politics, Trend and Transformation*, New York, 1993, p. 466.

Americanii doresc menținerea NATO ca alianță militară, deci ca instrument de apărare colectivă chiar dacă rolul organizației a câștigat în valențe. NATO efectuează astăzi și operațiuni de menținere a păcii sub mandat ONU, în conformitate cu deciziile Consiliului Nord Atlantic de la Oslo din 1992. Amenințările la adresa Alianței s-au modificat și ele după 1991, când puterea sovietică a încetat a mai fi un inamic. De aceea, conceptul strategic al NATO a fost redefinit în 1991 și se preconizează a fi redefinit din nou în 1999. NATO însă rămâne un instrument de apărare colectivă, fapt confirmat de rezoluția Senatului SUA de ratificare a primei lărgiri a NATO, din 30 aprilie 1998: "scopul central al NATO este să asigure apărarea colectivă a membrilor săi"¹¹⁴.

O organizație de securitate colectivă este o structură internațională cu scopul de a elimina pericolul de război prin mijloace politice, în primul rând negocieri. Între membri nu există angajamente ferme de apărare colectivă, ca în cazul alianțelor. O organizație de securitate colectivă a fost Liga Națiunilor în perioada interbelică. Ea nu a putut împiedica războiul și nici nu a reușit să salveze securitatea la scară globală, tocmai pentru că relațiile dintre puterile Ligii nu erau de natură să le angajeze cu fermitate, pe baze contractuale, juridice, împotriva agresorilor care au dinamizat sistemul Ligii din interior.

Liga nu a dispus de forțe militare proprii. Ea a picat la toate cele 6 teste interbelice care au anunțat războiul mondial: 1) invazia japoneză în Manchuria, 1931; 2) războiul Chaco, 1931-1935; 3) invazia japoneză în China, 1937; 4) invazia italiană în Abisinia, 1935; 5) ocuparea zonei renane de către Germania, 1936; 6) invazia sovietică în Finlanda, 1939¹¹⁵. Așa cum remarca Gerhard Wettig, "agresorii au reușit, cu un anume succes, ori să acopere caracterul agresiv al acțiunilor lor, ori să furnizeze țărilor care nu doreau să intervină argumente pentru a justifica

¹¹⁴ "Resolution of Ratification", în *USIS Washington File*, 05 May 1998, Text: Senate Resolution of Ratification on New NATO Accessions, (Poland, Hungary, the Czech Republic accession ratified) (3340).

¹¹⁵ Vezi John J. Mearsheimer, "The False Promise of International Institutions", în *International Security*, Winter 1994/95, Vol. 19, No. 3, p. 33.

non-implicarea lor. Acesta este punctul slab decisiv al oricărui sistem de securitate colectivă"¹¹⁶.

În prezent, o organizație tipică de securitate colectivă este OSCE. Într-un anume sens este și ONU. Deși ONU are procedurile necesare pentru a autoriza o intervenție militară, în scopul împiedicării agresiunii, sub Capitolul VII al Cartei, așa cum vom arăta în paginile acestei lucrări, organizația mondială nu dispune de forțe militare proprii și trebuie să se bazeze pe forțele pe care țările membre sunt dispuse să le pună la dispoziția sa pentru astfel de operații. Oricum, comanda acestor forțe rămâne prerogativa autorităților naționale, ea nu este transferată ONU. În plus, decizia de autorizare a unei intervenții trebuie luată în Consiliul de Securitate unde, până în anii '90, consensul membrilor permanenți (cu drept de veto: SUA, Franța, URSS/Rusia, Marea Britanie, China) era aproape imposibil de atins. În prezent, pentru autorizarea unor intervenții militare consensul continuă să fie foarte problematic.

După prăbușirea comunismului în Europa și destrămarea blocului sovietic, care a dispus de propria alianță militară, Tratatul de la Varșovia (desființat în același timp cu dispariția puterii sovietice), singura alianță militară din spațiul euro-atlantic, cu structuri operaționale capabile să asigure apărarea colectivă a membrilor, a rămas NATO. Sigur, NATO s-a adaptat după dispariția URSS și și-a modificat chiar conceptul strategic în 1991, așa cum am arătat. Ea rămâne totuși o **alianță militară**, adică o **organizație de apărare colectivă**. La 25 noiembrie 1993, directorul serviciului secret extern rus, Evgheni Primakov (viitorul ministru de externe) a prezentat un studiu cu privire la poziția Rusiei față de NATO. În acest studiu, făcut public, Alianța Nord Atlantică a fost criticată pentru că nu se adaptează la "sistemul de relații internaționale al perioadei de post-confruntare"¹¹⁷. Ideea de bază a studiului viza respingerea extinderii NATO, dacă NATO nu se transforma într-un **sistem de securitate colectivă**. Această transformare firească, în viziunea rusă, ar fi permis și integrarea Rusiei în NATO, care ar fi încetat a mai fi o alianță.

¹¹⁶ Gerhard Wettig, "Moscow's Perception of NATO's Role", în *Aussenpolitik*, Vol 45, 2, 1994, p. 128.

¹¹⁷ *Apud Ibidem*, p. 127.

Fostul ministru de externe al Rusiei, Andrei Kozârev, referindu-se la Parteneriatul pentru Pace, indica aceeași abordare a transformării NATO: "NATO să fie modificat într-o structură europeană mai largă"¹¹⁸. Mareșalul rus Evgheni Șapoșnikov, considera și el că "pasul cel mai încurajator, din partea NATO, ar fi disponibilitatea sa de a se transforma într-o structură de menținere a păcii, cum este, de exemplu, CSCE, la care să participe, cu drepturi egale, Rusia și alte state"¹¹⁹.

Analizii NATO au explicat foarte clar natura acestor propuneri ale Moscovei cu privire la NATO: "NATO, plasată în poziția unui sistem de securitate colectivă, este la fel de incapabilă să acționeze ca orice sistem de acest tip. Transformarea pe care Moscova o cere din partea Alianței Nord Atlantice este echivalentă cu eliminarea capacității sale de a acționa. Aceasta s-ar putea să nu fie cu intenție. Dar nu este mai puțin adevărată. Rusia nu trebuie exclusă, în nici un caz, dintr-o structură majoră de securitate europeană. Însă o includere a Rusiei în NATO ar aduce asemenea interese divergente, încât unitatea scopului Alianței, atât de importantă pentru un sistem de apărare colectivă, nu ar mai putea fi susținută"¹²⁰. Din nou putem rememora explicațiile date de Tony Blair și Bill Clinton cu privire la limitarea extinderii NATO la numai trei țări, explicații ce indică necesitatea ca "integritatea" de voință și acțiune a Alianței să rămână "intactă". Este evident că, dacă propunerile rusești cu privire la restructurarea NATO ar fi asumate de Alianță, ele ar duce la "sinuciderea NATO"¹²¹. Aceste propuneri sunt practic propuneri anti-NATO.

- Unele poziții anti-NATO ale înaltelor oficialități române

La 1 martie 1994, președintele Iliescu a acordat un interviu importantului canal de televiziune *CNN International*, consemnat de Brendt Sadler. Acesta a adresat președintelui român, printre altele,

¹¹⁸ *Apud* Bruce George (UK), General Rapporteur, "After the NATO Summit", Draft General Report, North Atlantic Assembly, AL 88, PC (94) 2, para. 37, p. 12.

¹¹⁹ *Vezi România liberă*, Serie nouă-Nr. 1283, 17 iunie 1994.

¹²⁰ Gerhard Wettig, *Loc. cit.*, p. 129.

¹²¹ *Ibidem*, p. 132.

următoarele întrebări: "Doriți o alianță cu NATO sau o strânsă relație de securitate cu Rusia? Este corect să oscilați între aceste două posibilități?" Președintele a răspuns: "Urmărim ambele posibilități". Brendt Sadler a revenit: "Deci, putem spune că nu vă îndreptați nici către NATO (subl.n.), nici către Rusia, către Moscova. Oscilați. Este corect?" Președintele a confirmat: "Ambele aspecte sunt valabile"¹²². Este evident, pe baza demonstrației din paragrafele precedente, că nu poate exista o alianță concomitentă cu Rusia și NATO. De asemenea, că nu poți urmări intrarea în NATO, declarându-te gata să intri într-o "strânsă relație de securitate cu Rusia". Este foarte greu de explicat poziția fostului șef al statului care părea a indica posibilitatea ca România să meargă și spre Rusia și spre NATO.

Această poziție foarte confuză a fost întărită de așa-zisele neînțelegeri care au caracterizat vizita lui Vladimir Șumeiko, președintele Consiliului Federației din Rusia, din iunie 1995, în țara noastră. El a declarat în timpul vizitei că "România și Rusia nu doresc intrarea spontană și nesistematică în NATO"¹²³. Întrebat de ziaristi cum de a ajuns la o astfel de concluzie în ceea ce privește poziția României, Șumeiko și-a uluit auditoriul declarând cu seninătate că a înțeles acest lucru "în urma discuțiilor pe care le-am avut cu conducătorii țării dumneavoastră (adică ai României-n.n.)". Eforturile ministrului de externe român și ale purtătorului de cuvânt al președinției, după aceste declarații, de a convinge opinia publică în legătură cu faptul că România urmărea integrarea în NATO, cât mai repede posibil, nu au reușit să spulbere dubiile foarte serioase cu privire la seriozitatea unor astfel de intenții.

Un înalt demnitar cum este Șumeiko nu putea să înțeleagă "greșit" un mesaj atât de important cum era poziția românească față de extinderea NATO, mesaj lansat de responsabili de stat ai României în procesul unor convorbiri oficiale confidentiale. Chiar dacă exista posibilitatea de a înțelege greșit, ea era anulată de declarațiile publice

---

¹²² Vezi "Comunicat de Presă", Președinția României, Purtătorul de Cuvânt, Nr. 138 (traducerea din limba engleză a transcrierii de pe banda magnetică).

¹²³ Vezi Marius Huc, "Șumeiko readuce peste România adierea crivățului", în *Azi*, nr. 916 (1536), 28 iunie 1995.

anterioare ale președintelui, prezentate mai sus¹²⁴ și, așa cum vom vedea, de declarații prezidențiale ulterioare. Este evident că Șumeiko a prezentat presei mesajul pe care l-a primit de la români. Mesaj care se înscrisa pe linia duplicitară pe care oficialii țării noastre o foloseau atât în relațiile cu Rusia cât și cu NATO, sperând probabil că poziția de susținători ai ambelor puncte de vedere va aduce sprijin și de la unii și de la alții.

Această atitudine a fost foarte păgubitoare pentru România și pentru șansele integrării noastre în structurile euro-atlantice. Mesajul primit de Șumeiko, pe linia celor afirmate de președintele Iliescu în interviul acordat la *CNN International*, nu făcea decât să confirme că **România nu poate fi sigură** pentru Alianța Nord Atlantică, practicând o politică incompatibilă cu statutul de viitor membru al unui **sistem de apărare colectivă** cum este NATO, cu responsabilități colective, structuri operaționale și doctrină de securitate integrată.

Evident, nu se pune problema aici ca România să nu întrețină relații de prietenie cu Rusia, dimpotrivă, consacrarea acestor relații printr-un tratat de bază este o condiție expresă a integrării euro-atlantice a țării noastre. De asemenea, acceptarea rolului major al Rusiei în noul sistem european de **securitate colectivă** este important pentru eliminarea focarelor de tensiune și instabilitate. Am prezentat toate aceste elemente în Partea I, Capitolele 2 și 3 ale lucrării de față. Dar este inacceptabil pentru NATO ca un viitor membru al Alianței să pună pe același plan relația de securitate cu organizația respectivă și relația cu Rusia, pentru simplul motiv că un viitor membru NATO va avea obligații speciale în cadrul Alianței, care se vor supune rigorilor de asigurare a securității NATO și nu a Rusiei, chiar dacă cele două noțiuni pot coabita și chiar se pot completa reciproc.

---

¹²⁴ Sigur, este frecvent ca, în cazul unor conferințe de presă comune, după discuții oficiale între țări, demnitari de stat să atribuie interlocutorilor idei care nu aparțin acestora, doar pentru a-și crea o poziție favorabilă și a forța o anumită interpretare a convorbirilor în fața mass-media. Problema în cazul Șumeiko este aceea că afirmațiile demnitarului rus cu privire la ce a înțeles de la oficialii români se potriveau foarte bine cu declarațiile președintelui Iliescu făcute la *CNN International*, în 1994.

Mai mult, știindu-se că Rusia se opunea doctrinei de securitate a NATO, cum putea pretinde o țară că se integrează în NATO, declarând, prin vocea președintelui său, că urmărește, în același timp, "o alianță strânsă cu NATO" și o "strânsă relație de securitate cu Rusia"? O astfel de declarație este pur și simplu un act de autoexcludere din procesul apropierii de NATO.

Președintele român aplica o politică pe care Europa occidentală a abandonat-o în zorii epocii moderne, nu pentru că duplicitatea nu ar avea încă un rol de jucat pe plan internațional (în anumite momente istorice, ea a fost esențială pentru salvagardarea unor interese naționale), ci pentru că folosirea ei a devenit o "artă" foarte costisitoare în interiorul alianțelor de securitate integrate, în epoca nucleară. Este vorba aici de faptul că armamentele strategice pot pulveriza în câteva minute un stat întreg, că echilibrul puterii este fragil, iar conflictele regionale ajung la apogeu cu necesitatea intervenției comunității internaționale pentru a le stopa, că doctrina "realismului politic" stăpânește încă dinamica internațională, iar esența asigurării prosperității și securității statale a devenit nu duplicitatea¹²⁵, ci capacitatea de a-ți găsi aliați puternici pe care să te poți bizui.

Acești aliați trebuie mereu să se poată bizui pe tine pentru a-și apăra interesele, tot atât de mult cât te poți bizui și tu pe ei pentru a-ți apăra propriile interese. Așa a fost posibil ca Germania, stat învins în două războaie mondiale, să fie astăzi aliatul foștilor săi adversari, Franța, SUA, Regatul Unit. Occidentul a avut nevoie de Germania pentru a-și construi securitatea și prosperitatea, iar Germania a avut nevoie de Occidentul democratic pentru a-și defini în noile condiții postbelice propria prosperitate și securitate. Germania a abandonat politica duplicitară din epocile apuse, când construia, după modelul lui Bismarck "o situație politică universală în care toate puterile, cu excepția Franței, aveau nevoie de ea și erau împiedicate pe cât posibil să formeze coaliții împotriva ei"¹²⁶.

¹²⁵ Care încă mai joacă un anume rol "onest" în relațiile dintre state, dar modest comparativ cu epocile istorice anterioare.

¹²⁶ Vezi Josef Joffe, "<<Bismarck>> or <<Britain>>? Toward an American Grand Strategy after Bipolarity", în *International Security*, Spring 1995, Vol. 19, No. 4, p. 110.

Ajutorul pe care trebuie să-l dai aliaților va fi întotdeauna necondiționat, stipulat de tratatul de alianță, pentru că numai așa îți poți promova interesele știind că ele vor fi, la rândul lor, protejate. De aceea zona NATO este astăzi un model de prosperitate și securitate, protejată de Alianță. Este adevărat că sunt analiști care doresc să demonstreze ineficiența NATO, plecând de la exemplul Bosniei-Herțegovina¹²⁷, unde, după intervenția NATO sub mandat ONU, conflictele au mai continuat o vreme. Ei ignoră că Bosnia-Herțegovina nu este zona NATO, protejată de garanțiile de apărare colectivă conferite prin Tratatul de la Washington, iar Alianța Nord Atlantică acționează aici sub egida unei structuri de securitate colectivă ineficientă, ONU, care este tocmai opusul unui sistem de apărare colectivă cum este NATO¹²⁸. Niciodată, însă nu va exista o "Bosnie" în zona NATO, adică a țărilor Alianței, ale căror teritorii sunt acoperite de garanțiile de securitate ale Tratatului de la Washington, ceea ce nu este cazul pentru fosta Iugoslavie, chiar dacă NATO a acționat și acționează acum temporar acolo.

Revenind la politica promovată de oficialii români, atât de bine reliefată în luările de poziție publice ale fostului președinte Iliescu, trebuie menționat că ea configurează în limbaj popular teoria "prieteniei cu toată lumea" și, în limbajul diplomatic inventat la București, teoria "echidistanței"¹²⁹. Referitor la acest mod de a face politică internațională,

¹²⁷ Este vorba, evident, de speculațiile cu privire la "incapacitatea" NATO de a opri imediat conflictul din Bosnia-Herțegovina după implicarea Alianței în operațiunile ONU de protejare a "căștilor albastre" și "zonelor de securitate" din republică.

¹²⁸ Vezi Stanley R. Sloan, "US perspectives on NATO's future", în *International Affairs*, Vol. 71, No. 2, April 1995, p. 226.

¹²⁹ Trebuie precizat că una din cele mai grave erori ale guvernării Văcăroiu (1992-1996), în relația cu NATO, a fost tocmai ideea "echidistanței" în problema conflictului din fosta Iugoslavie. România, deși a respectat deciziile ONU cu privire la Iugoslavia, s-a plasat adesea pe o poziție divergentă față de SUA și celelalte țări NATO, în spinoasa problemă a sancțiunilor impuse Iugoslaviei restrânse. S-a crezut că, în acest fel, ar putea fi prezervată prietenia cu poporul sârb și, ținând cont că România respecta rezoluțiile Consiliului de Securitate în problema iugoslavă, se putea menține și relația pozitivă cu SUA. Aceasta era teoria "echidistanței" aplicate. Astfel, Adrian Năstase, președintele Camerei Deputaților din acea vreme și coleg de partid cu premierul Văcăroiu (Partidul Democrației Sociale din România) a efectuat o vizită oficială în Iugoslavia, în perioada 17-19 iulie 1995. La revenirea în țară a declarat: "Am mai subliniat la Belgrad

faptul că embargoul și sancțiunile împotriva Iugoslaviei au devenit contraproductive și din punct de vedere politic (...)" (vezi Luminița Castali, "<<Embargoul și sancțiunile împotriva Iugoslaviei au devenit contraproductive>> a declarat dl. Adrian Năstase", în *Cronica Română*, Anul III, Nr. 763, 21 iulie 1995). Această poziție era și poziția guvernului român. Or, SUA, exact în acea perioadă, erau ferm convinse că numai menținerea sancțiunilor până la obținerea de garanții din partea Belgradului, pentru susținerea procesului de pace din Bosnia-Herțegovina, putea conduce la încetarea conflictului din republica respectivă. Această poziție era împărtășită de toate țările NATO. Ambasadorul SUA la București, Alfred Moses preciza, la o lună după declarația lui Năstase, că America ar putea lua în considerare ridicarea embargo-ului "numai după ce vor fi îndeplinite mai multe condiții. Una dintre ele este ca Serbia să recunoască Bosnia-Herțegovina și luptele să înceteze și să existe o înțelegere privind împărțirea teritoriului care să ducă la o uniune a croaților, musulmanilor și sârbilor în cadrul teritoriilor stabilite până acum drept Bosnia-Herțegovina" (vezi *Vocea României*, Anul III, Nr. 530, 28 august 1995). Poziția americană a avut câștig de cauză, Serbia acceptând condițiile Washington-ului și ale comunității internaționale. Declarațiile politice ale oficialilor români au produs însă o fisură foarte serioasă în "coaliția de voință" dintre NATO și țara noastră. În plus, așa-zisele inițiative de mediere solitare ale Bucureștilor în spațiul fostei Iugoslavii, fără coordonare cu Vestul, au creat iritare în capitalele occidentale. Practic, comportamentul politic al autorităților române, în perioada 1992-1996, în problema iugoslavă, a constituit elementul decisiv al scoaterii țării noastre din orice calcul cu privire la extinderea NATO (sigur, asta nu înseamnă că un comportament corespunzător în problema iugoslavă ne-ar fi dus în NATO). Al doilea element ca importanță, după părerea noastră, l-a constituit atitudinea României față de țările din est, Rusia, Ucraina și Moldova, în special tendințele unioniste zgometos manifestate de București față de Chișinău și tergiversarea încheierii tratatelor bilaterale cu țările menționate (în parte, ca urmare a solicitării României ca toate cele trei țări să accepte în textul tratatelor bilaterale o condamnare a Pactului Ribbentrop-Molotov din 23 august 1939, lucru considerat inacceptabil de către acestea). Țările NATO au rezerve foarte serioase față de a include în organizație teritorii care au aparținut fostei URSS. Or, Moldova este un astfel de teritoriu, care, unificat cu România, ar fi putut deveni astfel candidat la intrarea în NATO. De aceea, o unificare a României cu Moldova înaintea realizării integrării europene și euro-atlantice a țării noastre va face practic imposibilă acceptarea statului român în NATO (fie și pentru simplul motiv că sute de mii de cetățeni moldoveni, etnici ruși, ar deveni astfel cetățeni ai României, țară NATO, în condițiile în care doctrina oficială de securitate a Rusiei consideră că protejarea acestor etnici ruși, din spațiul fostei URSS, este o chestiune de securitate a statului rus și impune realizarea ei inclusiv prin mijloace militare, chiar dacă ei sunt cetățeni ai altor state). Bucureștii ar trebui să analizeze atent prioritățile actuale ale României și să decidă ce este mai important pentru promovarea interesului național. Unirea cu Moldova sau integrarea europeană și euro-atlantică. Unirea cu Moldova s-ar putea realiza doar într-un timp îndelungat cu, aplicarea regulilor dreptului internațional, dar numai după o integrare a României în structurile occidentale și modificarea poziției Rusiei și a marilor aliați din

sunt deosebit de semnificative aprecierile reputatului politolog american, fost consilier pe probleme de securitate al președintelui Carter și unul din cei mai influenți experți în problematica extinderii NATO, Zbigniew Brzezinski, care relua într-un studiu referitor la lărgirea NATO, celebra axiomă a lui Frederic cel Mare: "Cel care vrea să apere totul nu apără nimic, iar cel care vrea să fie prieten cu toată lumea va sfârși prin a nu avea nici un prieten"¹³⁰.

La 3 noiembrie 1994, președintele Ion Iliescu a prezentat o expunere la prestigiosul Institut Regal de Relații Internaționale din Londra, cu titlul "Avem nevoie unii de alții, după cum toți avem nevoie de o Europă unită, o Europă a națiunilor". În cadrul acestei expuneri, președintele român a făcut o serie de aprecieri cu privire la dezbaterile problemelor de securitate la scară euro-atlantică, din care spicuiem: "Din nefericire multe dezbateri academice asupra subiectului tind să creeze false dihotomii (subl.n.): sistem general european de securitate/alianță trans-atlantică; sistem de securitate structurat pe CSCE/extinderea NATO; intervenția globală a Statelor Unite/intervenții sau sisteme locale de securitate și așa mai departe. După opinia mea, acestea sunt false variante de alegere (subl.n.). Cerința fundamentală este ca sistemul relațiilor dezvoltate de europeni, în cursul procesului lor de integrare, să aibă ca rezultat o securitate sporită pentru toți"¹³¹.

Vest în problema includerii în structurile de apărare colectivă ale acestora din urmă a unor teritorii din fostul spațiu sovietic. Această problemă a raporturilor româno-moldovene în contextul extinderii NATO și UE reprezintă un capitol foarte delicat al relațiilor internaționale, dar și pe plan intern, în România, de aceea va fi tratată separat, într-o altă lucrare, spațiul oferit de aceste pagini fiind insuficient. Revenind la problema iugoslavă se poate spune că, după 1996, autoritățile române au modificat politica față de Belgrad, devenind deosebit de critice la adresa autorităților iugoslave și, adesea, depășind prin inițiative chiar și fermitatea atitudinii SUA și NATO față de liderii iugoslavi (nu întotdeauna cu rezultatele scontate, ba uneori deteriorând inutil raporturile cu Iugoslavia, fără a puncta în relația cu NATO), așa cum vom vedea.

¹³⁰ Vezi Zbigniew Brzezinski, "A Plan for Europe", în *Foreign Affairs*, Volume 74, No. 1, January/February 1995, p. 28.

¹³¹ Ion Iliescu, *Toamnă diplomatică*, Editura redacției publicațiilor pentru străinătate, București, 1995, p. 98.

Președintele Iliescu a specificat în continuare: "Dacă aceasta (adică securitatea sporită pentru toți-n.n.) va fi rezultatul **transformării NATO dintr-o alianță militară într-un sistem de securitate** (subl.n.), dacă CSCE va căpăta suportul factorului militar, prin intermediul NATO sau prin Parteneriatul pentru Pace, dacă securitatea va fi rezultatul dezvoltării de către Uniunea Europeană a propriului pilon militar sau dacă va rezulta dintr-un cadru instituțional complet nou **este irelevant pentru obiectivul strategic** (subl.n.), atâta vreme cât se creează cu adevărat securitate egală pentru toți"¹³².

În puține luări de poziție la asemenea nivel s-au acumulat vreodată atâtea grave erori de evaluare și de cunoaștere a mediului de securitate euro-atlantică, așa cum pot fi identificate în expunerea președintelui român. Să analizăm numai câteva dintre ele:

a) fostul președinte Iliescu susținea că dezbaterile cu privire la problematica de securitate a creat "false dihotomii" și "false variante de alegere", înșirând o parte din ele. Oare să nu fi știut președintele român că "falsa dihotomie": "sistem de securitate centrat pe CSCE/extinderea NATO", la care se referea, reprezenta esența dezbaterilor în cadrul Consiliului Nord Atlantic și a Congresului SUA, legate de definirea raporturilor Alianței cu țările central-europene și Rusia, în perspectiva extinderii NATO?¹³³ Oare să nu fi știut președintele român că "falsele variante de alegere": "sistem general european de securitate/alianță trans-atlantică" reprezentau chiar punctul nodal de coliziune între doctrina rusească de securitate și doctrina NATO, așa cum am arătat mai sus, România trebuind să opteze ferm pentru cea de-a doua dacă dorea integrarea în Alianță? Oare, în doctrina Alianței pe care se sprijină securitatea și prosperitatea Europei instituționalizate și a Americii de Nord de cincizeci de ani încoace președintele român nu vedea decât o "falsă variantă de alegere"?

¹³² *Ibidem*, pp. 98-99.

¹³³ Vezi Paul E. Gallis, Specialist in West European Affairs, Foreign Affairs and National Defense Division, *NATO: Enlargement in Central Europe*, Congressional Research Service Report for Congress, November 10, 1994, p. 10.

b) fostul președinte Iliescu considera că "este irelevant pentru obiectivul strategic" al creării securității egale pentru toți dacă NATO se va transforma "dintr-o alianță militară într-un sistem de securitate, dacă CSCE va căpăta suportul militar prin intermediul NATO sau prin Parteneriatul pentru Pace". Deci, președintele României accepta ideea că NATO se poate transforma "dintr-o alianță militară într-un sistem de securitate". Aceasta era exact teza oferită de directorul serviciului secret extern rus, Primakov, cu privire la poziția Rusiei față de evoluția NATO, în noiembrie 1993, ea bazându-se pe ideea deposedării NATO de capacitățile sale operaționale ca Alianță și transformarea sa într-un sistem de securitate colectivă de tip CSCE¹³⁴.

De altfel, președintele Iliescu nu avea nimic împotriva ca CSCE să capete "suportul factorului militar prin intermediul NATO sau prin Parteneriatul pentru Pace". Dar, deși existau documente internaționale care sugerau ideea că NATO ar putea sprijini CSCE, punerea factorului militar al NATO sub egida CSCE era o idee rusească ce avea ca scop să ofere Rusiei, membră CSCE, dar nu și NATO, o formă de control asupra Alianței. Reluăm remarcile ministrului de externe rus, Kozârev, care arăta că "este un pericol să se acorde prea mare importanță NATO și Parteneriatului, în detrimentul CSCE, o structură mai largă (subl.n.) și cu scopuri mai cuprinzătoare"¹³⁵. De aceea Kozârev dorea ca "NATO să fie modificat și inclus într-o structură europeană mai largă"¹³⁶ de tipul CSCE (devenit OSCE după summit-ul de la Budapesta, din 1994).

Este exact ceea ce nu părea a-l deranja câtuși de puțin pe președintele român, de vreme ce accepta și varianta transformării "NATO dintr-o alianță militară într-un sistem de securitate", deși pentru analiștii NATO o astfel de transformare ar fi însemnat chiar "sinuciderea NATO"¹³⁷, iar varianta respectivă era o teză anti-NATO.

¹³⁴ Vezi Gerhard Wettig, *Loc. cit.*, p. 127.

¹³⁵ *Apud* Bruce George (United Kingdom), General Rapporteur, "After the NATO Summit", Draft General Report, North Atlantic Assembly, Political Committee, AL 88, PC (94) 2, para. 29, p. 10.

¹³⁶ *Ibidem*, para. 37, p. 12.

¹³⁷ Vezi Gerhard Wettig, *Loc. cit.*, p. 132.

c) ideea exprimată de fostul președinte Iliescu după care CSCE ar putea căpăta "suportul militar prin Parteneriatul pentru Pace" era tot o idee rusească, pe care demnitarul român o promova fără nici o rezervă punând-o alături de altele. Kozârev remarcă în acest sens, la 11 ianuarie 1994, că Parteneriatul "se baza în mod esențial pe propunerile noastre legate de faptul că acum, în loc de o extindere cantitativă spre Est a NATO, trebuie să ne preocupăm de aspectele practice ale cooperării (...)"¹³⁸. Exact ceea ce sugera Șumeiko la București, ca urmare a discuțiilor purtate cu oficialii români, printre care și președintele Iliescu. S-ar putea replica faptul că nu este nici o nenorocire să susții ideea rusească dacă ele sunt concordante cu interesele proprii sau interesele NATO.

Așa este, numai că ideea suportului militar prin Parteneriatul pentru Pace pentru CSCE era contrară intereselor NATO, deci și intereselor României care dorea integrarea în Alianță. Așa cum arăta fostul secretar de stat american Henry Kissinger, șeful comisiei (desemnat de administrația Clinton) însărcinate cu elaborarea aspectelor conceptuale ale lărgirii NATO, "Parteneriatul invită toate țările succesoare ale URSS și foștii sateliți est-europeni ai Moscovei să participe cu NATO într-o entitate multilaterală vagă, care nu are nimic de a face cu sarcinile militare"¹³⁹. Aceasta pentru simplul motiv că sarcinile militare rămân de competența membrilor Alianței, iar participanții la Parteneriat nu vor intra toți în NATO¹⁴⁰.

Exercițiile comune efectuate de NATO cu țările Parteneriatului nu au nimic de a face cu asumarea unor sarcini militare de apărare comune, ele vizează numai antrenamentul pentru anumite operațiuni, umanitare și de menținere a păcii, care nu asigură și nici nu conferă

¹³⁸ *Apud* Bruce George, (United Kingdom), General Rapporteur, "After the NATO Summit", Draft General Report, North Atlantic Assembly, Political Committee, AL 88, PC (94) 2, para. 37, p. 12.

¹³⁹ Henry Kissinger, "Be Realistic About Russia", in *Washington Post*, January 25, 1994; vezi Bruce George, (United Kingdom), General Rapporteur, "After the NATO Summit", Draft General Report, North Atlantic Assembly, Political Committee, AL 88, PC (94) 2, parag. 36, p. 12.

¹⁴⁰ Vezi Richard Holbrooke, "America, A European Power", în *Foreign Affairs*, Volume 74, No. 2, March/April 1995, pp. 43-44.

garanții de securitate prin factorul militar pentru participanți¹⁴¹. Să ne mai mire faptul că reputați analiști occidentali considerau că România "pare să se fi îndreptat, în mod evident, spre Moscova, după 1989"?¹⁴²

¹⁴¹ Una din erorile constante ale autorităților din România a fost aceea că au mizat excesiv pe Parteneriatul pentru Pace (PpP) în cursa pentru intrarea în NATO. Or, PpP nu are relevanță pentru procesul de extindere a NATO ca atare, pentru simplul motiv că el nu a fost conceput pentru a înlesni extinderea NATO. Majoritatea țărilor care participă alături de NATO la activitățile PpP nu vor face parte din NATO, fie din motive de incompatibilitate politică, fie pentru că nu vor. Așa cum arăta fostul Secretar General al NATO, Willy Claes, încă în 18 noiembrie 1994, în fața Adunării Atlanticului de Nord și așa cum au reïterat de multe ori, după aceea, oficialii Alianței, "PpP nu a fost conceput, în primul rând, ca un vehicul pentru lărgirea NATO". Evident, multe din acțiunile cuprinse în programele individuale ale țărilor-partener sunt utile pentru apropierea de NATO, dar ele, în pofida retoricii pro-atlantiste practicate astăzi, nu sunt decât un criteriu de importanță minoră în invitarea unei țări-partener de a face parte din NATO. Acest lucru se vede foarte bine în cazul unor țări care au un dosar PpP foarte bun, dar nu au fost nominalizate în primul val pentru integrarea în NATO, deși doresc puternic să devină membri (România printre ele). De altfel, multe dintre valențele PpP erau conținute în programele elaborate de Consiliul de Cooperare Nord Atlantic, care ar fi putut derula cu același succes activități de tipul PpP. Se confirmă astfel că PpP a fost introdus ca un substitut (un "ersatz" - cum spun specialiștii germani - vezi Peter Schmidt, "Défis et perspectives de la politique de sécurité européenne de l'Allemagne", în *Politique Étrangère*, No. 3, Automne 1996, 61e Année, pp. 578 și 579.) temporar la lărgirea NATO, aspect sesizat de liderii țărilor de la Vișegrad, care au protestat la momentul lansării sale, considerându-l insuficient. Faptul că NATO va menține relații de colaborare prin PpP cu țările care nu vor intra în Alianță este pozitiv și are rolul de a detensiona climatul politic internațional, dar acest aspect, credem noi, este minor atunci când dezbateră noastră se concentrează pe lărgirea NATO, ordinea intrării în Alianță și conferirea unor garanții de securitate țărilor-candidat. Surprinzător este faptul că autoritățile române, după 1996, au mers până acolo încât au considerat, la un moment dat, că PpP ar putea fi chiar o variantă de securitate în măsură să înlocuiască NATO. Este vorba de unele opinii oficiale cu privire la eventuale surse alternative de securitate pentru România, în cazul neincluserii sale în primul val de integrare în NATO. Astfel de opinii au fost exprimate de ministrul de externe al României, în guvernul Ciorbea, Adrian Severin, înainte de Madrid, într-un interviu acordat presei budapestane și preluat de presa română (Vezi *Jurnalul Național*, Anul IV, nr. 1081, 12 decembrie 1996, p. 7). Asemenea opinii nici nu mai merită comentarii. Ceea ce rămâne esențial este că PpP nu oferă nici un fel de garanții de securitate țărilor participante, cu atât mai puțin garanțiile oferite de un sistem de apărare colectivă cum este NATO, și nu oferă nici un fel de certitudine cu privire la o eventuală aderare în viitor la Alianța Nord Atlantică. În consecință, nici nu poate fi vorba ca PpP să fie avut în vedere ca variantă de securitate pentru România. Sigur, țara noastră va participa în continuare la PpP, fie el mai dezvoltat sau mai puțin dezvoltat, dar niciodată nu își va putea baza securitatea pe o astfel de cooperare, care nu oferă nici un fel de garanții.

Să mai adăugăm că tot ceea ce reprezenta pentru președintele român "false dihotomii" și "false variante", total "irelevante pentru obiectivul strategic" al asigurării securității, stăteau la baza procesului de reevaluare a Tratatului de la Maastricht, prin prisma problematicei de securitate, așa cum urma să se realizeze prin Conferința Interguvernamentală din 1996 a Uniunii Europene. Și cum ar fi putut fi altfel, de vreme ce tocmai aceste "false dihotomii" ofereau imaginea complexității unei probleme de importanță vitală pentru viitorul Uniunii și lărgirea ei spre Est: raporturile între Uniunea Europeană, Uniunea Europei Occidentale și NATO?¹⁴³

Oricât ar fi de paradoxal, președintele Constantinescu a preluat ideile predecesorului său în materie de proiectare a rolului NATO. Este adevărat, Emil Constantinescu nu s-a referit la ele înainte de summit-ul NATO de la Madrid, care a lăsat România în afara extinderii. A făcut-o însă imediat după aceea într-o manieră la fel de categorică. Declarațiile sale sunt mai grave decât cele ale lui Ion Iliescu pentru că ele au fost făcute într-un context în care asemenea idei erau deja combătute oficial de Statele Unite, printr-un limbaj foarte aspru, ca urmare a proliferării lor fără precedent, în detrimentul intereselor de securitate ale NATO.

Așa cum am precizat până acum, NATO este și va rămâne o alianță militară, adică un instrument de apărare colectivă, chiar dacă organizația reprezintă o comunitate de valori democratice și poate desfășura și alte misiuni decât cele strict de apărare. Pe 28 mai 1998, în cadrul Consiliului Nord Atlantic de la Luxemburg, secretarul de stat american Madeleine Albright a dat o replică deosebit de dură tuturor aceluia care doresc ca NATO să renunțe la apărarea colectivă. Ea a precizat: "Dați-mi voie să spun că sunt o conservatoare și un uliu. Când este vorba de protejarea sanctității Tratatului de la Washington. Am precizat foarte clar în Senatul SUA și vreau să fie clar astăzi că misiunea

¹⁴² Vezi Hans Joachim-Hoppe, "The Situation in Central and Southeast European Countries", în *Aussenpolitik*, vol. 45, 2, 1994, p. 143.

¹⁴³ Vezi Nicole Gnesotto, "1996 et la défense commune: encore une occasion manquée?", în *Politique Étrangère*, No. 1, Printemps 1995 - 60e Année, pp. 135-145.

esențială a NATO trebuie să rămână apărarea colectivă împotriva agresiunii. Aceasta este inima angajamentului nostru prin Tratatul de la Washington"¹⁴⁴.

Albright s-a referit și la cei care visează la transformarea NATO într-o organizație mai largă, care să înglobeze pe toată lumea și să se ocupe de probleme generale de securitate: "Știu că există unii care au sugerat că intenția noastră este să modificăm scopul inițial al Tratatului de la Washington sau să construim un fel de nou <<NATO global>>. Dacă pot să folosesc un termen diplomatic american politicos, astea sunt lături (hogwash)"¹⁴⁵. Agasată de speculațiile cu privire la transformarea NATO dintr-un instrument de apărare colectivă în altceva, Albright a caracterizat aceste idei cu termenul de "lături", precizând ironic că termenul respectiv este "politicos". Este adevărat că la figurat, "hogwash" se poate traduce și prin "prostii" sau "vorbărie goală".

Pe 20 iunie 1998, președintele Emil Constantinescu a prezentat poziția sa cu privire la rolul Alianței în cadrul celui de-al XV-lea atelier NATO de la Viena, în fața a numeroși oficiali ai organizației printre care și americani. În conformitate cu relatările ROMPRES¹⁴⁶, din 21 iunie 1998 și cu textul românesc oficial al comunicării sale, prezentat pe pagina de Internet a președinției pe 30 iunie 1998, Emil Constantinescu s-a pronunțat pentru "transformarea NATO dintr-un instrument de apărare colectivă a teritoriului aliaților într-unul de apărare a intereselor de securitate ale acestora, ceea ce conduce la ideea că statele mai mult sau mai puțin apropiate de granițele alianței nu mai sunt considerate potențiali inamici, ci potențiali aliați".

Astfel, președintele României solicită, nici mai mult nici mai puțin, "transformarea NATO dintr-un instrument de apărare colectivă a teritoriului aliaților" în altceva, adică renunțarea la dimensiunea de apărare colectivă a Alianței! Președintele enunță exact acele idei pe care secretarul de stat american le considera "lături" sau

¹⁴⁴ Statement by the Secretary of State, Madeleine K. Albright, Statement at the North Atlantic Council, Luxembourg, May 28, 1998, NATO US Mission.

¹⁴⁵ *Ibidem*.

¹⁴⁶ Vezi ROMPRES, *Stiri Externe*, 21 iunie 1998, p. 30.

"prostii", cu mai puțin de o lună înainte. Mai mult, vede toate statele din jurul NATO ca "potențiali aliați" ai organizației ceea ce conduce la ideea unui "NATO global" aspru criticată de Madeleine Albright, așa cum se poate vedea mai sus. Idee susținută de altfel doar de Federația Rusă, așa cum am arătat în paragrafele precedente¹⁴⁷.

Aceste poziții ale președintelui Constantinescu sunt deosebit de grave și afectează în mod major imaginea României în Vest constituindu-se într-o problemă foarte serioasă în relațiile de securitate dintre țara noastră și NATO. Sigur, SUA nu vor semnaliza niciodată că asemenea poziții minează credibilitatea României, deoarece credibilitatea României se construiește pe decizii politice la București în spiritul suveranității de stat. În definitiv, România este liberă să susțină ce vrea despre NATO. Dar SUA nu vor integra niciodată în NATO o țară ai cărei președinți susțin teze anti-NATO, capabile să contureze imaginea unui pericol major pentru Alianță, dacă o astfel de țară ar fi integrată.

Este foarte greu de spus de ce Emil Constantinescu susține asemenea poziții, deoarece tendința pe care a dat-o politicii externe românești după 1996 a fost mult mai pregnant orientată spre NATO și UE decât cea a predecesorului său. O explicație posibilă ar fi calitatea mai mult decât îndoielnică a corpului său de consilieri pe probleme de politică externă, oameni fără nici o expertiză în domeniu și care au făcut parte din staff-ul campaniei electorale a președintelui, în domenii fără nici o legătură cu relațiile internaționale. Ei au fost promovați în pozițiile respective nu pe criterii de competență, ci exclusiv ca urmare a relației personale cu președintele, în spiritul tradițiilor politice românești, foarte bine reliefate și în timpul mandatului președintelui Ion Iliescu. Trebuie

---

¹⁴⁷ Emil Constantinescu a reluat ideea prezentată la Viena într-un interviu la RADIO ROMÂNIA ACTUALITĂȚI, pe 21 iunie 1998, ora 07:27, când a precizat: "Semnificația cea mai importantă privește o redefinire a conceptului de securitate a NATO, de la cel inițial care privea apărarea țărilor membre ale NATO într-un concept care privește securitatea, apărarea nu a teritoriului, ci a securității țărilor NATO. Și, așa se traduce faptul că țările din afara NATO nu mai sunt privite ca potențiali inamici, și sunt privite ca potențiali aliați" (vezi RADOR, *Transcrieri - interviuri, comentarii, dezbateri*, Nr. 155, 22 iunie 1998, p. 10).

totași precizat că, în materie de politică externă, corpul de consilieri al lui Emil Constantinescu este cel mai slab din istoria instituției prezidențiale în România.

- Inadecvări principiale

Apropierea României de NATO s-a realizat treptat, cu rezultate minime, în spațiul construirii concrete a unor relații bazate pe încrederea necesară asimilării unui nou membru. La un moment dat s-a vorbit (în țară) chiar de discriminare la adresa României din partea Alianței, care ar fi făcut departajări arbitrare între candidați, favorizând cu precădere grupul de la Vișegrad. Aceasta este o speculație foarte greu de probat. Este însă o realitate faptul că România a contribuit în mare măsură la o departajare nefavorabilă ei, prin chiar clasa sa politică. Ne-am referit pe larg la Rapoartele Roman prezentate Adunării Atlanticului de Nord (AAN), cu consecințe deosebit de negative pentru imaginea României ca viitor aliat NATO. Aceste Rapoarte nu sunt singurele.

În 1994, Karsten Voigt, Raportorul Grupului de Lucru pentru Lărgirea NATO din Adunarea Atlanticului de Nord, a transmis delegațiilor parlamentare din țările-candidat un chestionar, la care erau solicitate să răspundă, precizând cum definesc viitoarea lor participare la securitatea NATO, ca membri deplin, pe capitole foarte precise. Printre aceste capitole era unul cu privire la disponibilitatea țărilor respective de a accepta pe teritoriul lor infrastructură militară NATO și arme nucleare.

Delegația României la Adunarea Atlanticului de Nord a avut, în 1994, o poziție foarte fermă de respingere a desfășurării oricăror forme de arme nucleare pe teritoriul românesc, în cazul în care România ar fi devenit membru NATO. O astfel de desfășurare era și este foarte improbabilă pentru noii membri datorită opoziției Rusiei (așa cum am arătat, în Actul Fondator dintre NATO și Rusia, semnat în mai 1997, la Paris, se precizează că NATO nu are intenția să desfășoare arme nucleare pe teritoriul noilor membri) și condițiilor actuale de securitate din Europa. Explicabil, nimeni nu dorește arme nucleare pe teritoriul său, devenind astfel țintă pentru arsenalul nuclear al potențialilor inamici. Numai că

umbrela de securitate pe care o oferă NATO implică și obligații. De aceea Ungaria, Cehia și Polonia au răspuns foarte nuanțat la întrebarea lui Voigt, precizând, în general, că, deși nu doresc o astfel de desfășurare, datorită opoziției opiniei publice și precedentelor dislocări de armament nuclear sovietic, foarte nepopulare, în cazuri de necesitate, forurile legiuitoare interne pot accepta o astfel de eventualitate¹⁴⁸.

Demnitarii din țările respective au susținut această poziție. Ministrul polonez al apărării, Zbigniew Okonski a confirmat-o la Bruxelles în septembrie 1995, fiind susținut public de președintele Lech Walesa care a arătat că nu are obiecții cu privire la desfășurarea de forțe convenționale sau nucleare pe teritoriul național după intrarea Poloniei în NATO¹⁴⁹. Președintele ceh, Vaclav Havel a confirmat și el, cam în aceeași perioadă, că Cehia este gata să primească arme nucleare după integrarea în NATO, deși o asemenea desfășurare era improbabilă, admitând necesitatea asumării de obligații în schimbul umbrelei de securitate NATO¹⁵⁰.

Practic toată lumea știa că nu va avea loc o astfel de desfășurare de arme nucleare pe teritoriul noilor membri, nefiind nevoie de așa ceva. Era nevoie însă ca, principial, țările-candidat să își asume și obligațiile impuse de calitatea de viitor membru NATO nu numai avantajele. Este cu atât mai dezamăgitoare reacția cuprinsă în scrisoarea delegației române la AAN, trimisă ca răspuns la chestionarul lui Voigt, scrisoare care a

---

¹⁴⁸ Sunt țări NATO care acceptă arme nucleare ale Alianței pe teritoriul lor doar în timp de război (Norvegia și Danemarca), altele și în timp de pace (Marea Britanie), unele nu acceptă trupe NATO neindigene pe timp de pace (Norvegia), altele le acceptă și în timp de pace (Germania, Olanda) etc. Toate acestea indică o flexibilitate deosebită în modul în care sunt concepute obligațiile țărilor membre NATO. Karsten Voigt dorise tocmai să afle de la candidații la intrarea în NATO cum își proiectează ei înșiși obligațiile și îndeplinirea lor în cadrul Alianței. Este bine de precizat că țările-candidat la intrarea în NATO trebuie să-și asume principial toate obligațiile ce derivă din calitatea de membru, chiar dacă unul sau altul din membrii NATO au o viziune mai nuanțată asupra acestor obligații. Diferența esențială dintre țările NATO și candidați este aceea că numai candidații sunt cei care trebuie să demonstreze că pot fi aliați de nădejde. Ceilalți sunt deja în NATO.

¹⁴⁹ Vezi *Curierul National*, Anul VI, Nr. 1390, 30 septembrie 1995.

¹⁵⁰ Vezi *Loc. cit.*

determinat următoarea evaluare din partea Raportorului: "În timp ce liderul delegației române (care era Ion Rațiu, membru marcant al Partidului Național Țărănesc Creștin și Democrat, la vremea aceea în opoziție-n.n.) scrie în termeni foarte generali despre condițiile calității de membru deplin, el este foarte clar și categoric în ceea ce privește respingerea desfășurării de arme nucleare, chimice și biologice pe teritoriul românesc în timp de pace. În contrast, răspunsurile polonezilor, ungarilor și cehilor sunt mult mai categorice referitor la decizia de a se integra cât mai amplu posibil în toate structurile politice și militare ale Alianței"¹⁵¹.

Iată că, în acest caz, departajarea defavorabilă României au făcut-o chiar demnitarii țării. Este adevărat că, observând reacția negativă pe care o produsese răspunsul lor la AAN, parlamentarii români au revenit asupra poziției inițiale. Numai că această reevaluare de poziție nu avea cum să reclădească încrederea partenerilor occidentali, fiind considerată pe bună dreptate o tentativă tardivă și inefficientă de a construi o imagine falsă despre disponibilitatea României de a-și asuma toate obligațiile derivate din calitatea de membru al Alianței. Este greu de calculat imensul prejudiciu cauzat de prestația delegației parlamentare române la Adunarea Atlanticului de Nord, în relațiile României cu NATO.

- Relația franco-română și campania pentru NATO

Una din cele mai costisitoare erori pentru interesele de integrare euro-atlantică ale României a fost făcută de președintele Constantinescu, atunci când a supralicitat relația cu Franța considerând-o elementul decisiv în strategia de apropiere de NATO. Emil Constantinescu a mers până acolo încât a declarat public, încălcând normele de conduită în raporturile diplomatice între state, că Germania, de pildă, va sprijini România pentru

¹⁵¹ Mr. Karsten Voigt (Fed. Rep. of Germany), Working Group Rapporteur, supported by Senator William Roth (USA), Working Group Chairman and Mr. Charlie Rose (USA), Political Committee Chairman, "The Enlargement of the Alliance", Draft Special Report of the Working Group on NATO Enlargement, Defence and Security Committee, North Atlantic Assembly, AL 208, DSC/NE (94) 2, November 1994, para. 24, p. 8.

a intra în NATO, din dorința de a se alinia poziției franceze! Chiar dacă președintele român ar fi avut indicii clare în acest sens (la Madrid s-a dovedit că afirmațiile respective nu aveau nici o acoperire), rigorile discursului diplomatic, la nivel de șef de stat, nu permiteau ca politica externă a unei țări de importanța Germaniei să fie caracterizată ca o funcție a poziției altui stat. Iată declarația lui Emil Constantinescu din februarie 1997: "Cred că, în cele din urmă, Germania va susține România, nu numai pentru a se alinia poziției Franței (subl.n.), ci din motive de analiză strategică, căci un NATO fără Polonia sau România nu are sens"¹⁵².

Se poate observa ușor că președintele Constantinescu considera că nu lărgirea NATO este "fără sens", fără Polonia și România, ci chiar NATO în sine. Se poate deduce că NATO nu a avut sens din 1949 până în 1997, Polonia și România nefăcând parte din Alianță în această perioadă și va continua să rămână fără sens și în continuare de vreme ce România nu a fost nominalizată la Madrid pentru integrarea în organizație¹⁵³.

¹⁵² Vezi "Emil Constantinescu: NATO fără Polonia sau România <<nu are sens>>", în *România liberă*, Serie nouă-Nr. 2097, 19 februarie 1997.

¹⁵³ Aceste formulări, în totală contradicție cu regulile discursului diplomatic sunt, din păcate, o constantă a demersurilor internaționale ale președintelui Constantinescu. În aceeași declarație publică, din februarie 1997, citată mai sus, președintele român a mai spus: "Ne aflăm într-un moment fericit, când, pentru prima oară într-o istorie multiseclară, România nu mai este vecină cu Rusia". Trecând peste limbajul folosit, remarcăm precizarea publică, din partea șefului statului, că România este fericită pentru că nu e vecină cu o anume țară. Acea țară, la momentul respectiv, nu era nici sub sancțiuni internaționale, nu era nici declarată agresor de ONU, nu era în conflict nici cu NATO, nici cu UE și nu se manifestase ostil sau neprietenesc față de România. În plus, era unul din cei cinci membri permanenți ai Consiliului de Securitate. Acea țară era Federația Rusă din 1997 și nu Uniunea Sovietică, inamicul NATO și nici Imperiul țărilor de până la 1917. Oricât adevăr istoric s-ar fi ascuns în bucuria sinceră a omului Constantinescu, unui șef de stat îi sunt interzise asemenea formulări, care pot trezi suspiciune în relațiile bilaterale cu alte state. Faptul că președintele Constantinescu nu se acomodează rigorilor discursului diplomatic, la nivel de șef de stat, este demonstrat și de declarațiile făcute în timpul vizitei oficiale din mai 1998, în Canada. La acel moment, comunitatea internațională a condamnat experiențele nucleare efectuate de India și Pakistan, considerându-le deosebit de periculoase pentru pacea mondială. Canada, țară NATO, s-a aflat alături de aliați în a condamna energic politica nucleară a celor două țări.

Emil Constantinescu, în plină vizită oficială în Canada, a acordat un interviu influentului cotidian *Globe and Mail*, în care a precizat că "înțelege utilizarea de către India frustrată a capacității de producere a armelor nucleare pentru a-și îmbunătăți statutul pe plan mondial" (*apud* textul tradus al articolului din *Globe and Mail* publicat de *Adevărul*: "Liderul român face reproșuri Vestului", în *Adevărul*, Nr. 2487, 29 mai 1998). Această declarație a stârnit reacții deosebit de negative în Vest, așa cum era de așteptat. Graba lui Emil Constantinescu de a da imediat după aceea un comunicat în care condamnă foarte vehement testele nucleare indiene nu a făcut decât să întărească imaginea negativă pe care șeful statului o produsese pe continentul nord-american lansându-se în declarații contrare luărilor de poziție ale democrațiilor occidentale. Consecințele acestui "stil" de a face politică internațională nu au întârziat să apară. În timpul vizitei sale oficiale în SUA, din iulie 1998, Agenția *Associated Press* îl numea pe președinte, din nefericire pentru România, "o figură din străinătate mai puțin proeminentă" (vezi Jim Abrams, *Associated Press Writer*, "Romania Leader Addresses Congress, Thursday, July 16, 1998, 3:20 a.m. EDT). Influentele cotidian american *Washington Post* ridiculiza, la rândul său, extravaganta croazieră pe Potomac organizată de Ambasada României la Washington, pentru Emil Constantinescu, numindu-i pe organizatori, "curtenii cu genunchii moi" ai președintelui (vezi Nora Boustany, "The British, Busily Eliminating Both Fuddy and Duddy - Following the Money", în *Washington Post*, Friday, July 17, 1998, Page A16). Nu ne propunem a ne referi pe larg la vizita președintelui în SUA, vizită declarată de presa favorabilă un mare succes. Vom aminti doar că președintele a dat un interviu influentului canal de televiziune *CNN International*, în timpul vizitei, pe 17 iulie 1998. Realizatorul emisiunii a prezentat sutelor de milioane de telespectatori următoarele aprecieri la adresa României, imediat după ce Emil Constantinescu a subliniat fermitatea procesului de restructurare și privatizare din țară: "Misiunea Fondului Monetar Internațional la București este nerăbdătoare să vadă aceste reforme în timp ce deficitul bugetar al României se umflă, iar acțiunile la Bursă cad. Companiile americane au rețineri în a investi în România fiind frustrate de o politică economică inconsistentă și obstrucții birocratice" (*apud* RADOR, *Transcrieri - interviuri, comentarii, dezbateri*, Nr. 181, 18 iulie 1998, p. 3). Declarația Departamentului de Stat de la Washington, din 15 iulie 1998, cu privire la vizita președintelui român, indică și ea, din păcate, o atitudine rezervată față de Emil Constantinescu. În Declarația comună SUA-România, din 16 iulie 1998, se preciza, printre altele, că SUA va ajuta România să devină "**cel mai puternic candidat posibil** (subl.n.) pentru intrarea în NATO și integrarea în celelalte structuri occidentale" [vezi "Joint Statement. US-Romanian Relations", The White House, Office of the Press Secretary, July 16, 1998, în *USIS Washington File*, 16 July 1998, Text: Joint Statement on US-Romanian Relations July 16, 1998, (Clinton, Constantinescu met in Oval Office July 16) (780)]. Această Declarație este rodul negocierilor dintre partea americană și cea română fiind o declarație comună. Declarația Departamentului de Stat, din 15 iulie 1998, este, în schimb, o declarație unilaterală a SUA, care exprimă nu o poziție comună, ci strict poziția SUA față de România. Ea precizează că SUA va ajuta

Asemenea afirmații și accentul pus exclusiv pe sprijinul francez pentru intrarea în NATO, l-au făcut pe Edward Cody, editorialist la *Washington Post*, să remarce, după summit-ul NATO de la Madrid, că "(...) guvernul președintelui Emil Constantinescu a purtat o campanie donchișotescă pentru admitere (în NATO-n.n.), cu sprijin din partea Franței, dar cu puține șanse de succes"¹⁵⁴.

Aceste elemente impun o analiză a sprijinului francez pentru admiterea României în NATO. În cercurile politice românești a existat o adevărată euforie cu privire la acest sprijin. În contextul sumbru al unor semnale din ce în ce mai clare cu privire la lipsa șanselor reale ale României de a fi inclusă în primul val al extinderii NATO, semnale transmise de presa occidentală, dar și de unele oficialități din Vest, care excludeau sistematic România din calculele lărgirii NATO, miza pusă de autorități pe sprijinul francez devenise un fel de pariu cu istoria.

Sigur, Franța este o mare putere europeană și un mare prieten al României. Relația cu Franța va fi întotdeauna una din prioritățile de inimă ale tuturor românilor. Sprijinul ei era important pentru România. Dar, putea Franța să influențeze Alianța pentru a accepta România în primul val de extindere? Mai mult, era politica internațională a Franței în concordanță cu declarațiile deosebit de călduroase ale liderilor ei cu privire la sprijinul pentru România? Acestea sunt întrebările la care conducătorii politici actuali ai României ar fi trebuit să răspundă, înainte de a miza radical și în primul rând pe sprijinul Franței.

România să devină **"un candidat cât se poate de puternic (subl.n.)** pentru intrarea în NATO în viitor (subl.n.) și pentru integrarea în celelalte structuri occidentale" [vezi Statement by James P. Rubin, "Visit of Romanian President Emil Constantinescu", US Department of State, Office of the Spokesman, July 15, 1998, în *USIS Washington File*, 15 July 1998, Text: State Dep. on visit of Romanian President Constantinescu, (US-Romania Strategic Partnership talks being held) (520)]. Diferența dintre **cel mai puternic candidat și un candidat cât se poate de puternic** este uriașă în limbajul diplomatic și trimite un mesaj foarte clar Bucureștilor. În plus, Departamentul de Stat a simțit nevoia să specifice că intrarea în NATO s-ar putea produce **"în viitor"**, ca nu cumva cineva să creadă că este de actualitate.

¹⁵⁴ Edward Cody, *Washington Post* Foreign Service, "Romania Steps Up Efforts to Secure Spot in NATO", în *Washington Post*, Tuesday, August 26, 1997, Page A11.

Agencia *Reuter* comenta la începutul anului 1997 că sprijinul declarat al Franței pentru integrarea României în NATO nu trebuia luat "prea literal". Citând surse diplomatice occidentale *Reuter* arăta că sprijinul francez pentru România trebuia înțeles în contextul diferendului ce opunea Franța Statelor Unite, în spinoasa problemă a "europenizării" NATO. Sprijinul pentru România, ca și unele concesii majore pe care Franța le face Rusiei, s-ar integra în intențiile Franței de a nu lăsa inițiativa lărgirii NATO în exclusivitate SUA. Așadar, conchidea *Reuter*, atitudinea Franței față de România era doar "un fel de a arăta românilor că sunt buni prieteni"¹⁵⁵. Se confirmau, oare, concluziile prestigioasei agenții?

Allain Juppé, fost ministru de externe și șef al guvernului de la Paris, a arătat la 30 ianuarie 1995, într-un discurs pronunțat cu ocazia celei de a 20-a aniversări a Centrului de Analiză și Previziune al Ministerului Afacerilor Externe francez, modul în care Franța înțelegea extinderea NATO: "Parteneriatul pe care îl propunem Rusiei este în același timp european și mondial. Acesta este spiritul în care abordez problema lărgirii NATO. Această dezbatere nu trebuie nici escamotată nici dramatizată, dar ea ar avea de câștigat dacă ar fi reasezată în procesul mai larg al integrării europene. Uniunea Europeană care a încheiat anul trecut cu Rusia, în Corfu, un important acord de parteneriat, nu înțelege deloc să reconstituie pe continent blocuri antagoniste, să deplaseze frontiere, cum spune Boris Elțân, dar ea, cu atât mai mult, nu înțelege să renunțe la perspectiva unei apărări comune pentru membrii săi actuali, ca și pentru o Uniune lărgită. Apărarea europeană nu se va construi în afara Alianței Atlantice. Extinderea Uniunii Europene, extinderea Uniunii Europei Occidentale care trebuie să fie consecința extinderii UE, pentru țările care o vor solicita, vor antrena mai devreme sau mai târziu o lărgire a Alianței Atlantice"¹⁵⁶.

¹⁵⁵ Vezi Constantin Vlad, "României i se flutură ca îmbărbătare aderarea la NATO, deși în Occident opinia generală este că n-are nici o șansă de a deveni membră a Alianței", în *Evenimentul zilei*, Anul VI, Nr. 1403, 7 februarie 1997; Vezi, de asemenea, Paul Taylor (*Reuter*), "Dezacorduri între Paris și Washington în ce privește extinderea NATO" *apud Cuvierul Național*, Anul VIII, Nr. 1800, 8 februarie 1997.

¹⁵⁶ Vezi Allain Juppé, "Quel horizon pour la politique étrangère de la France?", în *Politique Étrangère*, No. 1, printemps 1995, 60e année, p. 252.

Două elemente esențiale sunt de reținut din expunerea lui Juppé:

1) relația privilegiată a Parisului cu Moscova; 2) poziția Franței în conformitate cu care extinderea Uniunii Europene era cea care va antrena extinderea NATO și nu invers. Primul element s-a reflectat și în propunerile franceze de asociere a Rusiei la discutarea lărgirii NATO, printr-un sommet la Paris al celor 5 Mari (SUA, Rusia, Franța, Germania, Marea Britanie), propuneri primite foarte rece la Washington. Al doilea element reflecta dorința firească a Franței de a pune accentul pe lărgirea UE, unde Franța are un cuvânt hotărâtor în selectarea candidaților și nu pe lărgirea NATO, unde Franța, prin absența sa din structura militară integrată a Alianței, ca și prin rolul hotărâtor al SUA, are o pondere mult mai limitată.

Experții americani cunoșteau foarte bine această poziție a Franței de a nu agreea lărgirea NATO, înaintea unei lărgiri a Uniunii Europene, pentru a nu spori influența americană în Europa: "Guvernul francez nu a fost entuziasmat (de lărgirea NATO-n.n.), preferând aparent ca relația noilor democrații cu UE și cu Uniunea Europei Occidentale să aibă precedent politic față de lărgirea NATO"¹⁵⁷. Experții germani confirmau și ei că Franța considera că discuția referitoare la arhitectura de securitate europeană trebuia să aibă loc, mai întâi, în cadrul Politicii Externe și de Securitate Comune (PESC) a UE: "Acesta este motivul pentru care Franța favorizează mai degrabă lărgirea spre Est a UE decât a NATO"¹⁵⁸. Pentru francezi, SUA nu sunt o putere europeană, fără ca această evaluare să conțină sentimente anti-americane, Franța aprobând prezența militară americană în Europa.

Ceea ce îngrijorează Franța este situația în care întreaga structură de securitate europeană s-ar baza pe SUA, iar America ar hotărâ deodată, ceea ce nu este exclus, să se retragă din Europa, fără ca Europa să aibă o structură de securitate proprie viabilă¹⁵⁹. Aceste considerații sunt

---

¹⁵⁷ Vezi Stanley R. Sloan, Senior Specialist in International Security Policy, Office of Senior Specialists and Steve Woehrel, Analyst in European Affairs, Foreign Affairs and National Defense Division, *Op. cit.*, p. 33.

¹⁵⁸ Helga Haftendorf, "Le triangle stratégique Bonn-Paris-Washington", în *Politique Étrangère*, No. 3, automne 1996, 61e année, p. 558.

¹⁵⁹ Vezi *Ibidem*.

confirmate de modul în care oficialii francezi și-au declarat sprijinul pentru intrarea României în primul val în NATO. Bernard Boyer, fostul ambasador al Franței la București, a declarat, încă din 15 octombrie 1996, că Franța nu concepe ca România să nu fie în primul val al statelor care vor adera la NATO, dar s-a grăbit să adauge: "dacă acest val va exista"¹⁶⁰. Tot Bernard Boyer s-a referit, într-un interviu acordat ziarului *Adevărul*, din 19 octombrie 1996, la aprecierile președintelui Chirac, referitoare la sprijinul acordat României în cursa pentru NATO, făcute în cadrul întâlnirii avute de șeful statului francez cu ambasadorii Franței, la 29 august 1996.

Ambasadorul a punctat, citându-l pe președintele Chirac: "În ceea ce privește lărgirea (NATO-n.n.), nu avem idei preconcepute, dar, cum se vorbește mult de un prim val, Franța a înțeles că acesta trebuie să cuprindă și România. Pentru a fi mai clar, aș vrea să spun că, **fără să ne pronunțăm asupra oportunității acestui prim val** (subl.n.), dacă el se va întâmpla, trebuie ca România să facă parte din el"¹⁶¹.

Or, cum putea Franța să sprijine efectiv România să facă parte din primul val al lărgirii NATO, în condițiile în care Franța nu se putea "pronunța asupra oportunității acestui prim val"? Sau, lăsând expresiile diplomatice și protocolare deoparte, și luând în considerare evaluările factorilor de decizie de la Paris, ca și analizele experților occidentali: cum putea sprijini Franța intrarea României în NATO în primul val, când Franța nu favoriza extinderea NATO ca atare? Care era valoarea reală a declarațiilor oficialilor francezi în privința sprijinului pentru integrarea în NATO a României, dincolo de exprimarea sinceră a sentimentelor de prietenie față de români și de țara noastră? Toate aceste declarații și evaluări confirmau concluziile prezentate de *Reuter*, care, pentru mulți politicieni români, ar fi putut părea pure speculații.

Acum, după summit-ul NATO din iulie 1997, se știe că Franța nu putea sprijini efectiv România pentru a fi admisă în NATO, datorită rolului marginal pe care îl are în organizație, prin absența sa din structura

¹⁶⁰ Vezi *Cronica Română*, Anul IV, Nr. 1142, 16 octombrie 1996.

¹⁶¹ Vezi *Adevărul*, Nr. 2002, 19 octombrie 1996.

militară integrată și datorită propriilor interese de securitate care nu favorizează o lărgire a NATO (adică o întărire a influenței americane în Europa) înaintea lărgirii Uniunii Europene (UE). Această analiză a fost confirmată la Madrid. Franța a avut, prin președintele Chirac, un discurs impresionant pentru admiterea României în NATO, în cadrul reuniunii din 8 iulie 1997. Din păcate, imediat după summit, președintele Franței, care sprijinise intrarea în NATO a cinci țări, față de trei, câte s-a convenit în final să fie admise, a arătat foarte clar, fiind imediat preluat de *Associated Press*, că Franța "nu are intenția să contribuie sporit (financiar-n.n.) la lărgirea NATO" și a adăugat: "Nu văd de ce ar costa mai mult"¹⁶².

Adică, Franța nu agreea să finanțeze lărgirea NATO cu trei țări, deși a fost pentru primirea celor trei în Alianță. Cum ar fi putut agreea atunci să finanțeze lărgirea cu cinci, adică și intrarea României în NATO? Practic, francezii lăsau povara extinderii pe umerii americanilor¹⁶³. Cu o asemenea poziție nu e de mirare de ce Franța nu putea influența decizia Casei Albe.

Mai mult, președintele Chirac a sugerat, într-o conferință de presă, cu privire la lărgirea NATO, că "există un anume număr de oameni - evident producătorii de armament din SUA - cu un interes oficial în derularea vânzărilor de armament în Europa de Est"¹⁶⁴. O asemenea explicație cu privire la lărgirea NATO nu i-ar fi putut convinge pe americani să primească în Alianță o țară ca România, puternic sprijinită tocmai de Franța. Pe aceeași linie, Karl Feldmeyer, corespondentul pe probleme de apărare al lui *Frankfurter Allgemeine*, l-a citat pe ambasadorul francez la NATO, care a caracterizat Alianța ca fiind "bolnavă", iar încercarea franceză de a prelua comandamentul sudic al

---

¹⁶² *Apud* Jeffrey Ulbrich, *Associated Press* Writer, "NATO Holds Security Summit", Wednesday, July 9, 1997; 5:47 p.m. EDT.

¹⁶³ Evident, Franța va trebui să-și achite partea de cheltuieli rezultate din extinderea NATO. Ceea ce nu face mai puțin semnificative declarațiile lui Chirac.

¹⁶⁴ *Apud* John Vinocour, "Again, Paris Plays the Odd Man Out. Fellow Europeans Steer Clear of French Contrariness at Madrid Summit", *International Herald Tribune*, Thursday, July 10, 1997.

NATO "ca fiind înțeleasă de toți participanții ca având la bază întărirea propriei influențe (franceze-n.n.) și slăbirea celei americane"¹⁶⁵. Din nou, o asemenea atitudine față de NATO și față de prezența americană în Europa făcea imposibil ca Franța să poată impune vreodată punctul său de vedere în Alianță, sau să ducă România în NATO.

Este interesant, ajunși aici, să urmărim și poziția altor țări europene pe al căror sprijin România a contat (sigur nu ca în cazul Franței). În primul rând Germania. După vizita președintelui Constantinescu în Germania, cu puțin înainte de summit-ul de la Madrid, a apărut cu claritate o atitudine binevoitoare a Germaniei față de România, în perspectiva reuniunii Consiliului Nord Atlantic din 8-9 iulie 1997. Multă lume la București a jubilat. Aproape nimeni nu a înțeles la București că atitudinea Germaniei nu reflecta un sprijin real pentru intrarea României în NATO, ci mai degrabă necesitatea ca Germania să aiba o politică flexibilă față de importantul său aliat din UE, Franța, care sprijinea cu tărie România. Germania trebuie să facă un balet politico-diplomatic deosebit de complicat între aliatul său transatlantic, SUA și cel european, Franța.

De aceea, în declarații publice, Germania sprijină Franța, de care are mare nevoie pentru a putea ține pe linia de plutire evoluțiile spre uniunea economică și monetară decisă de tratatele de la Maastricht și Amsterdam, în cadrul UE. În ceea ce privește actele de politică externă efective, în cadrul NATO, Germania este nevoită să urmeze decizia americană, securitatea Germaniei fiind mult mai dependentă de NATO și mai ales de SUA decât cea a Franței, una din puterile nucleare majore ale lumii și membru deplin în Consiliul de Securitate al ONU, unde poate bloca teoretic orice decizie americană. Ce s-a întâmplat la Madrid, ne spune Hans van Mierlo, ministrul de externe al Olandei, preluat imediat de *Associated Press*: "țările care au favorizat cinci noi membri au fost nevoite să accepte foarte repede realitatea, mai ales după ce Germania a renunțat la luptă"¹⁶⁶. Chiar președintele Chirac, întrebat de ziarul

¹⁶⁵ *Ibidem*.

¹⁶⁶ Vezi Jeffrey Ulbrich, *Associated Press* Writer, "Allies Admit 3 Countries to NATO", Tuesday, July 8, 1997, 5:56 p.m. EDT.

Adevărul dacă a fost sprijinit la Madrid de cancelarul Kohl, pentru a obține includerea României în grupul nominalizărilor pentru NATO, a răspuns tranșant: "Nu, nu prea"¹⁶⁷.

Aproape nimeni nu observase, în România, declarațiile făcute de ministrul adjunct de externe al Germaniei, Helmut Schaefer, cu puțin înainte de summit-ul de la Madrid: "Sentimentul de frustrare pe care îl resimte Rusia capătă dimensiuni înspăimântătoare. Nu mă așteptam la o asemenea reacție" și "După primul val ar trebui să ne gândim la un sistem de securitate pentru întreaga Europă, înainte de a face mai mult rău. Îi avertizez pe cei din Germania care, din șovinism, doresc integrarea în Alianță a tot felul de țări"¹⁶⁸. De asemenea, nu mai considerăm necesare nici un fel de comentarii.

În ceea ce privește celelalte țări europene care au sprijinit România la Madrid, pentru nominalizare, ne vom mulțumi a-l cita pe președintele Clinton, care, în conferința sa de presă din 3 iulie 1997, a clarificat și acest aspect. Agasat de speculațiile jurnaliștilor europeni cu privire la intențiile SUA de a "patrona" Europa prin impunerea a numai trei noi membri în primul val al extinderii NATO, atunci când majoritatea aliaților europeni doreau cinci, președintele american a precizat: "Mulți membri NATO mi-au spus că nu doresc cinci, că ei înțeleg că politic este bine să susțină să fie cinci, dar, pe șoptite spun, noi știm ca voi aveți dreptate (voi, americanii-n.n.) și așa trebuie să procedăm"¹⁶⁹. Orice comentariu este de prisos.

Nu am dori să se creadă că rândurile de mai sus se constituie într-un reproș la adresa vreuneia din puterile care nu au sprijinit România la Madrid sau care au simulat acest sprijin. Într-o lume a "realismului politic" ceea ce contează sunt interesele naționale ale actorilor pe scena

---

¹⁶⁷ Bogdan Chiriac, Constantin Săvoiu, "Domnule președinte Chirac, cancelarul Kohl v-a sprijinit? 'Nu, nu prea.'", în *Adevărul*, Nr. 2218, 9 iulie 1997.

¹⁶⁸ Vezi "Îndemn pentru NATO să <<ia o pauză de reflecție>> după primul val", în *Curierul Național*, Anul VIII, Nr. 1910, 20 iunie 1997.

¹⁶⁹ Roundtable Interview of the President by Foreign Journalists, The Roosevelt Room, 11:23 a.m. EDT, White House Press Release, The White House, Office of the Press Secretary, July 3, 1997.

internațională, iar rolul unei diplomații eficiente este să identifice acele interese pentru a putea acomoda interesele românești, fără a le diminua, cu obiectivele partenerilor din NATO și din lumea occidentală. Franța, Germania, SUA sau Marea Britanie trebuie să-și promoveze interesele naționale așa cum le înțeleg ele și, din nefericire, România nu a știut să identifice corespunzător aceste interese, pentru a determina o acțiune decisivă din partea țărilor respective în sensul sprijinirii reale pentru accesarea în NATO.

Miza excesivă pe sprijinul francez nu a dus țara în NATO. Politica externă a României la Washington și Bonn a fost practic nulă, limitându-se la tunee diplomatice costisitoare în care argumentele românești au vizat invariabil poziția geostrategică a țării și caracterul de furnizor de stabilitate, noțiuni vagi fără semnificație în contextul în care imaginea țării era minată de erorile precedente, prezentate în această lucrare. Cea mai mare eroare în relațiile bilaterale au făcut autoritățile române în cazul Marii Britanii. Londra a fost deosebit de rece față de aderarea României la NATO. Or, Londra este cel mai important aliat al Washington-ului, liderul incontestabil în NATO. Neglijarea Marii Britanii a avut și va avea în continuare consecințe incalculabile pentru viitorul României în spațiul euro-atlantic.

- Ministerul Afacerilor Externe din România și campania pentru NATO

Unul din principiile esențiale ale lărgirii NATO, pe care trebuie să îl urmărească noii membrii ai organizației, așa cum este el definit în *Studiul cu privire la lărgirea NATO*, emis de Alianță în 1995, este următorul: "Să întărească eficiența și coeziunea Alianței; să mențină capabilitatea politică și militară a Alianței de a-și îndeplini funcțiile sale de bază de apărare comună, ca și de a-și asuma menținerea păcii sau alte noi misiuni"¹⁷⁰.

¹⁷⁰ *Study on Nato Enlargement*, Brussels, September 1995, para. 4, p. 3.

Ministerul Afacerilor Externe român a lansat, cu puțină vreme înainte de summit-ul NATO de la Madrid, sub semnătura ministrului afacerilor externe, Adrian Severin, un document ce a constituit piesa de baza a strategiei de apropiere a României de Alianța Nord Atlantică, o *Carte Albă* a relației României cu NATO. Acest document a avansat argumente pentru a convinge NATO de oportunitatea integrării României în Alianță. Argumentele ministrului Severin au configurat o adevărată strategie a șantajării NATO, pentru a se asigura admiterea României.

În paginile documentului citat s-a arătat că neadmiterea României în NATO, în primul val, ar duce la adoptarea de către România a unei "strategii de apărare mai degrabă națională decât cooperativă", ceea ce va duce la o asemenea povară a cheltuielilor pentru forțele armate, încât sărăcia va spori, "ceea ce va aduce neliniște socială cu tot ceea ce rezultă de aici pentru stabilitatea țării și a regiunii"¹⁷¹. Este imposibil de explicat cum ar putea România să mai devină "producător european de securitate", acum că nu a fost nominalizată pentru intrarea în NATO, în primul val, de vreme ce ministrul de externe susținea că această situație va duce la "neliniște socială cu tot ceea ce rezultă de aici pentru stabilitatea țării și a regiunii". Este imposibil de explicat cum o astfel de Românie ar putea să contribuie, în cazul integrării sale într-o nouă extindere a NATO, la "eficiența și coeziunea Alianței" de care vorbește documentul NATO din 1995.

Tot în documentul semnat de Adrian Severin, NATO era amenințată că, dacă nu primește în primul val România, atunci consecința va fi "deziluzia și frustrarea" care "sunt cele mai bune instrumente în mâinile elementelor radicale naționaliste care vor câștiga teren în viața politică. Riscul instabilității și incertitudinii, care ar rezulta, este cel mai mare inamic al securității"¹⁷². Or, România nu a fost nominalizată pentru primul val al extinderii NATO. Mai poate spera România, plecând de la evaluările lui Adrian Severin, la o viitoare intrare în NATO, în asemenea condiții, sau să contribuie la "eficiența și coeziunea Alianței"?

¹⁷¹ *White Book on Romania and NATO*, Ministry of Foreign Affairs, 1997, p. 20.

¹⁷² *Ibidem*, p. 22.

În același document semnat de Adrian Severin se arată că, dacă Ungaria va intra în NATO înaintea României, "procesul de apropiere și construire a parteneriatului dintre România și Ungaria ar putea fi încetinit, dacă nu compromis cu totul. Impactul asupra tuturor liderilor politici care au muncit din greu pentru a realiza o relansare majoră a relațiilor româno-ungare poate fi serios, chiar devastator. Astfel, se va pregăti terenul pentru ca acei politicieni naționaliști și extremiști, care s-au opus tot timpul dezvoltării unor relații normale de parteneriat între România și Ungaria, să câștige o nouă credibilitate și audiență, cu riscul implicit de a se slăbi stabilitatea internă"¹⁷³. Dar, Ungaria va intra în NATO înaintea României. Așa s-a decis la Madrid. Plecând de la precizările ministrului de externe, acum, în România ar fi trebuit să domnească haosul și tulburările extremist-naționaliste. Mai poate acum spera România că va intra vreodată în NATO, dacă cineva ia în serios evaluările lui Adrian Severin? Iar evaluările ministrului de externe trebuie luate în serios, pentru că, în orice țară democratică, ele angajează statul și guvernul lui, pe plan internațional.

Evaluările lui Adrian Severin au produs mari prejudicii pentru imaginea României în relațiile internaționale, cu precădere în relația cu SUA și cu NATO. Reputatul editorist de la *Washington Post*, William Drozdiak, a consultat oficialitățile americane cu privire la amenințarea cuprinsă în documente ca cel prezentat mai sus, în conformitate cu care neadmiterea României în primul val, în NATO, ar provoca o resurgență a naționalismului. El a prezentat concluziile acestora: "Sprijinitorii României susțin că o respingere a candidaturii sale ar fi atât de dezamăgitoare, după niște pregătiri atât de mari, încât va duce la o alunecare naționalistă. Dar, oficialii americani și ceilalți sceptici susțin că acest fel de amenințare reflectă numai calitatea superficială a ofertei României și instabilitatea politică inerentă a țării"¹⁷⁴.

---

¹⁷³ *Ibidem*, p. 19.

¹⁷⁴ William Drozdiak, *Washington Post* Foreign Services, "U.S., Allies Split on NATO. 9 of 16 Members Favor Adding Romania, Slovenia in 1999", în *Washington Post*, Wednesday, June 11, 1997, p. A25.

Mai mult, deși documentul emis de MAE român era conceput pentru a susține lărgirea NATO, el a fost folosit de adversarii din SUA ai extinderii Alianței ca principal argument pentru a cere renunțarea la procesul primirii de noi membri. The British American Security Information Council (BASIC), un foarte important grup de reflecție pe probleme de securitate și relații internaționale, foarte influent în SUA și care s-a opus constant lărgirii NATO¹⁷⁵, a invocat documentul MAE român pentru a-și susține poziția. Astfel, BASIC a arătat că lărgirea Alianței va produce o nouă diviziune în Europa și va declanșa în țările rămase în afara extinderii o ascensiune a naționalismului.

BASIC a folosit în argumentarea sa, pentru a contura o "imagine înfiorătoare a viitorului"¹⁷⁶, după lărgirea NATO, *Cartea Albă* cu privire la relația României cu NATO, emisă de Ministerul Afacerilor Externe din România, sub semnătura ministrului Adrian Severin. BASIC preciza, criticând decizia NATO de a se lărgi și arătând consecințele: "Un recent document emis de Ministerul Afacerilor Externe din România oferă o imagine înfiorătoare a viitorului și avertizează că"¹⁷⁷, în cazul în care Ungaria intră în NATO și România nu, "procesul de apropiere și construire a parteneriatului dintre România și Ungaria ar putea fi încetinit, dacă nu compromis cu totul. Impactul asupra tuturor liderilor politici care au muncit din greu pentru a realiza o relansare majoră a relațiilor româno-ungare poate fi serios, chiar devastator. Astfel, se va pregăti terenul pentru acei politicieni naționaliști și extremiști, care s-au opus tot timpul dezvoltării unor relații normale de parteneriat între România și Ungaria"¹⁷⁸.

---

¹⁷⁵ Sub egida BASIC a fost realizat unul din cele mai documentate studii din zona occidentală împotriva lărgirii NATO: Martin Butcher, Tasos Kokkinides, Daniel Plesch, "Study on NATO Enlargement-Destabilizing Europe", *BASIC Research Report*, No. 95.2.

¹⁷⁶ Vezi "NATO Expansion and the Excluded Countries: A new Division of Europe", în *BASIC Notes*, July 1997.

¹⁷⁷ *Ibidem*.

¹⁷⁸ Acest paragraf era citat integral din documentul MAE român.

Iată că abordările diplomației de la București au creat probleme susținătorilor extinderii NATO din SUA în loc să le faciliteze misiunea. Un asemenea rezultat contraproductiv indică nivelul foarte scăzut al demersurilor externe românești după 1996 și o evidentă lipsă de expertiză în evaluarea dinamicii internaționale. O consecință a acestei situații este și faptul că imaginea României ca partener viabil pentru NATO a continuat să se deterioreze și după 1996, în ritm accelerat, afectând major șansele de viitor ale unei integrări în Alianță.

- Problema Kosovo și relația României cu NATO

Recentele tulburări tragice din Kosovo au relansat dezbateră cu privire la rolul NATO în regiunea Balcanilor, numeroși analiști și oameni politici reliefând că asemenea evoluții periculoase impun o lărgire a Alianței Nord Atlantice, cu precădere în această zonă. Ideea că flancul sudic al NATO ar putea fi amenințat de conflicte de tipul celui izbucnit în Kosovo dacă NATO nu își asumă responsabilități sporite în zonă, extinzându-se spre țări cum ar fi România, capătă din ce în ce mai multă forță la București. Un adept al acestor poziții este chiar președintele Emil Constantinescu. Domnia sa a acordat, în luna martie 1998, un interviu șefului Departamentului Internațional al Agenției *Associated Press* în care a precizat că neadmiterea României în NATO, "mai ales în condițiile în care flancul de sud al Alianței este cel mai amenințat de eventuale conflicte, este o gravă greșală"¹⁷⁹.

Așadar, președintele României constată că NATO trebuie să se lărgască în sudul Europei, pentru că acolo sunt conflicte. Este adevărat că ideea lărgirii NATO în Balcani a fost susținută și de reputatul editorialist american William Pfaff, în aprilie 1997, în *International Herald Tribune*¹⁸⁰, ca și de adjunctul primului ministru turc, Oriur Oymen, în

¹⁷⁹ Vezi ROMPRES, *Știri Externe*, 26 martie 1998; vezi de asemenea Thomas Kent, *Associated Press* Writer, "Romania Makes Case for NATO", Monday, March 23, 1998, 4:49 p.m. EST.

¹⁸⁰ William Pfaff, "If NATO Has to Expand, Romania has to Be One of the Elect", în *International Herald Tribune*, 11 April 1997, p. 8.

martie 1997, în timpul unei vizite la Sofia¹⁸¹. Mai sunt și alți analiști sau oameni politici din est sau vest care au aceeași abordare. Nu suntem interesați de motivele pentru care aceștia susțin o asemenea idee. Este posibil ca în spatele abordării respective să se afle interese politice conjuncturale sau, pur și simplu, strategii de politică editorială. Poziția șefului statului român este însă surprinzătoare dacă ținem cont de nivelul de expertiză ce ar trebui angajat în pregătirea unor poziții oficiale de importanță a celor susținute de Emil Constantinescu.

Politica NATO și a SUA este tocmai aceea de a nu extinde organizația în zone unde există pericol de conflicte. Aceasta, pentru simplul motiv că integrarea în NATO a unui stat, care se poate afla, la un moment dat, în preajma unui conflict regional sau poate fi chiar implicat în el, ar crea un dezechilibru zonal prin aceea că statul respectiv ar folosi calitatea de membru NATO pentru a angaja, posibil, organizația, în conflictul respectiv. Or, NATO nu dorește implicarea în conflictele regionale din Balcani. Una este să ai trupe NATO într-o operațiune sub egida ONU, în Bosnia, și alta este să oferi garanții de securitate, prin Tratatul de la Washington, unei țări din zonă, ceea ce poate duce automat NATO, nu într-o operațiune de menținere a păcii, ci într-un război deschis cu potențialii inamici ai acelei țări.

Acest lucru a fost explicat de nenumărate ori de oficialii americani și ai Alianței, în cele mai prestigioase publicații occidentale de mare tiraj. Iată, de pildă, secretarul de stat american, Madeleine Albright, preciza pe 15 februarie 1997, în *The Economist*, că largirea NATO nu trebuie văzută ca "o cursă spre Vest în detrimentul vecinilor"¹⁸², ceea ce înseamnă clar că, în zone sensibile, NATO nu va integra pe nimeni, tocmai pentru a nu crea posibilul dezechilibru la care se referea demnitarul american. De aceea NATO a integrat în 1952, în același timp, Grecia și Turcia, pentru a nu oferi vreun avantaj din cele două țări un avantaj față de cealaltă. Este greu de admis că NATO ar putea să includă concomitent, în

¹⁸¹ Dan Dragomir, "Turcia crede că extinderea NATO ar trebui să înceapă cu România, Bulgaria și Macedonia", în *Jurnalul Național*, Anul V, No. 1164, 26 martie 1997.

¹⁸² Madeleine Albright, "Enlarging NATO. Why bigger is better", în *The Economist*, Vol. 342, No. 8004, February 15, 1997, pp. 22-23.

actualele condiții, Iugoslavia și Albania sau Bulgaria și Macedonia sau Croația și Slovenia doar ca să nu se creeze dezechilibrul menționat de Madeleine Albright.

Sigur, la includerea Greciei și Turciei au concurat și alte elemente ce țin de politica americană în mijlocul războiului rece. Nici unul dintre ele nu mai e valabil astăzi. De aceea, trebuie să precizăm că apariția unor conflicte în Balcani nu va favoriza lărgirea Alianței în zonă, ci, dimpotrivă, o va face și mai anevoioasă în contextul actualelor planuri strategice și politici de securitate americane. Așadar, vecinătatea României cu zona de conflict din sudul Europei, departe de a recomanda țara noastră pentru intrarea în NATO, ridică obstacole suplimentare în calea acestui obiectiv. Fără a avea în prezent diferende zonale cu nimeni, România poate oricând să fie angrenată într-un astfel de diferend plecând, de pildă, de la reacția în lanț pe care o poate produce un conflict regional cu focarul în Kosovo.

De altfel, în chiar conferința de presă comună a președintelui Constantinescu și a secretarului general al NATO, Javier Solana, din 2 aprilie 1998, întrebând dacă "situația din Kosovo ar putea (...) grăbi integrarea României în NATO", Solana a răspuns fără echivoc: "Aș dori să răspund foarte repede, chiar într-o singură propoziție. Răspunsul este NU"¹⁸³.

Aceasta nu înseamnă că nu există argumente pentru a susține intrarea României în NATO. Numai că ele sunt cu totul altele decât cele pe care le avansează președintele țării liderilor NATO. Acestea din urmă sunt, de fapt, argumente ca să nu intrăm în Alianță, deși intenția președintelui este pozitivă și concentrată pe necesitatea de a convinge Vestul că România poate fi un aliat de nădejde. Din păcate, evenimentele din Kosovo au prilejuit o nouă inadecvare de proporții a strategiilor concepute de oficialitățile de la București pentru a grăbi o eventuală apropiere a țării de calitatea de membru NATO.

---

¹⁸³ Vezi "Conferința de presă comună a președintelui României, Emil Constantinescu, și a secretarului general al NATO, Javier Solana", în RADOR, *Transcrieri - interviuri, comentarii, dezbateri*, Nr. 75, 3 aprilie 1998, p. 20.

Criza din Kosovo reprezenta, în iunie 1998, cel mai important pericol pentru pacea și stabilitatea regională. Confruntările armate dintre forțele guvernului de la Belgrad și grupurile separatiste din Kosovo luaseră amploare. Acțiunile forțelor iugoslave au afectat grav viața populației civile albaneze din provincia amintită. Acestea sunt motivele pentru care NATO a trecut la elaborarea unor variante de intervenție militară în Kosovo, pentru a pune capăt luptelor, dacă va fi cazul.

Bineînțeles, apărea problema reacției României față de o astfel de eventualitate. În acest context, ministrul român al apărării, Victor Babiuc a declarat, pentru *Curentul* din 18 iunie 1998: "România face parte din Parteneriatul pentru Pace, în cadrul căruia are o serie de angajamente față de partenerii săi. În măsura în care aliații vor interveni în Kosovo, România își va respecta angajamentele asumate față de ei. Sper însă că înțelepciunea conducătorilor iugoslavi și albanezi va permite găsirea unei soluții politice crizei"¹⁸⁴. Babiuc a spus cu alt prilej, în conformitate cu *Jurnalul Național* din 30 iunie 1998, că România s-a angajat să "participe alături de NATO cu trupe în zonele de conflict, inclusiv în Kosovo"¹⁸⁵.

Din afirmațiile ministrului reieșea că, în conformitate cu angajamentele asumate față de NATO, prin Parteneriatul pentru Pace (PpP), România va interveni în Kosovo alături de Alianță. Asemenea declarații nu au nici o bază reală. Angajamentele asumate de România în cadrul PpP se referă la operațiuni de menținere a păcii sub mandat ONU sau OSCE, alături de partenerii din NATO. Operațiunile de menținere a păcii se realizează în zone unde conflictul a încetat, iar beligeranții au acceptat condițiile încetării lui. Or, o intervenție a NATO în Kosovo, de tipul celei la care se referea Babiuc, ar fi fost o acțiune de luptă a Alianței, nu pentru a menține pacea, ci pentru a o impune prin forță militară. Această acțiune ar fi legitimă dacă ar avea mandat ONU, dar nimeni, nici

---

¹⁸⁴ Vezi "<<România își va respecta angajamentele>> față de NATO", în *Curentul*, Anul II, Nr. 139(197), 18 iunie 1998.

¹⁸⁵ Vezi Florin Vlădescu, "Ministrul Babiuc este mai hotărât ca niciodată: <<Vom fi alături de NATO chiar și în Kosovo>>", în *Jurnalul Național*, Anul VI, Nr. 1549, 30 iunie 1998.

ONU, nici NATO, nu ar putea cere expres României participarea la așa ceva, pentru simplul motiv că România nu s-a angajat niciodată să participe la astfel de acțiuni, care ar pune-o pe picior de război cu alt stat.

Nici Consiliul de Securitate al ONU (ale cărui rezoluții sunt obligatorii pentru țările membre ONU), cea mai înaltă instanță internațională, nu are autoritatea juridică, politică sau morală de a solicita unei țări să facă război cu altă țară, oricât de nobil și corect ar fi scopul acelui război. De aceea, atunci când un agresor periculos pune în pericol pacea și securitatea internațională, intrând sub jurisdicția Capitolului VII din Carta ONU, care prevede măsuri pentru a împiedica o asemenea evoluție, Consiliul de Securitate **autorizează**, în cazuri extreme, o intervenție militară, ca în cazul crizei Irakului din 1990-1991. Atunci intervin numai acele țări care au posibilități militare și doresc să acționeze în acest fel, Consiliul de Securitate neavând autoritatea de a obliga pe cineva să facă război. În ceea ce privește NATO, în absența unei rezoluții a Consiliului de Securitate, o decizie a Alianței pentru o intervenție în Kosovo nu ar obliga automat nici pe țările membre să ia parte la o astfel de acțiune, datorită modului diferit de interpretare al articolului V din Tratatul de la Washington (a cărui invocare ar fi singura explicație posibilă pentru o acțiune NATO neautorizată de ONU)¹⁸⁶.

---

¹⁸⁶ Este vorba de posibilitatea de a invoca necesitatea unei intervenții pe baza faptului că instabilitatea creată de conflictul din Kosovo se poate revărsa în țările NATO din zonă, Grecia și Turcia. Acest lucru ar intra sub incidența articolului V din Tratatul de la Washington, care acoperă exclusiv zona NATO (Kosovo nefiind în ea) și care prevede acțiuni pentru apărarea colectivă a acestei zone (adică teritoriul statelor membre și al posesiunilor acestora). O astfel de poziție a fost susținută de SUA pentru a arăta că nu este nevoie de o rezoluție a Consiliului de Securitate pentru a autoriza o intervenție NATO în Kosovo, de vreme ce o astfel de intervenție ar fi una de apărare colectivă conform Tratatului de la Washington și, eventual, în conformitate cu articolul 51 al Cartei ONU referitor la autoapărare. Unii membri NATO, cum este Franța, au respins inițial posibilitatea unei acțiuni NATO în Kosovo, în afara unui mandat ONU. Adevărul este că invocarea articolului V din Tratatul de la Washington, pentru a interveni în afara zonei NATO, va fi întotdeauna foarte aproape de limita dreptului internațional și foarte greu de susținut în litera și spiritul acestuia.

Așadar, România poate sprijini politic orice acțiune a NATO în Kosovo, inclusiv o acțiune militară autorizată de ONU (fie ea de menținere a păcii sau de luptă pentru impunerea ei), poate participa dacă este invitată la orice operațiune de menținere a păcii în zonă, cum a făcut în Bosnia, dar nu este obligată să facă război alături de NATO împotriva Iugoslaviei. Nici NATO nu ar cere așa ceva, pentru că liderii NATO știu mai bine decât ministrul Babiuc ce pot cere și ce nu pot cere României. De pildă, Danemarca, membru NATO, considera inițial că o intervenție în Kosovo se poate face numai cu mandat ONU. Chiar și așa, William Cohen, secretarul apărării al SUA nu știa în iunie 1998 dacă Danemarca va participa la posibile operațiuni NATO în Kosovo: "Din nou, foarte multe vor depinde, în ceea ce privește forțele daneze, de modul în care vor simți că există suficientă autoritate legală pentru a se întreprinde asemenea acțiuni"¹⁸⁷. Iar Danemarca, repetăm, este membru NATO.

Referindu-se la aceleași aspecte, William Cohen, secretarul apărării al SUA, a precizat pe 15 iunie 1998, la Varșovia, că Polonia, de pildă, ar putea participa în Kosovo doar la misiuni de menținere a păcii și, oricum, nu se știe dacă SUA vor solicita așa ceva: "(...) dacă va fi Polonia solicitată să participe la operațiuni de menținere a păcii; mai întâi trebuie să fie pace. Nu poate fi operațiune de menținere a păcii dacă nu se opresc ostilitățile (...) și nu există un acord al părților de a negocia și a pune capăt conflictului. De aceea este prematur să speculăm în acest moment dacă SUA sau NATO vor solicita sau nu vor solicita Polonia să ia parte în misiuni de menținere a păcii"¹⁸⁸. După cum se vede nu se spune nimic despre o acțiune de impunere a păcii prin luptă, așa cum era gata să susțină ministrul Babiuc prin participarea armatei române.

¹⁸⁷ Vezi Transcript, Press Conference, Secretary of Defense William Cohen and Danish Minister of Defense Hans Haekkerup, Copenhagen, Denmark, June 13, 1998, în *USIS Washington File*, 16 June 1998, Transcript: Cohen, Danish Defense Minister Briefing June 13, (Hans Haekkerup, Cohen in Copenhagen) (2980):

¹⁸⁸ Transcript of Press Conference, Secretary of Defense William Cohen and Minister of National Defense Janusz Onyszkiewicz, Ministry of Defense, Warsaw, Poland, June 15, 1998, în *USIS Washington File*, 17 June 1998, Text: Sec. Cohen, Polish Defense Minister Press Conference 6/15, (Following meeting between Cohen, Minister Onyszkiewicz) (2050).

Ministrul apărării polonez a precizat cu același prilej, referindu-se strict la operațiuni de menținere a păcii, că "nu se știe dacă Polonia va fi solicitată să ia parte" și că, oricum, țara sa nu prea are practica "acestor acțiuni"¹⁸⁹ ! Iar Polonia este ca și membru NATO, intrarea sa oficială în Alianță fiind programată în 1999.

Prestația ministrului român al apărării, ținând cont de cele prezentate mai sus nu a putut să trimită mesajul de sprijin pentru NATO pe care l-a avut în vedere Victor Babiuc. A reușit să transmită doar că înalții oficiali români nu știu ce obligații internaționale are România ceea ce face oferta românească de participare la NATO deosebit de problematică și riscantă pentru Alianță în cazul în care ar accepta-o. Nu mai luăm în considerare graba ministrului român de a pune România pe picior de război cu o mare putere militară vecină, fără ca acest lucru să fie solicitat de necesitățile de apărare națională și nici măcar de nevoia de a îmbunătăți relația țării cu Vestul.

d) Eșecul României în tentativa de a începe negocieri de aderare la Uniunea Europeană

- Documentul Consiliului European de la Luxemburg din 12-13 decembrie 1997

În România a existat o dezbatere foarte interesantă, după summit-ul NATO de la Madrid, din iulie 1997 și summit-ul UE de la Luxemburg, din decembrie 1997. Autoritățile române au negat inițial că ar fi vorba de eșecuri ale politicii externe românești¹⁹⁰. Ba chiar au vorbit, așa cum vom

¹⁸⁹ *Ibidem.*

¹⁹⁰ România a ratat includerea în primul val de extindere a NATO și de începere a negocierilor de aderare la UE. Sigur, putem discuta în ce măsură includerea respectivă ar fi fost posibilă. Numai că acest lucru este total irelevant în contextul definirii eșecului românesc la Madrid și Luxemburg. Aceasta pentru că președintele Constantinescu a promis poporului român, la investire că va reuși integrarea României în cele două structuri în timpul mandatului conferit de electorat. Domnia sa a precizat în fața Consiliului Nord Atlantic, la Bruxelles, pe 4 februarie 1997: "Când am fost ales

vedea, de un succes în cazul Uniunii Europene. Iată de ce trebuie mai întâi stabilit în funcție de ce criteriu putem identifica un eșec sau un succes în relațiile internaționale.

Consiliul European de la Luxemburg, din 12-13 decembrie 1997, a stabilit o serie de detalii legate de procesul general european, care se referă și la România. Nu ne interesează aici dacă s-ar fi putut obține mai mult sau mai puțin decât ce s-a obținut pentru țara noastră. Singurul criteriu valabil, în funcție de care se poate analiza succesul sau eșecul diplomației române, la summit-ul UE amintit, este ceea ce și-a propus oficial conducerea țării să obțină. Mai precis, dimensiunea rezultatului obținut se măsoară întotdeauna în funcție de ceea ce ai vrut să obții și numai în funcție de acest criteriu poți decide, în politică, dacă ai câștigat sau ai pierdut. Or, liderii politici ai țării au afirmat, imediat după summit, că au obținut ceea ce au cerut pentru România. Evident, dacă ar fi așa, atunci România a raportat o victorie.

Așadar, vom prezenta documentul final al Consiliului European, declarațiile liderilor României după Consiliul European și declarațiile liderilor României de dinaintea summit-ului de la Luxemburg. Modul în care aceste trei elemente vor coincide, în formulare și orientare, în ceea ce privește România, va da măsura succesului sau eșecului românesc de la Luxemburg.

Documentul Consiliului European de la Luxemburg din 12 și 13 decembrie 1997, intitulat "Concluziile Președinției" (este vorba de președinția UE), are mai multe capitole referitoare atât la procesul de lărgire a UE, cât și la problemele interne ale Uniunii, din perspectiva adâncirii integrării și trecerii la Uniunea Economică și Monetară în cadrul UE. Documentul conține și o serie de anexe referitoare, printre altele, la

---

președinte al României, am promis poporului român trei lucruri: stabilitate democratică, prosperitate economică și integrare europeană și euro-atlantică" (vezi "Address by the President of Romania, Emil Constantinescu, to the North Atlantic Council", Brussels, 4 February, 1997). Mai mult, președintele a adăugat: "Dacă una dintre ele nu ar fi îndeplinită, atunci ar trebui să folosesc cuvintele împăratului roman Titus: <<Amici, diem perdidit>> - Prieteni, ziua a fost irosită. Dar România nu-și poate permite să irosească o altă zi". Orice comentarii sunt de prisos.

probleme de interes comunitar cum ar fi drepturile omului. Evident, ne vom referi strict la capitolul legat de procesul lărgirii UE, evidențind elementele sale esențiale.

Capitolul "Lărgirea Uniunii Europene" are următoarele subcapitole: "Conferința Europeană", "Procesul de aderare și negociere" și "O strategie europeană pentru Turcia". Subcapitolul "Procesul de aderare și negociere" conține, la rândul său, următoarele teme: a) "Cadrul"; b) "Strategia întărită de preaderare"; c) "Opiniile Comisiei și negocierile de aderare"; d) "Procedura de revedere". Tema b), "Strategia întărită de preaderare", cuprinde, la rândul său, următoarele subiecte principale: 1) "Parteneriatele de aderare"; 2) "Ajutorul sporit pentru preaderare"¹⁹¹.

După simpla enunțare a structurii capitolului "Lărgirea Uniunii Europene", cititorul poate remarca, deja, un element deosebit de important și anume că "procesul de aderare" la Uniunea Europeană nu este același lucru cu "negocierile de aderare". Mai precis, "negocierile de aderare" sunt o parte a temei "Opiniile Comisiei și negocierile de aderare", temă care este inclusă în subcapitolul "Procesul de aderare și negociere". Adică, mult mai simplu, "negocierile de aderare" sunt numai o parte a "procesului de aderare" și, în consecință, nu sunt identice și nu pot fi confundate cu "procesul de aderare", ca atare. Cititorul este rugat să rețină acest aspect, deoarece mulți dintre susținătorii așa-zisului succes al României la Luxemburg își bazează întreaga retorică pe confuzia între "negocieri de aderare" și "proces de aderare", confuzie pe care au lansat-o deliberat pentru a masca eșecul.

Mai precis, România va participa, prin documentul de la Luxemburg, alături de celelate țări-candidat, la "procesul de aderare", pe picior de egalitate cu ceilalți candidați, dar nu va participa la "negocierile de aderare" (participare considerată, până în noiembrie-decembrie 1997, obiectiv fundamental al politicii externe românești), nefiind inclusă în grupul țărilor calificate pentru aceasta.

---

¹⁹¹ Vezi *Presidency Conclusions*, Luxembourg European Council, 12 and 13 December 1997.

Încă de la început, liderii europeni precizează în paragraful 2 că lărgirea UE "este un proces cuprinzător, inclusiv și continuu, care va avea loc în etape; fiecare dintre Statele aplicante va acționa în ritmul său, în funcție de gradul său de pregătire"¹⁹². În paragraful 3 este preluată ideea franceză referitoare la necesitatea reformării instituțiilor comunitare înaintea realizării lărgirii efective a Uniunii, fără ca prin aceasta să se împietzeze asupra începerii și derulării negocierilor de aderare: "Ca o condiție a lărgirii Uniunii, funcționarea instituțiilor trebuie întărită și îmbunătățită în concordanță cu prevederile instituționale ale Tratatului de la Amsterdam"¹⁹³.

În paragraful 4, în cadrul subcapitolului "Conferința Europeană", se fac referiri la respectiva Conferință, care "va aduce împreună Statele Membre ale Uniunii Europene și Statele Europene ce aspiră să adere la ea, împărtășindu-i valorile și obiectivele interne și externe"¹⁹⁴. Această Conferință, se arată în paragraful 5, va cuprinde inițial Cipru, statele aplicante din Europa Centrală și Estică (cei zece asociați, inclusiv România) și Turcia (după cum se știe Turcia, nemulțumită de rezultatul summit-ului, a respins participarea sa la Conferință și nu s-a prezentat la deschiderea ei, care a avut loc la Londra în martie 1998).

Dar, Conferința Europeană nu va fi un forum de negocieri pentru aderarea la UE. Cei 11 candidați se vor întâlni cu cei 15 membri UE doar în cadrul unui "forum multilateral de consultări politice, spre a aborda probleme de interes general pentru participanți și pentru a lărgi și adânci cooperarea lor în domeniul politicii externe și de securitate, al justiției și afacerilor interne și a altor domenii de preocupare comună, cu precădere problemele economice și cooperarea regională"¹⁹⁵. Se confirmau, astfel, precizările secretarului *Foreign Office*-ului britanic, Robin Cook, înaintea summit-ului de la Luxemburg, că această "Conferință nu va fi un forum de negocieri asupra lărgirii"¹⁹⁶.

¹⁹² *Ibidem.*

¹⁹³ *Ibidem.*

¹⁹⁴ *Ibidem.*

¹⁹⁵ *Ibidem.*

¹⁹⁶ Vezi "A Europe Whole and Free", Speech by the Foreign Secretary, Mr Robin Cook, at a Conference "Britain and Hungary: Working together in Europe", National Assembly, Budapest, Wednesday, 26 November 1997.

În cuprinsul subcapitolului "Procesul de aderare și negociere", la paragraful 10, se specifică următoarele: "Consiliul European a considerat situația actuală în fiecare dintre cele 11 State aplicante pe baza opiniilor Comisiei (este vorba de Comisia Europeană-n.n.) și a Raportului Președinției către Consiliu. În lumina discuțiilor sale, Consiliul a decis să lanseze un proces de aderare care să includă cele 10 State aplicante din Europa Centrală și de Est și Cipru (...) Consiliul European evidențiază că toate aceste State sunt destinate să se alăture Uniunii Europene pe baza aceluiași criterii și că ele participă la procesul de aderare pe picior de egalitate"¹⁹⁷.

Acesta este unul dintre paragrafele cheie ale documentului. El a fost invocat de susținătorii succesului românesc la Luxemburg, pentru a arăta că România este în același grup cu toți candidații la aderare¹⁹⁸. Două lucruri sunt de precizat aici. Mai întâi că, așa cum am arătat mai sus, România este alături de toți candidații numai la demararea "procesului de aderare". În paragraful respectiv nu se vorbește despre "negocierile de aderare" efective, la a căror demarare, așa cum vom vedea, România nu va mai participa. Al doilea lucru esențial este acela că, după cum se poate observa ușor, Consiliul European și-a bazat deciziile pe "opiniile Comisiei" (este vorba de opiniile Comisiei Europene cuprinse în documentul *Agenda 2000*, emis de executivul comunitar în iulie 1997).

Acest lucru trebuie reținut deoarece o altă mistificare a realității, operată de susținătorii succesului românesc la Luxemburg, vizează acreditarea ideii că opiniile Comisiei Europene, care avansase propunerea de începere a "negocierilor de aderare" la UE cu un număr limitat de state, din care nu făcea parte România, ar fi fost corectate de Consiliul European de la Luxemburg. Ei bine, Consiliul European nu a avut ce corecta. Mai mult, el și-a însușit opiniile Comisiei și a hotărât începerea "negocierilor de aderare" numai cu țările nominalizate de aceasta, așa cum vom vedea

¹⁹⁷ Vezi *Presidency Conclusions*, Luxembourg European Council, 12 and 13 December 1997.

¹⁹⁸ În conformitate cu paragraful 11 al documentului Consiliului European, "procesul de aderare" a fost lansat pe 30 martie 1998, printr-o întâlnire a miniștrilor de externe din țările UE și cele 10 țări-candidat din Europa Centrală și de Est plus Cipru.

imediat. Consiliul a dat, în paragraful 23, cea mai înaltă apreciere opiniilor și recomandărilor făcute de Comisia Europeană: "Opiniile Comisiei cu privire la Statele aplicante constituie o analiză temeinică și cuprinzătoare a situației fiecărui stat aplicant, în lumina criteriilor pentru calitatea de membru stabilite de Consiliul European de la Copenhaga (în 1993-n.n.)"¹⁹⁹.

În ceea ce privește începerea "negocierilor de aderare", în paragraful 27 se specifică foarte clar: "Consiliul European a decis să convoace conferințe interguvernamentale bilaterale în primăvara lui 1998 pentru a începe negocieri cu Cipru, Ungaria, Polonia, Estonia, Republica Cehă și Slovenia cu privire la condițiile pentru intrarea lor în Uniune, ca și la modificările care decurg de aici pentru Tratat (este vorba de Tratatul cu privire la Uniunea Europeană-n.n.)"²⁰⁰.

După cum se vede, liderii europeni au urmat întocmai recomandarea Comisiei Europene de a se începe "negocieri de aderare" cu grupul țărilor nominalizate de Comisie în *Agenda 2000*, grup în care nu se află și România. Ceea ce au făcut, oarecum în plus, față de recomandările Comisiei, a fost să adauge o serie de elaborări, în document, legate de ideea începerii "procesului de aderare" cu toată lumea, elaborări cu o valoare practică foarte limitată, pentru a mai atenua din resentimentele statelor care nu vor începe "negocieri de aderare" în primul val.

Este adevărat că documentul Consiliului European cuprinde, la paragraful 29, ideea unor "rapoarte regulate", prin care Comisia va reevalua anual progresele înregistrate de candidații la aderare. Există, astfel, posibilitatea ca, în cazul îndeplinirii criteriilor, țări rămase în afara primului val de "negocieri pentru aderare" să poată fi recomandate de Comisie pentru a începe și ele negocieri. Atât această idee, cât și ideea unei Conferințe Europene, la care ne-am referit, erau deja cuprinse în recomandările din iulie 1997 ale Comisiei. Apare și mai evident că liderii

---

¹⁹⁹ *Presidency Conclusions*, Luxembourg European Council, 12 and 13 December 1997.

²⁰⁰ *Ibidem*.

UE nu au amendat recomandările Comisiei Europene, ci numai le-au dat o coloratură politică mai acceptabilă pentru cei rămași în afara grupului fruntaș, care începe "negocierile de aderare" în 1998.

În plus, este de remarcat apariția în documentul Consiliului European a ceea ce în limbaj diplomatic se numește o "safeguard clause" sau "escape clause". Despre ce este vorba? O "safeguard clause" este expresia englezească a "clauzei de apărare", într-un document politic sau politico-juridic, prin care un stat sau o organizație își asumă anumite obligații față de alte state sau organizații. Dacă aceste obligații pot, la un moment dat, să afecteze interesele statului sau organizației în cauză, dar ele trebuie, totuși, asumate, fiind în general necesare promovării obiectivelor majore ale semnatarilor, atunci se introduce în document o clauză care să permită ca, în anumite condiții, prin invocarea ei, statul sau organizația respectivă să poată eluda obligațiile asumate prin document.

Astfel, în paragraful 26 al documentului de la Luxemburg se precizează: "Decizia de a intra în negocieri nu implică și faptul că ele vor fi încheiate cu succes, în același timp. Încheierea lor și aderarea ce rezultă de aici, pentru diferitele State aplicante, va depinde de măsura în care îndeplinește fiecare criteriile de la Copenhaga și de abilitatea Uniunii de a asimila noi membri"²⁰¹. Adică, nu este suficient să îndeplinești exemplar criteriile, trebuie ca și UE să aibă "abilitatea" să te "asimileze". "Abilitate" și "asimilare" sunt termeni foarte vagi, care pot însemna orice. "Abilitatea" UE poate însemna reforma structurilor interne comunitare pentru a le face mai cuprinzătoare, dar și capacitatea ei de a întruni consensul țărilor membre cu privire la interesul Uniunii de a primi un anume candidat. "Asimilare" poate însemna și posibilitatea unei integrări rapide în sistemul decizional comunitar a unui nou venit, dar și incapacitatea Uniunii de a accepta, de pildă, o țară-candidat cu o agricultură foarte dezvoltată, ce ar necesita subsidii de la bugetul comunitar pe care Uniunea nu este dispusă să le acorde.

---

²⁰¹ *Ibidem*.

Mai simplu, această "safeguard clause" oferă UE posibilitatea de a spune NU aderării unei țări-candidat, chiar dacă ea îndeplinește criteriile de aderare și invocă în sprijinul său obligațiile liber asumate de UE, prin documentul de la Luxemburg. Posibilitatea unei țări-candidat, care nu este în primul val de "negocieri de aderare", de a trece alături de cei care negociază aderarea, este aproape nulă dacă ținem cont de această "safeguard clause". Uniunea nu e pregătită, adică nu are "abilitatea" de a primi mai mult de 5-6 noi membri în viitorul previzibil. Acest lucru a fost precizat foarte clar de Jacques Santer, președintele Comisiei Europene, încă din 16 iulie 1997: "(...) Uniunea Europeană nu va putea să se lărgescă cu mai mult de cinci noi membri fără o reformă mai aprofundată a dispozițiilor Tratatului cu privire la compoziția și funcționarea instituțiilor. Comisia estimează că trebuie să convocăm o nouă conferință interguvernamentală cât de curând posibil, după anul 2000"²⁰². Sigur, Comisia Europeană poate, pe baza reevaluărilor anuale, să recomade începerea negocierilor de aderare și cu alte țări. Aplicarea unei astfel de recomandări, ca și calendarul negocierilor vor fi deosebit de problematice în lumina considerațiilor de mai sus.

Dacă ar fi fost într-adevăr simplu ca o țară-candidat să treacă, pe baza reevaluărilor anuale, din valul 2 în valul 1, pentru a începe negocieri, în cazul în care îndeplinea criteriile de la Copenhaga, atunci de ce ar fi avut nevoie Uniunea Europeană de o "safeguard clause"? Apare evident că, dincolo de dificultatea tehnică de a ajunge din urmă țările care vor începe "negocierile de aderare" în primul val, este greu de presupus că România va putea să disloce o țară din grupul fruntaș pentru a-i lua locul în vederea aderării la UE în prima fază, după ce Uniunea a hotărât componența primului val.

În ceea ce privește "Strategia întărită de preaderare", care cuprinde ca subiecte principale "Parteneriatele de aderare" și "Ajutorul sporit pentru preaderare", nu vom face nici un fel de comentarii. Ele își au baza în *Agenda 2000* a Comisiei Europene și nu pot compensa, pentru

---

²⁰² Intervention de M. Jacques Santer, Président de la Commission Européenne devant le Parlement Européen, "Agenda 2000", Strasbourg, le 16 juillet 1997.

România, ratarea începerii negocierilor de aderare la UE, alături de țările din valul 1. În plus, sunt irelevante pentru ceea ce și-au propus liderii politici ai României să obțină la Luxemburg, așa cum vom vedea. Cel mai important lucru obținut de România la Luxemburg, alături de Slovacia, Letonia, Lituania și Bulgaria, în conformitate cu paragraful 27 al documentului Consiliului European, este "grăbirea pregătirii negocierilor"²⁰³. Diferența între "grăbirea pregătirii negocierilor" și "începerea negocierilor" nu mai trebuie explicată.

Chiar dacă Jacques Chirac, președintele Franței, preciza, în conferința sa de presă din 13 decembrie 1997, după Consiliul European, că țările rămase în afara "negocierilor de aderare" din primul val, "vor putea să depășească, dacă reformele lor sunt rapide, pe unul sau altul din cei care figurează în primul val"²⁰⁴, singurul lucru cert pe care reușea să-l transmită era acela că, după summit, ideea valorilor se încetățenise și devenise politica oficială a Uniunii Europene. Dar să vedem ce au afirmat liderii politici ai României, înainte și imediat după Consiliul European din 12-13 decembrie 1997, cu privire la ce au obținut la Luxemburg.

- Poziții oficiale românești înainte și după Luxemburg

Cu câteva ore înainte de plecarea sa spre Luxemburg, Emil Constantinescu, președintele României, a făcut următoarele declarații presei: "România a susținut că procesul de lărgire trebuie să înceapă în același timp cu toate statele candidate care îndeplinesc criteriile politice (toți candidații le îndeplinesc cu excepția Slovaciei, în conformitate cu documentul *Agenda 2000* al Comisiei Europene-n.n.). Evident, momentul începerii negocierilor propriu-zise, ca și ritmul și conținutul negocierilor,

²⁰³ *Presidency Conclusions*, Luxembourg European Council, 12 and 13 December 1997.

²⁰⁴ Vezi Conseil Européen, Conférence de presse conjointe du Président de la République, M. Jacques Chirac, du Premier Ministre, M. Lionel Jospin, et du Ministre des Affaires Étrangères, M. Hubert Vedrine, Luxembourg, 13 décembre 1997, în *Bulletin d'Information* du 15 décembre 1997 (241/97), Ministère des Affaires Étrangères, 15/12/1997.

trebuie să fie diferite, în funcție de nivelul de dezvoltare al fiecărui stat candidat. Noi nu am pus nici o clipă la îndoială, în mod corect și cinstit, faptul că cele cinci state nominalizate de Comisie nu și-ar merita locul pe care îl au acum înaintea noastră"²⁰⁵. Se poate observa ușor deplina concordanță între ce a decis Consiliul European și ceea ce a menționat ca obiectiv al României președintele țării, în declarația sa de presă.

Mai mult, imediat după summit, Emil Constantinescu a precizat public: "N-am cerut să fim în grupul 1, ci să ni se dea posibilitatea unei monitorizări anuale, de pe criterii fixe, care să ne deschidă calea de a trece în primul grup în funcție de evoluțiile interne"²⁰⁶. Trebuie să constatăm, din nou, concordanță deplină între documentul summit-ului UE și solicitările președintelui României. Practic, plecând de la aceste declarații, am putea conchide că România a înregistrat o victorie la Luxemburg, pentru că a obținut ce a cerut. Satisfăcut de propria prestație, președintele României a "exclamat", autocaracterizându-se, în conformitate cu relatările presei: "Maurul și-a făcut datoria"²⁰⁷. Din nefericire, realitatea era cu totul alta.

Încă înainte de recomandările Comisiei Europene din iulie 1997, însușite așa cum s-a văzut de Consiliul European din decembrie 1997, președintele Emil Constantinescu s-a opus cu vehemență excluderii României din grupul de țări care vor negocia aderarea la UE, excludere vehiculată în cercurile politice de la Bruxelles chiar înainte ca *Agenda 2000* a Comisiei, care a oficializat această departajare, să devină publică. Domnia sa preciza în iulie 1997: "Cred că este vorba de un anunț pripit, făcut de unele surse din interiorul Comisiei Europene și nu reflectă punctul de vedere al șefilor de stat și de guvern ai țărilor membre ale UE"²⁰⁸. Emil Constantinescu a cerut oficialilor de la Bruxelles să lanseze

²⁰⁵ "Fragmente din declarația de presă a președintelui României", în *Curierul Național*, Anul VIII, Nr. 2060, 13 decembrie 1997.

²⁰⁶ Vezi "Correspondență de la trimisul nostru special la Bruxelles, Ingrid Șușu", în *România liberă*, Serie nouă-Nr. 2350, 16 decembrie 1997.

²⁰⁷ *Ibidem*. Vezi și "Emil Constantinescu își caracterizează propria prestație: <<Maurul și-a făcut datoria>>", în *Național*, Anul I, Nr. 157, 16 decembrie 1997.

²⁰⁸ Vezi "Președintele Constantinescu afirmă că România se află încă în cursa pentru aderarea la UE", în *Adevărul*, Nr. 2221, 12 iulie 1997.

simultan negocieri pentru aderare cu toți candidații²⁰⁹, declarând: "nu cred că se poate începe de la o ierarhie"²¹⁰. Cum se potrivesc aceste declarații cu afirmația președintelui, în conformitate cu care "n-am cerut să fim în grupul 1"?

Mai mult, Biroul de presă al Președinției a emis, în iulie 1997, un comunicat care conținea poziția oficială a României în legătură cu momentul începerii negocierilor de aderare la Uniunea Europeană. Comunicatul preciza: "Cât privește Uniunea Europeană, atât în discursul său de la Amsterdam, cât și în toate declarațiile sale, președintele României a afirmat clar poziția potrivit căreia procesul de negociere în vederea aderării celor 11 candidați trebuie să fie lansat simultan, urmând ca fiecare negociere individuală să aibă ritmuri diferite, în funcție de specificul fiecărei candidaturi. Reamintim faptul că și la Amsterdam au fost reconfirmate principiile în baza cărora urmează să se desfășoare aceste negocieri, inclusiv data începerii lor, respectiv 6 luni de la încheierea Conferinței Interguvernamentale, ceea ce, în termeni concreți, înseamnă începutul anului 1998"²¹¹.

Așadar, "procesul de negociere" trebuia lansat simultan și nu "procesul de aderare", iar Emil Constantinescu solicita, nici mai mult nici mai puțin, ca România să înceapă negocierile de aderare simultan, cu toți candidații, în 1998. Numai că, în 1998, în conformitate cu documentul de la Luxemburg, din decembrie 1997, au început negocieri de aderare doar candidații recomandați de Comisia Europeană, printre care nu se află România. Astfel, teza lui Emil Constantinescu, din iulie 1997, în conformitate cu care "procesul de negociere în vederea aderării celor 11 candidați trebuie să fie lansat simultan", intra puternic în coliziune cu teza sa din decembrie 1997, în conformitate cu care "momentul începerii negocierilor propriu-zise (...) trebuie să fie" diferit pentru candidați, "în funcție de nivelul de dezvoltare" al acestora.

²⁰⁹ *Ibidem.*

²¹⁰ *Ibidem.*

²¹¹ Vezi "Președinția face precizări", în *Cronica Română*, Anul IV, Nr. 1354, 1 iulie 1997.

În luna noiembrie 1997, președintele României încă mai spera că situația începerii negocierilor de aderare mai poate fi modificată, declarând presei că "încet, încet lucrurile se schimbă"²¹² și că dezbaterile europene, în privința începerii negocierilor de aderare la UE, ar fi "centrate pe România"²¹³. Într-un interviu acordat cotidianului *Adevărul*, la 28 noiembrie 1997, președintele Constantinescu reafirma speranța sa că recomandarea Comisiei Europene, în privința începerii negocierilor de aderare la UE cu un grup restrâns de candidați, va fi amendată: "Ce pot să vă spun acum este că, în orice caz, soluția în forma înaintată de Comisia Europeană va fi amendată și sperăm ca amendarea ei să fie cât mai aproape de soluția pe care noi am propus-o"²¹⁴. Soluția propusă fiind, așa cum s-a văzut, ca negocierile să fie lansate "simultan" cu toți cei 11 candidați.

Emil Constantinescu nu a putut obține la Luxemburg nici măcar anularea impresiei că există valuri și deci departajări clare între candidați. Chiar după summit-ul UE, nimeni altul decât Jacques Chirac, președintele Franței și prietenul președintelui român, nu s-a sfiit să menționeze, în clar, existența departajării în valuri a candidaților, așa cum am arătat mai sus. Or, la 28 noiembrie 1997, Zoe Petre, primul sfetnic al președintelui, preciza foarte tranșant: "Ceea ce încercăm noi să obținem, și nu suntem deloc singuri din acest punct de vedere, este o formulare a politicii de extindere a Uniunii Europene, care să nu creeze impresia că există valuri"²¹⁵.

Se poate observa că doamna Petre renunțase, deja, la a cere abandonarea politicii valurilor, cerință constantă a președintelui Constantinescu până în noiembrie 1997, așa cum am arătat. Ceea ce cerea domnia sa era doar ca UE "să nu creeze impresia că există valuri".

²¹² Vezi "Emil Constantinescu afirmă că România se află în centrul dezbaterilor privind extinderea UE", în *Curierul Național*, Anul VIII, Nr. 2038, 17 noiembrie 1997.

²¹³ *Ibidem*.

²¹⁴ Vezi interviu acordat în exclusivitate de președintele României directorului ziarului *Adevărul*, Dumitru Tinu, în *Adevărul*, 28 noiembrie 1997.

²¹⁵ Vezi "Consilierul prezidențial Zoe Petre declară: <<Trilaterală România-Polonia-Ucraina nu este o axă în Europa, ci un punct de stabilitate>>", în *Jurnalul Național*, Anul V, Nr. 1373, 28 noiembrie 1997.

Observând cu câtă claritate se referea Jacques Chirac, după Consiliul European din 12-13 decembrie, la existența celor două valuri, se poate constata ușor că până și modesta cerere a președintelui Constantinescu (exprimată de primul său consilier) de a nu se crea "impresia că există valuri", nu a fost reținută de liderii europeni.

Practic, Emil Constantinescu s-a menținut constant din iulie 1997 până în noiembrie-decembrie 1997, pe linia solicitării ca negocierile de aderare la UE să înceapă simultan, în 1998, cu toți candidații, nereușind să atingă la Luxemburg acest obiectiv fundamental al politicii externe românești. Președintele a abandonat această poziție abia în preajma summit-ului de la Luxemburg, când, probabil, i s-a transmis pe canale confidentiale că propunerile sale nu au nici o șansă de a fi acceptate de Consiliul European. Ce s-ar putea adăuga despre declarația președintelui României, de după summit-ul de la Luxemburg: "N-am cerut să fim în grupul 1, ci să ni se dea posibilitatea unei monitorizări anuale, de pe criterii fixe, care să ne deschidă calea de a trece în primul grup în funcție de evoluțiile interne"?

În ceea ce privește Ministerul Afacerilor Externe român, poziția sa din 17 decembrie 1997, referitoare la rezultatele summit-ului UE de la Luxemburg, exprimată de purtătorul de cuvânt al ministerului, Mihnea Motoc, în cadrul unei conferințe de presă oficiale, este inexplicabilă. În textul furnizat presei, MAE recunoaște oficial că "România s-a situat constant pe poziția axată pe necesitatea începerii simultane, cu toți candidații care îndeplinesc cerințele esențiale, a negocierilor de aderare la UE"²¹⁶. Această formulare aruncă pur și simplu în aer afirmația președintelui României, în conformitate cu care, "evident, momentul începerii negocierilor propriu-zise, ca și ritmul și conținutul negocierilor trebuie să fie diferite, în funcție de nivelul de dezvoltare al fiecărui stat candidat".

---

²¹⁶ Vezi Conferința de Presă, Grupul de Comunicare, Ministerul Afacerilor Externe, 17/12/1997. Vezi și Maria Cora, "MAE român: Pentru România <<momentul Luxemburg>> este <<unul de confirmare și nu de euforie>>", în *Curierul Național*, Anul VIII, Nr. 2064, 18 decembrie 1997.

Deși admite că "România s-a situat constant pe poziția axată pe necesitatea începerii simultane, cu toți candidații care îndeplinesc cerințele esențiale, a negocierilor de aderare la UE", în condițiile în care Consiliul European a respins această soluție, Mihnea Motoc conchide în finalul comunicării sale că: "S-a prevestit, cu ceva timp înainte, un <<eșec politico-diplomatic>>. Ori de câte ori a avut ocazia, MAE a precizat că această optică, aplicată integrării europene, ar fi funciarmamente eronată. Astăzi, dacă am urma aceeași logică, ne-am referi, poate nu fără teimei, la un <<succes diplomatic>>"²¹⁷. Adică MAE a susținut o poziție respinsă de Consiliul European, ceea ce îl face pe purtătorul său de cuvânt să considere că "logica" celor care au prevestit un "eșec politico-diplomatic" al României (și care au avut dreptate, după cum se vede) poate fi folosită pentru a susține că România a reperutat un "succes diplomatic"!

De altfel, este interesant a remarca evaluarea pozitivă făcută de Adrian Severin (ministru de externe la acel moment) rezultatului summit-ului UE de la Luxemburg, considerat a stabili "un echilibru just între recunoașterea diferențelor între candidați și punerea lor pe picior de egalitate"²¹⁸. Este cu atât mai interesant, cu cât recomandarea Comisiei Europene de a se proceda la o diferențiere între candidați, în ceea ce privește începerea negocierilor de aderare la UE, recomandare asimilată de documentul summit-ului amintit, provocase, până în noiembrie, criticile tăioase ale ministrului de externe român. Acesta calificase poziția Comisiei Europene drept o "gafă"²¹⁹ și un "act ilegal"²²⁰, care creează "extrem de multe și de inutile emoții și foarte mari dificultăți"²²¹.

Ministrul Severin preciza, pe 20 octombrie 1997: "(...) Noi Românii am fost surprinși și măhniți la anunțarea opțiunii Comisiei Europene de a recomanda o diferențiere timpurie între țările aplicante și

²¹⁷ *Ibidem*.

²¹⁸ Vezi Isabela Alexandrescu, "Țara noastră dragă nu e nici în NATO, nici în UE", în *Evenimentul zilei*, Anul VI, Nr. 1665, 15 decembrie 1997.

²¹⁹ Vezi "Fără menajamente despre extinderea UE - Severin incriminează gafa Comisiei Europene", în *Azi*, Nr. 1604(2186), 10 noiembrie 1997.

²²⁰ *Ibidem*.

²²¹ *Ibidem*.

anume una ce s-ar fi produs chiar la începerea negocierilor de aderare"²²². Ministrul Severin considera că preluarea recomandării Comisiei Europene în acest sens (ceea ce s-a și întâmplat la Luxemburg), departe de a reprezenta "un echilibru just între recunoașterea diferențelor între candidați și punerea lor pe picior de egalitate" (așa cum declara Severin după summit), ar reprezenta o opțiune care nu ar fi o "soluție politică bună"²²³.

Ministrul de externe a exprimat foarte clar, pe 20 octombrie 1997, ceea ce a cerut oficial MAE Uniunii Europene: "Summit-ul de la Luxemburg să declare pe toți candidații ca îndeplinind cerințele de bază pentru a fi <<în stare de negociere>>"²²⁴ pentru aderare la UE. Adrian Severin recunoștea cu același prilej că "ceea ce, într-adevăr, este important politic, dar nu numai politic, este începerea negocierilor. Nu vorbim acum de aderarea propriu-zisă. În concordanță cu evaluările proprii ale Comisiei, în prezent, nici un candidat nu este pregătit pentru calitatea de membru"²²⁵. Ministrul Severin preciza că, dacă Uniunea Europeană nu începe negocieri de aderare cu toți candidații, este mai bine "să nu înceapă negocieri cu nimeni"²²⁶. Contrar acestor teze, UE a decis la Luxemburg să înceapă negocieri de aderare numai cu unii dintre candidați. Oricine poate concluziona ușor dacă această decizie este un succes sau un eșec pentru România, din perspectiva a ceea ce și-a propus diplomația română să obțină la summit-ul amintit.

---

²²² "Romania on its Way to the European Union", Address by H. E. Mr. Adrian Severin, Deputy Prime Minister and Minister for Foreign Affairs of Romania, Danish European Movement and Danish Foreign Policy Society, Kunstindustrimuseet, Copenhagen, October 20, 1997.

²²³ *Ibidem.*

²²⁴ *Ibidem.*

²²⁵ *Ibidem.*

²²⁶ *Ibidem.*

PARTEA A II-A

ROMÂNIA ȘI PROBLEMATICA MINORITĂȚILOR

CAPITOLUL 1

SECURITATEA INTERNAȚIONALĂ ȘI DREPTURILE OMULUI

a) Globalizare și interdependență

Procesele de globalizare a nevoilor și dezvoltare continuă a interdependențelor s-au alăturat tendinței de universalizare a aspirațiilor către democrație la scară planetară, mai ales după colapsul sistemului autoritarist comunist în Europa. A devenit evident că epoca integrării valorice în sisteme structurate coerent, pe baza principiilor democratice, este singura modalitate de a asigura protecția individului uman într-o societate prosperă și liberă. Această structurare implică automat o reinterpretare de anvergură a conceptului de suveranitate a statului, entitate politică ce renunță la o parte din prerogativele sale pentru a beneficia de avantajele integrării în sisteme de tipul Uniunii Europene (UE). Interesele naționale nu sunt afectate prin astfel de procese, ele numai se acomodează la regula delegării de suveranitate către structura integratoare, pentru a participa la binele comun. Aceasta conferă stabilitate și protecție intereselor menționate.

Singura modalitate de a conta în dinamica internațională și de a-ți consolida statalitatea astăzi este să participi la sistemele integrate care controlează piețele și resursele. Ele dirijează energiile colective, mișcarea capitalului, ritmul producției și protejarea mediului, definesc cadrul respectării valorilor democratice și al liberei afirmări a personalității umane și sunt în măsură a asigura securitatea individuală și a statelor. Toate acestea înseamnă delegare de suveranitate. De altfel, "suveranitatea, în sensul său original, de putere absolută, este nu numai o absurditate,

dar o imposibilitate într-o lume a statelor care se mândresc cu independența lor unul față de celălalt și își acordă unul altuia statutul de egal în fața legii"²²⁷.

Chiar fără a ne referi la anumite restrângeri ale suveranității pe care le implică participarea la sistemele integrate de tip UE, dreptul internațional modern a limitat considerabil suveranitatea statală. Sigur, statul a rămas esența oricărei construcții supranaționale ca și a sistemului internațional în genere. Evoluând de la faza westfalică a relațiilor internaționale, dreptul internațional a impus "principiul cardinal că dincolo de granițele statului, acolo unde legea sa nu se exercită, independența fiecărui stat impune limite autorității celorlalte"²²⁸. Această realitate a fost consacrată de Declarația cu privire la Principiile Dreptului Internațional referitoare la Relațiile de Prietenie și Cooperare între State în concordanță cu Carta Națiunilor Unite, adoptată prin Rezoluția 2625 (XXV) a Adunării Generale ONU, din 24 octombrie 1970. Documentul respectiv, fără a fi obligatoriu juridic la momentul adoptării, a asistat la codificarea dreptului internațional cutumiar în materie, prevederile sale fiind astăzi reluate în numeroase instrumente juridice internaționale cu valoare obligatorie pentru părțile contractante.

Modul de funcționare a comunității internaționale în epoca modernă a impus, așa cum am arătat, noi limitări ale suveranității prin integrarea statelor în sisteme structurate. Statul, ca entitate politică și subiect de drept internațional, nu mai poate face față singur presiunii interdependențelor globale. Organizații ca Acordul General pentru Tarife și Comerț (devenit Organizația Mondială a Comerțului), Fondul Monetar Internațional, Banca Mondială, Organizația pentru Cooperare Economică și Dezvoltare și chiar Grupul "celor 7" pot impune la scară planetară reglementări pentru activități vitale ce țin de exercitarea suveranității statelor. Unele dintre aceste state, afectate direct de reglementările respective, nici măcar nu participă la structurile amintite. Singura lor

²²⁷ Arthur Larson, C. Wilfred Jenks *et alia*, *Sovereignty within the Law*, Dobbs Ferry, Oceana, New York, 1965, p. 11.

²²⁸ Vezi Robert M. MacLean, editor, *Public International Law*, HLT Publications, London, 1992, p. 8.

șansă de a avea un rol pe plan internațional, în conformitate cu interesele naționale (mai ales dacă nu sunt mari puteri economice sau militare), este să participe la grupări influente, supranaționale, care să le poată promova și proteja obiectivele economice și politice în competiția internațională.

Avem de-a face cu o evoluție prin care relațiile tradiționale între națiuni organizate statal par a se derula adesea fără participarea statelor ca actori individuali, ci mai degrabă între actori colectivi cu dimensiune multinațională. De aceea, unii analiști occidentali identifică o nouă fază în dezvoltarea societății umane. Ei consideră că s-a trecut de la faza internațională a relațiilor între state la o fază "post-internațională". Astfel, James Rosenau se referă la noțiunea de "relații internaționale" considerând-o "depășită în fața unei tendințe aparente în care din ce în ce mai multe interacțiuni, din cele care susțin politica mondială, se desfășoară fără implicarea directă a națiunilor sau statelor"²²⁹.

Așadar, ar fi nevoie de un nou concept, unul care să reflecte prezența noilor structuri și procese permițând în același timp o continuă dezvoltare structurală. Un termen adecvat ar fi acela de "<<politică post-internațională>> (...) Schimbările profunde din relațiile internaționale pot fi, cu siguranță, deci, privite ca alcătuind <<politică post-internațională>>"²³⁰. Dar aceste schimbări au ca principal efect tocmai erodarea suveranității. Așa cum remarcă reputatul analist Ken Booth, "suveranitatea se dezintegrează. Statele sunt mai puțin capabile să-și îndeplinească funcțiile tradiționale. Factorii globali afectează la o scară din ce mai largă hotărârile luate de guverne. Modelele de identificare devin din ce în ce mai complexe, pe măsură ce oamenii își afirmă loialitățile locale, dar vor să împărtășească valori și stiluri de viață globale. Distincția tradițională între politica externă și internă este mai puțin valabilă ca oricând"²³¹.

²²⁹ Acest lucru nu modifica esența competiției între state, subordonată încă doctrinei *realismului politic* și promovării interesului național, dar modifică radical substanța relațiilor între state și modul de promovare a intereselor.

²³⁰ James Rosenau, *Turbulence in World Politics: A Theory of Change and Continuity*, Harvester Wheatsheaf, London, 1990, p. 6.

²³¹ Ken Booth, "Security in Anarchy: Utopian Realism in Theory and Practice", în *International Affairs*, vol. 67, nr. 3, July 1991, p. 542.

Acesta este cadrul în care au apărut și s-au dezvoltat Comunitățile Europene, devenite prin Tratatul de la Maastricht Uniunea Europeană, structură supranațională care a dezvoltat norme juridice comunitare în interesul integrării și al promovării mai eficiente a intereselor tuturor membrilor săi, într-o societate internațională din ce în ce mai "comunitară". În acest sens se poate spune că "legea Comunității Europene nu este nici lege internațională, nici lege națională, ci, de fapt, este mai bine descrisă ca lege supranațională"²³². Fără a intra în detalii cu privire la sistemul comunitar european, trebuie să precizăm că esența ființării sale (oricare ar fi natura dezbaterii din interiorul său cu privire la tendințele federaliste, menținerea identității național-etatiste sau rolul subsidiarității) constă în aceea că statele membre "au transferat definitiv drepturi suverane Comunității create de ei"²³³.

Acest lucru nu înseamnă renunțarea la identitatea națională sau interesele membrilor. Nu înseamnă nici renunțarea la rolul statului-națiune înțeles ca o comunitate a cetățenilor, și nu o structură etatică definită pe criterii etnice. Acest lucru înseamnă, așa cum arăta fostul șef al cabinetului de la Londra, John Major²³⁴, că "nu există două abordări cu privire la Europa printre guvernele Uniunii, ci una și douăsprezece (subl.n.). Una (subl.n.) pentru că noi toți suntem ferm angajați pentru o Uniune Europeană mai puternică și mai eficientă. Dar și douăsprezece (subl.n.; John Major se referă la cei doisprezece membri ai UE, aprecierile

²³² Robert M. MacLean, *Op. cit.*, p. 41.

²³³ Klaus Dieter Borchardt, *The ABC of Community Law*, Luxembourg, 1991, p. 43.

²³⁴ Aprecieri cu atât mai relevantă cu cât Regatul Unit a fost primul stat al UE care a obținut derogări de la Tratatul de la Maastricht, mai ales la capitolul monetar și social, tocmai pentru a-și prezerva mai bine unele atribute ale suveranității naționale, ceea ce nu a însemnat nici o clipă că nu a cedat alte atribute Uniunii sau că a pus vreodată la îndoială necesitatea aprofundării procesului de integrare prin Tratatul menționat. Faptul că unele țări membre s-au confruntat cu tribulații și ezitări în procesul de ratificare a Tratatului de la Maastricht, și că în fiecare din aceste țări activează grupări politice ale euro-scepticilor, este absolut firesc de vreme ce acomodarea intereselor naționale și comunitare este un proces complex ce se va continua pe o perioadă îndelungată. Nici una din țările UE, însă, nu a pus la îndoială participarea la construcția Europei instituționalizate, prin structurile comunitare, acceptând delegarea de suveranitate către organele de decizie ale Uniunii.

sale fiind făcute înainte de aderarea Austriei, Finlandei și Suediei, care au ridicat la cincisprezece numărul membrilor-n.n.) pentru că nu există două guverne care să aibă abordări identice (subl.n.)²³⁵.

Iată de ce UE nu diminuează identitățile naționale și nici nu anulează capacitatea statului de a-și gestiona interesele și de a-și afirma punctul de vedere pe plan internațional. Ea este numai expresia supranațională a consensului pe care l-au impus globalizarea nevoilor și universalizarea aspirațiilor europenilor, care doresc să găsească împreună răspunsul cel mai adecvat la sfidările contemporaneității. Sfidări printre care cele mai importante par a fi asigurarea securității și protecția drepturilor omului.

b) Drepturile omului - o problemă internațională

Societatea de după cel de-al doilea război mondial a evoluat constant spre o teorie a drepturilor omului care face din individul uman punctul central al dezvoltării sociale, transferând preocupările pentru protecția și libera sa dezvoltare la nivel internațional. Articolul 2 (7) din Carta Națiunilor Unite care se referă la faptul că ONU nu va "interveni", pe baza Cartei, în probleme de jurisdicție internă a statelor, nu mai poate fi invocat atunci când este vorba de respectarea drepturilor omului. Încă de la primele documente adoptate de ONU, problematica drepturilor omului a căpătat o dimensiune internațională, care scoate acest domeniu din cadrul problemelor interne ale statelor. De exemplu, la momentul primei sesiuni a Adunării Generale, în 11 decembrie 1946, a fost adoptată Rezoluția 96 (I) cu privire la crima de genocid. Adunarea Generală considera pedepsirea genocidului ca fiind o "problemă de preocupare internațională", acesta fiind "o crimă în raport cu dreptul internațional"²³⁶.

---

²³⁵ Vezi John Major, "Europe - A Future that Works", second annual William and Mary lecture delivered by the Prime Minister, Leiden, The Netherlands, 7 September 1994.

²³⁶ Vezi Patrick Thornberry, *International Law and the Rights of Minorities*, Clarendon Press, Oxford, 1992, pp. 65-77.

Au urmat numeroase documente referitoare la drepturile omului, care au fost adoptate subliniindu-se dimensiunea internațională a problematicii umanitare. Mai mult, în 5 aprilie 1991, Consiliul de Securitate al ONU a adoptat Rezoluția 688 (prima dintr-o serie ce avea să cuprindă numeroase alte documente de acest tip), care a pus explicit respectarea drepturilor omului în relație directă cu asigurarea păcii și securității internaționale (capitolul VII din Carta ONU). Rezoluția respectivă a autorizat intervenția unei coaliții multinaționale în Irak, sub egida ONU, pentru a proteja populația minoritară kurdă din acest stat împotriva represiunii guvernului de la Bagdad.

Acest document al Consiliului de Securitate era emis după ce Adunarea Generală ONU abordase în documentele sale (Rezoluțiile 131/43 din 8 decembrie 1988 și 100/45 din 14 decembrie 1990) problematica asistenței pentru victimele unor dezastre naturale sau situații de urgență, fără a se specifica și cazurile în care situațiile respective ar fi fost create chiar de guvernele țărilor respective.

Carta ONU este considerată a conține suficiente prevederi pentru a se demonstra că "tratamentul individului-cetățean nu mai este doar o problemă de preocupare internă, iar negarea drepturilor fundamentale ale cetățeanului nu mai poate fi învăluită în mantaua impenetrabilă a suveranității naționale"²³⁷. Putem vorbi de o depreciere vizibilă a principiului neintervenției în treburile interne, atunci când este vorba de respectarea drepturilor omului, principiu definitiv pentru conceptul de suveranitate. James Mayall considera pe bună dreptate că "încercările moderne de încălcare a principiului neintervenției în interesul protejării drepturilor umane fundamentale (și mă refer aici mai degrabă la dezbaterile teoretice și de drept, decât la practica statelor) au subminat invariabil și inevitabil fundamentul doctrinei suveranității"²³⁸.

Așa se face că putem conchide împreună cu Erica-Irene A. Daes, raportor special ONU, că "prevederile articolului 2, paragraful 7, ale

---

²³⁷ Vezi P. C. Jessup, *A Modern Law of Nations - An Introduction*, The MacMillan Company, New York, 1958, p. 41.

²³⁸ James Mayall, *Nationalism and International Society*, Cambridge University Press, Cambridge, 1990, p. 20.

Cartei, nu sunt aplicabile problemelor legate de protecția internațională a drepturilor omului (...) problemele drepturilor omului țin de preocuparea internațională și nu cad sub jurisdicția internă a statelor²³⁹.

Dezbaterea cu privire la *dreptul de intervenție și datoria de intervenție* este una din cele mai aprinse pe plan internațional astăzi, unul din "pionierii" ei fiind cunoscutul om politic francez Bernard Kouchner²⁴⁰. Termenul francez *droit d'ingérence* (drept de ingerință) "este lipsit de orice conținut juridic"²⁴¹, el trebuind a fi asociat cu adjectivul *humanitaire* (umanitar) sau chiar a fi înlocuit cu sintagma acceptabilă juridic de *droit d'assistance humanitaire* (drept de asistență umanitară). Există, totuși, așa cum am văzut în cazul Rezoluției 688 a Consiliului de Securitate²⁴², voința comunității internaționale de a interveni pentru stoparea încălcării grave a drepturilor omului.

Există chiar experiența, este drept unică, a unei situații în care comunitatea internațională a retras recunoașterea legitimității unui guvern, ca urmare a gravelor încălcări ale drepturilor omului, ceea ce creează un precedent deosebit de interesant și semnificativ, mai ales din punct de vedere politic. Este vorba de rezoluția adoptată de Organizația Statelor Americane (OSA), la 23 iunie 1979, cu privire la guvernul Somoza, în Nicaragua. Reuniunea pentru consultări a miniștrilor de externe ai țărilor OSA a hotărât cu acel prilej "înlocuirea imediată și definitivă a regimului Somoza; instalarea pe teritoriul Nicaragua a unui guvern democratic care să reflecte voința liberă a poporului nicaraguan (subl.n.); garantarea respectului drepturilor omului pentru toți nicaraguanii, fără excepție (subl.n.)"²⁴³.

²³⁹ Vezi Erica-Irene A. Daes, Special Rapporteur, *Status of the Individual and Contemporary International Law: Promotion, Protection and Restoration of Human Rights at National, Regional and International Levels*, United Nations, Sales No. E.91.XIV.3, New York, 1992, parag. 245, p. 22.

²⁴⁰ Vezi Bernard Kouchner, *Le devoir d'ingérence*, Denoël, Paris, 1987.

²⁴¹ Vezi Mario Bettati, "Le droit d'ingérence: sens et portée", în *Le Débat*, numéro 67, novembre-décembre 1991, pp. 4-15.

²⁴² Spre deosebire de rezoluțiile Adunării Generale, rezoluțiile Consiliului de Securitate sunt obligatorii pentru statele membre ONU, în conformitate cu articolul 25 al Cartei.

²⁴³ *Apud* Hurst Hannum, *Autonomy, Sovereignty, and Self-Determination - The Accommodation of Conflicting Rights*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 1990, p. 470.

Este evident că procesele de amplificare a interdependențelor la scară globală și dezvoltarea unei societăți informale pe Terra au impus modelul democratic, bazat pe respectul drepturilor omului, ca o garanție a securității și prosperității popoarelor și indivizilor. Mai mult, el a devenit o matrice de identificare a sistemelor validate de valori și principii comune, care face posibilă colaborarea cu rezultate benefice.

Suferințele semenilor noștri aflați sub regim de opresiune, în state cu regimuri dictatoriale, afectează stabilitatea generală și subminează credibilitatea modelului universal democratic spre care tind toate popoarele. De aceea, o structură integrată de tipul Uniunii Europene, care reunește tocmai statele care au dezvoltat matricea democratică a modelului european de astăzi, are ca principal suport ideatic și ca valoare supremă democrația și respectul drepturilor omului. Acest lucru definește toate raporturile pe care UE le are cu partenerii săi, mai ales cu țările asociate.

Astfel, în Acordul European, pe care Comunitățile Europene l-au semnat cu România, se specifică foarte clar la Titlul II, articolul 6, că principiul general primordial care stă la baza acordului este "respectul pentru principiile democratice și drepturile omului așa cum au fost stabilite de Actul final de la Helsinki și Carta de la Paris pentru o Nouă Europă". În repetate rânduri Uniunea Europeană a atras atenția că respectarea drepturilor omului în țările asociate este regula de neînlocuit a procesului de integrare europeană, la care acestea s-au angajat.

Încă în Raportul Comitetului pentru Afaceri Externe și Securitate al Parlamentului European, cu privire la relațiile dintre Comunitatea Europeană și România, prezentat de Richard Balfé la 1 aprilie 1993, se specifică fără echivoc: "Comunitatea (subl.n.) trebuie să ajute România să-și finalizeze tranziția spre democrație și economia de piață, dar, în același timp are dreptul să ceară ca România să respecte libertățile fundamentale ca și drepturile omului și minorităților (subl.n.). Trebuie să se înțeleagă foarte clar că eșecul în a respecta aceste două condiții poate avea repercusiuni negative în ceea ce privește acceptarea de către Parlamentul European a acordului de asociere (subl.n.)". Iar în Rezoluția sa, A3-0128/93, cu privire la relațiile dintre

Comunitatea Europeană și România, Parlamentul European solicita "garanții de la guvernul român în ceea ce privește continuarea procesului de democratizare, mai ales respectul pentru drepturile omului și drepturile minorităților și libertatea de informație, cu precădere în sectorul audiovizual, ca și o completă libertate a religiei".

Ca urmare a propriilor constatări, Parlamentul European, prin Rezoluția sa B4-1025/95, cu privire la protecția drepturilor minorităților și a drepturilor omului în România, adoptată în iulie 1995, a invitat guvernul român "să-și îndeplinească în sfârșit (subl.n.) obligațiile internaționale referitoare la respectarea drepturilor omului" și a cerut "Comisiei și Consiliului (este vorba de Comisia Europeană și Consiliul European-n.n.) să acorde, în activitatea lor referitoare la România, o atenție particulară temei drepturilor omului în sensul cel mai larg".

În ceea ce privește Consiliul Europei, trebuie precizat că țările care au semnat și ratificat Convenția Europeană pentru Protecția Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale, au acceptat prin articolele 25-26 ale acesteia (cu condiția să recunoască competența Comisiei Europene a Drepturilor Omului) ca cetățeni ai statelor membre să adreseze petiții Consiliului în cazul încălcării drepturilor omului de către statul contractant respectiv, după folosirea fără rezultat a procedurilor interne. Aceasta este încă o dovadă că Europa civilizată și democratică a acceptat importante delegări de suveranitate către forul pan-european, admitând în același timp că drepturile omului nu mai pot fi tratate ca o problemă exclusiv internă. România a semnat și ea Convenția la momentul intrării în Consiliul Europei.

Este evident că, dacă ne raportăm la realități de tipul celor prezentate mai sus, drepturile omului nu mai pot fi considerate un domeniu strict intern al jurisdicției statelor, mai ales în cazul acelor care doresc să se integreze în comunitatea democratică internațională. O motivație de importanță majoră, care definește problematica drepturilor omului în sfera globală, este însă și aceea că respectarea drepturilor omului, așa cum am arătat deja, a devenit o dimensiune a securității internaționale.

c) Drepturile omului și securitatea internațională

Reputați analiști occidentali au analizat interdependențele din cadrul proceselor de evoluție a mediului de securitate în perioada contemporană și au stabilit dimensiunile conceptului de securitate în conformitate cu dinamica și sfidările internaționale actuale. Barry Buzan identifică cinci dimensiuni ale conceptului de securitate, fiecare din ele indicând un domeniu specific care poate afecta direct securitatea comunității naționale sau internaționale, oriunde ar apărea o criză specifică lui. Aceste dimensiuni sunt: politică, militară, economică, socială (se includ aici problematica drepturilor omului și protecția minorităților) și ecologică²⁴⁴.

Este clar că, în sistemul de interdependențe, care funcționează la scară globală, un conflict politic sau militar, ce poate avea inclusiv cauze economice²⁴⁵ sau sociale, între actori internaționali, dar și în interiorul statelor, este de natură să afecțeze sistemul ca atare. Conflictul interior poate fi cauzat chiar de nerespectarea drepturilor omului, manifestându-se sub incidența aspectelor securității sociale și afectând securitatea regională²⁴⁶. De altfel, după un raport publicat de secretarul

²⁴⁴ Vezi Barry Buzan, "New patterns of global security in the twenty-first century", în *International Affairs*, vol. 67, No. 3, July 1991, pp. 431-451.

²⁴⁵ Problematika economică, în calitatea sa de dimensiune a securității, îmbracă aspecte mult mai complexe decât ne-am propus noi a prezenta în acest capitol, al cărui scop vizează numai aspectele protecției drepturilor omului ca dimensiune a securității internaționale.

²⁴⁶ Este suficient să luăm ca exemplu cazul fostei Iugoslavii, unde, în Bosnia-Herțegovina sau Croația, ca urmare a persecuțiilor etnice și a politicii de purificare etnică practicate de combatanți, a încălcării masive a drepturilor omului, sute de mii de oameni au devenit refugiați adăpostindu-se în țările vecine sau în alte țări europene (provincia Kosovo, parte a Serbiei, este un exemplu foarte recent). În aceste țări, o asemenea maree umană a creat probleme foarte serioase. Este vorba inclusiv de creșterea valului de naționalism față de populații culturale diferite, care produc, prin numărul mare și presiunea asupra guvernelor din țările-gazdă, o reacție din partea factorului autohton, dar și probleme sociale cu potențial destabilizator considerabil. Comunitatea internațională devine în acest caz direct răspunzătoare pentru rezolvarea unor astfel de situații, care au grave consecințe dincolo de frontierele în interiorul cărora se produc, afectând securitatea și stabilitatea internațională.

general al ONU la 3 ianuarie 1995 (documentul A/50/60 S/1995/1), din primele 21 de operațiuni de menținere a păcii inițiate din 1988 de Națiunile Unite, numai 8 au fost legate de conflicte interstatale, în timp ce 13, adică 62%, erau destinate situațiilor de conflict intern. Din 11 operațiuni inițiate după ianuarie 1992, cu excepția a 2, toate celelalte 10, adică 82%, au fost legate de conflicte interne.

În ceea ce privește dimensiunea ecologică este clar că, în epoca nucleară, o catastrofă la o instalație atomică folosită în scopuri pașnice, fără a mai menționa una militară, poate produce consecințe deosebit de grave. Poluarea radioactivă nu cunoaște granițe. Or, toate aceste dimensiuni ale securității, incluzând problematica respectării drepturilor omului, pot produce în caz de criză o perturbare foarte serioasă a sistemului internațional, care funcționează pe baza unor coordonate unanim acceptate și a căror contestare afectează securitatea tuturor actorilor. Căci "societatea internațională este un grup de state (sau, mai general, un grup de comunități politice independente) care nu numai că formează un sistem, în sensul că modul de comportare al fiecăruia este un factor necesar în calculele celorlalți, dar care au stabilit, de asemenea, prin dialog și consimțământ, reguli și instituții comune în vederea desfășurării relațiilor între ele și își recunosc interesul comun de a păstra aceste aranjamente"²⁴⁷.

Un alt aspect important al dimensiunii securității este acela că, în prezent, accentul în ceea ce privește protecția începe să fie din ce în ce mai mult plasat pe individ, ca bază a securității statului prin asigurarea securității cetățeanului și nu se mai pot invoca rațiuni de securitate a statului în detrimentul individului și al drepturilor sale fundamentale²⁴⁸. De aceea Codul de Conduită referitor la aspectele politico-militare ale

²⁴⁷ Hedley Bull and Adam Watson, eds., *The expansion of International Society*, Oxford University Press, Oxford, 1984, p. 1.

²⁴⁸ Vezi Barry Buzan, *People, States and Fear - An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*, Second Edition (capitolul 1: "Individual Security and National Security"), Harvester Wheatsheaf, New York/London/Toronto, 1991, pp. 35-56.

securității, adoptat de statele membre OSCE la summit-ul de la Budapesta, din decembrie 1994, specifică la paragraful 36 că, în cazul în care un stat OSCE nu poate evita folosirea forței "pentru a îndeplini misiuni de asigurare a securității interne", el este obligat să nu folosească mijloace disproporționate față de obiectivul urmărit și "să evite rănirea civililor sau afectarea proprietății lor". Iar la paragraful 37 se precizează: "Statele participante nu vor folosi forțele armate pentru a limita exercitarea pașnică și legală a drepturilor omului și a drepturilor civile de către persoane ca indivizi sau ca reprezentanți ai grupurilor și nici nu le vor deposeda de identitatea lor națională, religioasă, culturală, lingvistică sau etnică".

Marile structuri de state democratice cu vocație politico-militară, economică sau de securitate au arătat explicit că drepturile omului fac parte din componenta de securitate a mediului internațional. Nerespectarea lor și exacerbarea conflictelor interetnice sunt sfidările cele mai serioase la adresa securității euro-atlantice astăzi, așa cum precizează noul concept strategic al Alianței Nord-Atlantice, adoptat la Reuniunea la nivel înalt a Consiliului Nord-Atlantic din 7-8 noiembrie 1991, de la Roma²⁴⁹.

La 19 iunie 1992, Declarația Reuniunii Extraordinare a Consiliului de Miniștri al Uniunii Europei Occidentale (UEO) cu Statele din Centrul Europei, adoptată lângă Bonn, a reiterat în paragraful 3 dimensiunea protecției drepturilor omului ca o componentă a securității: "(...) securitatea, în sensul său cel mai larg, include nu numai aspectele militare, dar și cele politice, **respectul pentru drepturile omului și libertățile fundamentale** (subl.n.), la fel ca și aspectele economice, sociale și de mediu". În capitolul VIII referitor la Dimensiunea Umană a Deciziilor adoptate prin documentul summit-ului OSCE de la Budapesta, *Spre un Parteneriat Veritabil într-o Eră Nouă*, din decembrie 1994, se

---

²⁴⁹ Vezi NATO Press Service, Press Communique S-1 (91) 85, "The Alliance's New Strategic Concept agreed by the Heads of State and Government Participating in the meeting of North Atlantic Council in Rome" on 7-8 November 1991.

menționează: "Drepturile omului și libertățile fundamentale, statul de drept și instituțiile democratice reprezintă fundamentul păcii și stabilității, constituindu-se într-o contribuție crucială la prevenirea conflictelor în cadrul unui concept cuprinzător al securității"²⁵⁰.

Tot în cadrul procesului CSCE²⁵¹ o atenție deosebită a fost acordată problematicii minorităților, ca o componentă importantă a securității internaționale ce ține de respectul drepturilor omului. Raportul Reuniunii CSCE a experților pe probleme de minorități, care a avut loc la Geneva în 1991, a confirmat dimensiunea internațională a problematicii minorităților și a scos acest capitol de sub jurisdicția internă exclusivă a statelor: "Problemele referitoare la minoritățile naționale, ca și respectarea obligațiilor internaționale și a angajamentelor referitoare la drepturile persoanelor aparținând acestora, sunt subiecte de preocupare internațională și, în consecință, nu constituie exclusiv o afacere internă a statului respectiv (subl.n.)".

În ceea ce privește Uniunea Europeană, trebuie precizat că, prin Tratatul de la Maastricht, instituționalizarea comunitară și procesele de adâncire și largire a integrării definesc problematica de politică externă și de securitate comună în relație directă cu respectarea drepturilor omului. Astfel, la Titlul V, articolul J.1 (2) unde sunt enunțate "obiectivele politicii externe și de securitate comune" unul din aceste obiective este "dezvoltarea și consolidarea democrației și a statului de drept, ca și respectul pentru drepturile omului și libertățile fundamentale (subl.n.)". Astfel, securitatea Uniunii Europene este pusă în raport direct cu protejarea drepturilor omului și promovarea valorilor democratice. Toate țările asociate, care au interesul de a participa la procesul de integrare comunitară, trebuie să țină seamă de această evoluție a societății internaționale, care are o expresie atât de fermă în procesul de instituționalizare europeană.

---

²⁵⁰ Vezi CSCE Budapest Document 1994, "Towards a Genuine Partnership in a New Era", Budapest Decisions, capitolul VIII: The Human Dimension, par. 2.

²⁵¹ Prin hotărârile adoptate la summit-ul de la Budapesta, în 1994, Conferința pentru Securitate și Cooperare în Europa (CSCE) s-a transformat în Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa (OSCE).

Europa ca izvor și promotor al valorilor democratice, al pluralismului și respectului pentru demnitatea ființei umane, nu poate accepta în structurile sale integrate state membre care resping sau întârzie să promoveze aceste principii. Mai mult, există tendințe în Europa instituționalizată de a dezvolta capacitatea de intervenție a comunității internaționale pentru protejarea drepturilor omului, acolo unde ele sunt încălcate. Se fac propuneri de amendare a Cartei ONU în sensul elaborării unor criterii pentru a se putea stabili mai ușor când un conflict intern, apărut undeva în lume, constituie o amenințare la adresa păcii și securității internaționale, mai ales dacă el duce la (sau este consecința) încălcarea drepturilor omului.

În acest sens s-a pronunțat, în septembrie 1994, Gérard Fuchs, secretarul Partidului Socialist Francez care a propus: "În primul rând trebuie să se introducă în Cartă conceptele de ingerință umanitară și democratică (...) Situațiile de foamete, de genocid, de **nerespectare a drepturilor minorităților** (subl.n.), de exemplu, mi se par a fi larg acceptate ca necesitând indiscutabil ingerința"²⁵². De asemenea, este de notat poziția exprimată în raportul de activitate al Comitetului director politico-militar/grupul ad-hoc pentru cooperare în domeniul operațiunilor de menținere a păcii al Consiliului de Cooperare Nord-Atlantic, din 2 decembrie 1994, raport ce făcea referiri la examinarea în primăvara lui 1995 a fundamentului juridic al prezenței personalului ONU în cadrul activităților prevăzute de capitolele VI și VII din Cartă, ca și al măsurilor prevăzute.

Raportul făcea referire și la **limitările ce se impun suveranității naționale** în cadrul amintit. Raportul a fost citat favorabil în documentele Adunării parlamentare a Uniunii Europei Occidentale, în mai 1995. Mai mult, în proiectul de Recomandare ce însoțea Raportul Marshall, referitor la Europa și stabilirea unei noi ordini mondiale de pace și de securitate, prezentat în numele Comisiei Politice, Adunării Parlamentare a UEO, în

---

²⁵² Vezi M. Marshall, Rapporteur, "L'Europe et l'établissement d'un nouvel ordre mondial de paix et de sécurité", Rapport présenté au nom de la Commission politique, Assemblée de l'Union de l'Europe Occidentale, Quarantième session ordinaire (Troisième partie), Document 1456, 15 mai 1995, parag. 30, p. 10.

mai 1995, Adunarea recomandă Consiliului de Miniștri al UEO, la paragraful 1: "Să pună la punct, eventual în cadrul pregătirii unei Cărți albe asupra securității europene, o contribuție europeană globală la reforma Cartei Națiunilor Unite în domeniile menținerii păcii și gestiunii crizelor, în așa fel încât Consiliul de Securitate să poată autoriza o intervenție, în anumite situații, în interiorul unei țări, dacă drepturile omului sunt atât de grav afectate în cea țară încât este nevoie de o ripostă internațională din motive umanitare și să supună această inițiativă Națiunilor Unite (subl.n.)"²⁵³.

Evident, este greu de prevăzut că se pot aduce amendamente consistente Cartei ONU, în sensul celor prezentate mai sus, într-un viitor apropiat, ca urmare a opoziției previzibile pe care ar manifesta-o statele cunoscute sub apelativul de țări ale lumii a treia, majoritare ca număr în Adunarea Generală, dar și a altor țări.

Ceea ce trebuie reținut însă este că Europa instituționalizată așează la temelia construcției europene valorile democratice ale respectului drepturilor omului și ale demnității umane, promovând o concepție și o acțiune foarte înaintate comparativ cu poziția unor țări de pe alte continente. Chiar dacă valorile și principiile europene în materie de protecție a drepturilor omului nu au fost complet asimilate la nivelul comunității internaționale (lucru de altfel firesc având în vedere diversitatea sistemelor politice pe Terra), ele vor fi mereu reperul de bază al integrării continentale și al relației trans-atlantice multiple a țărilor Europei Occidentale cu SUA și Canada, țări democratice ce împărtășesc aceleași valori. Nici unul din statele europene care doresc integrarea în structurile euro-atlantice, nici o țară asociată la Uniunea Europeană sau partener asociat al UEO nu poate face abstracție de concepția europeană referitoare la relația indisolubilă dintre securitatea internațională și drepturile omului.

d) Securitatea și drepturile omului - poziții românești

România se înscrie după 1989 într-un proces complex de reevaluare a opțiunilor pro-europene și de reșezare a societății pe fundamentul democrației de tip occidental. Respectul față de drepturile

²⁵³ *Ibidem*, p. 3.

omului și acceptarea noilor orientări din domeniul securității internaționale, așa cum sunt ele promovate de structurile euro-atlantice, devin obiective importante ale societății românești pe drumul integrării sale europene. Relația strânsă securitate internațională/respectarea drepturilor omului și ale minorităților definește una dintre coordonatele importante ale apropierii de Europa instituționalizată, așa cum a rezultat din cele prezentate mai sus. De aceea, considerăm util a face o foarte succintă trecere în revistă a unora dintre pozițiile românești referitoare la raportul securitate/drepturile omului/problematică internațională. Ele s-ar putea adăuga celor prezentate deja, înlesnind conturarea unei imagini cu privire la modul în care sunt înțelese în România noile orientări în domeniul asigurării securității și protecției drepturilor omului.

Imediat după transformările din decembrie 1989, România a participat la Reuniunea CSCE a experților pe probleme de minorități, care a avut loc la Geneva în 1991 și care a confirmat dimensiunea internațională a problematicii minorităților prin Raportul adoptat cu acest prilej: **"Problemele legate de minoritățile naționale, ca și respectarea obligațiilor și angajamentelor internaționale cu privire la drepturile persoanelor aparținând lor sunt subiecte de preocupare internațională legitimă și în consecință nu constituie exclusiv o afacere internă a statului respectiv"**.

Delegația oficială a României a prezentat însă în cadrul lucrărilor Reuniunii o poziție care avea să intre în coliziune cu Raportul final al Reuniunii. Astfel, la 11 iulie 1991, delegația României a făcut o declarație prin care se avansa teza că, **"nefiind parte a relațiilor între state (subl.n.), problemele minorităților nu pot, în principiu, să fie obiect de dispută între state"**. Deși experiența de până atunci, fără a mai vorbi de cea de după 1991, cu precădere dramatica experiență a fostei Iugoslavii, contraziceau o asemenea abordare, ea a fost susținută de oficialii români până la momentul adoptării Raportului final, când, pentru a nu se singulariza, au fost nevoiți să se alăture consensului. Este foarte interesant că unii diplomați români, dintre cei care au susținut asemenea poziții la Geneva, în 1991, au fost promovați după alegerile din 1996, prin stăruința ministrului de externe Andrei Pleșu, la rangul de secretari de stat.

La 21 februarie 1992, Ministerul Afacerilor Externe din România a definit securitatea națională printr-o Declarație dată publicității în următorii termeni: "(...) securitatea națională (...) înseamnă pentru orice țară, apărarea teritoriului național, a independenței și suveranității de stat exercitate în acest teritoriu. Nu s-a pus niciodată pe plan internațional, în conformitate cu principiile dreptului internațional, problema extinderii securității unui stat la zone din alte țări sau la populații care locuiesc pe teritoriul altor țări (subl.n.)".

Această declarație era enunțată după ce, cu un an înainte, o Rezoluție a Consiliului de Securitate al ONU (688/5 aprilie 1991) autorizase o coaliție de state, în conformitate cu principiile dreptului internațional, să intervină pentru apărarea unei populații care locuia pe teritoriul altei țări (minoritatea kurdă din Irak) și a cărei represiune "amenința pacea internațională și securitatea în regiune", ceea ce însemna că securitatea tuturor statelor este extinsă la zone din alte țări, dacă acolo se comit masive încălcări ale drepturilor omului.

La 2 iunie 1993, miniștrii de externe ai Regatului Unit și ai României au semnat Declarația Comună a celor două țări, în care se specifica foarte clar că "securitatea și stabilitatea sunt legate inseparabil de consolidarea democrației și respectarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale (subl.n.)".

Referindu-se la problema relațiilor inter-etnice (majoritate/minorități) din România, în cadrul unei alocuțiuni prezentate la întâlnirea pe țară a reprezentanților familiilor etnic-mixte, la 6 aprilie 1995, președintele de atunci al României, Ion Iliescu, a remarcat în mod critic că există "tendențe de internaționalizare a așa numitei probleme etnice (subl.n.)"²⁵⁴. Această afirmație era făcută în contextul în care prin documentele acceptate chiar de România, cum ar fi Acordul de Asocierie la Comunitățile Europene sau documentele CSCE (OSCE), problematica inter-etnică reprezintă o preocupare internațională, ea fiind asimilată

²⁵⁴ Vezi Alocuțiunea domnului Ion Iliescu, Președintele României, la întâlnirea pe țară a reprezentanților familiilor etnic-mixte, București, 6 aprilie 1995, în suplimentul ziarului *Dimineața, Palatul Cotroceni*, nr. 159.

capitolului mai larg al respectării drepturilor omului. Fie că această problemă se manifestă în România sau, să zicem, în Franța, ori în oricare altă țară din lume, ea reprezintă o preocupare internațională. Nimic din ceea ce ține de acest domeniu nu mai poate fi internaționalizat, pentru simplul motiv că este deja.

Aceeași idee comentată critic, cu privire la "internaționalizarea problemei minorităților"²⁵⁵ în România, se regăsește și în documente ale forului legiuitor cum este Declarația Senatului din 13 februarie 1995.

Că problema minorităților în România este o problemă strict internă au susținut inclusiv forțele politice aflate astăzi la guvernare. Astfel, Corneliu Coposu, regretatul președinte al Partidului Național Țărănesc Creștin și Democrat (PNȚCD) a interzis, în 1995, membrilor partidului său să participe la masa rotundă inițiată la Atlanta, SUA, de organizația neguvernamentală "Project on Ethnic Relations", cu privire la regimul minorităților din România, deși reprezentanții guvernului, președinției, parlamentului și ai altor partide parlamentare, ca și ai unor organizații civice au participat la această manifestare, care nu a avut un caracter oficial. Corneliu Coposu a motivat refuzul său arătând că "este umilitor ca românii să solicite o mediere la o masă rotundă, în străinătate, într-o chestiune internă, care ține exclusiv de statul român (subl.n.)"²⁵⁶.

Plecând de la aceste considerații se poate conchide că există încă diferențieri importante de optică între unele poziții românești și tendințele pe plan internațional, cu precădere în Europa instituționalizată, în ciuda acceptării de către țara noastră a unor importante documente la nivel euro-atlantic și a participării sale la procesul general european. Fără a ne propune a analiza aici justețea unora sau altora dintre aceste poziții, fie ele "europene" sau din interiorul țării, o concluzie se impune de la sine. Asemenea diferențieri de poziție, mai ales dacă apar la nivel oficial, pot să întârzie procesul de integrare europeană și euro-atlantică a României.

²⁵⁵ Vezi Declarația Senatului României, în *Cronica Română*, anul III, nr. 631, 14 februarie 1995.

²⁵⁶ Vezi interviul realizat de Oana Iurașcu, "Corneliu Coposu a interzis fruntașilor PNȚCD << să se umilească la Atlanta >>", în *Adevărul*, nr. 1488, 14 februarie 1995.

CAPITOLUL 2

TRATATELE MINORITĂȚILOR, 1919-1920 ȘI STRUCTURA GARANȚIILOR INTERNAȚIONALE

a) "Lecția trecutului"

Abordarea problematicii de securitate la scară euro-atlantică, din perspectiva protejării identității minorităților naționale, reprezintă una din temele cele mai actuale ale redefinirii locului și rolului statului ca entitate politică în procesele de instituționalizare europeană. Înțelegerea corespunzătoare a evoluției problematicii minorităților și a securității internaționale este, pentru România, o condiție esențială de raportare cu șanse de succes la evoluțiile integrării europene pe termen lung. Unele carențe manifestate în politica externă a României, din ultimii ani, derivă în mare parte din incapacitatea liderilor ei politici de a asimila corespunzător experiența istorică. Mai mult, expertiza angajată de guvernanți pentru explicitarea noilor orientări din domeniul relațiilor internaționale, cu rădăcini adânci în perioadele anterioare, pare destul de precară. Evident că o explicitare deficitară proiectează o strategie defectuoasă pentru promovarea interesului național, interes identificat cu integrarea țării în structurile democratice și de securitate ale Vestului.

Ratarea de către România a încheierii tratatului bilateral cu Ungaria până în martie 1995, așa cum cerea Uniunea Europeană (UE), prin Pactul de Stabilitate, pentru a include țara noastră în planificarea politică pentru extinderea UE, ca și prelungirea negocierilor cu Ucraina pentru încheierea unui tratat similar, în vederea integrării în NATO, oferă

o imagine clară a deficitului de expertiză angajată de autorități în proiectarea strategiilor de integrare în Uniunea Europeană și NATO. Oricâte argumente s-ar aduce pentru a justifica încheierea tardivă a acestor tratate, ele nu pot suplini importanța decisivă pe care tratatele ar fi avut-o, pentru integrarea noastră europeană și euro-atlantică, dacă ar fi fost încheiate la timp, așa cum vom prezenta pe larg în această lucrare. România se află într-un ciclu al istoriei în care răspunsul la sfidarea momentului, de care este legată existența sa prosperă și sigură în viitor, indică opțiunea pentru integrarea în Europa instituționalizată. Această integrare trebuie făcută fără știrbirea interesului național, printr-o acomodare activă a intereselor comunității occidentale și intereselor românești, o acomodare rapidă și eficientă.

Se poate conchide alături de Pieter Geyl că "poți câștiga înțelepciune din studiul trecutului dar nu lecții definitive pentru problemele actuale ale prezentului"²⁵⁷. Aceasta înseamnă că lecția trecutului poate fi utilă numai dacă oferă un suport intereselor actuale care, la nivel național, înseamnă securitate și prosperitate pentru poporul român, acum și mâine. Lucru realizabil fără deformarea istoriei sau transformarea ei într-o slujnică a prezentului. Pur și simplu avem de a face cu eliberarea demersurilor politice de încorsetarea, adesea tragică, a trecutului, mai ales în relația cu vecinii de care ne despart veacurile de vrăjmășie și luptă, adică istoria trăită, dar de care ne apropie interesele comune de astăzi, adică istoria viitoare. Ceea ce nu ne împiedică să scriem istoria respectând adevărul istoric.

Mediul politic internațional actual, în ciuda dezvoltării sistemului instituțional bazat pe dreptul internațional, este în continuare dominat de doctrina *realismului politic*, ce pune pe prim plan interesul național în relațiile dintre state: "'bătrâna' ordine a discursului realist funcționează de cel puțin douăsprezece secole"²⁵⁸. Și poate fi foarte ușor identificată în

²⁵⁷ Apud Patrick Gardiner, ed., *Theories of History*, Oxford University, The Free Press, Glencoe, Illinois, 1959, p. 319.

²⁵⁸ John J. Mearsheimer, "The False Promise of International Institutions", în *International Security*, Vol. 19, No. 3, Winter 1994/95, p. 45.

maximizarea puterii rezultate din echilibrul de forțe între state, ca urmare a sistemului de alianțe²⁵⁹ a cărui semnificativă exemplificare este Organizația Tratatului Atlanticului de Nord.

Evident, dreptul internațional este o unealtă deosebit de utilă pentru susținerea intereselor naționale, dar niciodată el nu a prevalat față de acestea, transformându-se într-un scop în sine și nici nu a reușit să câștige lupta cu puterea economică și militară. Încă din anii '30, profesorul Louis Le Fur remarca faptul că, "fără baze istorice, este imposibil a înțelege dreptul internațional actual, a-ți da seama de evoluția și de succesiunea, în cursul ultimelor secole, a principiilor ce au dominat și domină încă, în oarecare măsură, politica internațională: principiul echilibrului, principiul intervenției, principiul naționalităților"²⁶⁰. Manualele occidentale de drept internațional public de astăzi confirmă că "dreptul internațional nu poate fi explicat fără o cunoaștere de bază a politicii internaționale contemporane (...) Subiectul este în întregime legat de politica internațională și de aici rezultă că precedente istorice nejuridice sunt adesea invocate ca practică a statelor, ce echivalează cu rolul jucat de precedente în sistemele naționale de lege"²⁶¹.

Iată de ce istoricii, experții, juriștii și mai ales oamenii politici din România au o misiune foarte complexă în conjunctura internațională deosebit de dinamică a începutului de secol XXI. Dreptul internațional poate să ne fie util numai în măsura în care lecția istorică și cunoașterea politicii mondiale oferă baza pentru folosirea sa în susținerea cauzei naționale. Dreptul internațional este un simplu instrument ale cărui valențe se schimbă concomitent cu schimbarea politicii unui stat. Aceasta

---

²⁵⁹ Vezi Charles W. Kegley, Jr. & Eugene R. Wittkopf, *World Politics. Trend and Transformation*, Fourth Edition, St. Martin's Press, New York, 1993, p. 23.

²⁶⁰ Louis Le Fur, *Précis de Droit International Public*, Paris, 1931, p. 18 apud George Sofronie, *Principiul Naționalităților în Tratatul de Pace din 1919-1920*, Editura ziarului *Universul*, București, 1936, p. 7.

²⁶¹ Vezi Robert M. MacLean, *Public International Law*, HLT Publications, London, 1992, p. IX.

pentru că "dreptul internațional public și organizațiile internaționale sunt produse ale statelor, nu ale unei comunități internaționale cosmopolite. Ele sunt instrumente ale statelor și nu alternative la ele"²⁶².

Pentru mulți oameni politici sau istorici, în România, sintagme de tipul **Tratatul de la Trianon** sau **Hotărârea Adunării Naționale de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918** au devenit simboluri ale ființării de neam și stat, elemente constitutive ale unei identități naționale sacrosancte și de neatacat. De altfel, 1 Decembrie 1918 a devenit ziua națională a României după 1990. Dar, pentru aceeași oameni politici și istorici, obiectivul național al României, astăzi, este strângerea relațiilor cu puterile occidentale și chiar integrarea în instituțiile interconectate ale Vestului, pentru care se face o intensă propagandă. Sunt aceste atitudini compatibile? Este fetișizarea Tratatului de la Trianon compatibilă cu apropierea țării noastre de puterile occidentale astăzi?

Richard Holbrooke, fostul secretar de stat adjunct pentru afaceri europene și canadiene al SUA, preciza, pe vremea când deținea această funcție oficială: "Mai întâi, tratatele de la Versailles și Trianon, apoi acordurile de la Yalta și Potsdam și, în cele din urmă, prăbușirea imperiului sovietic - aceste trei momente de referință au lăsat în întreaga Europă centrală o moștenire de resentimente istorice, ambiții și, cele mai periculoase, dispute teritoriale și etnice nerezolvate și conflictuale"²⁶³. Înaltul demnitar american punea pe același plan acordurile de la Yalta, prin care Vestul acceptase dominația sovietică în centrul și estul Europei, unanim dezaprobată în România de către istorici și politicieni, cu Tratatul de la Trianon, considerat un act de justiție și dreptate națională pentru români.

Mai mult, același demnitar american, adresându-se Adunării Atlanticului de Nord, în mai 1995, reitiera cu o conotație sporită afirmațiile de mai sus: "Pentru popoarele acestei regiuni, cuvintele Versailles,

²⁶² Jack Donnelly, "Third Generation Rights", în Catherine Brölmann, René Lefebvre, Marjoleine Zieck, *Peoples and Minorities in International Law*, Dordrecht/Boston/London, 1993, nota 3, p. 145.

²⁶³ Richard Holbrooke, "America, a European Power", în *Foreign Affairs*, Vol. 74, No. 2, March/April 1995, p. 41.

Trianon, München, Yalta sau Potsdam nu sunt numai nume pe hartă. Ele sunt moștenirea vie a resentimentelor istorice, ambițiilor și, cele mai periculoase, disputelor teritoriale nerezolvate sau a certurilor tribale - certuri care au permis falselor ideologii ale fascismului și comunismului să prospere și care acum amenință progresul spre integrarea Europei centrale într-o Europă nedivizată²⁶⁴. Iată, Tratatul de la Trianon, actul de drept internațional care a consacrat România întregită, pus din nou pe același plan cu Yalta, asociat cu ideologiile fascistă și comunistă și considerat o piedică în calea integrării Europei centrale în Europa instituționalizată, deci și în calea României.

În ceea ce-i privește pe francezi, considerați principalii susținători ai României pe drumul integrării europene și euro-atlantice și principalii arhitecți ai sistemului de tratate de la Versailles, la sfârșitul primului război mondial, care include și Tratatul de la Trianon, sunt relevante afirmațiile făcute de fostul președinte al Franței, François Mitterrand: "(...) toate tratatele acestui secol, mai ales tratatele rezultate în urma războiului din 1914-1918, începând cu tratatul de la Versailles (...) și toate cele care au urmat, au fost întotdeauna tratate injuste care, pentru a satisface gloria învingătorului sau instinctul său de putere sau interesele sale imediate au negat mereu realitățile istorice, geografice, spirituale sau etnice. Drama viitorului război era mereu înscrisă în reglementarea păcii precedente"²⁶⁵.

Iată-i pe francezi recunoscând că Tratatul de la Versailles a fost nedrept, ca și cel de la Trianon. Cum poți venera în același timp Trianonul și merge spre puterile occidentale care, astăzi, îl neagă ca o condiție a construcției unei noi Europe? În ce constă această negare? Afectează ea interesele naționale românești? Iată numai câteva dintre întrebările la care istoricii trebuie să răspundă pentru a ține pasul cu dinamica istoriei și

²⁶⁴ Vezi *Idem*, Statement before the North Atlantic Assembly, in Budapest, May 29, 1995, p. 7.

²⁶⁵ Allocution prononcée par M. Le Président de la République lors du Colloque "Les Tribus ou L'Europe", Paris, le 29 février 1992, în *Bulletin d'Information* du 2 Mars 1992 (042/92), p. 3.

condiționările ei în prezent. Iată câteva întrebări la care politicienii trebuie să reflecteze înainte de a-și formula discursul pro-european. Iată o temă de reflecție pe care ne-o propunem și noi în paginile următoare.

Trebuie precizat foarte clar că atunci când francezii susțin că sistemul de tratate de la Versailles a fost nedrept, ei nu sugerează că ar fi gata să cedeze Alsacia și Lorena Germaniei. Ceea ce vor ei să arate este că sancțiunile impuse unei Germanii înfrânte, la sfârșitul primului război mondial, au prăbușit echilibrul european, au aruncat Germania în marasm economic și au lăsat-o pradă revanșismului naționalist care a dus la al doilea război mondial. Lucruri de altfel remarcate de personalități celebre ale epocii, cum a fost marele economist britanic, John Maynard Keynes, care atrăgea atenția încă în 1919, în lucrarea sa, *The Economic Consequences of the Peace*, asupra consecințelor funeste ale clauzelor tratatelor de pace.

Franța datorează astăzi Germaniei această recunoaștere istorică pentru simplul motiv că, în relațiile bilaterale, istoria și-a pierdut caracterul de confruntare, cele două țări fiind motorul unei construcții europene ce s-a eliberat de spectrul rivalităților sângeroase și care a realizat visul dintotdeauna al tuturor națiunilor continentului: prosperitate și securitate pentru popoarele europene. Recunoașterea că Tratatul de la Versailles a fost nedrept nu înseamnă cedări teritoriale sau de altă natură. Alsacia și Lorena sunt parte integrantă a Franței și a sistemului de securitate european, garantat de tratatele în vigoare. Edificiul european nu se bazează pe revendicări teritoriale ci pe construirea împreună a unei colaborări noi, în sistemul juridic de securitate și integritate teritorială consacrat.

În mod similar, Tratatul de la Trianon a fost nedrept pentru Ungaria. Sigur, pentru unguri a însemnat, printre altele, imense pierderi teritoriale, asupra cărora istoriografia ungară a insistat prezentându-le ca pe o adevărată catastrofă națională. Pentru români, Tratatul de la Trianon a însemnat un act de dreptate istorică și demnitate națională, pecetluit cu jertfele a opt sute de mii de ostași căzuți pe câmpurile de luptă ale reîntregirii naționale. Dar dacă ungurii își plâng și astăzi Trianonul, asta nu înseamnă că atentează la integritatea teritorială a României și nici că

România trebuie să se pregătească să apere Transilvania cu armele. Trianonul este o tragedie în istoria națională a Ungariei și o mare realizare în istoria românilor. Ungurii au dreptul să-și plângă Trianonul, cum și românii au dreptul să și-l venereze.

Respectul dintre cele două popoare și colaborarea lor pe drumul integrării europene nu trebuie să fie afectate de moștenirea istorică, așa cum această moștenire istorică a încetat încă din anii '50 să mai blocheze drumul francezilor și germanilor spre Europa unită. Integritatea teritorială a României este baza securității întregii Europe, ceea ce cercurile oficiale de la Budapesta au înțeles foarte bine, recunoscând frontierele românești inclusiv prin tratatul bilateral din 1996. Ceea ce nu înseamnă că Tratatul de la Trianon este mai puțin o tragedie pentru unguri sau că istoria de dureroasă confruntare între cele două națiuni a fost ștearsă cu buretele.

Problema este: ne putem permite astăzi să sacrificăm acestei istorii securitatea și prosperitatea popoarelor noastre? Sau, e timpul să admitem alături de Richard Holbrooke ca aceste Tratatate au produs, fie și prin simplul fapt că au confirmat unora ceea ce pierdeau alții, germeii unor confruntări viitoare de care Europa trebuie ferită pentru totdeauna? Nu e oare timpul ca revendicările teritoriale să lase locul efortului comun spre o Europă întregită și prosperă? Nu trebuie, oare, ca tratatele viitorului să confirme numai ceea ce câștigă cu toții, încetând să mai împartă lumea în învinși și învingători?

b) Reglementări naționale și internaționale cu privire la minorități. Scurt istoric

Istoria protecției minorităților prin intervenție sau acorduri internaționale are rădăcini destul de adânci în Europa. Această protecție a vizat, în primul rând minoritățile religioase, cu precădere după Reformă. Sunt cunoscute, de pildă, intervențiile Suediei în favoarea protestanților din Polonia, în 1707. Începând cu secolul al XVII-lea, o serie de măsuri referitoare la protecția minorităților au început a fi incluse în tratatele vremii²⁶⁶. Pacea de la Westphalia, din 1648, dintre Franța și Sfântul

²⁶⁶ Vezi Natan Lerner, *Group Rights and Discrimination in International Law*, Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht/Boston/London, 1991, pp.7-8.

Imperiul German acorda libertate religioasă protestanților și îi pune pe picior de egalitate cu practicantii religiei catolice, în teritoriile germane²⁶⁷, iar Tratatul de la Oliva, dintre Polonia și Suedia, din 1660, garanta libertate religioasă catolicilor din Livonia²⁶⁸. Alte tratate având clauze de protejare a minorităților religioase sunt Tratatul de la Nijmegen din 1678 și Tratatul de la Ryswick din 1697, dintre Franța și Olanda (protejându-i pe catolici); Tratatul de la Paris din 1763 dintre Franța, Spania și Anglia (protejându-i pe catolicii din Canada); Tratatul de la Viena din 31 mai 1815, dintre Austria și Țările de Jos, care specifica garanții pentru minoritatea catolică belgiană în contextul reunificării Belgiei și Olandei.

Primul Tratat internațional care conținea prevederi de protecție pentru minorități, care nu erau numai religioase, este Documentul final al Congresului de la Viena, din 9 iunie 1815, încheiat între Austria, Franța, Spania, Marea Britanie, Portugalia, Prusia, Rusia și Suedia (care proteja naționalitatea supușilor polonezi ai părților contractante)²⁶⁹. Independența Greciei a fost condiționată prin Protocolul din februarie 1830, semnat de Franța, Marea Britanie și Rusia, de acordarea libertății religioase musulmanilor. Prevederi similare, de data aceasta în favoarea creștinilor din Imperiul Otoman, au fost incluse în Tratatul de la Paris, din 1856, semnat de Austria, Franța, Prusia, Marea Britanie, Sardinia, Turcia și Rusia. Tratatul de la Berlin, din 13 iulie 1878, a condiționat recunoașterea independenței noilor state din Balcani de aplicarea principiului egalității religioase, prevederile sale din articolul 44 vizând direct România²⁷⁰. Convenția Internațională cu privire la Constantinopol, din mai 1881, la

²⁶⁷ Vezi Fred L. Israel, *Major Peace Treaties of Modern History, 1648-1967*, Vol I, Chelsea House, New York, 1967, pp. 7-49.

²⁶⁸ Vezi I. H. Bagley, *General Principles and Problems in the Protection of Minorities*, Genève, 1950, p. 66.

²⁶⁹ *British and Foreign State Papers, 1848-1815*, Vol II, James Ridgway, London, 1839, pp. 136-140 *apud* Francesco Capotorti, *Study on the Rights of Persons belonging to Ethnic, Religious and Linguistic Minorities*, United Nations, New York, 1991, Sales No. E.91.XIV.2, para. 9, notele 14 și 15, p. 2.

²⁷⁰ Vezi C. A. Macartney, *National States and National Minorities*, Russel & Russel, New York, 1968, p. 166.

care au fost parte Germania, Austro-Ungaria, Marea Britanie, Franța, Rusia, Turcia și Italia, cuprindea garanții pentru minoritatea musulmană din teritoriile care treceau sub jurisdicție grecească.

Pe plan intern, evoluțiile legate de constituirea unui sistem legal de protecție a minorităților sunt vizibile încă de la emiterea celebrului edict de la Nantes, care reglementa statutul protestanților din Franța, în anul 1598. Cele mai semnificative dezvoltări în procesul de structurare a unei legislații menite a proteja minoritățile își au însă originea în mișcările revoluționare din Franța anului 1789, în suita de legi votate de Parlamentul britanic în perioada secolelor XVII-XIX (Toleration Act-1698, Test and Corporation Acts-1828, Catholic Emancipation Acts-1829-1832, Religious Disabilities Act-1846) și în Constituția Statelor Unite din 1787 amendată prin celebra Federal Bill of Rights din 1791. În Europa, articolul 116 din Constituția Confederației helvetică, din 1874 stipula egalitatea deplină între cele trei limbi oficiale, iar în Belgia, două legi stabilind folosirea limbilor flamandă și franceză au fost adoptate în mai 1878 și aprilie 1898. Articolul 19 din Legea Constituțională a Austriei, din 21 Decembrie 1867 proclama dreptul minorităților etnice din stat de a-și menține și dezvolta naționalitatea și limba, iar în Ungaria, Actul XLIV din 1868 proclama egalitatea cetățenilor indiferent de naționalitate.

c) Sistemul de protecție a minorităților stabilit prin Liga Națiunilor

Sistemul de protecție a minorităților sau regimul minorităților, după primul război mondial, a fost consacrat prin mai multe categorii de documente internaționale cu valoare juridică obligatorie²⁷¹. În primul rând este vorba de un șir de prevederi incluse în Tratatul de la Versailles, Saint-Germain, Neuilly și Trianon, prin care țările ce urmau a-și asuma

²⁷¹ În tratarea regimului minorităților sub Liga Națiunilor am avut în vedere, în primul rând, lucrarea lui Francesco Capotorti, *Study on the Rights of Persons belonging to Ethnic, Religious and Linguistic Minorities*, United Nations, New York, 1991, Sales No. E.91.XIV.2.

obligații specifice cu privire la protecția minorităților (Cehoslovacia, Polonia, România, Grecia, Regatul sârbo-croato-sloven) acceptau să încheie tratate speciale cu Principalele Puteri Aliate și Asociate în scopul menționat. Aceste cinci tratate, numite Tratatul Minorităților au fost încheiate cu Principalele Puteri Aliate și Asociate după cum urmează: Polonia, la Versailles, în 28 iunie 1919; România, la Paris, în 9 decembrie 1919; Cehoslovacia, la Saint-Germain-en-Laye, în 10 septembrie 1919; Regatul sârbo-croato-sloven, la Saint-Germain-en-Laye, în 10 septembrie 1919; Grecia, la Sèvres, în 10 august 1920. Aceste tratate erau completate cu patru capitole speciale în Tratatul de Pace impuse învingătorilor (cu Austria, la Saint-Germain-en-Laye, în 10 septembrie 1919; cu Bulgaria, la Neuilly-sur-Seine, în 27 noiembrie 1919; cu Ungaria, la Trianon, în 4 iunie 1920; cu Turcia, la Lausanne, în 24 iulie 1923).

Cadrul reglementărilor internaționale a fost lărgit prin alte patru tratate referitoare la regiuni europene cu probleme speciale: Convenția din 9 noiembrie 1920 dintre Polonia și Danzig; Acordurile dintre Suedia și Finlanda referitoare la insulele Aland, recunoscute printr-o Rezoluție a Consiliului Ligii, în iunie 1921; Convenția polono-germană referitoare la Silezia Superioară, din 15 mai 1922; Convenția dintre Principalele Puteri Aliate și Asociate și Lituania, referitoare la Teritoriul Memel, din 8 mai 1924. Ultima categorie de documente legate de regimul minorităților sunt cinci declarații unilaterale ale unor țări, la primirea în Liga Națiunilor și care au fost menționate de Consiliul Ligii în rezoluții *ad hoc*: Albania, în 2 octombrie 1921; Lituania, în 12 mai 1922, Letonia, în 7 iulie 1923; Estonia, în 17 noiembrie 1923; Irak, în 30 mai 1932.

Statele aflate sub regimul minorităților, dezvoltat prin instrumentele juridice ale Ligii, trebuiau să recunoască atât garanțiile internaționale cuprinse în documentele menționate mai sus, cât și obligația de a asigura prin legea internă protecția minorităților de pe teritoriul lor. Consiliul Ligii a adoptat o rezoluție, în fiecare caz, prin care prevederile referitoare la minorități, din Tratatul, erau trecute sub garanția Ligii (Tratatul Minorităților fuseseră negociate în afara Ligii)²⁷².

²⁷² Vezi *Ibidem*, para. 106, p. 20.

Sistemul nu s-a bucurat de universalitate, fiind practic restrâns la unele țări europene²⁷³, care își asumaseră de bună voie (sau constrânse politic de nevoia recunoașterii internaționale a noilor lor frontiere după războiul mondial) obligații de protecție a minorităților. Este însă remarcabilă poziția Uniunii Asociațiilor pentru Liga Națiunilor de a cere tuturor țărilor să își asume obligații sub regimul de protecție a minorităților. Astfel, a V-a Conferință a Uniunii Asociațiilor pentru Liga Națiunilor a adoptat în iunie 1921 o rezoluție prin care cerea ca "principiile generale incluse în Tratatele pentru protecția minorităților să fie respectate în toate țările"²⁷⁴.

Procedura de aplicare a garanțiilor s-a concretizat prin instituirea dreptului la petiție, pentru minorități, care nu era prevăzut în Tratatele Minorităților și înființarea unei Secții a Minorităților în cadrul Secretariatului Ligii²⁷⁵, ca și a unor Comitete ale Minorităților, alcătuite din trei sau patru membri pentru examinarea acestor petiții. Dreptul la petiție a fost consacrat prin adoptarea de către Consiliul Ligii a raportului Tittoni, în 22 octombrie 1920. Minoritățile căpătau dreptul de petiție, ca și statele care nu erau membre ale Ligii, dar problema care constituia obiectul petiției nu putea fi adusă în fața Consiliului Ligii decât de un stat membru. Petiția avea astfel caracterul unui simplu raport fără efect juridic. Deși Consiliul trebuia informat în legătură cu petițiile el nu putea fi formal sesizat decât de unul dintre statele membre. Statul vizat de petiție era informat în același timp cu Consiliul și cu ceilalți membri ai Ligii.

Polonia și Cehoslovacia au avut o inițiativă de modificare a acestei proceduri, care a fost adoptată printr-o rezoluție a Consiliului, la 27 iunie 1921²⁷⁶. Prin această nouă reglementare, orice petiție venită din

²⁷³ Vezi Inis L. Claude, Jr., *National Minorities: An International Problem*, Harvard University Press, Cambridge, 1955, pp. 35-36.

²⁷⁴ Vezi Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, Fond Geneva, vol. 192, Dosar Societatea Națiunilor, perioada 1921-1922, fila 21, Société des Nations, Protection des Minorités, Résolutions de la 5me Conférence de l'Union des Associations pour la Société des Nations, Genève, le 18 Juin 1921, C. 134. M. 74. 1921. I, Annex, p. 3.

²⁷⁵ Vezi P. de Azcárate, *League of Nations and National Minorities: An Experiment*, Carnegie Endowment for International Peace, Washington, 1945, pp. 120-123.

²⁷⁶ Vezi Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, Fond Geneva, vol. 192, Dosar Societatea Națiunilor, perioada 1921-1922, fila 24, League of Nations. Protection of Minorities, Report by the Secretary General, and resolution adopted by the Council on June 27th, 1921, C. 171 (b) M. 130. 1921. I.

partea unui nemembru al Ligii trebuia adusă la cunoștința statului vizat, care informa pe Secretarul General al Ligii în termen de trei săptămâni dacă dorește să facă unele comentarii pe marginea petiției. Dacă statul respectiv nu dorea să facă nici un comentariu sau dacă nu răspundea în termen de trei săptămâni, petiția era adusă la cunoștință membrilor Ligii. Dacă statul anunța, în termen de trei săptămâni, că dorește să facă unele comentarii, dispunea de o perioadă de trei luni de la momentul luării la cunoștință a petiției pentru a face comentariile. Acestea erau apoi trimise împreună cu petiția membrilor Ligii.

Printr-o rezoluție din 5 septembrie 1923, Consiliul limita numărul țărilor membre ale Ligii care primeau petiția și observațiile statului vizat, la membrii Consiliului. În aceeași rezoluție Consiliul stabilea și condițiile de acceptare a unei petiții: 1) să fie legată de protejarea minorităților în conformitate cu Tratatul; 2) să nu ceară ruperea relațiilor politice între minoritate și statul a cărui parte este; 3) să nu provină de la anonimi sau surse neidentificate; 4) să nu conțină un limbaj violent; 5) să se refere la fapte care nu constituie obiectul unei alte petiții aflate pe rol. Epuiizarea remediilor interne nu era condiție de acceptare a petițiilor.

Până în anul 1929, întreaga documentație referitoare la primirea și analizarea petițiilor rămânea confidențială cu excepția cazului în care era pusă pe agenda de lucru a Consiliului. Petiționarul nici măcar nu era informat în cazul în care petiția nu era acceptată pentru considerare. Abia printr-o rezoluție din 13 iunie 1929, Secretarul General era abilitat să informeze pe petiționar în cazul în care petiția nu era acceptată pentru considerare. Comitetul Minorităților care analiza petițiile a evitat în majoritatea covârșitoare a cazurilor să introducă în agenda de lucru a Consiliului obiectul petițiilor acceptate pentru considerare. El a evitat de asemenea să încheie examinarea acestor petiții atunci când existau motive întemeiate că petițiile erau îndreptățite. De regulă s-a adoptat calea negocierilor cu guvernul vizat pentru obținerea unor explicații suplimentare și chiar pentru rezolvarea amiabilă a problemei enunțate de petiție. Liga nu avea mijloace de a interveni direct într-o problemă ce

era considerată a ține exclusiv de jurisdicția internă a statelor. Dar ea a negociat numeroase reglementări ale unor probleme spinoase în aplicarea prevederilor Tratatelor Minorităților.

Regimul minorităților, deși imperfect și lipsit de mecanismele reale de intervenție, în cazul încălcării drepturilor asumate prin tratate de către state, a reprezentat o formă de instituționalizare a protecției minorităților ce a deschis drumul reglementărilor moderne de mai târziu. Sistemul de petiționare este în mare măsură un element de referință chiar pentru perioada actuală. Regimul minorităților a deschis însă și seria controverselor cu privire la drepturile minorităților înțelese ca drepturi colective, controversate care nu și-au pierdut nimic din vigoare nici astăzi.

d) Ideea drepturilor colective la Liga Națiunilor

Dezbaterea cu privire la drepturile colective animă de multă vreme comunitatea științifică mondială și se constituie într-o componentă politică fundamentală a proceselor de redimensionare a structurii instituționale a statelor sau a încercărilor de acest fel, cu precădere după primul război mondial. În tentativa de a asigura climatul de pace și securitate pe continent, după războiul din 1914-1918, și ținând cont de modificările politico-teritoriale prin destrămarea imperiilor europene (care au dus la întregirea sau apariția unor noi state naționale) conceptul de drepturi colective își face loc în corelație cu ideea de protecție a minorităților naționale.

Era vorba implicit de noi minorități rezultate în urma modificărilor de frontiere în Europa, minorități care înainte de război făceau parte din națiunea dominantă etnic și politic în țările lor. Așa cum arăta un reputat specialist din epocă, "aceste minorități sunt (este vorba de momentul imediat după 1918-n.n.) alcătuite din oameni care, până nu demult, erau obișnuiți cu o poziție de superioritate. Ei se găsesc acum într-o poziție ce seamănă cu cea de subjugare. Se poate presupune ce simt, ei nu pot simți altceva decât frustrare. Oamenii din jurul lor fuseseră, până nu demult, într-o poziție de inferioritate. Acum ei se găsesc, deodată,

într-o poziție de putere. Natura umană fiind ceea ce este, apare ca foarte probabil ca, în ciuda întregii griji care poate fi exercitată de guverne, acolo să se producă excese și abuzuri ale puterii²⁷⁷.

Pacea europeană devenea obiectivul fundamental al comunității internaționale după prima conflagrație mondială. Așa cum preciza unul din proiectele propuse de președintele SUA, Woodrow Wilson, pentru Pactul Ligii, "pacea lumii este superioară în importanță oricărei probleme de jurisdicție politică sau frontieră"²⁷⁸. Această formulă este cu atât mai interesantă cu cât se regăsește în multe din actele politice de astăzi ale Administrației americane și ale aliaților ei europeni, care urmăresc înainte de toate asigurarea păcii și stabilității globale.

Dar prezervarea păcii europene era direct legată, după război, de modul în care noile state naționale puteau asigura pacea în interiorul lor, printr-un tratament nediscriminatoriu la adresa noilor lor minorități. De aceea președintele american a propus, în proiectele sale pentru Pactul Ligii, clauze care vizau expres protecția minorităților naționale ca grupuri: "Liga Națiunilor va cere tuturor noilor state să se oblige, ca o condiție a recunoașterii lor ca independente sau autonome, să acorde tuturor minorităților rasiale sau naționale de sub jurisdicția lor exact același tratament și securitate, atât prin lege cât și în fapt, care sunt acordate majorității rasiale sau naționale a popoarelor lor"²⁷⁹. Așa cum remarcă Patrick Thornberry, clauzele președintelui Wilson (proiectele sale nu au fost acceptate de ceilalți aliați ai SUA și clauzele menționate nu se regăsesc deci în Pactul Ligii) "erau mai mult decât reguli împotriva discriminării - ele ar fi solicitat statele să acționeze într-o manieră pozitivă

²⁷⁷ William E. Rappard, "Minorities and the League", în *International Conciliation*, September 1922, No. 222, pp. 24-25.

²⁷⁸ Apud Hurst Hannum, *Autonomy, Sovereignty, and Self-Determination: The Accommodation of Conflicting Rights*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 1990, p. 32.

²⁷⁹ Vezi D. H. Miller, *The Drafting of the Covenant*, Vol. II, G. B. Putnam and Sons, New York, 1928, p. 91.

față de minoritățile lor 'rasiale sau naționale'. Ele includeau drepturi colective²⁸⁰. Atât limbajul cât și semnificația juridică a textului wilsonian îndreptățesc aprecierile lui Thornberry.

Instrumentele juridice de bază care au reglementat sub sistemul Ligii Națiunilor situația minorităților naționale, în noile state rezultate ca urmare a prăbușirii unor imperii europene, au fost Tratatul Minorităților încheiate în perioada 1919-1920 între Principalele Puteri Aliate și Asociate pe de o parte și Polonia, Cehoslovacia, România, Grecia și Regatul sârbo-croato-sloven, pe de altă parte²⁸¹. O serie de articole din aceste Tratatate cum ar fi articolul 10 din Tratatul cu Polonia²⁸², 11 din Tratatul cu România²⁸³ sau 12 din Tratatul cu Grecia oferă posibilitatea interpretării textului juridic în sensul recunoașterii personalității colective a minorităților. Această recunoaștere pare facilitată și de folosirea termenului "comunitate" pentru a identifica minoritatea în cauză, în sensul indicat de avizul consultativ al Curții Permanente de Justiție Internațională din 1930²⁸⁴.

²⁸⁰ Patrick Thornberry, *International Law and the Rights of Minorities*, Oxford University Press, New York, 1992, p. 39.

²⁸¹ Toate cele cinci țări beneficiaseră teritorial de pe urma dispariției unor imperii din coaliția învinșilor în război. Recunoașterea noilor lor frontiere a fost condiționată de Principalele Puteri Aliate și Asociate de asigurarea unui regim de protecție a minorităților, de pe noile lor teritorii, care să excludă pericolul unui război declanșat de persecutarea minorităților. Un asemenea regim a fost consacrat de Tratatul Minorităților.

²⁸² "Comitetele Educaționale numite local de comunitățile evreiești din Polonia se vor ocupa, sub controlul general al statului, de distribuirea părții proporționale din fondurile publice care este alocată școlilor evreiești în concordanță cu Articolul 9 (acest articol se referă la repartizarea unei părți echitabile minorităților din fondurile publice, în scopuri educaționale, religioase sau caritabile-n.n.), de organizarea și administrarea acestor școli".

²⁸³ "România consimte să acorde, sub controlul Statului român, comunităților Secuilor și Sașilor, în Transilvania, autonomia locală, în ce privește chestiunile religioase și școlare".

²⁸⁴ "Comunitatea este un grup de persoane, trăind într-o țară dată sau localitate, având o rasă (în sens de origine etnică-n.n.), religie, limbă și tradiții proprii și unită de aceeași identitate de rasă, religie, limbă și tradiții într-un sentiment de solidaritate, în scopul preservării propriilor tradiții, menținerii formei de cult, asigurării instruirii și creșterii copiilor în concordanță cu spiritul și tradițiile rasei lor și al ajutorului reciproc între membrii săi" ("Greco-Bulgarian Communities", Advisory Opinion, P.C.I.J., 1930, Series B, No. 17, p. 21; vezi Hurst Hannum, *Op. cit.*, p. 61).

Plecând de la formulări de acest tip din textele Tratatelor Minorităților, juriști eminenți din epocă au concluzionat că "nu mai este ca înainte, numai indivizii considerați izolat să fie protejați și, într-o anumită măsură, minorităților, considerate ca entități colective, li se atribuie drepturi. Se formulează, astfel, pentru prima oară, drepturile minorităților ca atare, ca unități organizate, nu se mai mărginește a se considera drepturile minorităților ca individuale, se consideră minoritatea în ansamblul său, recunoscându-i-se, într-o oarecare măsură, un drept de organizare sau de autonomie"²⁸⁵. Autonomia avea diferite trepte și niveluri de consacrare prin textul Tratatelor în funcție de situația specială la care se refereau clauzele lor. Astfel, instrumentele juridice respective consacrau, de pildă, autonomia școlară și religioasă pentru comunitățile de sași și secui din Transilvania, autonomia școlară, religioasă și caritabilă pentru vlahii din Pind (Grecia), autonomia politică pentru rutenii din Cehoslovacia etc.

Or, autonomia poate fi considerată un drept colectiv, conexas la recunoașterea personalității colective a minorităților deoarece "ideea autonomiei implică faptul că anumite drepturi sunt exercitate nu de individ, ci de colectivitate"²⁸⁶. Această abordare cu privire la autonomie, recunoscută ca drept colectiv, este împărtășită astăzi de numeroși juriști de renume mondială. Astfel Gudmundur Alfredsson precizează foarte clar că "autonomia este prin chiar natura sa un drept colectiv. Entitatea colectivă este cea care pretinde dreptul, se bucură de el și, prin dimensiunea sa colectivă, determină forma și structurile administrației sale"²⁸⁷.

Pe de altă parte, George Sofronie accepta, în anii '30, ideea că Tratatul Minorităților sunt purtătoare de drepturi colective numai în măsura în care acestea "nu sunt decât dezvoltarea drepturilor

²⁸⁵ P. Fauchille *apud* Arthur de Balogh, *La protection internationale des minorités*, Les Editions Internationales, Paris, 1930, p. 96.

²⁸⁶ Arthur de Balogh, *Op. cit.*, p. 95.

²⁸⁷ Gudmundur Alfredsson, "Minority Rights and a New World Order", în Donna Gomien, ed., *Broadening the Frontiers of Human Rights. Essays in Honour of Ashbjorn Eide*, Scandinavian University Press, New York, 1993, p. 66.

individuale"²⁸⁸. Sofronie conchidea că "în regulă, tratatele din 1919-1920 nu au recunoscut minoritățile ca entități colective dotate cu personalitate juridică"²⁸⁹, teză împărtășită și de Arthur de Balogh. Acesta considera că "tratatele (este vorba de Tratatul Minorităților-n.n.) nu recunosc drepturi colective minorităților ca subiecte de drept, respectiv ele nu impun decât excepțional obligații statelor interesate"²⁹⁰.

Trebuie să remarcăm că, în acest context, esența dezbaterii cu privire la drepturile colective în Tratatul Minorităților pare a se axa nu atât pe ideea de a nu accepta drepturile colective ca atare, cât pe aceea de a respinge ideea de minoritate ca entitate înzestrată cu personalitate juridică. Plecând de aici accentul cade și pe eliminarea posibilelor implicații juridice ale acestei concepții pentru delimitarea drepturilor colective, care pot fi interpretate, așa cum arăta George Sofronie ca o "dezvoltare a drepturilor individuale".

Înainte de a prezenta unele elemente legate de evoluția conceptului de drepturi colective în anii '30 și după cel de-al doilea război mondial este deosebit de interesant a insista asupra unei situații care, surprinzător, leagă două concepții diferite cu privire la drepturile minorităților la mare distanță în timp una de alta.

Francesco Capotorti arăta că, în Tratatul Minorităților, "cu excepția unor anumite cazuri speciale, minoritățile nu erau privite ca entități colective"²⁹¹. Deci Capotorti admite că existau cazuri speciale când minoritățile erau privite ca entități colective. Aceste cazuri sunt indicate de Capotorti ca fiind anumite articole din Tratatul cum erau de pildă articolele 9 și 10 din Tratatul cu Polonia sau articolul 11 din Tratatul cu România (la care ne-am referit deja). Deci în situațiile specifice menționate sau "cazurile speciale" se poate vorbi de minorități ca entități colective, deci de drepturile lor colective, fără ca prin aceasta, evident, minoritatea ca atare să capete personalitate juridică.

²⁸⁸ George Sofronie, *Op. cit.*, p. 154.

²⁸⁹ *Ibidem.*

²⁹⁰ Arthur de Balogh, *Op. cit.*, p. 253.

²⁹¹ Francesco Capotorti, *Op. cit.*, para. 101, p. 19.

O explicație a acestei situații rezultate din textul Tratatelor o dă un aviz consultativ din 6 aprilie 1935 al Curții Permanente de Justiție Internațională, cu privire la școlile minoritarilor din Albania, care precizează cele două obiective ale prevederilor din Tratate: a) "să asigure că cetățenii aparținând minorităților rasiale, religioase sau lingvistice se află din toate punctele de vedere pe picior de egalitate cu ceilalți cetățeni ai statului"; b) "să asigure elementului minoritar mijloace adecvate pentru prezervarea specificului său rasial, tradițiilor sale și caracteristicilor sale naționale". Avizul consultativ preciza foarte clar că cele două obiective sunt "într-adevăr strâns legate unul de altul deoarece nu există deplină egalitate între o majoritate și o minoritate dacă cea din urmă este deposedată de propriile instituții și obligată în consecință să renunțe la ceea ce constituie chiar esența ființării sale ca minoritate"²⁹².

Prin această diferențiere făcută în aviz între obiective care vizează "cetățenii aparținând minorităților" și "elementul minoritar", ca minoritate înzestrată cu instituții și specific național, se operează de fapt o diferențiere între drepturi individuale și drepturi colective de tipul celor avute în vedere în articolele 9-10 din Tratatul cu Polonia sau articolul 11 din Tratatul cu România. Adică prin chiar diferențierea operată se indică foarte clar că există nu numai protecție pentru indivizi și evident drepturile lor, dar și pentru minorități ca entități colective și deci pentru drepturile lor.

În recent adoptata, sub egida Consiliului Europei, Convenție cadru pentru protecția minorităților naționale, în chiar articolul 1 se face o diferențiere identică cu cea realizată în avizul consultativ al CPJI din 1935: "Protecția minorităților naționale și a drepturilor și libertăților persoanelor aparținând acestor minorități face parte integrantă din protecția internațională a drepturilor omului (...)". Numai că în Raportul explicativ cu privire la Convenția cadru, autorii Convenției precizează că aceasta "nu implică recunoașterea nici unui drept colectiv". Iar în ceea ce privește articolul 1 se susține că: "Articolul face referință la protecția

²⁹² "Minority Schools in Albania" (1935), P.C.I.J., Ser. A/B, No. 64, p. 17; vezi Natan Lerner, *Op. cit.*, pp. 12-13.

minorităților naționale ca atare și la protecția drepturilor și libertăților persoanelor aparținând acestor minorități. Această distincție și diferență în redactare indică clar că nu s-a avut în vedere recunoașterea drepturilor colective minorităților naționale". Enunțul acestei explicații este contradictoriu cu textul Articolului 1. El arată cât de puternic a fost reculul Convenției cadru față de Recomandarea 1201 (1993) a Adunării Parlamentare a Consiliului Europei referitoare la Protocolul adițional la Convenția Europeană a Drepturilor Omului²⁹³ [Recomandarea 1201 specifică în articolul 12: "Nimic în acest protocol nu poate fi înțeles ca limitând sau restrângând un drept individual al persoanelor aparținând unei minorități naționale sau un drept colectiv al unei minorități naționale (subl.n.) înscris în legislația statului contractant sau într-un acord internațional la care acel stat este parte"]].

Autorii Convenției cadru, puternic marcați de grija statelor de a nu da curs unor pretenții nejustificate ale minorităților, au încercat să elaboreze un text modern, dar limitat la ceea ce legislația europeană în

---

²⁹³ Recomandarea 1201 este practic cel mai avansat document al Consiliului Europei în domeniul protecției minorităților. Ea nu a căpătat formă juridică fiind preferată o Convenție cadru, deoarece adoptarea Recomandării 1201 ar fi însemnat transformarea ei într-un Protocol adițional la Convenția Europeană a Drepturilor Omului (CEDO). Aplicarea drepturilor recunoscute de acest Protocol (drepturi ce reprezentau o evoluție certă spre cel mai avansat sistem de protecție a minorităților elaborat la Consiliul Europei) ar fi fost supusă mecanismului de control judiciar al Convenției Europene a Drepturilor Omului. Țările membre ale Consiliului Europei s-ar fi aflat într-o poziție foarte delicată dacă ele ar fi refuzat să semneze Protocolul după adoptarea sa. O Convenție cadru a fost preferată deoarece un astfel de document conține doar "dispoziții-program care fixează numai anumite obiective de urmat de către state", aplicarea acestora "fiind lăsată statelor respective la nivelul legislației lor interne" [vezi "PROTECTION DES MINORITES NATIONALES"-Projet de Rapport Final d'Activité du CDDH à l'Attention du Comité des Ministres, Conseil de l'Europe, Comité Directeur pour les Droits de l'Homme (CDDH), Réunion extraordinaire 6-8 septembre 1993, Strasbourg, le 8 septembre 1993, CDDH (93) 22 prov., para. 31-40, pp. 10-12]. În plus, nesemnarea sa după adoptare nu creează probleme deosebite țărilor membre ale Consiliului Europei și probabil numeroase țări membre nu o vor semna. (Convenția cadru spre deosebire de un Protocol adițional la CEDO este deschisă spre semnare și țărilor nemembre ale Consiliului Europei.)

materie a consacrat deja. S-a ajuns astfel la situația paradoxală în care textul articolului 1 este explicat ca demonstrând că nu s-a avut în vedere recunoașterea drepturilor colective, când acest text, referindu-se și la minorități ca atare, poate fi mai degrabă invocat pentru a demonstra tocmai contrariul. Și aceasta fără nici un pericol pentru ordinea internă a statelor, căci așa cum arăta George Sofronie, încă în 1936, drepturile colective pot fi înțelese și ca o "dezvoltare a drepturilor individuale".

Se știe că eșecul Comitetului de Experți pentru Protecția Minorităților Naționale (DH-MIN) al Comitetului Director pentru Drepturile Omului (CDDH) al Consiliului Europei în a oferi o definiție unanim acceptată a drepturilor colective (care nu sunt până în prezent codificate în nici un instrument juridic internațional) este legat de imposibilitatea de a se ajunge la un consens în Consiliul Europei cu privire la definirea minorităților naționale²⁹⁴ (nici minoritățile naționale nu se bucură de o definiție unanim acceptată în vreun document internațional cu valoare juridică obligatorie). Cu toate acestea, Comitetul de Experți alcătuiase un tabel al drepturilor individuale, drepturilor exercitate în comun și drepturilor colective în perspectiva elaborării instrumentelor juridice pentru protecția minorităților la Consiliul Europei. Evident acest tabel nu a putut fi validat datorită divergențelor menționate între țările membre ale Consiliului Europei. În tabelul respectiv, recunoașterea minorităților naționale este considerată drept colectiv, or textul Convenției cadru de la articolul 1 se referă tocmai la recunoașterea minorității ca atare.

Paradoxal, autorii textului explică articolul 1 ca "neavând în vedere recunoașterea drepturilor colective", fără a aduce nici un argument în susținerea unei asemenea interpretări. De asemenea, tabelul indică dreptul la recunoașterea limbii minoritare ca fiind un drept colectiv: "Fiecare persoană aparținând unei minorități naționale va avea dreptul să folosească limba sa minoritară în viața privată sau în public, atât oral cât și

²⁹⁴ Vezi *PROTECTION DES MINORITÉS NATIONALES* - Projet de Rapport Final d'Activité du CDDH à l'Attention du Comité des Ministres, Conseil de l'Europe, Comité Directeur pour les Droits de l'Homme (CDDH), Réunion extraordinaire 6-8 septembre 1993, Strasbourg, le 8 septembre 1993, CDDH (93) 22 prov., para. 25, p. 9.

în scris". Or, articolul 10 al Convenției cadru specifică: "Părțile (este vorba de statele semnatare ale Convenției-n.n.) se angajează să recunoască tuturor persoanelor aparținând unei minorități naționale dreptul de a folosi liber și fără piedici limba lor minoritară în viața privată ca și în public, oral și în scris".

Asemenea exemple legate de enunțurile Convenției cadru sunt foarte numeroase. Se poate pune întrebarea: cum se poate afirma că această Convenție nu conține drepturi colective? Dacă se ia în considerare tabelul Comitetului de Experți este evident că avem de a face cu drepturi colective. Dacă luăm în considerare că această clasificare făcută de Comitetul de Experți nu a fost validată de organismele Consiliului Europei, înseamnă că drepturile colective au rămas fără definiție. Dar dacă nu sunt definite, deci nu știm ce sunt, atunci cum de se poate afirma că ele nu există în Convenție? Trebuie precizat aici că **nu este nevoie să enunți un drept colectiv sub sigla DREPTURI COLECTIVE pentru ca el să existe și chiar să fie codificat în limbaj juridic.** Apare mai mult decât evidentă intenția celor ce au redactat Convenția de a evita blocarea ei de acele state care consideră drepturile colective periculoase pentru integritatea lor (teamă ce poate fi justificată). S-a mers deci pe ideea că, chiar dacă se poate vorbi de drepturi colective în Convenție, important este să nu fie enunțate explicit în clauzele ei.

Presiunea politică în cazul elaborării Convenției cadru a dus la o situație paradoxală, prin faptul că această Convenție este un pas înapoi față de alte documente ale Consiliului Europei, ale OSCE sau chiar ONU (în definitiv ea exprimă în text juridic opțiuni politice și este firesc să fie așa într-o Europă în care țări ca Franța sau Grecia, membre ale Uniunii Europene, se opun deschis unei dezvoltări mai ample a normelor de protecție a minorităților).

e) Drepturile colective *versus* drepturile individuale

Drepturile colective au fost supralicite de doctrina nazistă care a ridicat "Volksgemeinschaft"-ul (comunitatea poporului) la rangul de politică de stat. Statul-comunitate a anulat individul și drepturile sale: "Individul nu este nimic în calitate de individ. El nu este ceva decât în

calitate de membru al comunității. Acest anti-individualism categoric indică ceea ce este efectiv specific în național-socialism²⁹⁵. Statul etnic a devenit forma totală de încadrare și organizare a existenței individuale prin distrugerea componentei civice a ființării sale, un simplu "mijloc pentru prezervarea etniei"²⁹⁶. Toți membrii etniei trebuiau încadrați în același stat conform exercitării dreptului colectiv al comunității etnice (*gemeinschaft*), așa cum specifică articolul 1 al programului național-socialist: "Noi cerem reunirea tuturor germanilor într-o singură Mare Germanie, în virtutea dreptului la autodeterminare"²⁹⁷. Întreaga concepție a făuririi Germaniei Mari s-a bazat pe ideea că "poporul german formează o comunitate închisă care nu recunoaște granițe de stat"²⁹⁸. Astfel, "Hitler a apărut ca protectorul drepturilor colective ale minorităților germane"²⁹⁹ oriunde s-ar fi aflat acestea.

Dreptul minorităților (*Minderheitrecht*) a devenit dreptul grupurilor etnice (*Volksgruppenrecht*), în doctrina nazistă insistându-se asupra drepturilor comunitare ale grupului etnic³⁰⁰. Sub presiunea Germaniei naziste, după Acordul-protocol din august 1940, la 21 noiembrie 1940, în România a fost emis Decretul-lege cu privire la constituirea grupului etnic german din țara noastră. În articolul 1 al Decretului, grupul etnic german era declarat "persoană juridică de drept

²⁹⁵ R. Bonnard, *Le Droit et l'Etat dans la doctrine nationale-socialiste*, T. II, Paris, 1939, p. 285.

²⁹⁶ Alfred Rosenberg, *Der Mythos des 20. Jahrhunderts* apud George H. Knoles, Rixford K. Snyder, eds., *Readings in Western Civilization: 1500 to the Present*, J. B. Lippincott, Philadelphia, 1968, p. 496.

²⁹⁷ Vezi George Sofronie, "La Réconstruction du Droit des Minorités à la Lumière de la Doctrine Juridique Nationale-Socialiste" în *Revue Affaires Danubiennes*, No. 3-4, 1941.

²⁹⁸ Ernst Rudolf Huber, *Verfassungsrecht des grossdeutschen Reiches* apud George H. Knoles and Rixford K. Snyder, *Op. cit.*, p. 494.

²⁹⁹ G. Demszky (Hungary) and A. Slafkovsky (Czechoslovakia), co-Rapporteurs, Report on *Autonomy, Minorities, Nationalism and European Union*, Explanatory memorandum, Standing Conference of Local and Regional Authorities of Europe, Strasbourg, 24 February 1992, CPL (27) 4, Part II b, p. 11.

³⁰⁰ Vezi George Sofronie, "La Réconstruction du Droit (...)", nota 39.

public"³⁰¹. Aceasta era consecința extremă a supralicitării drepturilor colective prin conferirea de personalitate juridică grupurilor minoritare³⁰². Ea a fost impusă de considerente politice legate de obiectivele anexioniste ale celui de-al treilea Reich, care urmărea cucerirea diasporei sale în Europa.

Evident, politica respectivă a fost unul din motivele care a dus la izbucnirea celui de-al doilea război mondial, după ce în toți anii '30 a reprezentat o sursă permanentă de tensiune și conflict internațional. Ea a afectat profund sistemul de instituții și proceduri constituit sub Liga Națiunilor pentru protecția minorităților naționale. Așa cum preciza James Mayall, "protecția minorităților naționale sub Ligă s-a dovedit inefficientă și conceptul de drepturi colective a fost compromis și mai tare după ce Hitler și-a justificat asaltul asupra Austriei și Cehoslovaciei în termeni de autodeterminare pentru populațiile vorbitoare de limbă germană de acolo"³⁰³. Acesta este motivul principal pentru care statele au devenit foarte reticente în a folosi conceptul de *drepturi colective* și chiar de *minorități naționale* după războiul din 1939-1945.

f) Dimensiunea colectivă a drepturilor după 1945

În contextul de după cel de-al doilea război mondial "problema minorităților a fost deplasată de la nivelul politic la nivelul uman și a fost

---

³⁰¹ *Ibidem*

³⁰² Iată de ce este nevoie de moderație și maximă preocupare ca anumite revendicări minoritare să nu depășească acel cadru necesar pentru asigurarea stabilității interne a statului, neputându-se accepta ideea ca drepturile colective să determine conferirea personalității juridice minorităților ca atare. În acest sens putem să facem o comparație între Decretul din 1940 care consacră pentru grupul etnic german din România statutul de "persoană juridică română de drept public" și Proiectul Legii privind minoritățile naționale și comunitățile autonome înaintat de UDMR Parlamentului României, care la articolul 11 se referă la "instituțiile minorităților care sunt subiecte de drept public (subl.n)". Apare evident de ce grija pentru a nu supralicita dimensiunea colectivă a drepturilor trebuie să stea în atenția reprezentanților minorităților naționale din România.

³⁰³ James Mayall, *Nationalism and International Society*, Cambridge University Press, Cambridge, 1990, p. 55.

plasată pe un plan universal, în cadrul structurii drepturilor fundamentale ale omului, pe câtă vreme experiențele precedente erau legate de situații teritoriale determinate³⁰⁴. Astfel, imediat după război, formulări referitoare la drepturilor minorităților nu mai apar în documente internaționale "nemaifiind formal corect"³⁰⁵ să se vorbească despre așa ceva. În acest sens este de remarcat Declarația Universală a Drepturilor Omului care nu face nici un fel de referiri la minorități.

Totuși, la scurtă vreme după adoptarea Declarației, o serie de documente internaționale, cu sau fără valoare juridică obligatorie pentru părți, abordează dimensiunea colectivă a protecției grupurilor într-o manieră din ce în ce mai clară: Convenția din 1948 cu privire la Pedepsirea Crimei de Genocid; Convenția UNESCO împotriva Discriminării în Educație din 1960; Convenția Internațională cu privire la Eliminarea tuturor Formelor de Discriminare Rasială din 1965; Convenția Internațională cu privire la Suprimarea și Pedepsirea Crimei de Apartheid din 1973; Convenția nr. 169 a Organizației Internaționale a Muncii cu privire la Popoarele Indigene și Tribale din țările Independente din 1989, care amenda Convenția nr. 107 a OIM din 1957; Convenția Internațională cu privire la Protecția tuturor Muncitorilor Migranți și a Familiilor lor din 1990. La acestea se adaugă Declarația UNESCO cu privire la Rasă și Prejudiciul Rasial din 1978 și Declarația ONU cu privire la Eliminarea tuturor formelor de Intoleranță și Discriminare bazate pe Religie sau Credință din 1981³⁰⁶.

Cel mai recent document ONU în domeniul protecției minorităților este Declarația ONU cu privire la Drepturile Persoanelor aparținând Minorităților Naționale sau Etnice, Religioase și Lingvistice din 1992, care marchează o evoluție foarte importantă³⁰⁷ față de articolul

³⁰⁴ Francesco Capotorti, "Minorities" in *Encyclopedia of Public International Law*, Vol 8, Elsevier Science Publishers B.V., North-Holland Amsterdam/New York/Oxford, 1985, p. 388.

³⁰⁵ *Ibidem*, p. 389.

³⁰⁶ Vezi N. Lerner, *Op. cit.*, pp. 91-97.

³⁰⁷ Deși o Declarație ONU nu are forță juridică obligatorie, ea poate asista la codificarea dreptului internațional cutumiar în măsura în care a fost adoptată în unanimitate sau foarte aproape de unanimitate

27 din Pactul ONU cu privire la Drepturile Civile și Politice³⁰⁸. De la formularea în sens negativ prin care Pactul asigură respectarea drepturilor persoanelor aparținând minorităților [minorităților "nu li se va interzice dreptul (...)"], Declarația ONU formulează pozitiv clauza de respectare a drepturilor și chiar introduce obligația statului de a acționa în acest sens prin măsuri concrete³⁰⁹. Așa cum remarcă Alan Phillips, dezbaterile din cadrul Comitetului Drepturilor Omului care monitorizează aplicarea Pactului ONU cu privire la Drepturile Civile și Politice, deschise de reexaminarea articolului 27, în lumina Declarației ONU din 1992, au demonstrat că "modalitățile pentru a obține drepturi de grup pentru minorități sunt foarte complexe și foarte puțin înțelese în zilele noastre"³¹⁰.

O contribuție esențială la conștientizarea necesității unei noi abordări în domeniul protecției minorităților prin luarea în considerare a dimensiunii colective a drepturilor persoanelor aparținând acestora, este adusă de procesul de instituționalizare a Organizației pentru Securitate și Cooperare în Europa (OSCE). Astfel, înființarea funcției de Înalt Comisar pentru Minoritățile Naționale (ÎCMN) este relevantă. În mandatul ÎCMN se precizează că acesta "nu va lua în considerare violările angajamentelor CSCE (la momentul stabilirii mandatului, în 1992, Organizația încă se numea Conferința pentru Securitate și Cooperare în Europa-n.n.) cu privire la o **persoană individuală** (subl.n.) aparținând unei minorități

³⁰⁸ "În acele state în care există minorități etnice, religioase sau lingvistice, persoanelor aparținând acestor minorități nu li se va interzice dreptul, în comun cu ceilalți membri ai grupului lor, să se bucure de propria cultură, să profeseze și să practice propria religie sau să-și folosească propria limbă".

³⁰⁹ În articolul 1 se stipulează în paragraful întâi: "Statele vor proteja existența și identitatea națională sau etnică, culturală, religioasă și lingvistică a minorităților de pe teritoriul lor și vor încuraja condițiile pentru promovarea acestei identități"; iar în paragraful al doilea: "Statele vor adopta măsuri legislative corespunzătoare și alte măsuri pentru a atinge aceste obiective". După cum se poate observa, fiind vorba de protejarea existenței și identității minorităților ca atare, Declarația ONU se încadrează în seria documentelor care vizează protecția dimensiunii colective a drepturilor persoanelor aparținând acestor minorități.

³¹⁰ Vezi Asbjorn Eide, *New Approaches to Minority Protection*, Minority Rights Group International Report, 93/94, December 1993, p. 8.

naționale"³¹¹. Este foarte clar că prin mandatul său ÎCMN este abilitat să intervină numai în probleme legate de **dimensiunea colectivă** a protecției minorităților și nu în cazul încălcării drepturilor individuale ale persoanelor aparținând acestora.

În acest sens trebuie precizat că cel mai greu de înțeles lucru pentru mulți este în ce măsură "protecția drepturilor minorităților nu se realizează în detrimentul altor comunități sau al drepturilor individuale"³¹². Această "lipsă de înțelegere" nu are nimic spectaculos de vreme ce în multe state multi-etnice (chiar europene) anumite modalități de "promovare a identității etnice probabil că vor rămâne o sursă de tensiune dinamică și de neînțelegere"³¹³.

g) Drepturile colective și supremația drepturilor individuale

Cea mai simplă explicație pe care o putem da necesității de a proteja corespunzător identitatea minorităților, ca dimensiune colectivă a drepturilor persoanelor aparținând acelor minorități, este aceea că drepturile colective nu mai pot fi concepute ca subordonând drepturile individuale. Ele sunt **complementare drepturilor individului și subordonate acestora**. Teoria "Volksgemeinschaft"-ului care a dezumanizat individul prin anularea drepturilor individuale și fetișizarea drepturilor colective nu mai poate fi acceptată.

Așa cum arăta fostul Secretar General al Consiliului Europei, Catherine Lalumière, "noi toți știm în ce măsură dreptul unui popor sau al unei națiuni a fost folosit împotriva drepturilor individuale, comunitatea împotriva individului. În doctrina nazistă, cu a ei glorificare a Volksgemeinschaft-ului (comunitatea poporului), nu a fost loc pentru drepturile omului și profesori de drept eminenți, care erau zeloși acoliți ai regimului s-au simțit în măsură să anunțe triumfător moartea drepturilor personale sau a drepturilor omului. Vom uita noi oare teribila,

³¹¹ Vezi *CSCE Helsinki Document 1992. The Challenges of Change*, Helsinki, 1992, chap. II (5c), p. 19.

³¹² Vezi Asbjorn Eide, *Op. cit.*, p. 8.

³¹³ *Ibidem*

blasfemitoarea declarație a lui Adolf Hitler care împodobește poarta principală a sinistrului lagăr de concentrare de la Buchenwald: <<Mein Volk ist mein Gott>> (Poporul meu este Dumnezeu meu)? Pentru mulți din cei care se consideră protagoniști ai drepturilor popoarelor, termenul <<popor>> este sinonim cu <<stat>>. În acest fel ei reușesc să transforme drepturile omului, prin așa-zisele drepturi ale popoarelor, în drepturi ale statului: drepturi valide ale statului față de individ în loc de drepturi valide ale omului față de stat³¹⁴.

Iată de ce drepturi cu o dimensiune colectivă în măsură a anula personalitatea individului sau a atenta la drepturile omului nu mai pot fi acceptate astăzi. Pot fi avute în vedere numai acele drepturi cu o dimensiune colectivă care exprimă, de pildă, "libertatea fie singur fie în comunitatea cu alții de a-ți manifesta religia sau credința, libertatea de întrunire, libertatea de asociere, dreptul de organizare și dreptul la alegeri libere"³¹⁵. În clasificarea realizată de Comitetul de Experți pentru Protecția Minorităților de la Consiliul Europei, la care ne-am referit deja, este menționat, ca drept colectiv, dreptul minorităților de a dispune de publicații în limba maternă, ceea ce în România, de exemplu, se realizează cu sprijinul efectiv al statului. Tot astfel este considerat dreptul de reprezentare politică în organisme de stat. Constituția României din 1991 stipulează în articolul 59(2) dreptul organizațiilor aparținând minorităților naționale, care nu întrunesc în alegeri numărul de voturi necesar pentru a fi reprezentate în Parlament, de a avea un loc de deputat în condițiile legii electorale. Rezervarea unui loc din oficiu în Parlament acestor organizații este expresia unui drept politic colectiv³¹⁶.

Drepturile colective trebuie deci înțelese astăzi numai în măsura în care ele se exercită "în folosul individului dacă individul trebuie să devină o ființă umană deplină. Drepturile de grup nu sunt altceva decât dreptul individului de a primi de la grupuri mijloacele de care are nevoie

³¹⁴ Catherine Lalumière, "Human Rights at the Dawn of the 21st Century", speech on the occasion of the Interregional meeting organised by the Council of Europe in advance of the World Conference on Human Rights, Strasbourg, 28 January 1993.

³¹⁵ *Ibidem*

³¹⁶ Vezi Gudmundur Alfredsson, *Op. cit.*, p. 65.

pentru autoîmplinirea sa (...) Dacă grupul își derivă propriile sale drepturi din faptul de a-i servi pe indivizii care îl compun, el **nu are drepturi împotriva drepturilor individului** (subl.n.). În ierarhia determinată de pluralitatea persoanelor, **individul are prioritate față de grup** (subl.n.), iar grupurile pot să se organizeze numai în concordanță cu tăria relației lor cu individul³¹⁷.

Alături de numeroase exemple europene referitoare la promovarea drepturilor colective este interesantă evoluția poziției SUA, recunoscută pentru "individualismul" său în materie. La Reuniunea cu privire la aplicarea angajamentelor CSCE în domeniul dimensiunii umane, care a avut loc la Varșovia, în perioada 27 septembrie-15 octombrie 1993, delegația SUA a expus pe 13 octombrie, în grupul de lucru nr. 1 următorul punct de vedere: "În timp ce am evidențiat primordialitatea drepturilor individuale, noi recunoaștem, de asemenea, că vine o vreme când recunoașterea drepturilor de grup este necesară pentru a proteja grupurile care, în istorie, au fost ținta unei discriminări interne, adesea violente".

Exemplul american este edificator în acest sens. Avem în vedere Titlul I al Legii Drepturilor Civile (Civil Rights Act), din 1964, care prevede exceptarea triburilor indiene de la regulile nediscriminatorii de angajare³¹⁸. Această reglementare arată că în SUA, oricât de paradoxal ar părea, minoritățile "primesc statut special"³¹⁹, deci drepturi colective. În ceea ce privește Europa, este interesant apelul făcut de reprezentantul Comisiei Europene în cadrul ședinței plene a Reuniunii de la Varșovia din 1993 la care ne-am referit deja, în care acesta sublinia semnificația Declarației cu privire la Drepturile Omului a Consiliului European de la Luxembourg, din 1991. În acest context el a scos în evidență "importanța apărării

³¹⁷ Catherine Lalumière, *Op. cit.*

³¹⁸ Vezi Patrick Thornberry, *Op. cit.*, p. 222.

³¹⁹ J. B. Kelly, "National Minorities in International Law" în *Journal of International Law and Policy*, 3 (1973), pp. 267-268.

identității culturale și a exercitării drepturilor colective ale minorităților (subl. n.), ca o premisă pentru dezvoltarea politică, socială și economică".

Categoric, dezbateră cu privire la drepturile colective va continua și în viitor. Există în prezent numeroase documente internaționale în care se fac referiri la protecția identității minorităților ca atare. Concomitent, trebuie să remarcăm preocuparea forurilor internaționale pentru menținerea drepturilor individuale în poziția primordială în raport cu cele colective, numai această formulă asigurând dezvoltarea democratică a societăților și evitarea alunecării spre totalitarism.

CAPITOLUL 3

MOMENTUL 1918 CONCEPTUL DE STAT NAȚIONAL

a) Istorie, frontiere și minorități

Momentul 1918 este esențial pentru proiectarea în timp a formelor de structurare a statului național românesc, ca și a definirii interesului național, într-o etapă istorică ce nu s-a încheiat încă. Contextul internațional în care s-a format statul român întregit modern a fixat o anumite experiență istorică, pe care istoriografia de după 1918 a prezentat-o adesea într-o formă triumfalistă și ușor idilică, fără a ține seama de potențările interesului național, ca funcție a mediului politic european în continuă schimbare. Fetișizarea drepturilor istorice ca atare și ridicarea istoriei la rangul de producător de conștiință națională, fără să se țină seama că istoria este frecvent înregimentată de politică, a dus în România la perpetuarea unor mentalități și convingeri ce intră adesea în contradicție cu evoluția spiritului european.

Amestecarea brutală a istoriei cu politica și nesocotirea punctelor de vedere total diferite, exprimate de istoriografia altor țări, au contribuit la explicitarea sumară a trecutului. Mai mult, au înarmat deficitul prezentului românesc cu argumentele atât de necesare astăzi susținerii interesului național și au cantonat acest interes în zona unui paseism romantic, deseori fără nici o legătură cu necesitățile reale ale poporului român.

Așa s-a ajuns la situația în care o inițiativă de importanță Pactului de Stabilitate (inițial Pactul Balladur), lansată de Franța la Consiliul European al Uniunii Europene (UE) de la Copenhaga, în

21-22 iunie 1993 și asumată de UE la Consiliul European de la Bruxelles, din decembrie 1993³²⁰, a fost primită cu mari rezerve de diplomația română și de factorii de decizie politică din țară. Aceasta, pentru simplul motiv că inițiativa viza reglementarea spinoasei probleme a frontierelor și minorităților în Europa Centrală și de Est, problemă ce afecta relațiile dintre țările-candidat la intrarea în UE. Și, ca urmare a unei percepții nefavorabile a Pactului, ce urma a fi realizat prin tratate bilaterale între țările vizate (România și Ungaria aflându-se printre ele), țara noastră a ratat încheierea la timp (21 martie 1995³²¹) a tratatului cu Ungaria, diminuându-și considerabil șansele de a fi inclusă în planificarea politică a extinderii UE³²².

Percepția defavorabilă, în România, s-a datorat, încă de la lansarea aide-memoire-ului francez de inițiere a Pactului Balladur, unor dispoziții din document, care au produs consternare în mediile politice conducătoare de la București. Referitor la minorități, documentul menționat preciza că, "la nivelul principiilor, textele existente au evoluat progresiv de la o concepție pur individuală a drepturilor persoanelor aparținând minorităților spre o luare în considerare a aspectului lor colectiv și a legăturii deosebit de strânse care le unește cu problemele de securitate". Introducerea unui subiect legat de drepturile colective în dialogul cu autoritățile de la București a creat o adevărată panică, mai ales că propunerea venea de la cel mai bun prieten al României, o țară recunoscută pentru abordarea individualistă a drepturilor minorităților. Incapacitatea de a răspunde unei astfel de sfidări, rezultată și din cunoașterea foarte superficială a istoriei de după 1918³²³, a contribuit

³²⁰ Pactul de Stabilitate a fost lansat oficial în Conferința de la Paris din 26-27 mai 1994.

³²¹ Data Conferinței de la Paris pentru finalizarea Pactului de Stabilitate prin încheierea Tratatelor bilaterale între țările-candidat vizate (România, Slovacia și Ungaria se aflau printre ele).

³²² Tratatul dintre cele două țări s-a semnat abia în septembrie 1996.

³²³ Vezi tratarea subiectului drepturilor colective în Capitolul TRATATELE MINORITĂȚILOR, 1919-1920 ȘI STRUCTURA GARANȚILOR INTERNAȚIONALE, subcapitolele: Ideea drepturilor colective la Liga Națiunilor; Drepturile colective *versus* drepturile individuale; Dimensiunea colectivă a drepturilor după 1945; Drepturile colective și supremația drepturilor individuale.

decisiv la blocarea angrenajului de decizie la București, mai ales că Ungaria a susținut introducerea, în Tratatul bilateral, a Recomandării 1201 (1993) a Adunării Parlamentare a Consiliului Europei, care făcea referire la drepturile colective, ceea ce a întărit percepția că României i se impune acceptarea acestora.

Mai mult, documentul francez, referindu-se la acordurile ce se vor încheia în cadrul Pactului, menționa că "nu se poate exclude ca aceste acorduri să conducă la modificări minore de frontiere, a căror intangibilitate ar fi apoi consacrată de conferință". Inutil a mai menționa ce reacție a putut stârni la București ideea unor modificări de frontieră în raporturile cu Ungaria. Reacția diplomației române a fost una de derută. Mulți diplomați pur și simplu au refuzat să accepte că Pactul ar fi o inițiativă serioasă, chiar după ce s-au primit indicii clare că va fi însușit de UE. Este adevărat că atât referirile la drepturi colective cât și cele cu privire la modificările de frontieră nu au fost preluate în documentele Pactului. Dar, acest lucru ar fi trebuit să fie înțeles și prevăzut de diplomația română. Mai mult, este de remarcat că factorii politici de la București au reacționat cu întârziere la evoluția evenimentelor fiind depășiți de acestea. Ce ar fi trebuit să se cunoască din lecția istoriei, în cazul prezentat mai sus?

În primul rând trebuie menționat că ideea modificării de frontiere în sprijinul păcii și stabilității este legată de introducerea dreptului naționalităților în forma sa teritorială, în cadrul negocierilor pentru elaborarea Pactului Ligii Națiunilor. Președintele SUA, Woodrow Wilson, este cel care a propus în articolul III al primului său proiect de Pact următoarele: "Puterile Contractante se unesc pentru a-și garanta reciproc independența politică și integritatea teritorială; dar este convenit că modificări teritoriale vor putea fi efectuate în viitor, în conformitate cu principiul dreptului popoarelor de a dispune de soarta lor, dacă ele devin necesare în urma schimbărilor de condițiuni și aspirațiuni etnice, sau de raporturi politico-sociale. Noi modificări vor putea fi, de asemenea, cerute pentru prosperitatea și interesul vădit al populațiilor interesate și dacă aceste populații doresc printr-un vot al majorității delegaților de 2/3. Schimbările teritoriale decise vor putea da loc la compensații materiale.

Puterile Contractante acceptă fără rezervă principiul că menținerea păcii lumii este de o importanță superioară oricărei chestiuni de jurisdicție politică sau de frontieră. (subl.n.)³²⁴.

Numai că proiectul american nu a fost acceptat, deși ideea că pacea internațională trebuie să fie pe primul plan în sistemul de relații internaționale a făcut o carieră strălucită. Mai mult, principiul naționalităților, în ciuda eforturilor președintelui american, nu a fost inclus în Pactul Ligii³²⁵, autodeterminarea popoarelor rămânând pentru multă vreme o problemă de oportunitate politică, decisă de marile puteri, și nu de drept recunoscut universal³²⁶. Acest lucru s-a văzut foarte bine în cazul declarației deputaților germani din Parlamentul Austriei, care au hotărât, în 12 noiembrie 1918, să proclame Anschluss-ul (unirea Austriei germane cu Germania sub numele de Republica germană a Austriei). Puterile învingătoare au refuzat dreptul austrieilor de a dispune de soarta lor, hotărând existența unei Austrii independente și interzicând expres prin Tratatul de la Versailles și Saint-Germain unificarea ei cu Germania. Paradoxal, ideea lui Wilson, că pacea este superioară oricărei chestiuni de jurisdicție politică sau de frontieră, în cazul de față, a împiedicat modificarea frontierelor.

Același lucru s-a întâmplat și în cazul cererii locuitorilor insulei Aland, parte a Finlandei, de a se uni cu Suedia (ei fiind de origine suedeză). Și lor li s-a refuzat dreptul la autodeterminare. Raportul prezentat Consiliului Ligii de către Comisia raportorilor preciza foarte clar: "Este posibil să se admită, ca o regulă generală, că o minoritate a populației unui stat, care este ferm constituit și perfect capabil să își

³²⁴ Apud George Sofronie, *Principiul Naționalităților în Tratatul de Pace din 1919-1920*, Editura ziarului *Universul*, București, 1936, p. 52.

³²⁵ Ideea președintelui Wilson că "timpul cuceririlor și al măririi teritoriilor a trecut, tot așa cum a trecut și timpul tratatelor secrete" s-a dovedit utopică. Vezi *Président W. Wilson, "Discours au Congrès pour énoncer les conditions essentielles de la paix que les États-Unis pourrait accepter, 8 Janvier 1918"*, în *Messages, Discours. Documents Diplomatiques relatifs à la Guerre Mondiale*, Traduction par Désiré Roustan, Éditions Bossard, Paris, 1922, p. 234.

³²⁶ În cadrul acestei lucrări, problematica autodeterminării popoarelor va fi tratată mai amplu în Partea a II-a, Capitolul 4.

îndeplinească datoriile ca atare, să aibă dreptul de a se separa de stat pentru a fi inclusă în alt stat sau pentru a-și declara independența? Răspunsul nu poate fi decât negativ. A acorda minorităților, fie ele de limbă sau religie sau oricăror fracțiuni ale populației dreptul de a se retrage din comunitatea cărora aparțin, doar pentru că așa doresc sau pentru bunul lor plac, ar însemna distrugerea ordinii și stabilității în cadrul statelor și ar inaugura anarhia în viața internațională; ar însemna susținerea unei teorii incompatibile cu chiar ideea de stat ca unitate politică și teritorială³²⁷. Din nou ideea de a pune pe prim plan pacea internațională a blocat modificarea frontierelor. Practic, la sfârșitul primului război mondial, s-au autodeterminat prin modificarea frontierelor numai acele popoare care s-au aflat în tabăra învingătorilor, sau care au beneficiat de relații privilegiate cu aceștia, pentru ca apoi frontierele să fie protejate de sistemul Ligii Națiunilor.

Modificările de frontiere de care vorbea președintele SUA nu au fost posibile decât în dezavantajul unor popoare învinse în războiul mondial, tratatele de după el garantând frontierele ce nu au putut fi apoi modificate decât sub amenințarea altui război. Astăzi, în sistemul consacrat de Carta ONU, modificările de frontieră sunt inacceptabile, altfel decât prin acordul părților și pe cale pașnică, așa cum prevede Actul Final de la Helsinki al Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa (CSCE), din 1975. Este adevărat că aide-memoire-ul francez de prezentare a propunerii Balladur ar putea avea un precedent interesant și anume nota Înaltului Comisar francez la Budapesta, Fouchet, prin care guvernul ungar era informat, la 24 iunie 1920, că guvernul francez dorește a-și "oferi bunele sale oficii pentru oricare încercare de acord amical între Ungaria și vecinii săi (...) spre a corija cele câteva injustiții economice sau etnice din Tratatul de la Trianon"³²⁸. Nota era completată de rezoluția Senatului francez, votată în preajma ratificării Tratatului de la Trianon, prin care guvernul francez era invitat "să prezinte Camerelor, înainte de

³²⁷ The Aaland Islands Question, *Report presented to the Council of the League by the Commission of Rapporteurs*, League of Nations Doc. B.7.21/68/106 (1921), p. 28 *apud* Hurst Hannum, *Op. cit.*, pp. 29-30.

³²⁸ *Apud* George Sofronie, *Op. cit.*, p. 242.

sfârșitul lucrărilor Comisiunilor de delimitare (a frontierelor-n.n.), un raport asupra rezultatelor obținute în Europa centrală prin aplicarea diferitelor tratate de pace"³²⁹.

Numai că în celebra scrisoare de trimitere a Tratatului de la Trianon către președintele delegației ungare la Conferința Păcii, din 6 mai 1920, președintele Consiliului suprem, Millerand, în numele Puterilor Aliate și Asociate, a menționat explicit: "Nu fără serioase cugetări, Puterile Aliate și Asociate au luat hotărârea de a nu modifica în nici un punct clauzele teritoriale din Tratatul de Pace. Dacă ele s-au decis pentru aceasta este pentru că s-au convins că orice modificare a frontierelor fixate de ele, ar atrage inconveniente cu mult mai grave decât cele denunțate de Delegația ungară"³³⁰.

Această experiență istorică indică faptul că, în afara cazului unui dezechilibru major în sistemul internațional, provocat de război deschis, sau amenințarea cu război (cazul anilor '30, exemplificat prin Conferința de la München), frontierele garantate prin Tratat, în Europa, sunt intangibile. În prezent, ele nu pot fi modificate decât prin acordul părților și pe cale pașnică și, am putea adăuga, cu acordul marilor puteri garante (cazul reunificării Germaniei prin Tratatul 2+4). Modificările minore de frontieră la care trimitea aide-memoire-ul francez puteau viza doar unele teritorii aflate în dispută, ca urmare a unor războaie între state noi apărute în Europa și ale căror probleme de frontieră și minorități nu erau încă rezolvate prin tratate (cazul țărilor din fosta Iugoslavie). De altfel, aceste precizări au fost aduse ulterior. Ceea ce nu a împiedicat autoritățile române să privească cu suspiciune planul francez și să târăgăneze încheierea Tratatului bilateral cu Ungaria temându-se că acest Tratat, cerut de UE, ar putea oferi Ungariei posibilități de contestare a realităților politico-teritoriale consacrate de acordurile internaționale în vigoare. Târăgănarea a scos România din planificarea politică pentru extinderea UE, și a afectat relația sa cu NATO, în timp ce Ungaria a încheiat un Tratat cu Slovacia (Slovacia nu a putut beneficia de acest succes pe plan

³²⁹ *Apud Ibidem.*

³³⁰ *Apud Ibidem*, p. 240.

internațional datorită problemelor politice interne care au afectat puternic relația sa cu UE și cu NATO), probând în fața Vestului disponibilitatea sa de a-și regla diferendele cu vecinii și, deci, de a deveni membru UE și NATO. Lipsa de reacție rapidă și asimilarea deficitară a lecției istoriei, dar și a necesității momentului, par a fi dușmanii principali ai României în perioada de după 1990.

b) România și Conferința de Pace de la Paris, 1919-1920

Lipsa unei reacții adecvate la sfidările momentului se poate constitui într-un bun *case-study* la scara istoriei. Un astfel de *case-study*, după părerea noastră, este oferit de acțiunea marelui om de stat care a fost Ion I. C. Brătianu, arhitectul României Mari, la Conferința de Pace de la Paris. Este bine cunoscută poziția sa la Conferință, acolo unde a apărat demnitatea și dreptatea statului român. Numai că în lumea relațiilor internaționale, dreptatea este o noțiune foarte vagă, miza exclusivă pe ea fiind uneori funestă pentru statul care își permite luxul de a nesocoti realismul politic ce domină epoca modernă.

Delegația română a fost nevoită să semneze Tratatul cu Germania, la 28 iunie 1919, fără să-l poată studia. În ciuda protestelor României, Tratatul cu Austria urma a fi prezentat într-o procedură la fel de sumară. Reușind cu greu să aibă sprijinul Greciei, Serbiei, Cehoslovaciei și Poloniei, care nu doreau să indispuină marile puteri, Brătianu a obținut la 30 mai doar o amânare de 48 de ore pentru a studia clauzele din Tratat. Tratatul era aspru la adresa României, reluând în preambul mențiunea cu privire la condițiile impuse independenței României prin tratatul de la Berlin, din 1878. Unele clauze referitoare la protecția minorităților erau în contradicție cu drepturile generale ale cetățenilor români și impuneau un regim particular pentru România, ce urma a fi consacrat printr-un tratat special. Se adăugau prevederile referitoare la tranzitul mărfurilor, mijloacelor de transport și cetățenilor marilor puteri prin România, fără plata drepturilor de vamă. România a respins acest document, în timp ce celelalte state mici s-au mulțumit a face unele observații minore.

La 2 iulie 1919, Brătianu a părăsit Conferința și, după ce la 10 septembrie Tratatul cu Austria a fost semnat la Saint-Germain, fără delegația română, Brătianu a demisionat din funcția de șef al guvernului. Cabinetul Văitoianu care a urmat nu a putut rezolva criza. La 15 noiembrie Consiliul Suprem a dat României un ultimatum prin care cerea ca țara noastră să semneze Tratatul cu Austria și Tratatul Minorităților. În ultimatum se arăta că, în caz de refuz, "în ceea ce privește reglementarea frontierelor, România va fi astfel, prin propria ei acțiune, despuiată de orice titlu de sprijin din partea puterilor, precum și de recunoașterea drepturilor sale din partea Conferinței"³³¹. La 30 noiembrie guvernul Văitoianu a demisionat și guvernul nou format sub președinția lui Vaida-Voevod a semnat, prin generalul Coandă, Tratatul cu Austria și Tratatul Minorităților la Paris, în 9 decembrie 1919. Fără această acceptare s-ar fi pus sub semnul incertitudinii întregirea națională prin jertfa poporului român din anul de grație 1918. Dar această politică de rezistență a României la Paris, care s-a încheiat printr-un eșec³³², merită o atenție deosebită. Ea poate fi acel *case-study* de care avem nevoie pentru omul politic de astăzi.

La momentul când marile puteri au solicitat țărilor beneficiare de pe urma destrămării imperiilor europene să își asume obligații speciale, cu privire la protecția noilor minorități de pe teritoriile ce intrau sub jurisdicția lor, pentru ca noile frontiere să fie recunoscute de Conferință, Brătianu s-a opus considerând, pe bună dreptate, că un astfel de regim este discriminatoriu. El a invocat în contactele pe care le-a avut la Paris, că România nu are nevoie să semneze un tratat special pentru a se recunoaște Transilvania la Regatul român, căci această recunoaștere era înscrisă în

³³¹ Vezi Constantin Kirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea României 1916-1919*, Vol. II, Editura științifică și Enciclopedică, București, 1989, pp. 487-488.

³³² Chiar dacă unele prevederi din textul Tratatelor în cauză au fost modificate, în final, în mod favorabil României, politica de rezistență la Paris s-a soldat cu un eșec major, deoarece Brătianu a respins în bloc un Tratat al Minorităților. El a refuzat să negocieze un astfel de Tratat și chiar a demisionat pentru a nu-l semna. Or, România a fost obligată să îl semneze și, ceea ce este mai grav, ca urmare a refuzului lui Brătianu de a accepta un astfel de Tratat, România a semnat un document la a cărui redactare, în mare parte, nici nu participase.

Tratatul cu Antanta din august 1916. A cere acum obligații suplimentare României însemna, din partea Antantei, nerecunoașterea Tratatului din 1916. Dar, marile puteri au invocat faptul ca Tratatul din august 1916 fusese invalidat de România, care încheiase o pace separată cu Germania, în 7 mai 1918, încălcând articolul 5 al Tratatului, care interzicea încheierea unei păci separate cu inamicul³³³.

Replica lui Brătianu a fost promptă, arătând că pacea de la București cu Germania nu fusese ratificată, deci ea nu putea invalida Tratatul cu Antanta din 1916. Numai că i s-a precizat imediat că, la 10 noiembrie 1918, când România a declarat din nou război Germaniei, pretextul invocat a fost tocmai acela că germanii încălcaseră Tratatul de la București, mărinde numărul trupelor lor față de ceea ce se stabilise în Tratat. Iată că, în această ipostază, România apărea că jonglează după bunul plac cu Tratatul încheiat, și prezintă, în funcție de împrejurări, aceleași tratate într-o lumină diferită³³⁴. În condițiile în care marile puteri plecau de la premisa că Tratatul încheiat între România și Antantă nu mai era valabil, oare era în conformitate cu interesul românesc opoziția constantă pe care Brătianu a făcut-o marilor puteri la Paris?

Este adevărat că impunerea semnării unui Tratat al Minorităților numai României, Poloniei, Cehoslovaciei, Regatului sârbo-croato-sloven și Greciei, era discriminatorie în ciuda explicațiilor care s-au dat și care aveau substanța lor³³⁵. Dar oare, era un preț excesiv pentru recunoașterea României întregite și consacarea, prin hotărârea marilor puteri, a frontierelor celui mai întins și mai puternic stat pe care l-au avut românii vreodată în istorie? A oprit opoziția lui Brătianu mașinăria de făcut tratate a Conferinței? Lipsa lui de la Conferința Păcii, atunci când se elaborau articolele Tratatului Minorităților, pe care trebuia să îl accepte România, a putut modifica articolele defavorabile României? Brătianu însuși

³³³ Vezi André Tardieu, *La Paix*, Payot, Paris, 1921, p. 427.

³³⁴ Vezi H. W. V. Temperley, *A history of the Peace Conference of Paris*, Vol. IV, London, 1921, p. 228.

³³⁵ Vezi Partea a II-a, Capitolul TRATATELE MINORITĂȚILOR, 1919-1920, ȘI STRUCTURA GARANȚILOR INTERNAȚIONALE, subcapitolul Ideea drepturilor colective la Liga Națiunilor, paras. 1-3.

recunoștea că poziția lui era singulară, așa cum s-a văzut atunci când, la 30 mai 1919, a obținut doar o amânare de 48 de ore, pentru a studia clauzele din Tratatul cu Austria, fiind lăsat singur în fața reprezentanților marilor puteri de Venizelos, Kramarz, Dmowsky și Trumbici, reprezentanții Greciei, Cehoslovaciei, Poloniei și respectiv al Serbiei. Mai mult, Venizelos i-a spus enervat că "nu se consideră ca reprezentant al unui stat independent; că marile puteri lucrau după placul lor și că ele singure țin în mâinile lor condițiile ce voiesc a impune"³³⁶, iar Kramarz și Dmowsky au aratat că țările lor depind în întregime de marile puteri³³⁷.

Oricâtă dreptate ar fi avut Brătianu, era poziția adoptată de el, la Conferința Păcii, cea mai bună formulă de promovare a intereselor României? Marele diplomat român, V. V. Tilea, remarca, după părerea noastră pe bună dreptate: "Cererea formulată de dl. Brătianu, ca principiul ocrotirii minorităților să fie impus în formă clară tuturor statelor din lume a fost justă. Dar nu era realizabilă, fiindcă Conferința de Pace s-a mărginit să stabilească dreptul minorităților prin tratatele speciale numai în acele teritorii unde, în trecut, neîndreptățirea minorităților, sau a majorităților, a contribuit la spiritul de neliniște și de inimizitate. Tratatul, așa cum i se cerea României să-l semneze, era inacceptabil fiindcă preambulul însemna o rușinoasă umilire a țării noastre. Avem motive a crede că el a fost astfel formulat tocmai ca un răspuns la atitudinea d-lui Brătianu față de Consiliul Suprem. Nu faptul că România refuza semnarea Tratatului în forma redactată, a stârnit mâhnirea 'celor mari', ci împrejurarea că delegatul nostru n-a vrut nici să intre în negocieri pentru schimbarea preambulului ofensator și a clauzelor prea 'brutale'. El a persistat pe lângă punctul său de vedere, cu toate că i s-a spus, atât pe cale particulară, cât și prin note oficiale, că în cazul unei politici conciliante, - sau, cum spune nota Consiliului Suprem - în cazul semnării Tratatului cu Austria: 'Conferința va fi fericită să examineze modificările ce vor putea fi aduse la clauzele interne'"³³⁸.

³³⁶ Vezi Gheorghe I. Brătianu, *Acțiunea politică și militară a României în 1919 în lumina corespondenței diplomatice a lui Ion. I. C. Brătianu*, Cartea Românească, București, 1939, p. 72.

³³⁷ *Ibidem*, p. 71.

³³⁸ V. V. Tilea, *Acțiunea diplomatică a României noiembrie 1919-martie 1920*, Sibiu, 1925, pp. 20-21

Este greu de înțeles cum șeful delegației române a părăsit Conferința supărat, în iunie 1919, lăsând instrucțiuni de sistare a negocierilor pentru ceilalți membri ai delegației, când exista exemplul Italiei, o mare putere, ai cărei delegați părăsiseră ostentativ, și ei, Conferința, în 24 martie 1919, pentru a se reîntoarce umiliți la Paris, în 7 mai, fără să-i fi chemat nimeni înapoi. Pe bună dreptate Tilea se întreba: "Când o mare putere astfel 'umilită', renunță la politica de rezistență, atunci puteam noi, țară mică, să ne permitem luxul de a continua tactica negativă?"³³⁹ Mai mult, Vaida-Voevod a demonstrat că negocierea cu aliații ar fi dus la rezultate mult mai bune decât politica de rezistență. Deși ultimatumul adresat României de Consiliul Suprem cerea semnarea Tratatelor "fără discuție, fără rezerve și fără condițiuni", Vaida-Voevod s-a arătat gata să semneze doar dacă preambulul umilitor și articolele 10 și 11 din Tratatul Minorităților vor fi eliminate³⁴⁰.

A fost acesta un strălucit exemplu de negociere dintr-o poziție deosebit de delicată, aproape fără ieșire, creată în mare parte de Brătianu. Aliații României au acceptat punctul de vedere al guvernului de la București, demonstrând că alianța țării cu democrațiile occidentale era

³³⁹ *Ibidem*, p. 18.

³⁴⁰ Preambulul și cele două articole ar fi creat o situație privilegiată evreilor pământeni. Statul român luase inițiativa promulgării Decretului-lege nr. 3902, publicat în *Monitorul Oficial* nr. 223, din 30 decembrie 1918, prin care, pentru a obține dreptul de cetățean român, cei interesați aveau de îndeplinit doar condițiile de a se fi născut în România și de a nu fi beneficiat de protecția unui stat străin. Cei care serviseră sub arme nu aveau a îndeplini nici aceste condiții. De acest decret beneficiau în primul rând evreii. Prin Decretul-lege nr. 2085, publicat în *Monitorul Oficial* nr. 33, din 28 mai 1918, formalitățile erau simplificate: orice persoană devenea cetățean român prin simpla declarare a faptului că s-a născut în România și nu a beneficiat de protecție străină. Nicăieri în lume nu exista o legislație mai liberală în materie de dobândire a cetățeniei. Cu toate aceste măsuri foarte favorabile evreilor pământeni, preambulul Tratatului Minorităților relua referirile din Tratatul de la Berlin, din 1878, articolul 44, ce-i viza direct pe aceștia, punând condiții independenței românești. Articolele 10 și 11 se refereau la rolul Comitetelor școlare alese de către comunitățile evreiești din România, pentru a repartiza sub control de stat partea din fondurile publice rezervată școlilor evreiești, precum și interdicția pentru România de a organiza alegeri de orice fel în zilele de sâmbătă, ca și dreptul evreilor de a refuza să meargă la tribunal sau să îndeplinească acte legale sâmbăta sau orice ar constitui o violare a Sabbaturilor.

chezășia cea mai sigură a împlinirii aspirațiilor naționale. Vaida-Voevod arăta în expunerea sa cu privire la programul guvernului, în 16 decembrie 1919, referindu-se la momentul semnării documentului: "M-am hotărât în convingerea că nu e permis să riscăm a pierde măcar o părticică din ceea ce cu atâtea jertfe, cu atâtea vieți de eroi, cu atâtea nefericiri familiale s-a dobândit. M-am hotărât să fac acest salt în prăpastie, căci știam că, deși poate eu unul voi fi o jertfă, totuși țara va fi salvată de urmările grave ale unei rupturi cu aliații. Și știam că în acea prăpastie, nu schilăvire, nu moarte ne așteaptă, ci așteaptă prietenia Americii, Engliterei, Franței, Italiei, a marelor noastre aliate de ieri, de azi și de mâine"³⁴¹.

Această prietenie care a validat actul Unirii de la 1918, fără de care statul modern român nu ar fi putut exista în frontierele cunoscute, trebuie să fie și astăzi obiectivul nostru primordial. Iar eșecul lui Brătianu la Paris, o lecție amară, pe care istoriografia română ar trebui să o studieze mai în profunzime. În definitiv, în politica internațională, nu înving cei care au dreptate, ci cei care știu să negocieze. Sigur, cei care au puterea economică și militară se vor baza mai puțin pe diplomație pentru a-și atinge obiectivele, dar chiar și aceștia în epoca Internetului, sunt nevoiți să ia în considerare normele internaționale de conduită, fie și pentru a răspunde cerințelor propriei opinii publice într-un sistem democratic.

c) 1 Decembrie 1918 - Ziua Națională a României

Ziua națională a unei țări are o importantă semnificație politică și chiar juridică, dacă ea se referă la un moment sau act cu valențe fundamentale în constituirea sau organizarea pe baze noi a statului. Acest lucru este, de pildă, valabil în cazul zilei de 4 iulie, declarată Ziua Independenței Statelor Unite pentru a onora celebra Declarație din 1776, ce a pus bazele statului american. În țările monarhice, ziua de naștere a suveranului este zi națională tocmai pentru a evidenția legitimitatea guvernării monarhice ca garanție a ființării statului, și simbol al protejării tradițiilor și valorilor fundamentale ale națiunii. Ziua de 1 Decembrie

³⁴¹ Apud V. V. Tilea, *Op. cit.*, pp. 32-33.

1918, este importantă nu numai prin faptul că, la Alba Iulia, s-au adunat numeroși români pentru a-și exprima dorința de se uni cu România, dar mai ales prin documentul adoptat cu acest prilej și care a pus bazele organizării provizorii a Transilvaniei (până la hotărârea României cu privire la Unire), stabilind un set de principii pe care românii de acolo le-au considerat esențiale pentru organizarea noului stat român întregit.

Prestigioși istorici români susțin că 1 Decembrie este o dată importantă, ca zi națională a României, pentru că atunci, în 1918, s-a încheiat procesul de făurire a statului național unitar român și nu ca urmare a rezoluției de la Alba Iulia. Este foarte adevărat că atunci s-a finalizat procesul amintit. Dar această întregire națională nu este un lucru abstract, generic, cu dimensiune strict axiologică. Ea coboară în concret, pe câmpia de la Alba Iulia fiind consacrată prin documentul adoptat cu acest prilej și de care nu se poate face abstracție.

Titlul III al documentului menționat conține importante prevederi referitoare la protecția minorităților din Transilvania și consacră la aliniatul 1 "deplina libertate națională pentru popoarele conlocuitoare. Fiecare popor se va instrui, administra și judeca în limba sa proprie prin indivizi din sânul său și fiecare popor va primi drept de reprezentare în corpurile legiuitoare și la guvernarea țării în proporție cu numărul indivizilor ce-l alcătuiesc".

După consacrarea Unirii de către forurile legiuitoare românești minoritarii din România au cerut în Parlament aplicarea Titlului III³⁴², considerând actul de la Alba Iulia ca având caracter juridic obligatoriu pentru autoritățile române, actul menționat fiind cel pe baza căruia Transilvania s-ar fi unit cu România. În epocă s-a declanșat o dispută aprinsă cu privire la caracterul juridic al actului de la Alba Iulia.

³⁴² După cum se poate ușor observa, prevederile Titlului III se aflau în contradicție atât cu prevederile Constituției ce a fost adoptată în 1923 și care nu are prevederi pentru minorități sau alte "popoare", ea garantând doar drepturile individuale pentru "români, fără deosebire de origine etnică, de limbă sau de religie" - art. 5, 7, 8, cât și cu prevederile Constituției din 1991, care, deși admite existența minorităților în mod explicit, nu consacră decât drepturi pentru persoanele aparținând acestor minorități. Or, Titlul III al Actului de la Alba Iulia stipulează drepturi colective pentru minoritățile teritoriale din Transilvania.

Reprezentanți de frunte ai Partidului Național Român din Transilvania au considerat că prevederile de la Titlul III trebuie să-și găsească expresia în viitoarea Constituție a țării reîntregite, aceasta fiind singura formă de a consolida noul edificiu statal. Ei erau convinși, după ce trăiseră experiență de minoritari, în imperiul Austro-Ungar, că singura cale de a prezerva coeziunea internă a statului, pentru a împiedica disoluția sa, ca urmare a presiunilor din interior, este de a veni în întâmpinarea cererilor minoritare, fără a afecta interesele mari ale statului.

Juriști de renume ai României întregite, ca Romul Boilă, considerau că, "în baza legilor de unire a Basarabiei, Bucovinei, Transilvaniei și a celorlalte ținuturi cu Regatul vechi, rezoluțiunea Sfatului țării din Basarabia și a Congresului General din Bucovina, apoi hotărârile Adunării Naționale de la Alba Iulia au devenit legi obligatorii pentru întreg statul român și, în forma aceasta, izvoare noi ale dreptului constituțional român (...) Ele sunt legi fundamentale, adevărate legi constituționale pentru că au fost aduse de Adunările Constituante"³⁴³. Deși Decretul-lege din 13 decembrie 1918 consacra, printr-un singur articol, Unirea fostelor teritorii ungare cu România, fără a face nici o referire la vreo restricție sau condiție și fără a menționa în vreun fel Titlul III din Actul de la Alba Iulia, Romul Boilă considera că absența unei mențiuni, în Decretul-lege amintit, cu privire la Titlul III, nu înseamnă că acesta ar fi fost abrogat, de unde actualitatea și valabilitatea sa juridică³⁴⁴.

Clarificându-și poziția în Parlamentul țării, Iuliu Maniu arăta că, deși prevederile Actului de la Alba Iulia nu puneau "condițiuni Unirii", ele conțin "principii care trebuiesc observate"³⁴⁵. Mai mult, Iuliu Maniu preciza cu alt prilej că problema minorităților trebuie rezolvată și din punctul de vedere al "umanității și al respectului față

³⁴³ Romul Boilă, doctor în drept și în științe politice, profesor de drept constituțional la Universitatea din Cluj, *Dreptul Constituțional Român*, "Cosinzecana", Institut de Arte Grafice, Cluj, 1920, p. 27.

³⁴⁴ *Ibidem*, pp. 29-30.

³⁴⁵ Vezi Adunarea Deputaților, sesiunea prelungită 1920-1921, ședința de miercuri 1 iunie 1921, în *Monitorul Oficial*, Desbaterile Adunării Deputaților, 19 iunie 1921, No. 106, p. 2695.

de om, ca individ și din punctul de vedere al minorităților etnice, de limbă sau de religie, ca personalități colective, căci numai admitându-le anumite drepturi corporative (adică drepturi colective - n.n.) pot să-și dezvolte însușirile specifice"³⁴⁶.

Cei care s-au opus cu tărie înscrierii în Constituția țării a unor astfel de principii au fost liberalii în frunte cu Ion I. C. Brătianu. Ei au considerat că a accepta caracterul juridic al Actului de la Alba Iulia ar putea periclita unitatea statului, prin preluarea în legiuirile fundamentale ale țării a unor prevederi ce ar fi pus grupurile minoritare pe o poziție privilegiată în stat, dându-le posibilitatea să se sustragă autorității sale. Acest lucru era considerat cu atât mai periculos, cu cât era de așteptat o acțiune revizionistă fermă din partea Ungariei, care și-ar fi putut baza acțiunile de contestare a statului român pe influența pe care o avea în rândurile foștilor săi cetățeni, acum cetățeni minoritari ai României.

Iată de ce liberalii, cei care au avut rolul fundamental în a impune în Parlament textul Constituției din 1923, s-au ferit a face din Actul de la Alba Iulia baza unității statului român, tocmai pentru că acest document conținea prevederi inacceptabile pentru ceea ce ei considerau a fi elemente esențiale în asigurarea securității și integrității statului național unitar român. Juriști reputați ai vremii au respins drepturile colective, care, așa cum am arătat, erau cuprinse în Titlul III al documentului menționat³⁴⁷. I. Mateiu arăta în acest sens: "Numirea colectivă de minorități este numai

³⁴⁶ Iuliu Maniu, *Problema minorităților*, Cultura Națională, București, 1924, pp. 2-3.

³⁴⁷ Alți specialiști reputați ai vremii, cum era N. Dașcovici, s-au pronunțat în favoarea drepturilor colective, considerate necesare tocmai pentru că "aparența aceasta înșelătoare a constituțiilor liberale democratice, prin enumerarea și asigurarea drepturilor individului, a înlesnit cele mai mari crime împotriva națiunii, a naționalității sau a minorității. Statul stăpânit de majoritate sau chiar de o minoritate, care știuse să-l acapareze, printr-un complex de împrejurări istorice, n-a mai privit în fața lui decât individul, cu aerul de a-i respecta personalitatea și libertatea. Situația adevărată, însă, era tocmai contrarie: nesocotind naționalitatea individului și trecând peste realitatea vie ce este națiunea, Statul și-a urmărit scopurile sale proprii, zdrobind individul în personalitatea lui deosebită și, prin aceasta, încercând fărâmițarea și distrugerea naționalității". Vezi N. Dașcovici, *Principiul naționalităților și Societatea Națiunilor*, Cartea Românească, București, 1922, pp. 136-137.

uzuală și publicistică fără nici o valoare constituțională, căci dreptul public modern nu recunoaște ca elemente constitutive ale Statului decât pe locuitorii lui singuratici, în calitate de supuși, asigurându-le, ca atare, drepturile civile și politice"³⁴⁸.

Cea mai clară expresie a rolului secundar pe care liberalii l-au atribuit Actului de la Alba Iulia, în făurirea statului național unitar român a dat-o marele jurist Mircea Djuvara, care considera că "textul de la Alba Iulia cuprinde numai ceea ce ce în drept se numește **deziderate**, iar nicidecum **dispozițiuni** precise legislative, care să aibă posibilitatea unei realizări deîndată. Și în acest caz, acel text rămâne numai cu o valoare politică, iar nu cu una juridică pozitivă. Modul cum dorințele populațiunii din Ardeal sunt astfel exprimate, generalitatea teoretică a formulelor, lipsa oricărei dispozițiuni în vederea aplicării pozitive juridice, dovedesc aceasta în plin. În special dezideratele cuprinse în paragrafele (titlurile - n.n.) III-VIII o vădesc cu prisosință"³⁴⁹.

Analiza lui Djuvara consideră că prevederile documentului de la Alba Iulia nu au relevanță dincolo de ceea ce acesta stipulează cu privire la Unire, Unirea singură fiind obiectul Decretului-lege din 13 decembrie 1918, al cărui articol unic "constată, pur și simplu fără nici o restricțiune sau condițiune unirea teritoriilor ungare cu vechiul regat"³⁵⁰. Djuvara consideră că Actul de la Alba Iulia este expresia voinței românilor ardeleni, dar este foarte ferm în a arăta că nu aceasta are valoarea esențială în noile reglementări ale statului român unificat: "**Ardealul se subordonează, din punctul de vedere al dreptului politic, Statului liber** (subl.n.), iar nu Statul liber Ardealului, după cum nu subzistă nici vreun dualism oarecare în care Statul liber și Ardealul să-și păstreze fiecare individualitatea"³⁵¹. Djuvara merge până acolo încât definește

³⁴⁸ I. Mateiu, *Doctrina de Stat a Problemei Minoritare*, Imprimeriile "Independența", București, 1929, p. 18.

³⁴⁹ Mircea Djuvara, "Noile ținuturi, Constituțiunea și Constituanta", în *Democrația*, Revistă economică, politică și socială, Anul IX, No. 3, martie 1921, pp. 58-59.

³⁵⁰ *Ibidem*, p. 60.

³⁵¹ *Ibidem*, pp. 60-61.

Unirea în următorii termeni: "Nu suntem în fața a două puteri egale, a două state care se unesc, ci în fața unui singur stat care își lărgeste granițele (subl.n.)"³⁵².

Tocmai pentru a diminua importanța pe care unii o acordau Actului de la Alba Iulia, în constituirea statului național unitar român, Ion I. C. Brătianu, președintele Consiliului de Miniștri și ministru de interne, a arătat în plină dezbateră a Adunării Naționale Constituante: "Dar mai e un lucru de restabilit: se invocă continuu că deasupra Constituției ar fi prescripțiile de la Alba Iulia. D-lor, trebuie să limpezim, odată pentru totdeauna, ca să nu mai fie eroare: Statul român, integritatea națională a românilor nu este rezultatul Albei Iulia, Alba Iulia e o manifestare de neîndoielnică însemnătate, în această operă de integritate, dar temelul, realitatea care a creat această integritate este tratatul de alianță pecetluit cu sângele a opt sute de mii de ostasi (...) Temelul Statului nostru este tratatul și dorobanțul (subl.n.)"³⁵³.

Această abordare era necesară, în viziunea liberalilor, la vremea aceea, pentru a se evita "fetișizarea" Actului de la Alba Iulia, ce ar fi impus preluarea unor prevederi considerate periculoase pentru integritatea statului român. În plus, este lucru cunoscut că minoritarii maghiari, de pildă, nu se pronunțaseră la vremea respectivă în favoarea Unirii, prin ceva similar Adunării de la Alba Iulia. Actul de la Alba Iulia era un act românesc, cu atât mai greu de desconsiderat, cu cât i s-ar fi recunoscut importanța juridică. Liderii țării au preferat să lege realizarea Unirii de cadrul juridic internațional care a consacrat-o, și de sacrificiile României în războiul mondial. Tratatul la care face referire Brătianu, este Tratatul cu Antanta din 1916. El a fost confirmat în liniile sale esențiale prin Tratatul de Pace semnat de România cu Principalele Puteri Aliate și Asociate.

Trebuie remarcată coerența și consecvența cu care liberalii și-au apărât punctul de vedere, pentru a evita ceea ce ei considerau a fi periculos pentru securitatea României. Pentru a evita aplicarea Titlului III, din Actul

³⁵² *Ibidem*, p. 61.

³⁵³ Vezi Senatul - sesiunea ordinară 1924-1925, ședința de miercuri 11 martie 1925, în *Monitorul Oficial*, Debaterile Adunării Naționale Constituante a Senatului, 25 martie 1925, No. 45, p. 913.

de la Alba Iulia, ei au susținut în epocă faptul că Alba Iulia are o importanță pur simbolică, fundamentul unității naționale fiind reprezentat de cu totul altceva. Trebuie să admitem că, într-adevăr, tratatele internaționale și aportul adus de fiecare stat la constituirea cadrului juridic internațional (incluind aici și participarea la sistemele de alianță) sunt baza reală a promovării și protejării intereselor naționale, ca și a asigurării integrității teritoriale. În acest sens trebuie înțeles și Tratatul Minorităților, care, odată semnat, a consacrat integritatea teritorială a României prin recunoașterea internațională pe care a determinat-o. Este drept că el nu s-a regăsit în Constituția din 1923, iar problemele ridicate de statutul minorităților în România nu au fost neglijabile³⁵⁴.

Trebuie precizat, însă, că multe acte de nedreptate suferite de cetățenii minoritari "nu aveau un caracter etnic, ci erau rezultatul unor carențe ale funcționării regimului democratic din România"³⁵⁵. Minoritarii maghiari au sesizat constant, prin petiții, organismele Ligii Națiunilor, în legătură cu ceea ce ei considerau a fi încălcări ale obligațiilor internaționale ale României, statul maghiar procedând în același fel³⁵⁶. Nu s-a ajuns însă până la o reacție a Consiliului, fie datorită rezolvării de către guvernul român a problemelor semnalate³⁵⁷, fie datorită respingerii de către organismul de la Geneva a petițiilor ca nefondate³⁵⁸.

³⁵⁴ În România, la o populație de 18.057.023 de locuitori, 12.981.324 erau etnici români, adică în jur de 72%. Vezi *Recensământul general al Populației României din 29 decembrie 1930*, publicat de Dr. Sabin Manuilă, directorul general al populației, vol. V, Editura Institutului Central de Statistică, București, 1940, p. XCIII.

³⁵⁵ Ioan Scurtu, "Studiu Introductiv. Minoritățile Naționale din România în Anii 1918-1925", în Ioan Scurtu, Liviu Boar, coordonatori, *Minoritățile Naționale din România. Documente*, Arhivele Statutului din România, București, 1995, p. 14.

³⁵⁶ Vezi memorandumul ministrului de externe ungar referitor la reforma agrară din România din 31 decembrie 1920, în Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, Fond Geneva, Vol. 208, Dosar Societatea Națiunilor, referitor la minoritatea ungară din România, perioada 1921-1922, fila 82, League of Nations, *Hungarian Minorities in Transylvania*, Memorandum from the permanent representative of Romania to the League of Nations, dated November 9th 1921, C. 488. M. 351. 1921. I.

³⁵⁷ Ca în cazul colonilor unguri din Banat și Transilvania care au sesizat Liga Națiunilor, printr-o petiție, la 18 februarie 1925, afirmând că articolul 10 din legea agrară

Imediat după primul război mondial, liberalii au respins ideea drepturilor colective pentru minoritarii din România, drepturi cuprinse și în Titlul III al Actului de la Alba Iulia, pe care le-au considerat periculoase pentru securitatea noului stat românesc. Nu ne propunem aici a analiza dacă aceasta a fost cea mai bună cale pentru a proteja România. A fost opțiunea unor oameni politici care au lucrat la constituirea statului național unitar român, ei reprezentând cea mai valoroasă clasă politică pe care au avut-o vreodată românii. Tot ceea ce au făcut acești oameni politici a fost coerent și subordonat scopurilor propuse. De aceea Alba Iulia a avut, în epocă, un rol istoric și o conotație politică pentru finalizarea procesului de unificare a statului român, niciodată o importanță de prim ordin, capabilă a impune documentul adoptat la 1 decembrie 1918, ca un act de referință pentru statalitatea și unitatea României.

Astăzi, după 1990, ca și după primul război mondial, majoritatea parlamentară din România respinge ideea drepturilor colective pentru minoritari, drepturi cuprinse și în Titlul III al Actului de la Alba Iulia, pe care le consideră periculoase pentru securitatea statului. Nu ne propunem

---

română valabilă în Transilvania încălca Tratatul Minorităților. Articolul respectiv pronunța exproprierea colonilor stabiliți după data de 1 ianuarie 1885. Deși Raportul prezentat de Raportorul Mello Franco exprima îndoieli cu privire la conformitatea articolelor legii cu textul Tratatului Minorităților, soluția a fost găsită de statul român care a oferit 700.000 de franci aur ca indemnizație celor vizați de lege ceea ce a fost considerat satisfăcător. Vezi S. D. N., *Journal Officiel*, octombrie 1925, pp. 1341-1352; 1456; 1459 *apud* Arthur de Balogh, *La protection internationale des minorités*, Paris, 1930, pp. 124-125, nota 1.

³⁵⁸ Ca în cazul petiției bisericilor catolică, reformată și unitariană din Transilvania cu privire la învățământul privat din România. Invocând articolul 9 din Tratatul Minorităților, petiționarii solicitau ca școlile confesionale ale minorităților să fie autonome și asimilate școlilor de stat. Comitetul care a studiat petiția, alcătuit din reprezentanții Marii Britanii, Franței și Japoniei, a dat dreptate statului român considerând că articolul 9 se referă la egalitatea dintre școlile private ale minorităților și școlile private ale majorității. Comitetul a constatat că afirmațiile petiționarilor, "într-un număr considerabil de cazuri nu corespund realității" și a exprimat cu acest prilej speranța că o "politică generoasă din partea Guvernului român va întâlni din partea minorităților o voință sinceră de colaborare și un sincer sentiment de loialitate". Vezi Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, Fond Geneva, Vol. 194, Dosar Societatea Națiunilor, 1921-1924, Société des Nations, *Journal Officiel*, Juin 1926, p. 742.

aici a analiza dacă aceasta este cea mai bună cale pentru a proteja România. Dar trebuie să observăm că, spre deosebire de clasa politică a epocii interbelice, majoritatea parlamentară de după 1990 a acționat în pofida scopurilor pe care și le propune. Declararea zilei de 1 Decembrie 1918, ca zi națională a României, a transformat Actul de la Alba Iulia într-un act de referință pentru statalitatea și unitatea României. Acest lucru nu face decât să confirme conotația juridică a actului, conotație pe care liberalii, așa cum am arătat, au contestat-o, plasând Alba Iulia pe un plan secundar în fundamentarea statalității României. Parlamentarii români de astăzi, în schimb, au transformat-o nu numai în actul cel mai important al unității naționale, dar și în cel mai important eveniment din istoria statului român. S-ar putea să fie chiar așa.

Dar, atunci, cererea UDMR ca Parlamentul României să-și "asume obligațiile ce decurg din Proclamația de la Alba Iulia", cerere înscrisă în preambulul proiectului Legii privind minoritățile naționale și comunitățile autonome, pe care UDMR l-a înaintat forului legislativ, capătă o puternică legitimitate. Căci Parlamentul României a considerat Actul de la Alba Iulia ca fiind cel mai important eveniment din istoria statalității țării și chiar cel mai important din întreaga sa istorie. De altfel, așa cum am arătat în această lucrare, paradoxal, deși respinge oficial drepturile colective pentru minorități, Parlamentul României le-a consacrat printr-o serie de reglementări care stabilesc inclusiv cadrul constituțional al țării. Mai precis, a consacrat juridic ceea ce respinge *de facto*, lucru pe care oamenii politici din epoca interbelică nu l-au făcut niciodată.

d) Constituția României, națiunea și statul național

Trebuie precizat foarte clar, încă de la început, că definirea cetățeniei³⁵⁹ nu trebuie făcută pe criterii etnice, ci pe criterii civice,

³⁵⁹ Numeroase documente internaționale identifică cetățenia prin termenul naționalitate - *nationality* în eng. - așa cum o face articolul 15 al Declarației Universale a Drepturilor Omului: "Fiecare are dreptul la o naționalitate" - adică fiecare are dreptul la o cetățenie.

națiunea în sens modern nemaiputând fi redusă la suma indivizilor ce alcătuiesc grupul majoritar etnic, religios sau lingvistic, care s-a exprimat politico-juridic, la un moment dat în istorie, prin înființarea statului național. Acesta este sensul modern al dezvoltării societății umane, singurul acceptabil în structurarea democratică a sfârșitului de secol al XX-lea, în consens cu necesitatea protejării drepturilor fundamentale ale omului și cu noul cadru juridic internațional, conceput de state după cel de-al doilea război mondial.

În ceea ce privește "statul național", acest concept considerăm că își păstrează întreaga actualitate. "Statul național", în accepția sa modernă, se referă la ideea de națiune văzută ca o "comunitate politică în măsura în care întruchipează o cultură comună și o voință socială comună"³⁶⁰. În interiorul acestei culturi comune și voințe sociale comune se regăsesc toate specificitățile culturale, unele dintre ele unice, ale grupurilor etnice, religioase, lingvistice etc., care alcătuiesc națiunea politică și care adaugă la obiectivele structurării de stat ale grupului majoritar propriile interese și obiective. În acest sens, putem spune că astăzi "nici un stat nu este legitim dacă nu pretinde a reprezenta voința națiunii, chiar dacă uneori, în mod evident, el nu reprezintă nici o națiune"³⁶¹.

Analiza politică a demonstrat că, "deși marea majoritate a statelor contemporane sunt pluraliste în caracter - adică au mai mult de o comunitate etnică între granițele lor și, deci, nu pot pretinde a fi adevărate state-națiuni, în sensul strict - ele aspiră să devină, cel puțin state naționale (subl.n.), cu o cultură comună publică, deschisă tuturor cetățenilor. Pretenția lor la legitimitate, în alte cuvinte, se bazează pe aspirația unei populații eterogene la unitate, în termeni de cultură publică și comunitate politică, la fel ca și de suveranitate populară (subl.n.)"³⁶².

³⁶⁰ Anthony D. Smith, "National identity and the idea of European unity", în *International Affairs*, vol. 68, No. 1 January, 1992, p. 62.

³⁶¹ *Ibidem*.

³⁶² Vezi Walker Connor, "Nation-building or nation-destroying?", în *World Politics*, 24 (1972), pp. 319-355.

Trebuie însă precizat că există o diferență considerabilă între **naționalismul etnic** ce se manifestă la nivel de practică socio-politică în unele societăți post-comuniste și **naționalismul civic** ce prevalează în Vest și este codificat în documentele juridice de stat sau la nivelul Uniunii Europene. "În vreme ce concepția civică și teritorială cu privire la națiune (deci **naționalismul civic-n.n.**) o privește pe aceasta ca pe o comunitate de cultură comună, legi comune și cetățenie teritorială, concepția etnică referitoare la națiune (deci **naționalismul etnic-n.n.**) se concentrează asupra genealogiei membrilor săi, oricât ar fi ea de fictivă; asupra mobilizării populare a <<folk>>-ului; asupra istoriei native și obiceiurilor; asupra culturii indigene. În calitate de comunitate indigenă cu descendență genealogică, națiunea etnică încearcă să-și creeze imaginea unei etnii ancestrale. Făcând aceasta, adesea ea ajută la recrearea acelei etnii"³⁶³.

Iată de ce este foarte important ca formulările din Constituția României să fie în concordanță cu tezele naționalismului civic și nu etnic, iar sintagma "stat național" folosită în textul Constituției, să nu ofere posibilitatea unei interpretări centrate pe conotația exclusivismului etnic. Din nefericire, numeroși sunt aceia care fac o astfel de interpretare și trebuie să admitem că textul oferă, într-o oarecare măsură, aceasta posibilitate.

Articolele avute în vedere sunt articolul 1(1): "România este stat național, suveran și independent, unitar și indivizibil" și articolul 4(1): "Statul are ca fundament unitatea poporului român". Coroborând cele două formulări, unii specialiști din țară și din străinătate consideră că termenul **unitar**, din art. 1(1), determină caracterul **național** al statului, înțeles în sens etnic. Această aserțiune este susținută de formularea din art. 4(1), care leagă conceptul de **unitate**, ca fundament al statului, de poporul român. Referindu-ne numai la art. 1(1), am putea considera, așa cum arăta Valeriu Stoica, într-o intervenție a sa, că, atunci când se spune "stat

³⁶³ Anthony D. Smith, "The Ethnic Sources of Nationalism" în Michael E. Brown, ed., *Ethnic Conflict and International Security*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 1993, p. 34.

național, nu se are în vedere etnia română și, deci, nu este vorba de abordarea etnică, este vorba de conotația politică a termenului de națiune și astăzi această conotație politică nu mai este una strict etnică³⁶⁴.

Același reputat specialist trebuia să accepte, cu același prilej, că art. 4(1), coroborat cu art. 1(1), dă o importantă conotație etnică textului constituțional: "Într-adevăr, art. 4 - trebuie să recunosc - dă factorului etnic o greutate poate mai mare decât ar trebui. Ceea ce mi se pare periculos nu este art. 1(1), ceea ce poate să fie oarecum periculos este art. 4(1) din Constituție, nu pentru că unitatea poporului român ar fi în pericol, ci pentru că riscă să transforme criteriul etnic într-un criteriu absolut"³⁶⁵.

Coroborate, cele două articole menționate mai sus, dau o formulare textului constituțional românesc nemaifântălnită în legile fundamentale ale statelor europene occidentale, care, se pretinde, au servit drept model pentru Constituția României. Un astfel de model, foarte des invocat în România, este Constituția Franței, țară cu o structură de stat republicană, asemănătoare cu a României și o descentralizare administrativă specifică statelor unitare (deci nu federale). Articolul 2 (alin. 1) din Titlul I al acestei Constituții este echivalentul articolului 1(1) din Constituția României și precizează: "Franța este o republică indivizibilă, laică, democratică și socială. Ea asigură egalitatea în fața legii a tuturor cetățenilor fără distincție de origine, de rasă sau de religie. Ea respectă toate credințele". Nicăieri, în textul Constituției franceze nu vom întâlni sintagma **stat național**, cu atât mai puțin asociată cu termenul **unitar**, deși Franța poate fi considerată model de stat unitar. Acest lucru se datorează conotațiilor politice pe care le au acești termeni asociați, conotații ce intră în contradicție cu teoria naționalismului civic și care, evident, nu au fost folosiți de experții care au redactat Constituția Franței, apelându-se la alte formule de text juridic pentru a consacra și proteja interesele naționale franceze.

³⁶⁴ Valeriu Stoica, intervenție în cadrul mesei rotunde "Drepturile minorităților: drepturi individuale, drepturi colective", de la Centrul pentru Drepturile Omului, din 3 noiembrie 1993, în *Revista Română de Drepturile Omului*, editată de Centrul pentru Drepturile Omului al APADOR-CH, nr. 3, 1993, p. 61.

³⁶⁵ *Ibidem*, p. 65.

Un alt exemplu relevant pentru necesitatea eliminării oricăror dubii cu privire la caracterul civic al legii fundamentale este oferit de experiența germană. Preambulul Constituției Germaniei se referă la "întregul popor german", ca la acea entitate asupra căreia are efect legea de bază (Constituția). În articolul 20 al Constituției se precizează că "întreaga autoritate a statului emană de la popor". Dar acest popor este definit foarte clar, în sens civic, de cele mai înalte instanțe juridice ale țării. Astfel, Curtea Constituțională Germană a stabilit, prin hotărârile sale din 31 octombrie 1990, că termenul "Volk" (popor), menționat în articolul 20, se referă la **comunitatea cetățenilor Republicii Federale**³⁶⁶.

Sigur, există posibilitatea unei argumentări în sensul susținerii caracterului civic al articolelor 1(1) și 4(1) din Constituția României și am prezentat în acest sens punctul de vedere al lui Valeriu Stoica cu privire la articolul 1(1). La aceasta se pot adăuga, ca urmare a unui studiu comparativ al diferitelor constituții europene, dar și din alte continente, unele considerații de tipul:

1) sintagma "unitate a poporului român", ce definește fundamentul statului, așa cum precizează articolul 4(1), din Constituție, trebuie înțeleasă în sensul accepțiunii moderne a termenului de popor, care "semnifică populația rezidentă permanent pe teritoriul respectiv, nu grupurile etnice sau religioase separate, fie ele dominante sau nu în acel teritoriu. El se referă la **demos** (subl.n.) și nu la **ethnos** (subl.n.)"³⁶⁷;

2) se poate invoca, de asemenea, că există și state europene occidentale care au stipulat prin constituție **unitatea națională**, fără a putea fi bănuite că au avut în vedere dimensiunea etnocratică a termenului de "națiune". Este cazul Spaniei, stat care practică o largă descentralizare

³⁶⁶ Vezi Bruno de Witte, "The European Community and its Minorities", în Catherine Brölmann, René Lefebvre, Marjoleine Zieck, *Peoples and Minorities in International Law*, Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht/Boston/London, 1993, pp. 167-168.

³⁶⁷ Asbjorn Eide, *Protection of Minorities*, Report, Commission on Human Rights, Sub-Commission on Prevention of Discrimination and Protection of Minorities, 10 August 1993, E/CN.4/Sub.2/1993/34, par. 76, p. 17.

administrativă și autonomie regională în folosul diferitelor componente etnice ale națiunii spaniole. Constituția spaniolă din 1978, adoptată de parlamentul ales în 1977, specifică în articolul 2: "Constituția se bazează pe **unitatea indisolubilă a națiunii spaniole** (subl.n.), patria comună și indivizibilă a tuturor spaniolilor și recunoaște și garantează dreptul la autonomie al naționalităților și regiunilor care o alcătuiesc și solidaritatea între toate acestea"³⁶⁸. Evident, având în vedere puternica descentralizare a statului spaniol, reliefată și în textul constituțional citat, termenul de **națiune** nu poate fi înțeles decât în sens civic.

---

³⁶⁸ Vezi Hurst Hannum, *Op. cit.*, p. 269.

CAPITOLUL 4

SUBSIDIARITATEA ȘI PROGRAMUL UNIUNII DEMOCRATE MAGHIARE DIN ROMÂNIA (UDMR)

a) Subsidiaritatea

Nu intenționăm să intrăm în profunzimea dezbaterii cu privire la conceptul de subsidiaritate și la conotația juridică pe care o impune menționarea sa într-o serie de documente normative ce definesc organizarea și funcționarea structurilor europene cum este, de pildă, Uniunea Europeană (UE). Precizările legate de subsidiaritate vor fi strict delimitate de scopul lucrării de față care își propune să relaționeze problematica de securitate euro-atlantică cu subiectul minorității și să ofere o posibilă interpretare a acestor raporturi. Evident vom face apel la un minim de elemente definitorii pentru conceptul de subsidiaritate pentru a putea încadra o problematică atât de complexă fără a ambiționa la o tratare exhaustivă (acest lucru nici nu ar fi posibil ținându-se cont de imensul volum de studii politice și științifice dedicate acestui subiect care se află în centrul unei dezbateri generatoare de controverse și polemici foarte vii la nivel european).

Așa cum arătau Marc Wilke și Helen Wallace, "în esență, subsidiaritatea este un termen socio-politic și nu un principiu juridic sau constituțional"³⁶⁹. Există câteva lucrări remarcabile pentru abordarea

---

³⁶⁹ Marc Wilke and Helen Wallace, *Subsidiarity: Approaches to Power-Sharing in the European Community*, RIIA Discussion Paper No. 27, Royal Institute of International Affairs, 1990, p. 5.

sensului social al subsidiarității³⁷⁰. Înțelesul clasic al termenului de subsidiaritate a fost dat însă de Biserica Catolică preocupată în anii '30 de disoluția sistemului social care opunea individul statului provocând stări conflictuale greu de stăpânit și confuzionarea responsabilităților ce reveneau structurilor sociale în criză.

Papa Pius al XI-lea s-a referit la responsabilitățile organismului social în Enciclica *Quadragesimo Anno* (1931)³⁷¹ arătând cauza anomiei sociale din epocă: "(...) Așa cum este greșit a se retrage individului și a se acorda unui grup ceea ce se poate realiza ca inițiativă privată și industrie, tot la fel este o nedreptate, un mare rău și o destabilizare a ordinii juste, ca o asociație mai mare, aflată la un nivel superior să își aroge funcții care pot fi îndeplinite eficient de societăți mai mici, la un nivel inferior. Acesta este un principiu al filosofiei sociale, de neclintit și neschimbat. Prin chiar natura sa, adevăratul scop al activității sociale trebuie să fie acela de a ajuta pe membrii corpului social, dar niciodată de a-i distruge sau asimila"³⁷².

Se poate observa ușor că în formula consacrată de Biserica Catolică, subsidiaritatea se referă la repartizarea competențelor în cadrul "corpului social", în așa fel încât unitățile mai mici să își poată manifesta inițiativa la nivelul corespunzător locului pe care îl ocupă, fără tutela sau decizia unităților ierarhice superioare, dacă acele inițiative sunt în concordanță cu funcțiile unităților mai mici. În plan socio-politic, acest lucru este foarte vizibil în cazul structurilor statale federative³⁷³,

³⁷⁰ Vezi Hans Stadler, *Subsidiaritätsprinzip und Föderalismus*, Freiburg, 1951; Gunnar Myrdal, *Beyond the Welfare State*, London, 1960. Precursori ai dezbaterii cu privire la subsidiaritate pot fi considerați John Stuart Mill, Proudhon și Abraham Kuyper.

³⁷¹ Vezi Anthony Hartley, "The Once and Future Europe", în *The National Interest*, Winter 1991/1992.

³⁷² Papa Pius al XI-lea, *Quadragesimo Anno*, Catholic Truth Society, London, 1936, para. 79, p. 31.

³⁷³ Deși nu folosesc explicit termenul subsidiaritate, Alexandre Marc și Robert Aron se referă pe larg la tipologia relațiilor dintre diversele paliere ale construcției sociale care par a se suprapune într-o ierarhie funcțională cu atribuții bine definite în cadrul sistemului federalist (vezi Alexandre Marc și Robert Aron, *Principes du fédéralisme*, Paris, 1948).

subsidiaritatea fiind în mare măsură asociată cu principiul federalist, atât la nivelul statului, cât și la nivelul construcției și instituționalizării europene prin dezvoltarea inițială a Comunităților Europene și apoi a Uniunii Europene: "Subsidiaritatea este principiul care alimentează dezvoltarea democrației federale europene. Prin <<federal>> înțelegem dispersia puterilor între autorități democratice separate dar coordonate"³⁷⁴.

Practica la nivelul deciziei politice în cadrul UE în prezent nu justifică exclusiv interpretarea federalistă. Mai mult, tendința de a se menține încă statul-națiune ca actor esențial al procesului comunitar conferă UE un caracter foarte nuanțat pentru a cărui păstrare se pronunță țări importante cum ar fi Marea Britanie. Am putea concluziona că subsidiaritatea indică necesitatea ca deciziile să se ia, în structurile organizate, la nivelul corespunzător de competențe fără ca acestea să intre în contradicție.

Termenul de subsidiaritate a fost din ce în ce mai invocat în procesul de construcție europeană începând cu anii '70. Numeroase documente, cum ar fi Actul Unic European (1987), până la Tratatul de la Maastricht și Amsterdam fac referiri explicite sau implicite la el. În pregătirea Tratatului de la Maastricht, raportorul Valéry Giscard d'Estaing a propus, în 1990, un nou articol 3a în Tratatul cu privire la Uniunea Europeană care să definească principiul subsidiarității astfel: "În îndeplinirea atribuțiilor sale, Comunitatea (este vorba de Comunitatea Europeană-n.n.) își va asuma numai acele sarcini a căror realizare solicită intervenția sa deoarece prin amploarea ori efectele lor, ele depășesc frontierele Statelor Membre sau pentru că ele pot fi îndeplinite mai eficient de Comunitate decât de Statele membre acționând separat"³⁷⁵.

³⁷⁴ Andrew Duff, "Towards A Definition of Subsidiarity", in Andrew Duff, ed., *Subsidiarity within the European Community*, A Federal Trust Report, Federal Trust for Education and Research, London, 1993, p. 29.

³⁷⁵ *Apud Ibidem*, p. 14.

Așadar, subsidiaritatea indică necesitatea ca statele CE să transfere prerogative și sarcini instituțiilor comunitare pentru rezolvarea unor probleme care depășesc frontierele și posibilitățile individuale ale membrilor, pentru binele comun. În egală măsură însă, ea exprimă nevoia ca instituțiile centrale ale CE să nu intervină în îndeplinirea competențelor individuale ale membrilor în conformitate cu reglementările lor interne, dacă aceste reglementări nu intră în contradicție cu sistemul normativ comunitar.

În Titlul II, articolul 3b al Tratatului cu privire la Uniunea Europeană (Tratatul de la Maastricht-1992) a fost preluat în mare măsură textul propus de d'Estaing, cu menționarea expresă, de data aceasta, a termenului de subsidiaritate: "În domeniul care nu ține de competența sa exclusivă, Comunitatea va acționa în concordanță cu principiul subsidiarității, numai dacă și în măsura în care obiectivele acțiunii propuse nu pot fi atinse suficient de Statele Membre și, de aceea, datorită amploarei sau efectelor acțiunii propuse, ea ar putea fi mai bine îndeplinită de către Comunitate"³⁷⁶.

Ajunși în acest punct se poate observa că, plecând de la anumite reglementări, bazate pe principiul subsidiarității, în cadrul UE, se poate defini o scală de competențe între diferite instanțe, în cadrul oricărui edificiu structurat pe principii democratice. Astfel, experiența bazată pe aplicarea subsidiarității așa cum sugera Enciclica papală menționată, indică, de pildă, delegarea autorității corepunzătoare, în cadrul statului democratic, acelor instanțe care pot lua decizia cât mai aproape de cetățean și nevoile lui. Or, aceste instanțe sunt autoritățile locale, iar experiența indicată de subsidiaritate este autogovernarea sau autonomia cu diferite grade în funcție de cadrul constituțional al fiecărui stat democratic.

---

³⁷⁶ "Treaty on European Union, including the Protocols and Final Act with Declarations, Maastricht, 7 February 1992", in *European Communities* No. 3 (1992), Presented to Parliament by the Secretary of State for Foreign and Commonwealth Affairs by Command of Her Majesty, London, May 1992, p. 10.

În Europa, rolul decisiv în a dinamiza evoluția spre acest tip de subsidiaritate, care este descentralizarea politico-administrativă, l-a avut nu Uniunea Europeană, ci Consiliul Europei.

În deceniul al IX-lea Conferința Permanentă a Autorităților Locale și Regionale din Europa a reușit să formuleze, în ciuda reticențelor manifestate de unele țări europene, un proiect al unei Carte Europene a Autogovernării Locale pe care Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei l-a acceptat ca bază a unei Convenții Europene. Aceasta a fost deschisă spre semnare în 1985 și a intrat în vigoare în 1988. În Articolul 4(3) al Cartei, principiul subsidiarității, fără a fi menționat explicit, era formulat astfel: "Responsabilitățile publice vor fi exercitate în general, de preferință, de acele autorități care sunt mai apropiate de cetățean. Alocarea responsabilității unei alte autorități va trebui să ia în considerare amploarea și natura sarcinii ca și cerințele de eficiență și economie".

Plecând de la această Cartă și luând în considerare nevoia protecției identității minorităților naționale în contextul descentralizării administrative consacrate de Cartă, Conferința Permanentă a Autorităților Locale și Regionale din Europa a dat cea mai bună definiție a subsidiarității din perspectiva protecției minorităților naționale. Ea este semnificativă pentru relația dintre minoritate și autonomie locală și regională (în cadrul statului) și a fost expusă în Rezoluția 232 (1992) cu privire la autonomie, minorități, naționalism și Uniunea Europeană (1992), adoptată de Conferința Permanentă a Autorităților Locale și Regionale din Europa.

Rezoluția menționată a consacrat necesitatea ca statele să "stabilească democrația de bază în conformitate cu principiul subsidiarității pe care se sprijină Carta Europeană a Autogovernării Locale, efectuând o redistribuire pe scară largă a puterilor între guvernul central, regiuni și autorități locale și, în special, prin recunoașterea și protejarea identității și dreptului minorităților de a

juca un rol în administrația publică, conform principiului subsidiarității, **respectându-se structurile administrative ale fiecărui stat** (subl. n.)"³⁷⁷.

După cum se vede, se admite că minoritățile trebuie să "joace un rol în administrația publică", dar nu apare nici o precizare referitoare la tipul de administrație publică (stat unitar sau federal etc.) sau de descentralizare posibile în cadrul statului. În schimb se menționează foarte clar că principiul subsidiarității se aplică în cazul minorităților, **"respectându-se structurile administrative ale fiecărui stat"**.

Comunitatea Europeană a refuzat să acceadă formal la Carta Europeană a Autogovernării Locale, invocându-se că Tratatul de constituire a Comunității Europene (de la Roma, 1957) nu conferă puteri Comunității în materie de autogovernare³⁷⁸. Deși prin Tratatul de la Maastricht, articolul 198a, a fost înființat un Comitet al Regiunilor³⁷⁹, ale cărui prerogative au fost nuanțate de Tratatul de la Amsterdam, acest Comitet continuă să rămână în principal o structură consultativă cu un rol modest în configurarea politicilor regionale ale UE, în timp ce, nu există nici un fel de formulă de descentralizare statală convenită la nivel comunitar. Mai precis, "sistemul comunitar a exclus sistematic autoritățile regionale și locale de la participarea instituțională"³⁸⁰.

³⁷⁷ "Resolution 232 (1992)", Standing Conference of Local and Regional Authorities of Europe, 27th Session (17-19 March 1992), II, 4, p. 3.

³⁷⁸ Vezi Paul Bongers and John Chatfield, "Regions and Local Authorities in the Governance of Europe", in Andrew Duff, ed., *Op. cit.*, p. 79.

³⁷⁹ Constituirea Comitetului Regiunilor este rezultanta unui proces mai îndelungat care implică consultarea celor vizati direct de procesul legislativ și administrativ din cadrul Uniunii Europene. Încă din 1976 se constituise Consiliul Municipalităților Europene, căruia i se va adăuga Uniunea Internațională a Autorităților Locale. Cele două structuri vor constitui Comitetul Consultativ al Autorităților Locale și Regionale din țările Membre ale Comunității Europene pentru a influența deciziile legislative la nivelul CE și pentru a întări respectul pentru diversitate și identitate regională. Contactele avute cu oficialii Comisiei Europene au dus în cele din urmă la o Decizie a acestui organism comunitar, la 24 iunie 1988, prin care s-a înființat un Consiliu Consultativ al Autorităților Locale și Regionale.

³⁸⁰ B. de Witte, *Op. cit.*, p. 171.

În ceea ce privește **minoritățile**, acest termen nu este specificat în nici unul dintre Tratatetele de bază ale instituționalizării comunitare, inclusiv Tratatul de la Maastricht. Statele membre rezolvă această problemă plecând de la garanțiile minime stipulate de instrumentele juridice internaționale la care sunt parte și de la propriile reglementări interne, foarte diferite de la un stat la altul și care pot merge foarte departe sau aproape deloc, peste pragul minim garantat de tratatele internaționale, în sprijinul revendicărilor minoritare. Dacă ar fi să ne referim, de pildă, la problema unei universități de stat în limba minorității, un subiect foarte aprins în România, putem constata că cele două modele de autonomie, invocate adesea de UDMR pentru a-și susține propriile revendicări, și anume modelul finlandez și modelul Tirolului de Sud din Italia, sunt foarte diferite. Astfel, în Finlanda există o universitate de stat în limba minorității suedeză (care are statut de limbă oficială prin Constituție), dar o astfel de instituție nu există în Italia pentru minoritatea de limbă germană de acolo.

Mai precis, nu există un model european în rezolvarea problemei minorităților, ci numai experiența concretă a fiecărui stat în parte, pe plan istoric, cultural și legislativ, experiență ce valorifică principiul subsidiarității în funcție de condițiile locale. Practic, "nu există **statut special pentru regiuni**, care se întâmplă să fie state, veritabile membre ale unei federații (Germania) sau regiuni care reprezintă o **naționalitate recunoscute constituțional** (Catalonia, Euskadi sau Galicia). Regiunile pot, de aceea, să corespundă unui teritoriu definit etnic sau lingvistic (Flandra sau Catalonia) sau nu, iar zonele locuite de minorități pot avea autonomie regională sau nu și această alegere este **lăsată în întregime cadrului constituțional intern** al statelor membre. Nu există, spus altfel, nici un **regim comunitar pentru minoritățile teritoriale** (subl.n.)"³⁸¹.

Se poate adăuga că, adesea, reglementări interne pentru protejarea minorităților naționale pot intra în contradicție cu reglementările

³⁸¹ *Ibidem*, p. 172.

structurilor supranaționale din care face parte statul respectiv. Mai precis, integrarea europeană tinde la crearea unui cetățean european, așa cum prevede Tratatul de la Maastricht, a cărui participare liberă la dezvoltarea socială în Uniunea Europeană nu mai poate fi conexată la identitatea sa etnică, religioasă sau culturală. Mai mult, libera sa circulație în toate țările Uniunii, posibilitatea de a vota în alegerile locale în altă țară comunitară decât cea din care provine, dreptul de reședință și de a ocupa o slujbă oriunde în Uniune, configurează un cadru axat exclusiv pe dimensiunea individuală a cetățeanului european și nu pe cea colectivă de sorginte etnică sau culturală.

De pildă, în Tirolul de Sud/Italia se practică un Statut regional de autonomie care a stabilit un sistem proporțional de ocupare a funcțiilor publice distribuite exclusiv între membrii celor trei comunități lingvistice (germană, italiană, ladină) din regiune, tocmai pentru a întări protecția minorităților. Dar acest sistem intră în contradicție cu articolul 48 al Tratatului de la Roma care guvernează libertatea de mișcare inclusiv în ceea ce privește ocuparea funcțiilor din domeniul public³⁸².

Plecând de la astfel de cazuri, Curtea Europeană de Justiție a hotărât că este necesar să se asigure respectarea prevederilor Tratatului cu privire la Libertatea de Mișcare a Muncitorilor și Egalitatea de Tratamente pentru Cetățenii Statelor Membre, care nu trebuie îngrădite prin interpretarea conceptului de serviciu public pe baza exclusiv a legii interne care poate obstrucționa legea comunitară³⁸³. Acesta este un excelent exemplu al funcționării principiului subsidiarității la scară comunitară. Structurile locale au dreptul să își exercite competențele în materie de decizie, dar trebuie să respecte necesitatea ca structurile superioare să gestioneze binele comun atunci când eficiența acestei gestionării poate fi

³⁸² Vezi Anthony Alcock, "Italy-The South Tyrol", în *Minorities and Autonomy in Western Europe*, Compiled and edited by Minorities Rights Group, London, 1991, p. 11.

³⁸³ European Court of Justice (ECJ), "Commission v Belgium", case 149/79, *Court Reports* (CR) 1980, p. 3882.

atinsă mai bine la nivel comunitar decât la nivel local. De altfel, legislația comunitară are prioritate față de legislația internă a statelor și trebuie aplicată pe teritoriul țărilor membre.

Un alt exemplu similar Tirolului de Sud, manifestându-se în domeniul economic, este cazul belgian. Guvernul belgian a furnizat constant ajutor de stat întreprinderilor pe baza realizării unui echilibru între firmele valone și cele flamande. Acest mecanism a intrat în contradicție cu legile de competiție practicate la nivel comunitar, dezavantajând net firmele din alte țări comunitare³⁸⁴.

Este evident că, în prezent, solicitările legate de asigurarea unui regim special pentru minoritățile naționale în cadrul unui stat trebuie să țină seama nu numai de tradițiile și cadrul instituțional interne, dar și de procesele de integrare europeană la care țara respectivă vrea să participe ca o garanție a prosperității și securității tuturor cetățenilor săi, fără deosebire de origine etnică, lingvistică, religioasă, culturală etc. Acest lucru trebuie urmărit și în România, unde anumite revendicări ale partidelor reprezentând minorități pot intra în contradicție cu reglementările Uniunii Europene spre care România se îndreaptă. Iată că, uneori, modelul general comunitar european nu mai este deplin în consonanță cu modelele europene agreeate de UDMR, de pildă, așa cum este cazul Tirolului de Sud.

b) Motivația politică generală a Programului UDMR

Programul Uniunii Democratice Maghiare constituie o formă de validare a opțiunilor politice exprimate în sensul prezervării identității minorității maghiare din România, în cadrul democratic oferit de societatea pluralistă românească după perioada totalitaristă. Progresul democratic general în țara noastră nu poate înlocui, oricât de rapid ar fi el, măsurile adecvate necesare prezervării identității unui grup minoritar cu

³⁸⁴ Vezi Bruno de Witte, *Op. cit.*, p. 176.

dimensiune națională, care include specific etnic, lingvistic, religios, cultural și o amploare numerică de aproape 1,7 milioane cetățeni, cum este cazul minorității maghiare.

Vorbind generic, este profund greșit a lega invariabil rezolvarea problemelor inter-etnice de tip majoritate/minoritate, dintr-o țară, de asigurarea unui cadru democratic. Acest lucru nu înseamnă că democrația în sine, eliberată de tenta naționalistă, nu rămâne cadrul cel mai propice pentru dezvoltarea personalității umane și protejarea identităților colective. Dar trebuie admis că democrația, în societăți pluraliste din punct de vedere etnic, poate amplifica problemele inter-etnice, dacă nu este secundată de măsuri speciale de protejare a grupurilor minoritare.

Democrația se bazează în esență pe **nediscriminare**, pe eliminarea tuturor deosebirilor de tratament al cetățenilor, din partea statului, care ar fi legate de identitate etnică, lingvistică, religioasă etc. În acest fel sunt protejate **drepturile individului**. Dar atunci când vorbim de **protecția grupurilor minoritare** trebuie neapărat să avem în vedere că aceasta nu se poate realiza decât prin **discriminare**, grupurile respective fiind îndreptățite a beneficia de **măsuri speciale** pentru prezervarea identității lor. Ca o consecință, instrumente juridice internaționale, adoptate sub egida ONU, au consacrat această realitate, luând în considerare nevoile legitime ale grupurilor minoritare și asigurând cadrul juridic necesar ca **măsurile speciale** pentru protecția grupurilor să nu impună forme de discriminare la nivel individual, în măsură a afecta libertățile cetățenești.

Convenția Internațională cu privire la Eliminarea Tuturor Formelor de Discriminare Rasială, adoptată prin rezoluția 2106 (XX), din 21 decembrie 1965, a Adunării Generale ONU, intrată în vigoare în ianuarie 1969, specifică foarte clar în articolul 1.4: "**Măsurile speciale** (subl.n.) luate pentru scopul unic de a asigura dezvoltarea adecvată a unor anumite grupuri rasiale sau etnice sau indivizi care au nevoie de o asemenea protecție cum este necesară pentru a asigura acestor grupuri sau indivizi faptul de a se bucura de și a exercita în mod egal drepturile

omului și libertățile fundamentale, nu vor fi considerate discriminare rasială, cu condiția, totuși, ca asemenea măsuri să nu conducă în consecință la menținerea unor drepturi separate pentru grupurile rasiale diferite, și ca ele să nu fie continuate după ce obiectivele pentru care au fost luate, au fost atinse". România a aderat și ea la Convenție în septembrie 1970.

Iată de ce **democrația nu este un panaceu universal pentru problemele minorităților** și, mai ales, pentru protecția identității lor. Astfel, într-o democrație de îndelungată tradiție, cum este cea franceză, "reflexul natural al regimurilor democratice ale trecutului a fost acela de a nega până și existența minorităților"³⁸⁵. Este deja un lucru recunoscut de numeroși specialiști că, "dacă Occidentul stă mai bine ca Europa de Est (în problema minorităților-n.n.) este numai pentru că problema nu se mai pune acolo decât într-o manieră relativ marginală și nu pentru că democrația liberală ar fi elaborat soluții exemplare"³⁸⁶. De altfel, problemele nerezolvate care persistă între comunitățile de valoni și flamanzi în Belgia, între comunitățile confesionale din Irlanda de Nord, antrenând disensiuni profunde între irlandezi și britanici, divergențele dintre comunitățile anglofonă și francofonă din Canada sau tendințele secesioniste ale unor grupuri basce în Spania sunt numai unele din argumentele pentru a demonstra că **democrația nu este prin ea însăși o soluție la problema minorităților**.

Modelele funcționale și eficiente de tipul celui finlandez nu sunt suficiente pentru a conferi democrației calitatea de soluție universală, ele sunt mai degrabă o dovadă în plus că regula generală impune, alături de cadrul democratic, **măsuri speciale** pentru rezolvarea problemei minorităților, în funcție de condițiile specifice foarte diferite de la un caz la altul. Acolo unde asemenea măsuri au lipsit, ca în cazul Franței, s-a

---

³⁸⁵ Bela Farago, "La démocratie et le problème des minorités nationales", în *Le Débat*, numéro 76, septembre-octobre 1993, p. 10.

³⁸⁶ *Ibidem*, pp. 13-14.

ajuns până la a se refuza recunoașterea existenței minorităților. "Contrar țărilor din Est - și grație unui efort multiseclar și reușit de centralizare etatică, de asimilare culturală și de participare civică -, această atitudine nu pune probleme majore, cu excepția acțiunii endemice a unei minorități violente în Corsica"³⁸⁷.

Chiar dacă în democrații ca Franța asimilarea minorităților nu pune astăzi probleme foarte serioase, acest tip de formalizare democratică a societății poate ridica probleme deosebit de acute, cu potențial exploziv, mai ales în țări ale Europei Centrale și de Est, unde minoritățile au o foarte vie conștiință a propriei identități și unde statutul de minoritate al multora dintre ele, spre deosebire de situația din Vest, este de dată relativ recentă - sfârșitul primului război mondial³⁸⁸. "Democratizarea, sunt de acord specialiștii, este problematică mai ales în societăți multietnice. Adesea, ea exacerbează problemele etnice existente"³⁸⁹. O asemenea situație se va produce mai ales acolo unde democrația se află într-un **deficit de legitimitate**. Așa cum remarca Bela Farago, "convulsiile unei <<democrații>> isterice, manipulate de populism sau de demagogia naționalistă nu poate deci să pretindă nici un fel de legitimitate. O largă și indiscutabilă majoritate populară care ar fi antrenată de o pasiune <<absolutistă>>, atentatoare la libertatea unor anumiți cetățeni, rămâne fuciar ilegală"³⁹⁰.

³⁸⁷ *Ibidem*, p. 15.

³⁸⁸ Fără a mai vorbi despre minoritățile din țările apărute ca urmare a destrămării federațiilor iugoslavă și sovietică.

³⁸⁹ Michael E. Brown, "Causes and Implications of Ethnic Conflict", în Michael E. Brown, ed., *Ethnic Conflict and International Security*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 1993, p. 9. Vezi, de asemenea, Renée de Nevers, "Democratization and Ethnic Conflict", în Michael E. Brown, ed., *Op. cit.*; Donald Horowitz, *Ethnic Groups in Conflict*, University of California Press, Berkeley, 1985, capitolele 7-10 și 15; Arend Lijphart, "The Power-Sharing Approach", în Joseph V. Montville, ed., *Conflict and Peacemaking in Multiethnic Societies*, Lexington Books, Lexington, 1990, pp. 491-509.

³⁹⁰ Bela Farago, *Loc. cit.*, p. 23.

Apare evident că "raporturile între naționalitățile majoritare și minoritare trebuie deci să fie regândite pentru a fi puse în cadrul unei democrații în sfârșit <<civilizate>>, unde puterea poporului este limitată de drept. Este necesar (...) ca drepturile inalienabile ale minorităților să fie înscrise, în maniera cea mai precisă, într-un text fundamental, al cărui respect se va impune apoi ansamblului autorităților publice. O astfel de <<constituționalizare>> a drepturilor minoritare ar obliga egal și minoritățile, care vor trebui în esențial să-și realizeze obiectivele în sfera societății civile, renunțând la tendințele iredentiste și secesioniste"³⁹¹.

Tocmai în sensul unei astfel de "constituționalizări" a drepturilor minoritare trebuie înțeleasă motivația politică a Programului UDMR. Numai că o astfel de motivație trebuie să răspundă necesităților societății românești și să propună o ofertă de reglementare a cadrului politico-juridic al țării în funcție de percepții de identitate specifice, de reglementări internaționale în materie, dar și de tradiție istorică generală a țării. Analiza noastră va aborda tocmai modul în care răspunde acest demers necesităților amintite ca și cadrului politico-juridic existent deja în România, inclusiv prevederilor constituționale.

c) Autodeterminarea

La punctul 4 al capitolului *Principii de bază*, din Programul UDMR, se specifică: "Uniunea, pe baza principiului **autodeterminării interne** (subl.n.), consideră de datoria sa crearea unui cadru politic, economic, cultural, juridic și administrativ, care să **garanteze pentru toți cetățenii României** (subl.n.) egalitatea deplină în drepturi, exercitarea neîngrădită a drepturilor individuale și **colective** (subl.n.) de către **comunitatea națională** (subl.n.) maghiară, respectiv de către celelalte minorități naționale din România. Scopul

³⁹¹ *Ibidem*, pp. 23-24.

final al Uniunii este crearea unei societăți civile care să asigure **fiecărui cetățean** (subl.n.) un nivel de bunăstare, securitate, dreptate socială și libertate echitabil, precum și **conviețuirea armonioasă a cetățenilor români de diferite naționalități** (subl.n.)³⁹².

Se remarcă păstrarea unor concepte de bază pentru formalizarea limbajului politico-juridic al UDMR, în perspectiva definirii problematicii minorității maghiare: termenul de **comunitate națională** pentru a desemna **minoritatea națională** și termenul de **drepturi colective**. Acești termeni vor constitui obiectul unei analize separate în paginile care urmează. Ceea ce reține atenția în capitolul de față este evoluția, în raport cu semnificația documentelor internaționale, a interpretării date de UDMR conceptului de **autodeterminare internă**.

În Proiectul de lege privind minoritățile naționale și comunitățile autonome al UDMR, din noiembrie 1993, **autodeterminarea internă** era definită în articolul 2, alin. 4, ca "un drept inalienabil al comunităților autonome, ce se manifestă prin diferite forme ale autonomiei". Se avea în vedere o **comunitate autonomă** constituită pe **criteriu etnic** (minoritatea maghiară), în acest fel **autodeterminarea internă** fiind definită ca **atribut al unui grup etnic** și fiind considerată, în consecință, o formă de realizare a autonomiei acestui grup. Se ignora astfel că **autonomia unui grup**, fie el etnic sau de altă natură, nu poate fi asociată conceptului de **autodeterminare internă**, care se referă la **popoare** și vizează **participarea tuturor cetățenilor** la actul de guvernare democratică și dezvoltare neîngrădită, fără deosebire de apartenența acestora la diferite grupuri etnice, religioase, lingvistice, culturale etc., în cadrul comunității mai largi a **tuturor cetățenilor**³⁹³.

³⁹² Vezi "Programul Uniunii Democratice Maghiare din România", Principii de bază, în *Monitorul UDMR*, Editat de Cabinetul președintelui UDMR, Nr. 8, iulie 1995, p. 2. A se vedea același text în cazul tuturor citatelor din Programul UDMR care sunt prezentate în continuare în lucrarea de față.

³⁹³ Vezi Gabriel Andreescu, Valentin Stan, Renate Weber, *Concepția UDMR privind Drepturile Minorităților Naționale - Analiza Critică a Documentelor UDMR*, Centrul pentru Drepturile Omului, APADOR-CH, București 1994, pp. 8-13.

Spre deosebire de această abordare, la punctul 4 al capitolului *Principii de bază*, din Programul UDMR, conceptul de **autodeterminare internă**, deși indică un drept de care se bucură și comunitatea națională maghiară, **nu mai este pus în corelație exclusivă cu grupul etnic în sine**, ci este definit ca o formă de garantare a egalității depline în drepturi **pentru toți cetățenii României**, el referindu-se în egală măsură și la majoritari, dar și la celelalte minorități. Astfel, scopul **autodeterminării interne** devine, în noua accepție a UDMR, ținându-se cont de aspirațiile legitime ale **comunității maghiare** care participă la proces, "crearea unei societăți civile care să asigure fiecărui cetățean un nivel de bunăstare, securitate, dreptate socială și libertate echitabil, precum și conviețuirea armonioasă a cetățenilor români de diferite naționalități". În acest fel **autodeterminarea internă** este înțeleasă ca referindu-se la **întregul popor** definit ca o **comunitate de cetățeni**.

Noua abordare pare a fi în concordanță cu substanța reglementărilor internaționale cu privire la **autodeterminare** și cu semnificația pe care o conferă aceste documente dimensiunii **interne** a **autodeterminării**, în absența unei definiții codificate juridic, pe plan internațional, a conceptului respectiv³⁹⁴. Astfel, în articolul 1 al celor două Pacte ONU cu privire la drepturile omului (Pactul Internațional cu privire la Drepturile Economice, Sociale și Culturale și Pactul Internațional cu privire la Drepturile Civile și Politice) se precizează foarte clar: "Toate **popoarele** (subl.n.) au dreptul la autodeterminare".

Autodeterminarea este deci un drept al **popoarelor**. Acest drept are o *dimensiune externă* (ce indică eliberarea politică, adică **secesiunea**, mai ales în cazul popoarelor sub dominație colonială) și o *dimensiune internă* (participarea tuturor cetățenilor din cadrul aceluiași popor la

³⁹⁴ Pentru dezbateră cu privire la interpretarea conceptului de autodeterminare, vezi Gabriel Andreescu, Valentin Stan, Renate Weber, "Comentarii pe marginea studiului elaborat de Bakk Miklós", în "Dezbateri: Concepția UDMR privind drepturile minorităților naționale", în *Revista Română de Drepturile Omului*, nr. 6-7, 1994, pp. 97-103.

exercițiul democratic). Este clar că **autodeterminarea** nu poate însemna doar autodeterminarea externă a **popoarelor coloniale**, de vreme ce dreptul la autodeterminare aparține **tuturor popoarelor**³⁹⁵. Conotația **internă**, alături de cea **externă**, este clar exprimată în cazul **tuturor popoarelor** (a se observa că este vorba de **popoare** și nu de etnii, grupuri etnice sau naționalități) în sensul participării democratice a **tuturor cetățenilor** la viața de stat, după cum reiese și din Declarația cu privire la Principiile Dreptului Internațional Referitoare la Relațiile Prictenești și Cooperarea între State, în concordanță cu Carta ONU, adoptată prin rezoluția 2625 (XXV) a Adunării Generale a ONU, din 24 octombrie 1970, care a contribuit esențial la codificarea dreptului internațional cutumiar în materie. În Declarația amintită, la capitolul referitor la Principiul drepturilor egale și al **autodeterminării popoarelor** este menționată "datoria fiecărui stat de a promova prin acțiune comună sau separată respectul universal pentru aplicarea drepturilor omului și libertăților fundamentale, în concordanță cu Carta".

Carta ONU menționează în articolul 55: "În vederea creării condițiilor stabilității și bunăstării care sunt necesare pentru relații

---

³⁹⁵ Vezi poziția adoptată de guvernele Franței, Germaniei Federale și Olandei față de interpretarea restrictivă dată de guvernul Indiei articolului 1 al Pactului Internațional cu privire la Drepturile Economice, Sociale și Culturale (India a făcut, la 10 aprilie 1979, o Declarație de interpretare în care a considerat că articolul 1 se referă "numai la popoarele sub dominație colonială", ceea ce a determinat obiecțiile foarte ferme ale țărilor occidentale) la momentul accederii acestei țări la Pactul respectiv. Guvernul Germaniei federale a arătat cu acest prilej: "Dreptul la autodeterminare, așa cum este înscris în Carta ONU și întruchipat în Pacte, se aplică tuturor popoarelor și nu numai celor sub dominație străină. Toate popoarele, de aceea, au dreptul inalienabil să-și determine liber statutul lor politic și liber să-și urmeze dezvoltarea lor economică, socială și culturală (subl. n.)" - vezi *Status of International Instruments*, United Nations, 1987, Sales No.E.87.XIV.2, pp. 18-19 și 50. Aceasta este definiția **autodeterminării interne** în conformitate cu dreptul internațional actual, Pactele și Carta ONU, chiar dacă definiția explicită nu a fost consacrată juridic printr-un document internațional. Încercarea de a o defini altfel, aplicând-o grupurilor etnice, scoate **autodeterminarea internă** din zona dreptului internațional actual, cu posibile consecințe imprevizibile pentru coeziunea statelor.

pașnice și prietenești între națiuni, bazate pe respectul principiului drepturilor egale și al **autodeterminării popoarelor** (subl. n.), Națiunile Unite vor promova:

a) standarde mai înalte de trai, asigurare a locului de muncă și condiții de progres economic și social și dezvoltare;

b) soluții ale problemelor internaționale economice, sociale, de sănătate și ale problemelor înrudite; și cooperarea culturală și educațională internațională; și

c) respectul universal pentru/și aplicarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, **fără nici o distincție de rasă, sex, limbă sau religie** (subl. n.)".

Componenta internă a autodeterminării este reliefată și de Rezoluția 128/41 a Adunării Generale a ONU, din 4 decembrie 1986, referitoare la dreptul de dezvoltare, care introduce conceptul de **participare populară**, în consens cu articolul 21 al Declarației universale a drepturilor omului și articolul 25 al Pactului Internațional cu privire la Drepturile Civile și Politice. La cererea Comisiei Drepturilor Omului, secretarul general al ONU a prezentat acesteia, în 1985, un studiu care reliefa elementele **participării populare**, în sensul accesului **tuturor cetățenilor la exercițiul democratic prin autodeterminare**³⁹⁶. Nu există suport real în doctrina juridică și politică actuală și mai ales în substanța instrumentelor juridice internaționale pentru a susține varianta **autonomiei sau autoadministrării unui grup etnic pe baza autodeterminării interne**. Aceasta pentru simplul motiv că **autodeterminarea internă** este atribut al **popoarelor**, iar **popoarele** au inclusiv dreptul la **autodeterminare externă**, ceea ce poate însemna **secesiune**. Dacă **minoritățile** ar avea drept la **autodeterminare** (fie ea și **internă**), ele ar fi asimilate **popoarelor** și ar avea dreptul de a-și declara state proprii. Întreaga ordine juridică a sistemului internațional actual ar fi astfel spulberată.

³⁹⁶ Vezi *Study by the Secretary General on Popular Participation in its Various Forms as an Important Factor in Development and in Full Realization of Human Rights*, UN DOC. E/CN.4/1985/10 (1984) p. 34.

Acest lucru nu înseamnă **negarea autonomiei sau autoadministrării grupului etnic**, ci doar imposibilitatea de a lega reglementările respective de **autodeterminarea internă**, așa cum este ea derivată din dreptul internațional actual. "Pot fi anumite drepturi dobândite, cum ar fi o autonomie preexistentă, în interiorul republicilor unionale ale unor state federale dizolvate, la care nu trebuie să se renunțe cu ușurință. **O asemenea considerație nu trebuie bazată pe dreptul la autodeterminare** (subl.n.), ci pe instrumentele cu privire la drepturile minorităților (...)"³⁹⁷.

Fiind expresia codificării actuale a dreptului internațional, abordarea prezentată mai sus a conceptului de **autodeterminare internă** indică structura de definire a problematicii minorităților în toate instanțele internaționale, chiar și în acele organisme regionale care au elaborat cele mai înaintate documente în domeniul protecției minoritare, cum sunt Consiliul Europei și OSCE. Nici unul din documentele acestor organizații nu conexează dreptul la **autodeterminare** de emanciparea unui grup etnic prin forme de **autoadministrare** sau **autonomie**. Documentul Reuniunii de la Copenhaga a Conferinței cu privire la dimensiunea umană a CSCE din iunie 1990 sau Recomandarea 1201 (1993) a Adunării Parlamentare a Consiliului Europei - cele mai avansate documente în domeniul amintit - fac referiri la **autonomie, administrații locale, statut special** și chiar **drepturi colective**, dar nicăieri aceste prevederi **nu sunt legate de** conceptul de **autodeterminare internă**.

Necexistând o definiție explicită, consacrată juridic, a termenului de **autodeterminare internă**, atâta vreme cât Carta ONU va rămâne în vigoare, împreună cu toată legislația internațională elaborată în conformitate cu ea, substanța oricărui instrument juridic internațional va trebui întotdeauna să respecte principiile și spiritul Cartei. În condițiile în

---

³⁹⁷ Asbjorn Eide, "Protection of Minorities" - Report, Economic and Social Council, Commission on Human Rights, Sub-Commission on Prevention of Discrimination and Protection of Minorities, 10 August 1993, E/CN.4/Sub.2/1993/34, para. 88, p. 19. Vezi Nota 393.

care **autodeterminarea este un atribut al popoarelor**, a o aduce la nivelul **grupului etnic**, fie numai în dimensiunea sa internă, comportă un pericol pentru stat prin confuzia creată între termenul de **popor** (care are dreptul inclusiv la **autodeterminare externă**, deci la **secesiune**) și cel de **grup etnic** sau **minoritate**. "Cererile pentru **autodeterminare** (subl.n.) pot conduce **minoritățile** (subl.n.) să încerce **secesiunea** (subl.n.) față de statul gazdă și să creeze un stat propriu"³⁹⁸. Căci nu dispunem astăzi de nici o definiție explicită în plan juridic a termenului de **popor**. Raportorul Sub-comisiei pentru Prevenirea Discriminării și Protecția Minorităților a Comisiei Drepturilor Omului a ECOSOC, Asbjorn Eide, remarca pe bună dreptate că întrebarea la care trebuie să se găsească răspuns în viitor este: "Cine este popor în ceea ce privește autodeterminarea?"³⁹⁹.

Ținând cont de această situație confuză din punct de vedere al codificării juridice a unor drepturi pe plan internațional, ca și pentru a nu fi periclitată coeziunea internă a statelor, forurile internaționale au respins categoric identificarea **autodeterminării** cu un **drept al minorităților**. Așa cum remarca ambasadorul Audrey F. Glover, directoare a Oficiului pentru Instituții Democratice și Drepturile Omului al OSCE, "**minoritățile nu au dreptul la autodeterminare** (subl.n.), nici în concordanță cu Pactul Internațional cu privire la Drepturile Civile și Politice, nici în concordanță cu dreptul internațional general"⁴⁰⁰. Aceasta nu înseamnă, evident, că minoritățile nu pot participa la **autodeterminarea internă** în cadrul comunității cetățenilor întregului

---

³⁹⁸ Hugh Miall, "Introduction" în Hugh Miall, ed., *Minority Rights in Europe: The Scope for a Transnational Regime*, The Royal Institute of International Affairs, Pinter Publishers, London, 1994, p. 1.

³⁹⁹ Asbjorn Eide, "Protection of Minorities. Possible Ways and Means of Facilitating the Peaceful and Constructive Solution of Problems Involving Minorities" - Second Progress Report, Economic and Social Council, Commission on Human Rights, Sub-Commission on Prevention of Discrimination and Protection of Minorities, 1 July 1992, E/CN.4/Sub.2/1992/37, para. 160, p. 32.

⁴⁰⁰ Audrey F. Glover, "National Minorities in Europe", în *Studia Diplomatica*, Vol. XLVIII, No. 3, 1995, p. 60.

popor, singurul îndreptăţit la autodeterminare. În acest sens, Patrick Thornberry preciza: "Minorităţile ca atare nu au dreptul la autodeterminare - acest drept este al 'popoarelor'. Dar minorităţile trebuie să participe la procesul de autodeterminare şi să nu fie excluse din el (subl.n.)"⁴⁰¹. Acesta ar trebui să fie sensul punctului 4 al capitolului *Principii de bază*, din Programul UDMR, referitor la autodeterminarea internă. Minoritatea participă la autodeterminare, dar procesul în sine nu defineşte un grup etnic sau minoritatea ca atare, ci el se referă la toţi cetăţenii.

O asemenea abordare nouă cu privire la autodeterminare, în Programul UDMR, în măsura în care va fi confirmată de elaborări şi acţiuni ulterioare, poate demonstra capacitatea Uniunii de a se apropia de sensul documentelor internaţionale în materie, dovedindu-se un reprezentant responsabil al minorităţii maghiare şi un partener de dialog dinamic, în măsură a-şi evalua progresiv poziţia şi de a căuta rezolvări problematicei minoritare, în concordanţă cu standardele internaţionale şi situaţia specifică din România. Acest lucru ar întări poziţia Uniunii pe scena politică internă şi ar facilita colaborarea sa cu forurile internaţionale. Din nefericire, o serie de elaborări din cadrul aceluiaşi program al UDMR ridică o serie de probleme foarte serioase în ceea ce priveşte înţelegerea conceptului de autodeterminare.

d) Comunitate naţională, naţiune, popor, minoritate, autonomie şi statut special

Teoria UDMR cu privire la calitatea comunităţii maghiare din România de factor constitutiv în stat şi subiect politic a fost analizată pe larg în: *Concepţia UDMR privind Drepturile Minorităţilor Naţionale*⁴⁰²,

⁴⁰¹ Patrick Thornberry, "International and European Standards on Minority Rights", în Hugh Miall, ed., *Op. cit.* p. 20.

⁴⁰² Vezi Gabriel Andreescu, Valentin Stan, Renate Weber, *Concepţia UDMR privind Drepturile Minorităţilor Naţionale - Analiza Critică a Documentelor UDMR* -, Centrul pentru Drepturile Omului, APADOR-CH, Bucureşti 1994, pp. 13-16.

arătându-se că a considera statul român ca fiind "constituit din comunități autonome, minorități etnice sau religioase, majorități naționale etc., înseamnă o reinterpretare de anvergură a noțiunii de stat, în raport cu sensul general acceptat"⁴⁰³. Aceasta, pentru că **relația instituționalizată** există numai între **stat și cetățeni**, "nu și între stat și o comunitate etnică sau minoritate națională ca atare"⁴⁰⁴. Statul român ca **subiect politic**, îndreptățit să ceară supunere și loialitate cetățenilor săi, autoritatea sa fiind limitată numai de lege și drepturile cetățenești, s-ar afla deodată într-o competiție cu o comunitate autohtonă a maghiarilor⁴⁰⁵, care ar avea aceeași funcție de **subiect politic** ca statul, efectele fiind o **fragmentare** și nu o delegare de suveranitate pe baza principiului subsidiarității.

Ceea ce reține însă în mod primordial atenția în Programul UDMR este modul în care sunt folosite, pentru a desemna aceeași entitate, conceptele de **comunitate națională și autohtonă, națiune, popor, minoritate**. Astfel, la punctul 2, *Principii de bază*, maghiarii

⁴⁰³ *Ibidem*, p. 14.

⁴⁰⁴ *Ibidem*.

⁴⁰⁵ Termenul de **comunitate autohtonă** este folosit în programul UDMR, la punctul 2 din *Principii de bază*, ca exercitând funcția de **subiect politic**, renunțându-se la sintagma **comunitate autonomă** folosită în Proiectul Legii privind minoritățile naționale și comunitățile autonome, probabil pentru a se evita, în parte, întărirea conotației de competiție și delimitare față de stat pe care o dau noțiunile de **autonom și subiect politic** asociate. Chiar dacă **subiectul politic** este **comunitatea autohtonă** maghiară și nu **comunitatea autonomă** maghiară, conotația rămâne aceeași, de vreme ce, la punctul 3 din *Principiile de bază*, se vorbește despre **comunitatea națională autonomă**, iar la punctul 4,b se specifică clar că "autonomia este un drept al comunității naționale (evident **comunitatea autohtonă** a maghiarilor din România-n.n.) pe care aceasta îl exercită în interesul apărării, păstrării și dezvoltării identității sale", ceea ce indică **criteriul etnic** în definirea **autonomiei**. Raportând acest **criteriu etnic** la calitatea de **subiect politic** apare evidentă contradicția între **comunitatea autohtonă** maghiară și **stat**, de vreme ce și **comunitatea și statul**, ca **subiecți politici**, vor avea dreptul să ceară loialitate de la aceeași cetățeni, unul pe **baze juridice și instituționale - statul -**, iar celălalt pe **baze etnice - comunitatea autohtonă maghiară -** ajungându-se foarte ușor la un **conflict al loialităților** cu efecte **destabilizatoare** asupra **statului și protecției drepturilor individuale** ale cetățenilor fără deosebire de etnic.

din România, "constituind o comunitate autohtonă, se consideră factor constitutiv în stat, subiect politic de sine stătător și, ca atare partener egal al națiunii române (subl.n.)". Rezultă că maghiarii din România sunt ei înșiși o națiune, dar și că națiunea română, care în text are delimitări strict etnice, este la rândul ei tot ceea ce sunt maghiarii, adică: o comunitate autohtonă, factor constitutiv în stat, subiect politic de sine stătător. Or, națiunea etnică română nu și-a declarat și nu și-a definit niciodată asemenea funcții. Fie și pentru simplul motiv că fiind majoritară nu a avut nevoie de alte atribute decât cele rezultate din relația instituționalizată a cetățeanului de etnie română cu statul. În această situație, relația de parteneriat între națiuni etnice, în raporturile lor cu statul, este greu de definit în termeni juridici, politici și instituționali, dincolo de formula consacrată a relației stat/cetățean.

Se menționează că maghiarii din România, incluzându-i și pe ceangăii maghiari, ca apartenență statală "aparțin comunității cetățenilor României". Dar se specifică în continuare, la punctul 2, *Principii de bază* : "După limba, etnia, conștiința identității, cultura și tradițiile proprii, comunitatea maghiară din România este parte organică a națiunii maghiare (subl.n.), având în același timp strânse relații, vechi legături istorice și culturale, cu acele popoare (subl.n.), în primul rând cu românii și germanii (subl.n.), cu care a trăit veacuri de-a rândul împreună". Deci, comunitatea maghiară din România a trăit împreună cu următoarele popoare: românii și germanii. Or, în același program maghiarii sunt considerați "partener egal al națiunii române". Prin urmare, în același timp maghiarii sunt egali cu națiunea română și trăiesc alături de poporul român. Rezultă că în limbajul folosit de Programul UDMR națiune și popor par a identifica entități similare, fie că este vorba de

maghiari, români sau germani. Deci maghiarii din România sunt și ei popor, mai ales că fac "parte organică din națiunea maghiară" universală⁴⁰⁶.

Această constatare ridică unele probleme foarte serioase, prin coroborare cu folosirea conceptelor de **autodeterminare**, **autonomie** și **statut special** în Programul UDMR, așa cum vom arăta pe parcursul analizei noastre. Aceste probleme sunt dublate de pretenția guvernului maghiar condus de premierul Orbán de a vorbi în numele tuturor maghiarilor, chiar dacă ei sunt cetățeni ai altui stat. Viktor Orbán a reiterat public, pe 28 iulie 1998: "Întotdeauna opinia mea a fost că granițele statului ungar nu coincid cu cele ale națiunii maghiare și că guvernul viitor va fi reprezentantul acestei națiuni"⁴⁰⁷. Asemenea abordări sunt contrare spiritului european actual și răspunzătoare pentru numeroase tragedii trăite de Europa în secolul al XX-lea⁴⁰⁸.

⁴⁰⁶ Vezi Comunicatul privind convorbirile desfășurate între guvernul Republicii Ungare și conducătorii UDMR, la Budapesta, în 26 februarie 1993, reprodus în *Romaniai Magyar Szó*, Serie nouă, nr. 967, 2 martie 1993.

⁴⁰⁷ Vezi Interviu cu premierul ungar, Viktor Orbán, cu secretarul politic al MAE ungar, Nemeth Zsolt, și cu analistul politic Piko Andras, difuzat pe programul I al Televiziunii ungare, la data de 28 iulie, în *Cotidianul*, Anul VIII, Nr. 84(2129), 15 august 1998.

⁴⁰⁸ Nu este lipsit de semnificație că ideea reprezentării politice a tuturor celor de o etnie, de către un singur guvern, indiferent de cetățenia celor în cauză, a fost introdusă în practica politică de cel de-al III-lea Reich. Ernst Rudolf Huber, în lucrarea sa referitoare la *Structura și Ordinea Reich-ului*, publicată în 1941, preciza foarte clar, parcă parafrazăndu-l pe Viktor Orbán: "(...) Unitatea germanității pe deasupra oricăror granițe de stat a fost conștient experimentată în spațiul vital european" (*apud* George H. Knoles, Rixford K. Snyder, eds., *Op. cit.*, p. 497). Foarte îngrijorătoare sunt o serie de demersuri ale noului guvern de la Budapesta, cum este aceea de a-l convoca pe ambasadorul Iugoslaviei în capitala ungară pentru a-i cere ca persoanele aparținând minorității maghiare, cetățeni iugoslavi, care își satisfac serviciul militar, să nu fie trimiși în Kosovo, în cadrul operațiunilor militare desfășurate de Belgrad în provincia respectivă. (în conformitate cu Radio Kossuth Budapesta). Sigur, aceste operațiuni au fost dezavuate de comunitatea internațională. Dar este un amestec în treburile interne ale unui stat suveran și independent, pretenția Ungariei de a solicita ca cetățenii altui stat să fie departajați în funcție de criteriul etnic în îndeplinirea îndatoririlor față de țara ai cărei cetățeni sunt (vezi RADOR, *Fluxul de știri politice*, 7 august 1998). Adică, în viziunea Budapestei,

Conceptele de **autonomie locală, regională și personală** au fost introduse prin Proiectul de lege privind minoritățile naționale și comunitățile autonome din 1993 și au fost analizate pe larg în *Concepția UDMR privind drepturile Minorităților Naționale*⁴⁰⁹. În Programul UDMR din 1995 se menține conceptul de **autonomie personală**, vizând constituirea "sistemului instituțional propriu al maghiarilor din România în domeniul învățământului, culturii, informării, al păstrării tradițiilor și protecției monumentelor". Se introduce termenul de **autonomie teritorială** care poate defini sfera semantică a celor două tipuri de autonomie pe criterii teritoriale, menționate în Proiectul de lege: **locală și regională**. Și se precizează la punctul 4,b, *Principii de bază*: "**Autonomia administrațiilor locale cu statut special (subl.n.) se conferă acelor unități administrative în care trăiesc în proporție însemnată persoane aparținând minorităților naționale (subl.n.), iar populația acceptă, prin referendum (subl.n.), acest statut**".

Statutul special nu este definit pentru tipul respectiv de administrații locale **autonome**, dar se precizează că "**autonomia este un drept al comunității naționale (subl.n.) pe care aceasta îl exercită în**

---

cetățenii iugoslavi de etnie sârbă să-și servească țara conform îndatoririlor constituționale, inclusiv pe câmpul de luptă din Kosovo, în timp ce cetățenii iugoslavi de etnie maghiară să fie scutiți! Precizăm încă o dată că nu avem în vedere aici justețea acțiunilor militare iugoslave în Kosovo pe care le considerăm total disproporționate față de pericolul secesionist albanez și afectând grav populația civilă din zonă. Este de reținut ambiția guvernului Orban de a-și aroga, într-adevăr, dreptul de reprezentare pentru toți maghiarii de dincolo de frontierele Ungariei, cetățeni ai unor state suverane, în disprețul tuturor normelor care guvernează relațiile între state. Evident, în acest caz, nu se poate invoca faptul că, în conformitate cu documentele internaționale, problema minorităților nu mai este o problemă exclusiv internă a statelor în cauză, deoarece intervenția ungară vizează nu modul în care sunt respectate drepturile minorității maghiare din Iugoslavia, ci pur și simplu scutirea membrilor acestei minorități de îndatoririle constituționale pe care le au ca cetățeni ai statului iugoslav, alături de ceilalți cetățeni ai țării.

⁴⁰⁹ Vezi Gabriel Andreescu, Valentin Stan, Renate Weber, *Concepția UDMR privind Drepturile Minorităților Naționale - Analiza Critică a Documentelor UDMR* -, Centrul pentru Drepturile Omului, APADOR-CH, București 1994, pp. 16-20.

interesul apărării, păstrării și dezvoltării identității sale". Deci **autonomia** se realizează pe **criteriu etnic**, fiind funcțională pentru prezervarea identității unei comunități etnice (**naționale**, în text) și se exercită prin **statut special** numai în zone populate în proporție suficient de puternică de oameni de aceeași apartenență etnică, pentru a o putea impune prin **referendum**. Această constatare contrazice afirmațiile repetate ale liderilor UDMR, care au declarat că Uniunea nu urmărește **autonomie pe criterii etnice**, ceea ce ar intra în contradicție cu reglementările constituționale. Aceeași constatare se impune mai ales ca urmare a folosirii termenului de **statut special**.

Nedisponând de o definiție a **statutului special** în textul Programului UDMR, vom face apel la câteva modele europene, invocate de altfel de liderii UDMR, ca influențând redactarea Programului. Astfel, Italia practică o descentralizare administrativă foarte largă, în regiuni, unele dintre ele având o autonomie diferită de a celorlalte, pe baza unui **statut special**. Acestea, în număr de cinci (printre care mult invocata Trentino-Alto Adige/Tirolul de Sud, exemplu citat deseori de liderii UDMR pentru a defini **statutul special** chiar din perspectiva redactării Programului UDMR), au primit "forme și condiții particulare de autonomie, în concordanță cu **statutele speciale** (subl.n.) adoptate prin legile constituționale" (art. 116 din Constituția Italiei). Așa cum rezultă din textele constituționale, "vasta autonomie pe care Constituția o acordă acestor regiuni se datorează situației lor istorice, **etnice** (subl.n.) și economice speciale"⁴¹⁰. În cazul regiunii Trentino-Alto Adige s-a avut în vedere "**componenta etnică** (subl.n.) a populației locale"⁴¹¹. Se confirmă astfel și la nivel de model, nu numai din textul Programului, că **statutul special** avut în vedere de liderii UDMR are **conotație etnică**.

---

⁴¹⁰ Vezi Presidence du Conseil des Ministres, Services de l'Information et de la Propriété Littéraire, "La réglementation constitutionnelle de l'Italie", în Supplément au No. 2, Mars-Avril 1971 de *Vie Italienne - Documents et Informations*, p. 69.

⁴¹¹ *Ibidem*.

De altfel, în **majoritatea** cazurilor în care **statutul special** funcționează, **autonomia** conferită de el se realizează pe **criterii etnice**, așa cum este în Spania sau Finlanda (Insulele Aland), ținându-se cont, evident, de diferențele în reglementările constituționale și conținutul **statutului special** conferit diferitelor componente etno-culturale ale societăților respective. **Statutul special** elaborat pentru minoritatea sârbă din Croația sub egida Uniunii Europene, prin Conferința Carrington, și care nu a putut fi aplicat viza, de asemenea, **criteriul etnic** pentru definirea **autonomiei**.

e) Recomandarea 1201

Faptul că **autonomia** invocată în Programul UDMR se realizează pe **criteriu etnic** și este definită prin **statut special** are consecințe foarte serioase asupra raporturilor bilaterale româno-ungare. Adversarii din România ai Tratatului româno-ungar au justificat refuzul inițial al părții române de a semna documentul prin intenția autorităților de la Budapesta de a introduce în Tratat referiri la Recomandarea 1201 (1993) a Adunării Parlamentare a Consiliului Europei cu privire la un protocol adițional referitor la drepturile minorităților la Convenția Europeană pentru Protecția Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale. România își asumase aplicarea Recomandării 1201 prin Avizul 176 (1993) al Adunării Parlamentare a Consiliului Europei, care recomandase Comitetului de Miniștri să invite România să devină membru al Consiliului. Guvernul român se obligase la respectarea Recomandării 1201 prin scrisorile Ministrului de Externe din 25 mai 1993, către Secretarul General al Consiliului Europei și din 22 iunie 1993, către Raportorul Friederich König (în care guvernul se obliga să accepte toate Recomandările Adunării Parlamentare, nu numai Recomandarea 1201).

Autoritățile române au invocat printre altele, pentru nesemnarea Tratatului cu Ungaria, articolul 11 din Recomandarea 1201 care precizează: "În regiunile unde se află în majoritate, persoanele aparținând unei minorități naționale vor avea dreptul de a avea la dispoziția lor

autorități locale (subl.n.) sau **autonome** (subl.n.) corespunzătoare sau să aibă un **statut special** (subl.n.), în acord cu situația istorică și teritorială specifică și **în concordanță cu legislația internă a statului** (subl.n.)".

Ignorând intenționat **clauza asiguratorie** din finalul articolului, care menționează că măsurile în favoarea minorității se iau numai în **cadrul legislativ existent pe plan intern**, ca și declarațiile părții ungare care a precizat că **nu urmărește obținerea de autonomie pe criterii etnice** pentru minoritatea maghiară din România, **autoritățile române au susținut că articolul 11 impune statelor acceptarea statutului special pentru minorități**, ceea ce înseamnă **autonomie pe criterii etnice** și deci contestarea cadrului constituțional din țară, care nu permite așa ceva. În realitate, citirea atentă a articolului 11 demonstrează că Recomandarea 1201 **nu impune statut special** și nici nu ar fi putut s-o facă de vreme ce se adresează unei multitudini de țări cu situații specifice diferite. Practic, articolul 11 oferă posibilitatea de a **opta** în funcție de **legislația internă** din țara respectivă și voința politică a statului între **trei variante: autorități locale, autorități autonome și statut special**. Dacă și cum aceste noțiuni se pot suprapune sau nu, dacă și cum ele pot fi definite într-un fel sau altul, Recomandarea nu-și mai propune să explice, tocmai pentru a lăsa deplină libertate statelor de a-și valida opțiunea prin propria abordare, **în conformitate cu legislația internă**.

Iată de ce partizanii din România ai semnării Tratatului cu Ungaria, pe baza acceptării de către partea română a referirilor la Recomandarea 1201, ținând cont că, din cele trei variante propuse de articolul 11, **statutul special** are în genere o **semnificație etnică**, au susținut Tratatul demonstrând că Recomandarea **nu obligă la acceptarea statutului special pentru minorități**, acesta nefiind decât **una din trei posibilități**, lăsate în întregime la alegerea statului. În aceste condiții a apărut evident că opoziția autorităților române față de încheierea Tratatului era lipsită de fundament și în nici un caz nu putea fi susținută de ipoteticul pericol că acceptarea Recomandării

1201 (pe care autoritățile române o acceptaseră, de altfel, ca angajament politic la intrarea în Consiliul Europei) ar fi impus României **statut special** pentru minorități.

Numai că Programul UDMR, care se pronunță în favoarea "autonomiei administrațiilor locale cu statut special", în condițiile în care "autonomia este un drept al comunității naționale" maghiare, face referiri exprese la Recomandarea 1201, considerând-o obligatorie pentru România. Formulările din textul Programului UDMR și declarațiile liderilor Uniunii, care au precizat că "vina stagnării negocierilor româno-ungare în vederea semnării Tratatului bilateral o poartă România, întrucât **nu vrea să acorde minorității maghiare un statut special, așa cum prevede Recomandarea 1201 (subl.n.)**"⁴¹², pot fi coroborate. Rezultă că cererile maghiare pentru **statut special**, prin invocarea Recomandării 1201, au dat un nesperat suport celor care blamau Recomandarea și partea ungară în contextul negocierii Tratatului. Mai mult, solicitarea în continuare a unui **statut special** pentru minoritatea maghiară din România, invocându-se Recomandarea 1201, care a devenit parte a dreptului intern românesc prin includerea sa în Tratatul româno-ungar, semnat în septembrie 1996, poate produce serioase asperități în raporturile dintre Budapesta și București, deoarece, așa cum am arătat, Recomandarea 1201 nu impune așa ceva, iar **statutul special** pentru minorități nu este acceptabil în cadrul constituțional actual al României.

Un alt articol invocat de partea română pentru a respinge includerea Recomandării 1201 în Tratatul româno-ungar a fost articolul 12 din Recomandare, care, în viziunea guvernului român, ar fi impus acceptarea drepturilor colective: "Nimic în acest protocol nu poate fi conceput ca **limitând sau restrângând** (subl.n.) un drept individual al persoanelor aparținând unei minorități naționale sau un **drept colectiv** al

⁴¹² Vezi Luminița Castali, "Consiliul Reprezentanților UDMR a decis declanșarea acțiunilor de protest împotriva Legii învățământului", în *Cronica Română*, Anul III, nr. 747, 3 iulie 1995. Vezi, de asemenea, Andra Aurora Manta, "Marko Bela a declarat că în politica românească există un curent fascist", în *Evenimentul zilei*, Anul IV, nr. 918, 1-2 iulie 1995.

unei minorități naționale înscris în legislația statului contractant sau într-un acord internațional la care statul este parte (subl.n.)". Este evident că în acest articol este vorba numai de acele drepturi colective pe care statul și le-ar fi asumat de bună voie anterior acceptării Recomandării, prin legislația internă sau obligații internaționale și nu drepturi impuse în pofida voinței statului respectiv. Articolul 12 are sensul tocmai de a nu interzice statelor acordarea de drepturi superioare celor conținute în Recomandare, drepturi pe care statele respective le-ar acorda deja prin reglementări interne și nu de a impune acordarea unor drepturi pe care statele le resping. De altfel, în Memorandumul Worms, care expune motivația Recomandării, se arată clar că "drepturile sunt definite ca drepturi individuale, exercitate atunci când este cazul, în mod colectiv (subl.n.)".

Ideile exprimate de autoritățile române referitoare la faptul că Recomandarea 1201 nu ar avea valoare juridică, deci ea nu ar fi obligatorie pentru România și că ar fi fost respinsă de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei prin adoptarea Convenției Cadru pentru Protecția Minorităților, erau lipsite de orice consistență. Este adevărat că Recomandarea 1201 era adresată de Adunarea Parlamentară Comitetului de Miniștri și nu statelor membre ale Consiliului Europei și că ea nu avea valoare juridică pentru statele membre. Dar valoarea ei era diferită față de, să spunem Franța și România, pentru simplul motiv că România și nu Franța se obligase politic, de bună voie, să aplice Recomandarea, la momentul intrării în Consiliul Europei. De aceea, România s-a aflat sub monitorizarea Adunării Parlamentare pentru aplicarea ei. **Obligațiile politice asumate de statul român, la intrarea în Consiliul Europei, îl obligă în continuare, atâta vreme cât va fi membru al acestei organizații.**

Comitetul de Miniștri nu poate respinge o Recomandare a Adunării Parlamentare. El poate opta pentru altă rezolvare a problemei în discuție decât cea propusă de Adunare, dar nu o poate respinge. Astfel,

Comitetul a optat pentru o Convenție Cadru, deschisă spre semnare și țărilor nemembre ale Consiliului Europei și care oferă posibilitatea acelor țări membre care nu recunosc minorități pe teritoriul lor (Franța, Grecia), dar și altor membri, să evite semnarea documentului fără probleme deosebite⁴¹³. Dar Recomandarea 1201 nu a fost respinsă prin aceasta și a rămas politic valabilă, atât ca soliciere lansată de Adunare Comitetului de Miniștri, cât și ca obligație liber asumată de acele state ale Consiliului care au hotărât în acest sens, printre care și România.

Faptul că Recomandarea 1201 era valabilă o dovedește Recomandarea 1255 (1995) a Adunării Parlamentare a Consiliului Europei cu privire la protecția minorităților naționale, adoptată la 31 ianuarie 1995 și care solicita Comitetului de Miniștri să preia articolele Recomandării 1201, pentru redactarea unui Protocol la Convenția Europeană pentru Protecția Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale în domeniul cultural, garantându-se astfel drepturile individuale, mai ales persoanelor aparținând minorităților naționale. Cu acest prilej, Adunarea s-a declarat nemulțumită de Convenția Cadru și și-a exprimat regretul că Recomandarea 1201 nu a fost transformată în Protocol la Convenția Europeană pentru Protecția Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale.

Mai mult, printre articolele citate expres de Recomandarea 1255 pentru a fi avute în vedere de Comitetul de Miniștri, în ceea ce privește Protocolul referitor la drepturile culturale, figurează și controversatul articol 12 din Recomandarea 1201, la care ne-am referit. Faptul că Recomandarea 1201 era valabilă pentru România⁴¹⁴ a demonstrat-o și

⁴¹³ Dacă ar fi adoptat Recomandarea 1201, ea devenea automat Protocol la Convenția Europeană pentru Protecția Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale, documentul de bază al Consiliului Europei și trebuia semnată de toate țările membre.

⁴¹⁴ "Recomandarea 1201 supraviețuiește, totuși, într-o zonă gri legală; pentru că Adunarea nu a abrogat niciodată Ordinul 484 care a cerut Comisiei Juridice să <<se asigure scrupulos, la examinarea cererilor de aderare la Consiliul Europei, că drepturile incluse în acest Protocol sunt respectate de țările candidate>>". Vezi Heinrich Klebes, "The Council of Europe's Framework Convention for the Protection of National Minorities", în *Human Rights Law Journal*, Vol. 16, No. 1-3, 28 April 1995, Note 25, p. 97.

Ordinul 508 (1995) al Adunării, care specifica atât obligativitatea Recomandării pentru țările care urmau să intre în Consiliul Europei și pentru cele care și-o asumaseră deja la intrarea în Consiliu, cât și posibilitatea instituirii unor sancțiuni în cazul neonorării ei.

Având în vedere toate acestea considerăm că problema drepturilor colective pe care ar fi ridicat-o Recomandarea 1201, în cazul includerii ei în Tratatul româno-ungar, era o falsă problemă. Urmând modelul Tratatului ungaro-slovac, în ciuda contestărilor ulterioare și a interpretărilor diferite (există proceduri inclusiv în cadrul OSCE, garantul acestor Tratate încheiate în cadrul Pactului de Stabilitate, pentru interpretarea lor - orice document juridic internațional este interpretabil), Tratatul româno-ungar putea fi încheiat la timp, cu includerea în document a Recomandării 1201 cu toate clauzele asigurătorii necesare. Din nefericire, încheierea Tratatului româno-ungar a fost târăgănată suficient pentru a ridica obstacole foarte serioase pe drumul integrării europene și euro-atlantice a României.

f) Tratatul româno-ungar

După cum se știe Recomandarea 1201 a fost în cele din urmă introdusă în instrumentul juridic obligatoriu bilateral româno-ungar. Trebuie precizat că Tratatul în sine a constituit obiect de negocieri în cadrul Pactului de Stabilitate⁴¹⁵ lansat de Uniunea Europeană și finalizat

⁴¹⁵ Pactul de Stabilitate a fost lansat de Uniunea Europeană în mai 1994, la Paris, ca urmare a unei inițiative a premierului francez Balladur. Propunerea franceză fusese asimilată de Consiliul European de la Copenhaga, în iunie 1993, iar la Consiliul European de la Bruxelles, din decembrie 1993, s-a hotărât ca Pactul de Stabilitate să "prevină tensiunile și conflictele potențiale din Europa, determinând relații de bună vecinătate și stimulând țările să-și consolideze frontierele și să-și regleze problemele minorităților naționale". Acest exercițiu de diplomatie preventivă inițiat de Uniunea Europeană viza în primul rând încheierea de tratate între țările-candidat la integrarea europeană, în așa fel încât includerea lor în UE să nu aducă germeii unei eventuale destabilizări prin diferendele bilaterale dintre noii membri. Țări ca Ungaria, România, Slovacia erau vizate direct, datorită problemelor legate de frontiere (cazul Slovaciei) și protecția minorităților. Așa cum am arătat în primul capitol, condiția rezolvării acestor probleme viza nu numai intrarea în Uniunea Europeană. Prin relația UE-UEO-NATO, rezolvarea lor avea un impact considerabil asupra șanselor acestor țări de a intra în NATO.

fără încheierea Tratatului româno-ungar în martie 1995, la Paris⁴¹⁶. Încheierea tratatelor româno-ungar și ungaro-slovac până în 20 martie 1995 era condiția esențială a includerii acestor țări în planificarea politică pentru integrarea în UE, dar și în NATO, planificare ce urma a fi stabilită în cadrul organizațiilor respective. Ar fi o naivitate să credem că Tratatul româno-ungar putea fi încheiat oricând, chiar și după un an de zile. Trebuie ținut cont de faptul că planificarea politică a extinderii structurilor europene și euro-atlantice este funcție de numeroase variabile.

Or, este foarte improbabil ca o planificare pe termen lung, cu date de inițiere precise, să poată fi schimbată în ceea ce privește România, de pildă, doar pentru că, după un de zile, aceasta a reușit să îndeplinească un criteriu ce trebuia satisfăcut cu mult timp înainte. Sigur, România poate intra din nou în calcule, dar pentru alte date ale lărgirii UE și NATO, cu pericolul ca organizații cum este NATO să nu își mai planifice o nouă lărgire în viitorul previzibil.

Ideea enunțată extensiv de diplomația română că un tratat trebuie să fie încheiat bine, oricât ar dura aceasta, este o gravă eroare care nu ține cont de dinamica deosebit de rapidă a mediului internațional actual. Orice tratat ține cont de realitatea internă și internațională la momentul negocierii și încheierii lui. Or, prelungirea negocierilor poate pune sub semnul întrebării numeroase paragrafe convenite deja, dar care nu mai corespund realității în mișcare, așa cum corespundeau la momentul inițierii negocierilor. Fără să mai punem la socoteală că prelungirea negocierilor sau a perioadei de prenegocieri poate să ducă la pierderea interesului uneia dintre părți pentru încheierea tratatului⁴¹⁷.

⁴¹⁶ Tratatul româno-ungar s-a semnat abia în septembrie 1996.

⁴¹⁷ Un exemplu pe această linie este atitudinea Ucrainei față de România. Ucraina avea nevoie de un tratat cu România în 1991 când, proaspăt venită în comunitatea internațională, se afla cu frontierele neconsolidate și miza pe o relație de parteneriat cu țara noastră. Din nefericire, în urma unor declarații ale Parlamentului român referitoare la teritoriile pierdute de România în 1940 și incluse în prezent în Ucraina (ca urmare a Tratatului de Pace din 1947 și a reglementărilor dreptului internațional care guvernează succesiunea statelor, Ucraina moștenind frontierele externe ale URSS după destrămarea acesteia), tratatul nu a putut fi negociat în 1991, când țara

Este edificatoare în acest sens scrisoarea primită de președintele României de la președintele SUA, pe 13 martie 1995, în care acesta îi arăta că "încheierea cât mai curând a Tratatului" trebuie să aibă loc "la momentul oportun"⁴¹⁸. La fel de edificatoare sunt mesajele președintelui Comisiei Europene și ale premierilor francez, german și spaniol (troica UE, la acel moment) în care se arăta, la fel de clar, că "relația de bună vecinătate româno-ungară", prin Tratat, trebuie realizată "înainte de desfășurarea conferinței" Pactului de Stabilitate din 20 martie 1995⁴¹⁹. Ungaria reușise să încheie tratatul cu Slovacia la momentul martie 1995 și să demonstreze disponibilitatea sa pentru acest tip de demers solicitat de structurile europene și euro-atlantice. În schimb, România, care a încercat să-și coordoneze eforturile cu Slovacia, în sensul acceptării împreună sau al respingerii împreună a tratatelor cu Ungaria, a marcat un eșec diplomatic.

Slovacia⁴²⁰ a făcut un joc diplomatic foarte abil, folosind intransigența românească la capitolul minorități pentru a forța

---

noastră ar fi putut obține condiții mult mai bune în raporturile cu Ucraina decât a obținut în 1997. Între timp, Ucraina s-a consolidat pe plan internațional, a stabilit un parteneriat special cu SUA pe baza unei Carte politice de mare însemnătate, și-a clarificat în parte relațiile cu Rusia și a încheiat Tratatul cu toate țările candidate la intrarea în UE și NATO din Europa Centrală. Interesul Ucrainei pentru un tratat cu România a scăzut simțitor. Așa se face că în Raportul către Congresul SUA referitor la lărgirea NATO, emis de Departamentul de Stat la 24 februarie 1997, se specifica foarte clar că România mai avea de încheiat, în contextul extinderii Alianței Nord Atlantice, tratate cu Ucraina și Moldova. Cu Ucraina s-a reușit în 1997 să se semneze tratatul, dar numai după semnale negative de tipul celui menționat mai sus. Evident, textul Tratatului a nemulțumit pe bună dreptate importante cercuri politice și științifice din România, dar textul respectiv era mai mult ce putea obține România după ratarea momentului oportun încheierii Tratatului în 1995. În ceea ce privește Moldova, negocierile sunt în continuare foarte întârziate, iar diplomația română continuă să susțină că vizează un tratat bun și nu unul care să se încheie repede. Între timp, atât primele țări care vor adera la NATO în primul val, cât și cele care vor începe negocieri de aderare la UE au fost nominalizate în 1997, România nefiind printre ele.

⁴¹⁸ Vezi *Cronica Română*, Anul III, nr. 658, 17 martie 1995.

⁴¹⁹ Vezi *Adevărul*, nr. 1505, 6 martie 1995.

⁴²⁰ Eroarea diplomatică a României este cu atât mai mare cu cât situația sa era prea diferită de a Slovaciei pentru a se putea imagina o strategie coerentă. Slovacia era mai înclinată să accepte un compromis formal cu Ungaria decât noi, la acei moment,

Ungaria, ce avea nevoie disperată măcar de unul din Tratatate, să îi acorde o serie de avantaje (la capitolul recunoașterea frontierelor, dar și în alte domenii) și, astfel, a acceptat Tratatul (cu Recomandarea 1201 inclusă) punând România într-o situație delicată pe plan internațional⁴²¹. Practic, țara noastră apărea ca obstrucționistă la capitolul înțelegeri bilaterale solicitate de Uniunea Europeană (ca o consecință a faptului că Slovacia și Ungaria demonstraseră că se pot depăși divergențe majore legate de punctul nevralgic al Tratatelor cu Ungaria: menționarea Recomandării 1201 în Tratatate).

În timp ce președintele României vorbea despre non-eșecul țării în negocierea Tratatului ("Care eșec? Și de ce eșec? Noi rămânem deschiși oricărui dialog, dar trebuie să lămurim ceea ce vrem să semnăm"⁴²²), asistentul secretarului de stat al SUA pentru afaceri europene și canadiene, Richard Holbrooke, declara la 29 mai 1995, în fața Adunării Atlanticului de Nord: "Statele Unite au fost ceea ce aș putea numi un <<observator activ>> în negocierile pe care Ungaria le-a întreprins cu Slovacia și cu România, în ultimele trei luni. Suntem încântați că guvernele ungar și slovac au ajuns la acordul pe care l-au încheiat în martie (...) suntem dezamăgiți că Ungaria și România nu au ajuns la un acord încă (...) "⁴²³.

Limbajul diplomatic folosit de Holbrooke era foarte edificator. Sigur, ambasadorul Traian Chebeleu, purtătorul de cuvânt al președintelui a clarificat poziția șefului statului: "Ca stat suveran, României nimeni nu-i

era o favorită alături de Ungaria, Cehia și Polonia la integrarea în UE și NATO, ceea ce nu era cazul României. În plus, Slovacia avea o frontieră neconsolidată prin acorduri bilaterale, fiind o țară nouă pe harta Europei, deci avea nevoie de o recunoaștere adecvată din partea Ungariei mai ales că puternica minoritate maghiară din Slovacia este concentrată, spre deosebire de cazul României, la frontiera cu Ungaria.

⁴²¹ De fapt, situația delicată se datora slabei coordonări politice a diplomației române.

⁴²² Vezi Conferința de presă a președintelui României, domnul Ion Iliescu, din 11 aprilie 1995, în *Palatul Cotroceni*, nr. 160.

⁴²³ Vezi Statement by Richard C. Holbrooke, Assistant Secretary of State for European and Canadian Affairs before the North Atlantic Assembly, in Budapest, May 29, 1995, p. 15.

poate dicta poziții și termene. Nu se poate admite lezarea intereselor naționale, ca urmare a voinței altor state sau guverne"⁴²⁴. Problema este că invocarea intereselor naționale în acest caz era destul de contradictorie. Evident, României nu i se puteau impune termene, cu excepția celor legate de procesele internaționale liber asumate tocmai ca urmare a politicii de promovare a intereselor naționale. Or, intrarea în Uniunea Europeană și în NATO era tocmai un astfel de proces.

Autoritățile române au refuzat inițial includerea Recomandării 1201 în Tratat, așa cum cerea partea maghiară. Deși Recomandarea 1201 reprezenta o obligație politică liber asumată de statul român, la intrarea sa în Consiliul Europei, România putea să refuze includerea sa într-un document juridic bilateral, evident, cu urmarea că această poziție a blocat Tratatul. Numai că autoritățile române nu s-au limitat la a refuza includerea Recomandării 1201 în Tratat. Ele au negat, pur și simplu, că România ar avea vreo obligație de a respecta Recomandarea 1201, chiar și față de Consiliul Europei. Președintele Iliescu a precizat public că "România nu este obligată să respecte Recomandarea 1201"⁴²⁵. Deci nu se mai discuta doar includerea sau neinclusiunea sa în Tratat. Pur și simplu România respingea acest document al Consiliului Europei, liber asumat la intrarea în organismul european. Consecința?

Întreaga Adunare Parlamentară a Consiliului Europei a fost consternată să afle că un stat membru, care își asumase un document al Adunării refuza să îl mai recunoască. Răspunsul a fost că Adunarea a adoptat un nou document, Ordinul 508 (ca urmare a pozițiilor exprimate la București⁴²⁶), care a revalidat Recomandarea 1201, specificând obligativitatea Recomandării pentru țările care urmează să intre în Consiliu, ca și pentru cele care și-au asumat-o deja (cazul României). Acest act al Adunării a pus România într-o poziție și mai delicată, ea

---

⁴²⁴ Vezi Conferința de presă a purtătorului de cuvânt al președinției, domnul ambasador Traian Chebeleu, în *Palatul Cotroceni*, nr. 157.

⁴²⁵ Vezi *Cronica Română*, Anul III, nr. 691, 27 aprilie 1995.

⁴²⁶ Vezi Heinrich Klebes, *Loc. cit.*, p. 97.

pozând practic în țară care nu își respectă obligațiile internaționale și a așezat, în schimb, Ungaria într-o poziție extrem de avantajoasă, în negocierea Tratatului, dar și ca reputație internațională. Aceasta a fost o eroare deosebit de gravă a conducerii politice a României din acea epocă.

Repetăm, putea fi respinsă Recomandarea 1201 în tratate bilaterale, dar nu putea fi negată ca obligație a României la Consiliul Europei. Încercând să îndrepte această gafă a președintelui țării, diplomația română a confirmat că, într-adevăr, Recomandarea 1201 ar fi avut unele efecte obligatorii asupra României, dar numai în cazul aspectelor culturale și legate de învățământ, în aceste domenii înscriindu-se angajamentele țării față de Consiliul Europei. Pentru a demonstra aceasta, purtătorul de cuvânt al MAE a prezentat presei⁴²⁷ următorul pasaj din scrisoarea angajament a ministrului de externe al României către raportorul König, din 22 iunie 1993: "În prezent guvernul încurajează eforturile parlamentului vizând adoptarea cât mai curând posibil a proiectului de lege a învățământului care va ține cont de necesitățile specifice ale minorităților naționale, în conformitate cu Recomandarea 1201 a Adunării Parlamentare a Consiliului Europei". Rezulta din acest pasaj că numai în aspecte legate de învățământ și-ar fi asumat guvernul român Recomandarea 1201, acest pasaj fiind singurul din scrisoarea ministrului unde se făcea referire la Recomandarea 1201.

Numai că în aceeași scrisoare ministrul de externe al României mai scrisese: "În același spirit am adresat la 25 mai 1995 o scrisoare doamnei Catherine Lalumière, secretarul general al Consiliului Europei, în care am afirmat foarte clar că poziția oficială a guvernului României este de a se angaja să accepte în întregul lor Convenția Consiliului Europei cu privire la Protecția Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale și Protocoalele sale Adiționale, la fel ca și Recomandările Adunării Parlamentare și să asigure aplicarea lor". Deci guvernul își luase obligația să accepte și să aplice "în întregul lor" toate Recomandările Adunării Parlamentare, nu numai 1201. Apare o contradicție totală între

⁴²⁷ Vezi "Cronica Română", Anul III, nr. 744, 29 iunie 1995.

această "poziție oficială a guvernului României" și formula prezidențială: "România nu este obligată să respecte Recomandarea 1201". Noi nu evaluăm în acest text în ce măsură Recomandarea 1201 era bună sau rea pentru România, ci dacă ea fusese acceptată sau nu, în întregul ei, de guvernul român. Or, guvernul și-o asumase în întregime.

Revenind la tratat, trebuie menționat că președintele României afirmase răspicat, în repetate rânduri, că "este inacceptabilă" includerea Recomandării 1201 în Tratatul bilateral⁴²⁸. Or, în cele din urmă, Recomandarea 1201 a fost acceptată în Tratat. Președintele a explicat astfel: "Recomandarea 1201 se include acum nu în Tratatul de bază, ci în Anexa la Tratat". Această formulare era greu de acceptat. Anexa unui tratat este parte integrantă a celui tratat, cu forță juridică egală.

Este însă interesant de văzut ce a obținut partea română de la partea maghiară în clarificarea Recomandării 1201. Clarificarea Recomandării 1201 se prezenta sub forma unei note din cadrul Anexei: "Părțile Contractante sunt de acord că Recomandarea 1201 nu se referă la drepturi colective și nici nu obligă Părțile să acorde persoanelor (este vorba de persoanele aparținând minorităților naționale-n.n.) respective un statut special de autonomie teritorială bazată pe criteriile etnice"⁴²⁹.

Această clarificare a Recomandării 1201 nu oferea nici un avantaj României față de Tratatul ungaro-slovac, încheiat la "termen", în martie 1995. În ceea ce privește drepturile colective, Tratatul ungaro-slovac specifica foarte clar că Recomandarea 1201, la care se raporta Tratatul, se referea la "drepturile individuale ale omului și civile, incluzând drepturile persoanelor aparținând minorităților naționale". Juridic vorbind, aceasta este o formulare pozitivă arătând la ce se referă Recomandarea 1201 și nu una negativă, care arată la ce nu se referă, așa cum s-a făcut în Tratatul

⁴²⁸ Vezi *Palatul Cotroceni*, nr. 157.

⁴²⁹ Vezi interviul acordat de Marcel Dinu, secretar de stat în MAE, cotidianului *Jurnalul Național*, Anul IV, nr. 982, 17 august 1996; vezi Tratatul de înțelegere, cooperare și bună vecinătate între România și Republica Ungară, în *România liberă*, serie nouă-Nr. 1954, 29 august 1996.

româno-ungar. Preferabilă este prima pentru că este pozitivă, arată deci ce este Recomandarea 1201, nu ceea ce nu este (formulare vagă în termeni juridici) și, în plus, face referire la drepturile individuale ale omului, care sunt identificate și codificate în dreptul internațional. Specificarea din Tratatul româno-ungar, cum că Recomandarea 1201 nu se referă la drepturi colective, este contestabilă pentru simplul fapt că, din punct de vedere juridic, nu există pe plan internațional o definiție unanim acceptată a drepturilor colective, cu atât mai puțin în plan bilateral româno-ungar. Așadar, la ce nu se referă Recomandarea 1201, dacă nu știm ce sunt drepturile colective?

De altfel, interpretarea diferită a tratatului s-a produs imediat după semnarea sa, ca și în cazul ungaro-slovac. Partea ungară a considerat, prin ministrul de externe din Ungaria, că Tratatul "nu exclude posibilitatea autonomiei și a drepturilor colective"⁴³⁰. Se pune întrebarea: La ce a mai trebuit un an de zile ca să ajungem tot la un text controversat, cu nimic mai presus decât textul ungaro-slovac, plus handicapul în relația cu Vestul de a nu fi respectat "termenul" de încheiere a Tratatului, așa cum prevedea Pactul de Stabilitate, la care se angajase și România?

g) Popor, autodeterminare, statut special

Așa cum am arătat în rândurile precedente, Programul UDMR folosește un set diversificat de concepte pentru a desemna minoritatea maghiară din România. La punctul 2 din *Principii de bază* se specifică: "După limba, etnia, conștiința identității, cultura și tradițiile proprii, **comunitatea maghiară din România este parte organică a națiunii maghiare** (subl.n.), având în același timp strânse relații, vechi legături istorice și culturale, cu acele **popoare** (subl.n.), în primul rând cu **românii și germanii** (subl.n.), cu care a trăit veacuri de-a rândul împreună". **Comunitatea maghiară din România a trăit astfel împreună cu**

⁴³⁰ Vezi *Adevărul*, nr. 1951, 21 august 1996.

popoarele român și german. Dar, în același Program maghiarii sunt considerați "**partener egal al națiunii române**". Prin urmare, **maghiarii** sunt în același timp **egali cu națiunea română** și trăiesc alături de **poporul român**. Rezultă că, în limbajul folosit de Programul UDMR, **națiune și popor** par a identifica **entități similare**, fie că este vorba de **maghiari, români sau germani**, așa cum am precizat deja în paginile precedente. Deci **maghiarii din România** sunt și ei **popor**, mai ales că fac "**parte organică din națiunea maghiară**" universală.

Această constatare este susținută de numeroase luări de poziție ale liderilor UDMR, ca și de textul Proiectului Legii minorităților naționale și comunităților autonome, care invocă, drept document de bază pentru consfințirea drepturilor minoritare în România, Proclamația de la Alba-Iulia, din 1 decembrie 1918. Acest document a confirmat, la Titlul I, dorința românilor, majoritari în Transilvania (teritoriu anexat la Ungaria după încheierea dualismului austro-ungar din 1867 și unde se află cel mai mare număr de cetățeni români de etnie maghiară), întruniți într-o Mare Adunare Națională, de a se uni politico-teritorial cu România, după prăbușirea Imperiului Austro-Ungar la sfârșitul primului război mondial. De asemenea, la Titlul III, documentul respectiv menționa "**principiile fundamentale la alcătuirea noului stat român**", proclamând, printre altele: "**Deplina libertate națională pentru toate popoarele (subl.n.) conlocuitoare. Fiecare popor (subl.n.) se va instrui, administra și judeca în limba sa proprie prin indivizi din sânul său și fiecare popor (subl.n.) va primi drept de reprezentare în corpurile legiuitoare și la guvernarea țării în proporție cu numărul indivizilor ce-l alcătuiesc**"⁴³¹.

Nu ne interesează aici dezbateră foarte aprinsă din perioada imediat următoare Unirii, cu privire la modul în care au fost preluate în reglementările legislative ale statului român, inclusiv în Constituția din 1923, prevederile Titlului III ale documentului de la Alba Iulia. Ne-am referit la dezbateră respectivă în Partea a II-a, Capitolul 3, din această

⁴³¹ Vezi Ion Clopoțel, *Revoluția din 1918 și Unirea Ardealului cu România*, Editura revistei *Societatea de Măine*, Cluj, 1926, p. 122.

lucrare. Ne vom rezuma a arăta că Decretul-lege din 13 decembrie 1918, prin articolul său unic, confirma validarea juridică numai a Titlului I al documentului de la Alba Iulia și anume Unirea Transilvaniei cu România.

Titlurile III-VIII ale documentului au fost considerate ca exprimând "numai ceea ce în drept se numesc <<deziderate>>, iar nicidecum <<dispozițiuni>> precise legislative, care să aibă posibilitatea unei realizări deîndată. Și în acest caz, acel text rămâne numai cu o valoare politică, iar nu cu una juridică pozitivă"⁴³². În plus, susținătorii Constituției liberale din 1923, care nu prelua nici spiritul nici litera Titlului III din documentul de la Alba Iulia, garantând numai drepturile individuale ale românilor "fără deosebire de origine etnică, de limbă sau de religie"⁴³³, au arătat că "Ardealul se subordonează, din punctul de vedere al dreptului politic, Statului liber (România-n.n.), iar nu Statul liber Ardealului, după cum nu subzistă nici vreun dualism oarecare în care Statul liber și Ardealul să-și păstreze fiecare individualitatea (...) Prin clipa Unirii, Ardealul se supune unui nou regim, intrând în formațiunea organică preexistentă a vechiului Stat român (...) Nu suntem în fața a două puteri egale, a două state care se unesc, ci în fața unui singur stat care își lărgeste granițele"⁴³⁴.

Ceea ce interesează însă cu precădere este faptul că UDMR invocă actul de la Alba Iulia, ca document de referință pentru definirea drepturilor minoritare, în documentul respectiv referirile la **minorități** făcându-se sub apelativul de **popoare**. Aceasta, în condițiile în care textul Programului UDMR din 1995, prin ambiguitatea limbajului folosit confirmă posibilitatea de a conferi **maghiarilor** din România atributul de

⁴³² Mircea Djuvara, *Loc. cit.*, pp. 58-59.

⁴³³ Vezi articolele 5-8 din *Constituțiunea României-Mari*, Institutul de Arte Grafice și Editura *Glasul Bucovinei*, Cernăuți, 1923, pp. 3-4. Spre deosebire de Constituția din 1923, care nu făcea referiri la **minorități naționale**, Constituția din 1991 recunoaște explicit **existența minorităților naționale pe teritoriul României** și "garantează persoanelor aparținând minorităților naționale dreptul la păstrarea, la dezvoltarea și la exprimarea identității lor etnice, culturale, lingvistice și religioase" (articolul 6).

⁴³⁴ Mircea Djuvara, *Loc. cit.* pp. 60-61.

popor. Această situație complică foarte serios substanța politică a Programului UDMR, mai ales dacă luăm în considerare formulările din Program referitoare la **autodeterminarea internă**.

Dacă **maghiarii** din România participă la **autodeterminarea internă a tuturor cetățenilor țării**, dar au în egală măsură atributele unui **popor**, care, pe baza dreptului internațional, are acces inclusiv la **autodeterminare externă**, deci la **secesiune**, ce impedimente juridice ar putea, în principiu, bloca acțiunea de **secesiune** a <<**poporului maghiar**>> din România, față de statul român, dacă acest <<**popor**>> ar decide în acest sens, oricare ar fi motivația reală sau fictivă pentru **secesiune**? Trebuie precizat că întrebarea de mai sus nu este consecința unei simple speculații juridice sau semantice. Experiența europeană a cunoscut recent astfel de cazuri.

Astfel, Constituția Spaniei din 1978 proclamă în Preambul că "**Națiunea Spaniolă**" are voința de a "proteja pe toți spaniolii și **popoarele Spaniei** (subl.n.) în exercitarea drepturilor omului, a culturii, a tradițiilor, limbilor și instituțiilor lor". Se consacră termenul de **popor** pentru a denumi diferitele componente etno-culturale ale națiunii civice spaniole. Statul spaniol este constituit, "în organizarea sa teritorială" din **Comunități autonome** (art. 137 din Constituția Spaniei; a se reține termenul de **comunitate autonomă**, folosit pe scară largă și de UDMR, în documentele sale, pentru a desemna **minoritatea maghiară** din România) care corespund unei "entități regionale istorice" (art. 143). Această "entitate regională istorică" indică existența unei "**naționalități**" recunoscute constituțional și a unei "regiuni" care sunt "solidare" și se bucură de **autonomie**, în conformitate cu articolul 2 al Constituției Spaniole. Practic, "**naționalitate**", în sensul textului constituțional, este sinonim cu **popor**. Acest lucru se confirmă prin **Statutele de Autonomie** ale diferitelor **Comunități** din Spania.

Statutul de Autonomie al țării Bascilor precizează în articolul 1: "**Poporul** (subl.n.) basc sau Euskal-Herria, în calitatea expresiei

naționalității (subl.n.) sale, și pentru a accede la autoguvernare, se constituie în **Comunitate autonomă** (subl.n.), în Statul spaniol sub numele de Euskadi sau țara Bascilor, în conformitate cu Constituția și cu prezentul statut, care este regula sa instituțională fundamentală". Prevederi similare se regăsesc și în celelalte **Statute de autonomie** ale **Comunităților** spaniole. În preambulul **Statutului de autonomie** al Cataloniei, de pildă, se precizează că "**poporul** (subl.n.) Cataloniei își regăsește instituțiile autoguvernării", iar în articolul 1 este specificat: "**Catalonia** (subl.n.), în calitate de **naționalitate** (subl.n.) și pentru a accede la autoguvernarea sa, se constituie în **Comunitate autonomă** (subl.n.), în conformitate cu Constituția și cu prezentul statut, care este regula sa instituțională fundamentală".

Aceste prevederi ale Constituției spaniole referitoare la **popoare** și reglementările prin **statutele speciale** conferite **Comunităților autonome** (a se remarca faptul că obiective ca **statutul special** și calitatea de **comunitate autonomă** sunt revendicate de UDMR, liderii Uniunii menționând în mod repetat **modelul spaniol** în acest sens) au înlesnit o interpretare foarte contradictorie dată conceptului de **autodeterminare**. În decembrie 1989, Consiliul European, forul de decizie al Comunităților Europene (devenite Uniunea Europeană la 1 noiembrie 1993, odată cu intrarea în vigoare a Tratatului de la Maastricht), a adoptat o Declarație cu privire la Europa Centrală și de Est, exprimându-și speranța că **poporul german** se va putea reunifica printr-un proces de **autodeterminare liberă**⁴³⁵.

Această Declarație a fost, evident, aprobată de toți șefii de stat sau guvern comunitari, inclusiv de premierul spaniol Felipe Gonzales. Dar la scurtă vreme după aceea, folosindu-se de ea, partidele naționaliste

---

⁴³⁵ Vezi Bruno de Witte, *Op. cit.*, p. 174. Vezi, de asemenea, *EC Bulletin* 1989/12, p. 14.

catalan și basc au promovat, în parlamentele lor regionale, rezoluții aprobate de forurile respective, prin care s-a afirmat **dreptul la autodeterminare al popoarelor catalan și basc**⁴³⁶.

Rezoluțiile respective au fost considerate de guvernul spaniol ca fiind **contrare Constituției**, și, evident, ele au păstrat doar o valoare simbolică, fără a fi urmate de acte concrete. Dar adoptarea lor de către parlamentele regionale indică foarte clar gradul de risc pe care îl presupune limbajul multivalent și adesea ambiguu al reglementărilor instituționale, inclusiv constituționale, în condițiile în care dreptul internațional nu oferă definiții explicite,⁴³⁷ consacrate juridic, conceptului de **autodeterminare** și nici **poporului**, subiect îndreptățit la **autodeterminare**.

Iată de ce limbajul folosit în Programul UDMR, care sugerează posibilitatea identificării **minorității maghiare** prin termenul de **popor** și folosește explicit termenul de **comunitate națională autonomă** cu privire la aceeași minoritate, uzitând termenul de **autodeterminare internă** ca principiu de realizare a unui cadru propice dezvoltării minoritare, pare a contura un "**model spaniol**" greu de acceptat în România. Aceasta pentru simplul motiv că nici tradiția istorică a statului român, nici Constituția actuală a României nu definesc o descentralizare pe criterii etno-culturale ca în cazul Spaniei. În plus, menționarea dreptului la **autodeterminare** într-un context politic formalizat insuficient și inadecvat în textul Programului UDMR, poate stimula inițiative ce, asemenea cazului relatat din Spania, pot pune sub semnul întrebării Constituția și coeziunea internă a statului român, chiar dacă liderii UDMR nu au intenționat acest lucru.

Este cu atât mai regretabilă, în acest context, lipsa de expertiză a autorităților de stat din România, după 1996, în proiectarea raporturilor internaționale ale țării cu statele vecine în care există probleme de tipul celor prezentate mai sus. După cum se știe, ca urmare a retragerii

---

⁴³⁶ Vezi R. Viciano Pastor, "Spagna - Un dibattito scottante: l'autodeterminazione dei popoli", în *Quaderni Costituzionali*, 11, 1991, pp. 165-178.

autonomiei provinciei Kosovo (parte a Serbiei) după 1989, autonomie ce fusese garantată de Constituția iugoslavă din 1974, în regiune a izbucnit un conflict între albanezii majoritari acolo și autoritățile de la Belgrad. Belgradul a intervenit în forță declanșând dezaprobarea comunității internaționale, în timp ce în Kosovo s-a dezvoltat o foarte puternică mișcare separatistă care se pronunță pentru independența provinciei și unirea sa cu Albania.

SUA, Uniunea Europeană, Grupul de Contact (SUA, Germania, Marea Britanie, Franța, Italia și Rusia), OSCE s-au pronunțat pentru acordarea unei largi autonomii provinciei Kosovo, dar și pentru respectarea granițelor Iugoslaviei. Andrei Pleșu, ministru de externe în guvernele Ciorbea și Vasile, după o vizită efectuată în Albania, în iulie 1998, s-a referit la soluțiile concepute de domnia sa pentru rezolvarea controversatei probleme a provinciei Kosovo, din Serbia. Astfel, ministrul de externe român a declarat pentru *Europa Liberă*, pe 31 iulie 1998, că este vorba "de autonomie, de **autodeterminare** (subl.n.) pentru provincia Kosovo, fără să se pună în discuție hotarele hotărâte prin decizii internaționale ale Federației iugoslave (...)"⁴³⁷.

Este inexplicabil cum de nu se știe în Ministerul Afacerilor Externe din România că autonomia unei regiuni locuite de o minoritate etnică nu trebuie legată de **autodeterminare**, tocmai datorită conotațiilor pe care le are termenul **autodeterminare** în limbajul dreptului internațional, așa cum am arătat mai sus⁴³⁸. Căci, așa cum preciza Hugh Miall "cererile pentru **autodeterminare** (subl.n.) pot conduce **minoritățile** (subl.n.) să încerce **secesiunea** (subl.n.) față de statul gazdă și să creeze un stat propriu"⁴³⁹, după cum s-a subliniat deja în acest

⁴³⁷ Vezi RADOR, *Transcrieri - interviuri, comentarii, dezbateri*, Nr. 195, 1 august 1998, p. 14.

⁴³⁸ Sigur, unii analiști occidentali sau oameni politici pot conexează cei doi termeni: **autonomie** pentru minorități etnice și **autodeterminare**. Motivația poate fi foarte diferită, de la necunoaștere la scopuri politice promovate mai bine printr-o astfel de abordare. Faptul că alții fac asemenea confuzii nu este o scuză pentru autoritățile unui stat care se exprimă în același sens.

⁴³⁹ Hugh Miall, *Op. cit.*, p. 1.

capitol. Este bine să reluăm și aprecierile ambasadorului Audrey F. Glover, directoare a Oficiului pentru Instituții Democratice și Drepturile Omului al OSCE, care indica foarte clar că "minoritățile nu au dreptul la autodeterminare (subl.n.), nici în concordanță cu Pactul Internațional cu privire la Drepturile Civile și Politice, nici în concordanță cu dreptul internațional general"⁴⁴⁰.

Lacunele existente în cultura politică și juridică a liderilor diplomației române pot crea probleme deosebit de complicate țării, atât pe plan internațional cât și pe plan intern⁴⁴¹. Trebuie precizat că, la câteva zile după declarația ministrului de externe român, care avansa ideea autodeterminării pentru Kosovo, aceeași problemă a fost discutată și la briefing-ul oficial de la Casa Albă, susținut de secretarii adjuncți de presă, colonel P.J.Crowley și Barry Toiv. Iată integral pasajul referitor la poziția

⁴⁴⁰ Audrey F. Glover, *Loc. cit.*, p. 60.

⁴⁴¹ Președintele Emil Constantinescu a precizat pentru *CNN International*, în timpul vizitei sale în SUA, pe 17 iulie 1998, că "în România situația este asemănătoare cu cea din Kosovo privind concentrarea unei populații a minorităților. Este o concentrare a minorității maghiare în centrul țării, ca și în Kosovo. Numai că România a găsit o cale democratică de rezolvare" (vezi RADOR, *Transcrieri - interviuri, comentarii, dezbateri*, Nr. 181, 18 iulie 1998, p. 3). Este greu de înțeles imprudența unei astfel de declarații din partea șefului statului român. Trecem peste ridicolul așa-zisei asemănări dintre concentrarea minorității maghiare în centrul României și situația din Kosovo. Nici minoritatea albaneză nu este în centrul Kosovo (ca este în tot Kosovo reprezentând peste 80% din toată populația provinciei) și nici Kosovo nu este în centrul Serbiei sau Iugoslaviei. Foarte grav este însă faptul că președintele României face o asociere între situația din România și o situație explozivă din Balcani în măsură să detoneze un conflict internațional (așa ceva, lansat pe un canal de importanța *CNN International* poate devasta pur și simplu imaginea României în lume, oricât de mult ar insista după aceea președintele pe modul democratic de rezolvare a problemei în România). În plus, dacă situațiile sunt atât de similare (dincolo de "calea democratică de rezolvare" a situației din România, subliniată de domnul Emil Constantinescu), iar ministrul de externe consideră că **autodeterminarea** este o procedură aplicabilă în Kosovo, de ce nu am aplica-o și în România, pentru teritoriile locuite de minoritatea maghiară? Oricine poate pune legitim o astfel de întrebare după declarațiile absolut inadmisibile făcute de președintele României și de ministrul de externe, declarații care pot singure să afecteze stabilitatea internă a României și să compromită foarte serios țara pe plan internațional.

președintelui SUA cu privire la autodeterminarea Kosovo: "Întrebare: De ce nu sprijinim independența (independența Kosovo-n.n.)?"; Crowley: Comunitatea internațională nu sprijină independența. Noi respectăm integritatea teritorială a Republicii Federale Iugoslavia; Întrebare: Chiar dacă oamenii (este vorba de albanezii din Kosovo-n.n.) nu mai vor asta? Asta este autodeterminare; Crowley: Asta este altceva. Noi suntem interesați în reinstaurarea autonomiei de care s-a bucurat Kosovo până la sfârșitul anilor '80"⁴⁴².

Iată care este poziția SUA. SUA nu fac confuzie între **autonomia** pentru Kosovo, care este absolut necesară și **autodeterminare**, care "este altceva". Această confuzie este făcută din plin de demnitarii români cu toate implicațiile pe care le poate avea această situație pentru România.

Trebuie remarcat și faptul că problematica **autodeterminării** este cu atât mai sensibilă în România, cu cât Programul UDMR consideră maghiarii din țara noastră o "**componentă organică a națiunii maghiare**", iar liderii UDMR și guvernul ungar au confirmat printr-un Comunicat comun în 1993, că **maghiarii de pe teritoriul statului român sunt "o componentă inalienabilă a națiunii maghiare universale"**. Aceste luări de poziție par a nu prezenta probleme deosebite⁴⁴³, fiind în concordanță cu reglementările internaționale și nevizând, în mod declarat, activități separatiste la nivel politic, având o simplă conotație etno-culturală. Dar ne punem fireasca întrebare: Ce s-ar fi întâmplat după aprobarea rezoluțiilor parlamentelor din Catalonia și Țara Bascilor, vizând **autodeterminarea**, dacă **poporul catalan sau basc, în calitate de comunitate națională autonomă** (denumire asumată și de UDMR pentru minoritatea maghiară din

⁴⁴² Press Briefing by Colonel P.J.Crowley and Barry Toiv, The Briefing Room, The White House, Office of the Press Secretary, August 5, 1998, în *USIS Washington File*, 05 August 1998, Transcript: White House Daily Briefing, August 5, 1998, (Iraq/sanctions, Clinton/Schroeder, Kosovo, Asia crisis, SAfrica, Congress/Budget, House vote/census, Lewinsky) (5650).

⁴⁴³ Dacă nu luăm în considerare pretențiile guvernului Orban de a vorbi în numele tuturor maghiarilor indiferent de cetățenia lor. Dacă luăm în considerare aceste pretenții, atunci situația poate deveni deosebit de îngrijorătoare.

România) ar fi fost "componentă organică" (așa cum declară UDMR că este minoritatea maghiară din România) a unei alte națiuni decât cea spaniolă, organizate statal chiar la granița cu Spania?

Această întrebare nu este un simplu exercițiu de retorică⁴⁴⁴. Ea indică o preocupare a forțelor politice din România care nu poate fi neglijată, dacă se dorește reglementarea reală a problematicii minorităților în țara noastră. Ea indică, de asemenea, necesitatea ca liderii UDMR să evite în definirea obiectivelor politice ale Uniunii ambiguitățile și acea terminologie care, plătind tribut unui anume model, ales mai mult sau mai puțin îndreptățit, poate stârni confuzie și chiar alimenta tendințe inacceptabile în actualul cadru constituțional.

h) Drepturile colective și documentele internaționale

În Programul UDMR, *Principii de bază*, se specifică la punctul 1 faptul că, "principiile care stau la baza apărării intereselor comunității

---

⁴⁴⁴ Numeroși specialiști consideră că un factor geopolitic important, în măsură a produce obstacole în calea realizării unei înțelegeri durabile între majoritate și o anumită minoritate într-un stat, este definit de faptul că statul respectiv este "vecin de graniță cu un stat care sprijină minoritatea sau care este perceput ca o amenințare pentru majoritate" (vezi Claire Palley, *Constitutional Law and Minorities in Minority Rights Group Report No. 36*, p. 20). Or, din nefericire, în ceea ce privește statul român și statul ungar există o tradiție atât în sensul sprijinirii minorității maghiare de către Ungaria cât și în sensul percepției Ungariei ca o amenințare de către majoritatea etnică română din România. Perioada interbelică, în care Ungaria a legat sprijinul acordat minorității maghiare de contestarea frontierelor României, este unul din principalele izvoare ale tradiției considerării statului vecin ungar ca dușman. Deși Ungaria nu are astăzi revendicări teritoriale la adresa României, sunt români care leagă în continuare sprijinul acordat de Ungaria minorității maghiare din țara noastră de eventuale pretenții de modificare a frontierelor. Propaganda naționalist-extremistă a unor partide din România și din Ungaria a contribuit la menținerea unei atmosfere de suspiciune în rândul unei părți a opiniei publice din România, de care trebuie să se țină seama, mai ales că există precedente istorice regretabile între cele două țări, când minoritatea maghiară și frontierele naționale au fost subiect de dispută armată. Evident, declarațiile guvernului Orbán cu privire la reprezentativitatea sa în cazul tuturor maghiarilor, inclusiv a celor cu cetățenie română, nu contribuie la eliminarea suspiciunilor amintite, dimpotrivă pare a le confirma.

maghiare rezultă din drepturile universale ale omului, din **drepturile colective** (subl.n.) ale minorităților naționale, precum și din valorile statului de drept, ale economiei de piață și ale societății civile". La punctul 2 se solicită "exercitarea neîngrădită a drepturilor individuale și **colective** (subl.n.) de către comunitatea națională maghiară". Această formalizare de către UDMR a problematicii **protecției colective** necesită unele elaborări pe tema **drepturilor colective**. Aceste elaborări au fost prezentate în Partea a II-a, Capitolul 2, din lucrarea de față, subcapitolele: Ideea drepturilor colective la Liga Națiunilor; *Drepturile colective versus* drepturile individuale; Dimensiunea colectivă a drepturilor după 1945; *Drepturile colective și supremația drepturilor individuale*.

Evident, procesul de definire explicită și eventuala acceptare a **drepturilor colective**, în contextul politic internațional actual, este de lungă durată. Mult mai important este faptul că, fără a exista o definiție explicită a **drepturilor colective**, multe țări, printre care România, acceptă și fac efectiv posibilă exercitarea unor **drepturi colective** ale grupurilor minoritare. Acest lucru este cu atât mai firesc, cu cât și în cazul **minorităților naționale** numeroase țări, inclusiv România, le recunosc existența pe teritoriul lor, fără a exista o definiție unanim acceptată pe plan internațional cu privire la ele. În rest, dezbateră cu privire la clasificarea drepturilor va continua⁴⁴⁵. Referirile făcute în Programul UDMR la respectarea **drepturilor colective**, în ciuda criticilor vehemente pe care le suscită din partea unor cercuri politice și științifice din România, nu ridică practic nici un fel de problemă pentru societatea românească în cadrul legislativ actual. Dovadă că, România, fără a le recunoaște explicit sub sigla **drepturi colective**, acordă astfel de drepturi minorităților.

---

⁴⁴⁵ Această dezbateră este centrată, în primul rând, în jurul contribuției aduse de Karel Vasak, fost director al UNESCO, cel care a împărțit drepturile omului în "trei generații": drepturi civile și politice; drepturi sociale, economice și culturale; drepturi de "generația a treia" sau **drepturi colective**. Evident, ca orice clasificare și aceasta este contestabilă și numeroși specialiști o contestă. Vezi Marlies Galenkamp, "Collective Rights", Report commissioned by the Advisory Committee on Human Rights and Foreign Policy of the Netherlands, în *SIM Special*, No. 16, Utrecht, 1995, pp. 53-102.

În ceea ce privește solicitarea de la punctul 4,a, *Principii de bază*, din Programul UDMR, în sensul garantării prin Constituție și respectării **"în fapt"** a **"drepturilor și libertăților fundamentale ale omului (...)** precum și a **drepturilor colective** (subl.n.) ale tuturor minorităților naționale, în **spiritul documentelor internaționale** (subl.n.) referitoare la protecția minorităților, **indiferent dacă România s-a angajat sau nu la respectarea acestora** (subl.n.), respectiv la a căror garantare și respectare România s-a obligat prin semnarea unor documente internaționale", se impun unele precizări. În primul rând, în cazul documentelor semnate trebuie făcută o diferențiere între angajamentele politice și cele juridice, legal obligatorii, asumate printr-o serie de instrumente internaționale specificate în Convenția de la Viena cu privire la Dreptul Tratatelor. În cazul documentelor semnate, din a doua categorie, există un cadru constituțional care ar trebui să satisfacă cererile din Programul UDMR.

Astfel, Legea fundamentală a țării prevede la articolul 11: "(1) Statul român se obligă să îndeplinească întocmai și cu bună credință obligațiile ce-i revin din tratatele la care este parte; (2) Tratatelor ratificate de Parlament, potrivit legii, fac parte din dreptul intern". Iar la articolul 20 consemnează:

"(1) Dispozițiile constituționale privind drepturile și libertățile cetățenilor vor fi interpretate și aplicate în concordanță cu Declarația Universală a Drepturilor Omului, cu Pactele și cu celelalte tratate la care România este parte;

(2) Dacă există neconcordanțe între pactele și **tratatele** (subl.n.) privitoare la drepturile fundamentale ale omului, la care România este parte, și legile interne, **au prioritate reglementările internaționale** (subl.n.)". Evident, rămâne perfect valabilă solicitarea din Programul UDMR ca respectarea unor drepturi asumate de România prin instrumente juridice internaționale, oricare ar fi ele, să se realizeze **în fapt** și nu numai la nivelul redactării unor prevederi constituționale.

În ceea ce privește cererea ca România să respecte **drepturi**, fie ele **individuale sau colective**, "în spiritul documentelor internaționale

referitoare la protecția minorităților, **indiferent dacă România s-a angajat sau nu la respectarea acestora** (subl.n.)", apare evidentă o desconsiderare a normelor dreptului internațional. Dacă ne referim la instrumente internaționale cu valoare juridică, articolul 34 al Convenției de la Viena cu privire la Dreptul Tratatelor este edificator: "Un tratat nu creează nici obligații nici drepturi pentru un al treilea stat fără consimțământul acestuia", în concordanță cu *maxima pacta tertiis nec nocent nec prosunt*.

Excepții de la această regulă au fost stabilite atât de Convenție cât și de dreptul cutumiar. Una din cele mai importante este aceea că anumite convenții multilaterale au fost create pentru a avea o dimensiune aproape universală și, în consecință, este necesar ca ele să fie aplicate și în cazul statelor care nu sunt parte la ele. Astfel, articolul 2(6) din Carta ONU specifică: "Organizația se va asigura că statele care nu sunt membre ale Națiunilor Unite (deci nu au semnat Carta-n.n.) acționează în concordanță cu aceste Principii (ale Cartei-n.n.) în măsura în care acest lucru este necesar pentru menținerea păcii și securității internaționale". Dar oricare ar fi excepțiile ele rămân excepții, în genere bine definite de dreptul internațional. Or, formularea din textul Programului UDMR, vizează în mai mică măsură luarea în considerare a normativelor internaționale în materie și mai mult un deziderat politic lipsit de fundament în planul dreptului internațional.

CAPITOLUL 5

NAȚIONALISM ȘI SECURITATE EUROPEANĂ: INTEGRAREA EURO-ATLANTICĂ A ROMÂNIEI (1992-1996)

a) Noile sfidări

Mediul politic european a trăit transformări dramatice după prăbușirea comunismului, reconstrucția europeană și extinderea spațiului său de valori și principii spre zona din spatele "cortinei de fier" devenind cel mai important reper al lumii de azi. Evident, noile democrații europene își propun reintegrarea în universul de discurs și valori al lumii libere în toate dimensiunile sale: politică, economică, de securitate, de protecție a drepturilor omului, culturală, ecologică etc. cu tot ce înseamnă acest proces la nivel de construcție legislativă și instituțională. A rămâne astăzi în afara proceselor de integrare europeană este un risc pe termen lung pe care nici una din tinerele democrații nu și-l poate permite, fără a periclita grav interesele de securitate și dezvoltare ale popoarelor lor.

Dacă ne referim la problematica de securitate, în perioada de după Războiul Rece, este evident că orice politică de integrare a României în structurile de securitate euro-atlantice trebuie să țină seama de evoluțiile conceptului de securitate promovat de Alianța Nord-Atlantică. Mai mult, aceste evoluții au o importantă conotație atât în planul compatibilității conceptuale a țării noastre cu politica de securitate NATO cât și în planul relației practice cu organismele Alianței. Ținând cont de realitatea sistemului de "instituții interconectate", în materie de securitate la scară

euro-atlantică, este evident că identitatea de principii și valori între NATO, Uniunea Europeană (UE) și Uniunea Europei Occidentale (UEO) reprezintă premisa esențială a oricărei politici de integrare a României. Se adaugă la acest sistem coerent de instituții și valori Consiliul Europei (CE) care validează opțiunea democratică a statelor europene, conferind acestora recunoașterea performanțelor în domeniul respectării drepturilor omului, fără de care nici un stat european nu se poate integra în comunitatea euro-atlantică.

În acest context, redefinirea conceptului strategic al Alianței, așa cum s-a realizat la Reuniunea la nivel înalt a Consiliului Nord-Atlantic de la Roma, din 7-8 noiembrie 1991, indică "noile riscuri și sfidări la adresa securității" NATO: "Riscurile pentru securitatea Alianțelor pot, mai puțin probabil, să rezulte dintr-o agresiune organizată împotriva teritoriului Alianțelor, ci mai degrabă din consecințele adverse ale instabilității ce poate să apară datorită serioaselor dificultăți economice, sociale și politice, inclusiv rivalitățile etnice și disputele teritoriale cu care se confruntă multe țări din Europa Centrală și de Est (subl.n.). Tensiunile care pot rezulta, atâta timp cât rămân limitate, nu ar afecta direct securitatea și integritatea teritorială a membrilor Alianței. Ele ar putea, totuși, să conducă la crize periculoase pentru stabilitatea europeană și chiar la conflicte armate ce ar putea implica puteri din afară sau s-ar putea extinde în țările NATO, având un efect direct asupra Alianței (subl.n.)"⁴⁴⁶.

Rezultă din definirea noului concept strategic al NATO că unul dintre pericolele majore la adresa securității europene este reprezentat de conflictele inter-etnice din Europa Centrală și de Est. Acest lucru a fost demonstrat cu prisosința de evoluția ulterioară a evenimentelor în fosta

---

⁴⁴⁶ NATO Press Service, Press Communique S-1 (91) 85, "THE ALLIANCE'S NEW STRATEGIC CONCEPT Agreed by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Rome on 7th-8th November 1991", para. 10, p. 3.

Iugoslavie și fosta URSS unde conflictele inter-etnice au afectat în mod major securitatea europeană transformându-se în războaie pustiitoare, peste granițe de stat, și amenințând să se extindă în zona NATO (cu precădere războiul din fosta Iugoslavie).

Sursa conflictelor inter-etnice menționate este, printre altele, așa cum se preciza în Declarația de la Viena a șefilor de stat și guvern din țările membre ale Consiliului Europei, din 9 octombrie 1993, revitalizarea **naționalismului agresiv, intoleranței și ideologiilor totalitare**. Tocmai de aceea șefii de stat și guvern din țările CE, "îngrijorați de dezvoltarea naționalismului agresiv și a etnocentrismului, care constituie noi expresii ale xenofobiei", au adoptat, cu același prilej, Declarația și Planul de Acțiune pentru combaterea rasismului, xenofobiei, antisemitismului și intoleranței. Liderii statelor CE s-au obligat prin textul declarației menționate să "**combată toate ideologiile, politicile și practicile care constituie o incitare la ură rasială, violență și discriminare, la fel ca orice altă acțiune sau limbaj care ar putea să amplifice teama și tensiunile între grupuri de origine rasială, etnică, națională, religioasă sau socială diferite**". Documentele adoptate sub egida CE la Viena, în octombrie 1993, au fost semnate și de președintele de atunci al României, Ion Iliescu.

Este evident că necesitățile de asigurare a stabilității comunității vest-europene, cu precădere a zonei NATO, impun o abordare a procesului de lărgire a NATO spre Centrul Europei care să țină seama de noile riscuri și amenințări la adresa securității Alianței Nord-Atlantice. NATO va lua în considerare, pentru acceptarea în Alianță, **numai acele democrații care pot aduce un plus de securitate țărilor aliate și care nu prezintă pericolul unor dispute interne cu caracter inter-etnic**. NATO nu va "importa" niciodată conflicte inter-etnice interne sau externe și, în general, nici un fel de conflict. Așa cum preciza Warren Christopher, fostul secretar de stat al SUA, "cel mai important lucru, după cum se stipulează în Tratatul Atlanticului de Nord, este acela că un viitor nou membru va trebui să demonstreze că aderă la principiile democrației,

libertății individuale și a respectului pentru drepturile omului, statul de drept, rezolvarea pașnică a disputelor, inviolabilitatea frontierelor naționale - pe scurt, valorile pe care le întruchiează NATO și care au făcut alianța să dăinuie"⁴⁴⁷.

Rezultă din cele prezentate mai sus că structurile de securitate euro-atlantice pun, printre altele, o condiție imposibil de negociat țărilor care doresc integrarea. Și anume lipsa oricăror tensiuni inter-etnice sau practici nedemocratice în interiorul lor. Analizii NATO au demonstrat că extinderea spre Centrul Europei ar putea însemna pentru Alianță, "implicarea în dispute etnice depășind granițele de stat"⁴⁴⁸, ceea ce, evident, este inacceptabil pentru țările occidentale. Acest punct de vedere a fost invocat de gruparea ostilă lărgirii NATO, din cadrul Alianței, demonstrându-se argumentat că o "lărgire timpurie nu ar face decât să importe în NATO noi <<instabilități interne>> cum ar fi problemele nerezolvate etnice sau legate de minorități(subl.n.)"⁴⁴⁹. Astfel, nici o țară care prezintă tensiuni inter-etnice interne nu este calificată pentru integrarea euro-atlantică. Ea va fi întotdeauna percepută de structurile euro-atlantice ca o potențială sursă de război, cu toate consecințele care decurg din aceasta.

b) România și calificarea pentru integrarea euro-atlantică

Subcapitolele următoare se referă exclusiv la perioada 1992-1996. Urmărind aceeași politică de integrare în structurile Europei instituționalizate și de asigurare a securității naționale prin includerea României în sistemul de instituții euro-atlantice, guvernul Văcăroiu

⁴⁴⁷ Warren Christopher, "NATO Plus", în *Washington Post*, January 9, 1994, p. 6.

⁴⁴⁸ Vezi Trevor Taylor, "NATO and Central Europe", în *NATO Review*, No. 5 - Oct. 1991, Vol. 39, p. 19.

⁴⁴⁹ Vezi Mr. Charlie Rose (United States), Senator William Roth (United States), Mr. Karsten Voigt (Fed. Rep. of Germany), Special Rapporteurs, "THE ENLARGEMENT OF THE ALLIANCE", Draft Special Report, Defence and Security Committee, North Atlantic Assembly, AL 79, DSC/NE (94) 1, May 1994, parag 7(h), p. 2.

(1992-1996) își propusese ca obiectiv primordial al politicii sale externe următoarele: "integrarea deplină în mecanismele vest-europene și continuarea adaptării politicii externe, ca și a acțiunilor interne în sprijinul acestei politici, la spiritul european, dominant în Comunitățile Europene (devenite, după intrarea în vigoare a Tratatului de la Maastricht, Uniunea Europeană-n.n.), Consiliul Europei, Uniunea Europei Occidentale (UEO), precum și la opțiunea euro-atlantică promovată în cadrul Alianței Nord-Atlantice (NATO) și CSCE (devenită OSCE după reuniunea la vârf de la Budapesta-n.n.)". Parlamentul României a aprobat acest program guvernamental în domeniul politicii externe, el devenind, astfel, prioritatea numărul unu a României în dinamica relațiilor internaționale.

Sursele oficiale românești considerau țara noastră o "insulă de stabilitate" între zone de turbulență și conflict inter-etnic (fosta Iugoslavie și fosta URSS). Fostul președinte al României, Ion Iliescu, preciza într-un interviu acordat lui Giuseppe Leuzzi, pentru ziarele *La Stampa* și *Il Tempo*, la 5 aprilie 1993, că "în România găsiți pe plan legislativ, în practica politică, culturală, drepturile cele mai largi pentru minorități (subl.n.). Cred că nu găsiți multe state din Europa în care minoritățile naționale să aibă reprezentanți în Parlamentul țării. Nu mai vorbesc de reprezentarea lor în administrația locală, de învățământul în limba maternă. Cel puțin maghiarii au de la învățământul primar până la cel universitar. Există o rețea întregă de școli în zonele în care locuiesc. Există instituții culturale proprii pentru populația maghiară, reviste, ziare, emisiuni de radio, de televiziune. Deci, din acest punct de vedere, nu există nici un fel de îngrădiri". Plecând de la aceste date, se poate conchide că **România era calificată pentru integrarea euro-atlantică, în termeni de asigurare a stabilității interne prin absența tensiunilor inter-etnice** provocate de tratamente nedemocratice la adresa minorităților naționale.

Totuși, analizele experților occidentali cu privire la compatibilitatea României, în termeni de securitate, cu sistemul euro-atlantic, prin eliminarea surselor de tensiune inter-etnică internă, au dat cu

totul alte rezultate. Ele au evidențiat un potențial exploziv în relațiile inter-etnice din România (în perioada 1992-1996), potențial care bloca procesul integrării euro-atlantice a țării noastre. Facem precizarea că intrarea în Consiliul Europei, asocierea la Uniunea Europeană, statutul de partener asociat la Uniunea Europei Occidentale, participarea la Parteneriatul pentru Pace cu NATO sunt activități foarte importante, dar care nu conferă garanții referitoare la integrarea în UE, UEO și NATO. Aceste activități nu pot fi considerate nici măcar o integrare incompletă și România poate beneficia de ele foarte multă vreme fără ca prin aceasta acceptarea sa în cele trei structuri complementare să se producă. Evident, ele sunt pași necesari, dar nu suficienți. Evenimente politice, sau existența unui pericol de destabilizare internă sau de angajare a României în conflicte de frontieră cu alte state, pot stopa pe termen nedefinit integrarea euro-atlantică a țării.

Imediat după prăbușirea comunismului în Estul Europei, renumitul analist pe probleme de securitate, John Mearsheimer, evidențiază "tensiunile serioase" care existau între Ungaria și România, înainte de 1990, "cu privire la tratamentul minorității ungare" din țara noastră. El conchidea că "acest conflict ar fi putut să ducă România și Ungaria la război și poate să le ducă la război în viitor"⁴⁵⁰. Evident, situația a evoluat de la momentul 1990, relațiile dintre cele două țări cunoscând o ameliorare crescândă, mai ales după 1996. Tensiunile inter-etnice din România au continuat să fie identificate, însă, de studiile analiștilor occidentali ca având potențial exploziv pe perioada 1992-1996. Astfel, în proiectul de Raport special cu privire la România, prezentat Adunării Atlanticului de Nord de către Huberte Hanquet și Javier Ruperez, în mai 1992, se preciza că "problema minorității maghiare este un focar permanent de tensiuni în România" și că țara noastră "este una din țările Europei unde problema protecției minorităților este cea mai arzătoare"⁴⁵¹.

⁴⁵⁰ Vezi John Mearsheimer, "Back to the Future: Instability in Europe After the Cold War" în *International Security*, Vol. 15, No. 1, Summer 1990, pp. 5-56.

⁴⁵¹ Vezi Mme Huberte Hanquet (Belgique), M. Javier Ruperez (Espagne), Co-Rapporteurs spéciaux, "PROJET DE RAPORT SPÉCIAL - ROUMANIE: UNE TRANSITION INACHEVÉE", AJ 75, CC (92) 5, Commission Affaires Civiles, Assemblée de l'Atlantique Nord, mai 1992, parag. 39-47, pp. 11-13.

Lucrările realizate sub egida Institutului Internațional de Cercetări cu privire la Pace (SIPRI), de la Stockholm, sunt foarte edificatoare în acest sens. În Raportul nr. 5 al Institutului, pe anul 1993, sub semnătura lui Stephen Iwan Griffiths, se precizează: "În ultimii trei ani România a dezvoltat un puternic sentiment de insecuritate față de existența unei atât de numeroase minorități maghiare în Transilvania și a dus la dimensiuni extraordinare tentativa sa de a se apăra în fața acuzelor maghiare de discriminare. Totuși, există numeroase dovezi că în ultimii doi ani relațiile inter-etnice din regiune s-au polarizat dramatic și că multe dintre necazuri sunt provocate de extremiști români, care acționează cu <<aprobarea>> unor oficiali"⁴⁵².

În Raportul de Cercetare nr. 21 al Institutului Națiunilor Unite pentru Cercetări în Domeniul Dezarmării (UNIDIR), de la Geneva, realizat de Dominique Rosenberg, în 1993, se arată în capitolul referitor la noile focare de tensiune și sursele conflictelor potențiale că "tensiunile naționaliste nu au dispărut în Transilvania și că atât de partea română cât și de partea maghiară nu sunt excluse provocările (...) pasiunile se exacerbează marcate, mai ales, de interzicerea bilingvismului decretată de unele autorități române, ca primarul din Cluj"⁴⁵³.

Michael E. Brown, de la Institutul Internațional de Studii Strategice din Londra considera România, alături de alte state europene, ca fiind potențialul teatru al unor conflicte inter-etnice de tipul celor din fosta Iugoslavie⁴⁵⁴.

La rândul său, Lothar Ruehl, fost secretar de stat al apărării în Germania Federală, remarca, referindu-se la extinderea NATO spre estul

---

⁴⁵² Stephen Iwan Griffiths, *Nationalism and Ethnic Conflict. Threats to European Security*, SIPRI Research Report No. 5, Oxford University Press, Oxford/New York/Toronto, 1993, p. 23.

⁴⁵³ Dominique Rosenberg, *Les minorités nationales et le défi de la sécurité en Europe*, Travaux de Recherche No. 21, Institut des Nations Unies pour la recherche sur le désarmement-Genève (UNIDIR), Nations Unies, New York, 1993, p. 17.

⁴⁵⁴ Vezi Michael E. Brown, "Causes and Implications of Ethnic Conflict" în Michael E. Brown, ed., *Ethnic Conflict and International Security*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 1993, p. 3.

Europei, că România și Ungaria "au o relație conflictuală (**datorită ungarilor din Transilvania**)"⁴⁵⁵. Această relație, remarca Lothar Ruchl, este sugestivă referitor la "cât de problematică poate fi integrarea unor grave antagonisme în Alianță"⁴⁵⁶.

Referindu-se, de asemenea, la cerințele impuse de integrarea în NATO, Hans-Joachim Hoppe, expert în problemele Europei de Est, menționa că relațiile României cu Ungaria "continuă să fie încordate, datorită minorității din Transilvania pe care guvernul român o acuză de activități separatiste"⁴⁵⁷.

În ceea ce privește Consiliul Europei care a urmărit respectarea drepturilor omului și protecția minorităților în România, atât înainte cât și după primirea țării noastre în CE, încă în avizul cu privire la Constituția României, întocmit de A. Spielmann, la 7 decembrie 1992 se preciza: "Evident, ceea ce este în cauză nu este chiar litera Constituției, nici măcar spiritul său: **este vorba de practica sa** (subl.n.)"⁴⁵⁸. În ceea ce privește minoritatea maghiară din România sunt relevante aprecierile raportorilor König și Jansson, din memorandumul de la 3 mai 1994, referitor la îndeplinirea angajamentelor asumate de România la intrarea în Consiliul Europei: "Problemele minorităților au fost ridicate frecvent în discuțiile noastre și am avut o întâlnire specială cu membrii Consiliului pentru Minoritățile Naționale. **Referitor la minoritatea maghiară ni s-a spus că situația sa nu s-a îmbunătățit** (subl.n.), ci dimpotrivă, prefectul din Cluj a luat noi măsuri discriminatorii și că Parlamentul nu a adoptat încă o

⁴⁵⁵ Lothar Ruchl, "European Security and NATO's Eastward Expansion" în *AUSSENPOLITIK*, Vol. 45, Quarterly Edition, No. 2, 1994, p. 119.

⁴⁵⁶ *Ibidem*, p. 118.

⁴⁵⁷ Hans-Joachim Hoppe, "The situation in Central and Southeast European Countries" în *AUSSENPOLITIK*, Vol. 45, Quarterly Edition, No. 2, 1994, p. 143.

⁴⁵⁸ Vezi M. A. Spielmann, Juge à la Cour européenne des Droits de l'Homme et M. J.A. Frowein, Juge à la Commission européenne des Droits de l'Homme, "RAPPORT SUR LES DROITS DE L'HOMME EN ROUMANIE", AS/Bur (44) 94, Assemblée parlementaire, Conseil de l'Europe, Strasbourg, le 18 janvier 1993, p. 12.

lege a minorităților (adoptarea unei astfel de legi făcând obiectul unuia din angajamentele asumate de România la intrarea în CE-n.n.)⁴⁵⁹.

Ținând cont de cele prezentate mai sus, apare evident că România era percepută în structurile de securitate euro-atlantice ca neîndeplinind criteriile de compatibilitate, în termeni de securitate, pentru integrarea sa, datorită persistenței tensiunilor inter-etnice și a consecințelor acestora⁴⁶⁰.

Nu ne-am propus să argumentăm în sensul unora sau altora din afirmațiile cu privire la respectarea sau nerespectarea drepturilor omului în România, la existența sau non-existența unor tensiuni inter-etnice cu potențial conflictual în această țară în perioada amintită. Ceea ce ni se pare esențial este, până acum, să arătăm că percepția unor importante foruri europene și cercuri științifice occidentale indicau România ca teatru al unor posibile conflicte inter-etnice. Oricare ar fi fost situația reală, această percepție era de natură a bloca integrarea euro-atlantică a țării noastre.

⁴⁵⁹ Vezi Mr Jansson (Finland, LDR) and Mr König (Austria, EPP), Rapporteurs, "MEMORANDUM - THE HONOURING OF THE COMMITMENTS ENTERED INTO BY ROMANIA ON ITS ACCESSION TO THE COUNCIL OF EUROPE", Committee on Legal Affairs and Human Rights, Political Affairs Committee, AS/Jur (1994) 23, AS/Pol (1994) 18, Parliamentary Assembly, Council of Europe, Strasbourg, 3 May 1994, par. 5, p. 2.

⁴⁶⁰ Autorul acestei lucrări cunoaște poziția oficialităților de la București care au respins în repetate rânduri afirmațiile conținute în rapoartele Consiliului Europei cu privire la tratamentul de care se bucură minoritățile în România. S-a ajuns până la situația în care purtătorul de cuvânt al președintelui României, Traian Chebeleu, a acuzat Consiliul Europei că practică un "dublu standard" față de România în urmărirea modului în care sunt respectate drepturile omului în această țară: "În ceea ce privește admiterea României în Consiliul Europei este evident un dublu standard care se aplică României în raport cu celelalte țări foste socialiste din centrul și estul Europei (...)" (Conferința de presă din 30 aprilie 1993). Mai mult, în aceeași conferință de presă, purtătorul de cuvânt al președintelui României a spus: "În momentul de față, nu aș putea defini intrarea României în Consiliul Europei ca o problemă prioritară în politica noastră externă". Ultima afirmație intra direct în contradicție cu programul guvernamental de politică externă, aprobat de parlament, care fixa ca prioritară "integrarea deplină în mecanismele vest-europene", Consiliul Europei fiind menționat expres.

În general, oficialitățile române au avut tendința de a-i considera pe cei care criticau regimul de aplicare și respectare a drepturilor omului în România ca acționând împotriva imaginii țării pe plan extern. Oricare ar fi vina sau meritul acestora, dincolo de relațiile protocolare cu țări și instituții europene, România era considerată în Vest o țară cu probleme inter-etnice. Negarea acestei realități nu a ajutat la integrarea euro-atlantică a României pentru simplul motiv că deciziile majore cu privire la acest proces s-au luat în capitalele euro-atlantice și nu la București (cu excepția celei referitoare la dorința și disponibilitatea României de integrare). Mai mult, negarea ei a sporit lipsa de credibilitate a României și a redus semnificativ capacitatea ei de a identifica și rezolva problemele respective, fie ele de fond sau de imagine. Dar era această percepție în conformitate cu realitatea sau ne aflăm în fața unei probleme de "deformare a imaginii"?

c) "Securitate societală" și "hiper-naționalism"

Problematica naționalismului, mai ales a celui agresiv, este o problemă de securitate majoră mai ales după exacerbarea tensiunilor inter-etnice în spațiul fost-comunist. Amplificarea proceselor de identificare culturală și etnică în cazul unor populații ieșite dintr-un regim de opresiune poate duce la "ciocnirea între identități de civilizație rivale", fenomen mai amplu care nu se limitează numai la acest tip de conflicte⁴⁶¹. Ceea ce interesează în cadrul capitolului de față este modul în care naționalismul agresiv poate împinge identificarea etnică și culturală până la a face conflictul cu altă cultură inevitabil. Relevant în acest sens este conceptul de "securitate societală", folosit de Barry Buzan, care se referă la "amenințările și vulnerabilitățile ce afectează modele de identitate comunitară și cultură"⁴⁶².

⁴⁶¹ Vezi Barry Buzan, "New Patterns of global security in the twenty-first century" în *International Affairs*, Vol. 67, No. 3 July 1991, pp. 447-451.

⁴⁶² *Ibidem*, p. 447.

Atunci când ciocnirea dintre aceste modele culturale devine inevitabilă, îmbrăcând forme violente, în interiorul statelor sau peste granițe, problemele de "securitate societală" devin probleme de securitate globală și rolul comunității internaționale în **prevenirea amplificării conflictului** apare și mai pregnant (cum este cazul fostei Iugoslavii). În ceea ce privește **prevenirea izbucnirii conflictului**, prin acțiunea asupra cauzelor care îl pot produce și prezervarea "securității societale", esențială devine analiza caracteristicilor naționalismului și a formelor sale agresive.

Nu ne propunem a analiza în acest subcapitol domeniul conceptual atât de vast al **tuturor** formelor de *naționalism*, *etnicitate*, *etnie*, *comunitate* și *categorie etnică* cu care operează științele politică, juridică, istorică și sociologică. De altfel, am abordat acest subiect și în Partea a II-a, Capitolul 3, subcapitolul Constituția României, națiunea și statul național. Analiza noastră vizează numai unele delimitări în spațiul **problematicii de securitate**, cu o tratare succintă a conceptului de naționalism, subordonată obiectivului menționat.

În acest sens trebuie precizat, așa cum am mai arătat, că există o diferență considerabilă între **naționalismul etnic** care se manifestă la nivel de practică socio-politică în unele societăți post-comuniste și **naționalismul civic** ce prevalează în Vest și este codificat în documentele juridice de stat sau la nivelul Uniunii Europene. "În vreme ce concepția civică și teritorială cu privire la **națiune** (deci naționalismul civic-n.n.) o privește pe aceasta ca pe o comunitate de cultură comună, legi comune și cetățenie teritorială, concepția etnică referitoare la **națiune** (deci naționalismul etnic-n.n.) se concentrează asupra genealogiei membrilor săi, oricât ar fi ea de fictivă; asupra mobilizării populare a <<folk>>-ului; asupra istoriei native și obiceiurilor; asupra culturii indigene. În calitate de comunitate indigenă cu descendență genealogică, națiunea etnică încearcă să-și creeze imaginea unei etnii ancestrale. Făcând aceasta, adesea ea ajută la recrearea acelei etnii"⁴⁶³.

⁴⁶³ Anthony D. Smith, "The Ethnic Sources of Nationalism" în Michael E. Brown, ed., *Op. cit.*, p. 34.

În Vest pretenția la legitimitate a statelor "se bazează pe aspirația unei populații eterogene (subl.n.) la unitate în termeni de cultură publică și comunitate politică, la fel ca și de suveranitate populară (subl.n.)"⁴⁶⁴. Sunt relevante în acest sens hotărârile Curții Constituționale din Germania, din 31 octombrie 1990 prin care se specifică faptul că termenul "Volk" (popor), menționat în articolul 20 al Constituției Germaniei, se referă la comunitatea cetățenilor Republicii Federale⁴⁶⁵.

În schimb, în fostul Est ideologic, "guvernele post-comuniste (...) au o abordare diferită a problemei reprezentării. Ori explicit, ori implicit ele au tendința să privească reprezentarea ca pe ceva bazat pe etnicitate și să o refuze sau să o refuze pe jumătate non-membrilor majorității etnice. Vorbind în sensul larg, guvernele post-comuniste consideră că ele nu reprezintă cetățeni, ci națiunea (înțeleasă evident în sens etnic-n.n.). Consecințe variate decurg de aici, în primul rând degradarea dimensiunii civice a națiunii și intensificarea etnicității"⁴⁶⁶. O altă consecință evidentă a acestei situații este faptul că membrilor minorităților "li se va refuza accesul la cele mai înalte poziții în politică, armată, diplomatie, administrație etc. Și probabil nu vor primi ceea ce li se cuvine din bunurile simbolice și materiale ale statului. Ei vor putea foarte bine să conchidă că statul a fost etnicizat de majoritate (subl.n.) și, ca un rezultat, ei vor fi permanent excluși de la beneficiile cetățeniei"⁴⁶⁷. De unde și latura conflictuală de natură etnică a regimurilor post-comuniste.

Naționalismul etnic nu este în mod absolut periculos pentru securitatea europeană, dacă se identifică doar cu acele credințe politice care vizează constituirea statului pe bază națională. El poate fi benign și

---

⁴⁶⁴ Vezi Walker Connor, "Nation-building or nation-destroying" în *World Politics*, 24 (1972), pp. 319-355.

⁴⁶⁵ Vezi Bruno de Witte, *Op. cit.*, pp. 167-168.

⁴⁶⁶ George Schöpflin, "Minorities: A Political and Sociological Analysis", paper prepared for the Experts' Consultation, Foundation on Inter-Ethnic Relations at The Hague, 5-7 November 1993, p. 2.

⁴⁶⁷ *Ibidem*

acceptabil dacă faptul de a crede că națiunea ta este unică sau specială și de a te mândri cu ea, nu evoluează spre convingerea că națiunea ta este **superioară altora**. În acel moment naționalismul etnic devine malign și se constituie în cel mai periculos atentat la securitatea europeană. Așa cum arăta Asbjorn Eide, Raportor al Sub-Comisiei pentru Prevenirea Discriminării și Protecția Minorităților a Comisiei Drepturilor Omului a ECOSOC, **"cea mai malignă manifestare a etno-naționalismului în istoria recentă a fost fascismul, cu precădere nazismul din 1933 până în 1945 (subl.n.)"**⁴⁶⁸. Același reputat specialist remarca faptul că o ideologie poate fi considerată malignă atunci când "este probabil că va duce la violări substanțiale ale drepturilor omului"⁴⁶⁹.

Termenul care ni se pare cel mai relevant pentru a exprima conotațiile maligne ale naționalismului etnic este cel folosit de John Mearsheimer și anume **hiper-naționalismul**. Esența sa constă în **"credința că alte națiuni sau state-națiuni sunt inferioare și amenințătoare și de aceea trebuie tratate cu asprime (subl.n.)"**⁴⁷⁰. Supralicitarea acestui tip de naționalism prin mijloace moderne de propagandă poate induce în cadrul poporului o **"atitudine de dispreț și dezgust"** față de alte națiuni, mai ales dacă în acest proces mediatic se implică elita politică guvernantă⁴⁷¹. Motivația unei astfel de implicări poate fi multiplă, rezultatul unul singur: **creșterea masivă a pericolului de război intern sau extern pe baze etnice**.

Termenul de hiper-naționalism este folosit de mulți analiști pentru a identifica acel comportament agresiv care poate duce la război. El

---

⁴⁶⁸ Asbjorn Eide, Second progress report, "PROTECTION OF MINORITIES - Possible ways and means of facilitating the peaceful and constructive solution of problems involving minorities", Sub-Commission on Prevention of Discrimination and Protection of Minorities, Commission on Human Rights, Economic and Social Council, E/CN.4/Sub.2/1992/37, 1 July 1992, parag. 18, p. 4.

⁴⁶⁹ *Ibidem*

⁴⁷⁰ Vezi John Mearsheimer, *Loc. cit.*

⁴⁷¹ *Ibidem*

este sinonim în numeroase accepții cu naționalismul agresiv. Ca orice naționalism de tip etnic el crează o auto-imagină și, evident, imaginea celorlalte componente etnice ale mediului în care se manifestă. Astfel, pentru a-i evalua potențialul agresiv, trebuie analizați **factorii percepțuali** care delimitează fenomenul naționalist respectiv. Stephen Van Evera arată că suportul perceptual cel mai solid al naționalismului de tip etnic vizează crearea și întreținerea **miturilor** și anume: **miturile istorice auto-justificatoare și miturile șoviniste**⁴⁷².

Miturile istorice auto-justificatoare se referă la adoptarea "unor imagini deformate cu privire la comportamentul și caracterul propriilor etnici ca și ale celorlalte etnii, imagini ce exagerează legitimitatea propriei cauze. Asemenea mituri și distorsiuni pot să întărească sentimentul de a avea dreptate al națiunii etnice și nevoia sa de a asupra minoritățile sau de a-și cuceri diaspora"⁴⁷³. Asemenea mituri au fost folosite pe scară largă de naștiți. "**Naționalismul nazist german a fost un caz extrem de naționalism asupra la adresa minorităților**"⁴⁷⁴. **Miturile șovinite** se împart în trei categorii: **auto-glorificatoare, ale nevinovăției și acuzatoare**. **Cele auto-glorificatoare** "includ pretenții de virtute specială și competență ca și de generozitate față de alte etnii"⁴⁷⁵. **Cele ale nevinovăției** includ "o falsă negare a actelor reprobabile comise în trecut asupra altora"⁴⁷⁶. **Cele acuzatoare** includ "susținerea inferiorității culturale a altor etnii" și, evident, a "intențiilor maligne ale acestora față de propria etnie"⁴⁷⁷. Toate cele trei tipuri de **mit șovinist** au fost folosite de regimul nazist.

⁴⁷² Vezi Stephen Van Evera, "Hypotheses on Nationalism and War" în *International Security*, Spring 1994, Vol. 18, No. 4, pp. 5-37.

⁴⁷³ *Ibidem*, p. 26.

⁴⁷⁴ *Ibidem*, p. 14.

⁴⁷⁵ *Ibidem*, p. 27.

⁴⁷⁶ *Ibidem*

⁴⁷⁷ *Ibidem*, p. 28.

Problema perceptuală devine astfel o problemă de securitate majoră. "Aceste tipuri de credințe și percepții creează o presiune extraordinară, în creștere. Faptul că politicieni oportuniști folosesc, propagă și înfrumusețază aceste mituri complică problema"⁴⁷⁸. Așa cum arăta Asbjorn Eide, conflictele care rezultă din proliferarea miturilor și falselor percepții "sunt adesea incitate de anumiți politicieni (și anumiți lideri religioși) care manipulează situația pentru a obține puterea și a controla resursele"⁴⁷⁹. Acești politicieni acționează practic pentru dinamitarea "securității societale", punând în pericol întreaga comunitate. Ei fac parte, de regulă, din elite politice naționale fragile, aduse la putere de seisme sociale de mare amploare. Angajarea mitologiei naționaliste este pentru mulți dintre ei singura posibilitate de a se menține la putere. De multe ori ei creează artificial, prin propaganda oficială sau mass-media controlată, "o situație în care masa poporului poate percepe o amenințare la adresa identității sale comunitare"⁴⁸⁰, din interiorul sau exteriorul țării. În acest fel "nemulțumirea populară față de elitele naționale este deviată către subiecți din afară"⁴⁸¹.

Mai mult, acești reprezentanți ai puterii demonstrează prin comportamentul lor acuta criză de legitimitate în care se află. "Tentația elitelor de a se angaja în producerea de mituri este invers proporțională cu legitimitatea lor politică: cu cât este mai puțin legitimă guvernarea lor cu atât este mai mare tentația de a produce mituri (subl.n.). Legitimitatea unui regim este, pe rând, funcție a reprezentativității sale, a competenței și eficienței sale și a sarcinilor cu care se confruntă. Regimurile nereprezentative se vor confrunta cu grupurile sub-reprezentate și vor sădi mituri pentru a construi sprijinul necesar

⁴⁷⁸ Michael E. Brown, *Op. cit.*, pp. 11-12.

⁴⁷⁹ Asbjorn Eide, *New Approaches to Minority Protection*, Minority Rights Group International Report, 93/4, December 1993, p. 6.

⁴⁸⁰ Vezi William Bloom, *Personal Identity, National Identity and International Relations*, Cambridge University Press, New York, 1990, p. 81.

⁴⁸¹ Stephen Van Evera, *Loc. cit.*, p. 30-31.

înfrângerii acestor sfidări"⁴⁸². Acțiunea lor va viza publicul larg, supus unui intens proces de manipulare, mai ales acolo unde mijloacele mediatice cu rază mare de acțiune sunt controlate de putere, și instituțiile coercitive ale statului, care "s-ar putea să aibă nevoie de o motivație specială pentru a-și duce la îndeplinire sarcinile"⁴⁸³.

Apare evident, de asemenea, că "regimurile corupte sau incompetente datorită sub-instituționalizării vor dezvolta mituri șoviniste pentru a devia nemulțumirea publicului și a elitelor veritabile (subl.n.)"⁴⁸⁴. Rezultă cu necesitate din această analiză, așa cum concluzionează Van Evera, că "cele mai periculoase regimuri sunt cele care depind într-o oarecare măsură de sprijinul popular, dar care sunt guvernate strâns de elite nreprezentative (subl.n.)"⁴⁸⁵. Folosirea pe scară largă de către aceste elite nereprezentative a miturilor naționalist-agresive pentru a menține puterea internă produce riscuri majore de război"⁴⁸⁶. În consecință, țările unde există regimuri care prezintă particularități similare cu cele prezentate mai sus nu sunt calificate pentru integrare în structurile euro-atlantice. Mai mult, evoluțiile politice din interiorul lor pot constitui amenințări la adresa securității europene.

d) "Hiper-naționalism" și guvernare politică în România (1992-1996)

Analiza caracteristicilor regimului politic din România în conformitate cu criteriile de identificare a formelor naționalismului de tip agresiv este deosebit de semnificativă pentru înțelegerea șanselor de

⁴⁸² *Ibidem*, p. 31

⁴⁸³ *Ibidem*.

⁴⁸⁴ *Ibidem*.

⁴⁸⁵ *Ibidem*, p. 33.

⁴⁸⁶ *Ibidem*, p. 9.

integrare euro-atlantică a României în perioada 1992-1996. Nu ne propunem o evaluare de politică internă, ci o foarte "tehnică" clasificare, în termeni de securitate, a manifestărilor politice din zona guvernamentală, în măsură să identifice eventuale manifestări de naționalism agresiv care ar fi putut exclude România de la procesul de integrare. Identificarea acestor manifestări se va face folosind schema conceptuală a unor reputați analiști occidentali, John Mearsheimer, Stephen Van Evera, George Schöpflin, buni cunoscători ai fenomenului naționalist din Europa post-comunistă. Evaluările lor constituie baza de expertiză pentru conturarea unei politici a Vestului față de noile democrații europene.

Este deja bine cunoscută poziția lumii politice și științifice occidentale față de coaliția parlamentară care a susținut guvernul în România în perioada amintită. Avem în vedere cele trei partide aliate ale principalului partid al țării, Partidul Democrației Sociale din România (PDSR): Partidul Unității Naționale Române (PUNR), Partidul România Mare (PRM) și Partidul Socialist al Muncii (PSM), considerate în Vest ca extremiste⁴⁸⁷. Cu prilejul publicării unui interviu al președintelui României din acea vreme, Ion Iliescu, în prestigioasa publicație *Politique internationale*, în toamna lui 1993, realizatorul aceluia interviu Jean-Claude Buhner-Solal, ziarist la *Le Monde*, preciza în aparatul critic al interviului, cu privire la cele trei partide menționate: "În ciuda similitudinii între tezele lor antisemite sau xenofobe și cele ale mișcărilor de extremă dreaptă occidentale, cele trei partide extremiste care susțin guvernul Văcăroiu (subl.n.) nu sunt efectiv de inspirație fascistă (în legătură cu inspirația sau non-inspirația fascistă a acestor partide este interesantă analiza discursului politic al liderilor lor, ceea ce vom realiza în cazul PUNR în acest capitol-n.n.), ci în filiație directă cu

---

⁴⁸⁷ Vezi Leo Paul, "The stolen revolution: minorities in Romania after Ceausescu" în John O'Loughlin and Herman van der Wusten, eds., *The New Political Geography of Eastern Europe*, Belhaven Press, London/New York, 1993, pp. 151-152.

național-comunismul lui Ceaușescu. Numeroasele publicații ale PRM și PSM și-au făcut, de altfel, un obiectiv constant din a-l reabilita pe Nicolae Ceaușescu și Securitatea⁴⁸⁸.

Ziaristul francez remarca încă la acea dată că "cele trei partide extremiste dispun de mijloace importante, de complicități înalt plasate și, vizibil, de indulgența președintelui Iliescu (subl.n.)"⁴⁸⁹.

Dintre cele trei partide aliate ale PDSR, principalul asociat direct la guvernare a fost PUNR, care a dispus de portofolii ministeriale în guvernul Văcăroiu și numeroase alte poziții importante în administrația de stat (poziții sub nivelul ministerial au avut și celelalte două partide). Pentru a înțelege dacă imaginea cu privire la acest partid guvernamental din România, așa cum era ea percepută în Vest, era conformă cu realitatea, o analiză a discursului politic al liderilor partidului este indispensabilă, ea exprimând orientarea partidului la guvernare.

PUNR era un partid al cărui mesaj politic este îndreptat împotriva Uniunii Democrate Maghiare din România (formațiune reprezentând minoritatea maghiară din țara noastră⁴⁹⁰), considerată ca ilegal constituită⁴⁹¹. Această atitudine a PUNR față de UDMR era în

⁴⁸⁸ Vezi interviul președintelui Ion Iliescu, "Roumanie: les ombres du passé", realizat de Jean-Claude Buhner-Solal, în *Politique internationale*, no. 61, automne 1993, nota 4, p. 341.

⁴⁸⁹ *Ibidem*

⁴⁹⁰ Conform recensământului din ianuarie 1992, numărul minoritarilor maghiari din România este de 1.619.368, adică 7,1% din populația țării. La alegerile legislative din septembrie 1992, UDMR a obținut 7,45% din voturi pentru Camera Deputaților și 7,58% din voturi pentru Senat. Apare evident din apropierea cifrelor prezentate că minoritate maghiară din România votează compact în favoarea UDMR.

⁴⁹¹ Unii politicieni din România consideră că UDMR este un partid înființat pe criterii etnice, ceea ce ar fi inacceptabil, din punctul lor de vedere, pentru o societate democratică. Dacă avem în vedere sistemul democratic occidental trebuie să acceptăm că "votul etnic, în sine, subminează orice sistem de democrație, de vreme ce indică faptul că problemele etnice depășesc în importanță pe cele economice, sociale și politice. Votul etnic diminuează scopul alegerilor deoarece presupune că interesele grupului etnic *per se* sunt mai importante decât diversele interese ale indivizilor din interiorul grupului. În situații unde asemenea diviziuni există, alegerile devin o declarație de loialitate și nu o

contradicție totală cu poziția exprimată în scris de liderii partidului în corespondența cu raportorii Consiliului Europei, înainte de admiterea României în forul pan-european, în care precizau că: "Partidul Unității Naționale Române este gata să semneze Carta Limbilor Regionale și Minoritare la fel ca și Recomandările 1201 și 1203 ale Adunării Parlamentare a Consiliului Europei"⁴⁹². Or, Recomandarea 1201 (1993) cu privire la un protocol adițional referitor la drepturile minorităților naționale la Convenția Europeană a Drepturilor Omului preciza, la articolul 6, că "persoanele aparținând unei minorități naționale vor avea dreptul să înființeze propriile lor organizații, inclusiv partide politice (subl.n.)".

alegere politică" (Martin Ennals, "Ethnic conflict and the rights of minorities" în Peter Davies, ed., *Human Rights*, Routledge, New York, 1988, p. 113.). Trebuie precizat, însă, că în societățile post-comuniste, ale căror caracteristici le-am prezentat mai sus, partidele etnice ale minorităților apar inevitabil. Apariția lor este o reacție la perioada de opresiune reprezentată de regimurile totalitare și o încercare de a prezerva identitatea etnică a grupurilor minoritare pe cale legală și pe baza reprezentării în parlament. Aceste partide etnice sunt chiar necesare pentru asigurarea stabilității interne a societăților post-comuniste, principala lor funcție fiind aceea de a direcționa pe cale parlamentară, democratică, doleanțele minoritarilor și de a evita astfel ciocniri și conflicte inter-etnice cu potențial exploziv considerabil. "Minoritățile în Europa Centrală și de Est au adesea un singur partid, simplul fapt de a aparține unei minorități umbrind toate celelalte diferențe politice dintre membrii minorității, fie ele de statut social sau economic, convingere politică etc. Partidele minorităților nu au altă alegere decât să voteze împotriva legilor care lovesc minoritatea reprezentată fără prea mare șansă de succes. Această situație poate fi exasperantă pentru minorități, deoarece minoritățile naționale, spre deosebire de cele politice, au foarte puține șanse de a deveni majorități" [Lord Lucas of Chilworth, Rapporteur (United Kingdom), "DRAFT REPORT ON NATIONAL MINORITIES IN CENTRAL AND EASTERN EUROPE" Civilian Affairs Committee, North Atlantic Assembly, AJ 73, CC/CSCE (92) 3 May 1992, parag. 18, p. 4]. Dacă în cazul minorităților, constituirea unor partide pe criterii etnice, în societățile post-comuniste, este explicabilă, constituirea unor partide ale majorității pe criterii etnice, așa cum apare a fi PUNR, în opoziție cu un partid etnic minoritar (UDMR) indică o situație specială, ce solicită o analiză mai complexă decât cea propusă în această lucrare.

⁴⁹² Scrisoare adresată raportorului pentru România Friedrich König, și semnată de vicepreședintele PUNR, Ioan Gavra.

Chiar dacă Recomandarea 1201 nu a căpătat forță juridică decât prin ratificarea după 1996 a Tratatului bilateral româno-ungar, în care fusese introdusă, spiritul ei trebuia respectat. Aceasta cu atât mai mult cu cât, în conformitate cu amendamentul nr. 3 la raportul cu privire la cererea de adeziune a României la Consiliul Europei, Adunarea Parlamentară a cerut autorităților române să elaboreze o legislație cu privire la minoritățile naționale și educație în conformitate cu angajamentele asumate și cu Recomandarea 1201. Mai mult, articolul 7 al Convenției Cadru pentru Protecția Minorităților Naționale, adoptată la Consiliul Europei, garantează persoanelor aparținând minorităților naționale libertatea de asociere și libertatea de întrunire⁴⁹³.

Atitudinea antimaghiară a PUNR îmbrăca forme specifice cu accente doctrinare evidente. Astfel, într-un interviu al președintelui partidului din acea vreme, Gheorghe Funar, publicat în numărul din 27 octombrie 1994 al ziarului *Informația Zilei* din Satu-Mare, liderul PUNR arată: "Așa cum se cunoaște, spiritul acesta nomad, genul acesta barbar, de care beneficiază poporul ungar și minoritatea din România nu a dispărut nici în 1000 de ani. Probabil că vom fi nevoiți noi, românii să-i lecuim de această jenă și să devină și ei un popor pașnic european, civilizată, care să nu mai râvnească la teritoriile străine. Să-i ferească Dumnezeu să mai întindă vreodată laba spre teritoriile românești".

Analiza pasajului de mai sus relevă aspecte deosebit de interesante. În primul rând, aprecierile președintelui PUNR vizau poporul ungar în întregime și minoritatea ungară din România în totalitatea ei.

---

⁴⁹³ Spre deosebire de Recomandarea 1201, Convenția cadru nu mai precizează expres dreptul persoanelor aparținând minorităților naționale de a înființa partide politice, dar acesta se poate deduce din articolul 7, care este considerat echivalentul articolului 6 din Recomandare (Vezi "THE RIGHTS OF MINORITIES", Comparable table of the provisions of the Council of Europe Framework Convention for the Protection of the Rights of National Minorities and the Assembly's proposal for an additional protocol to the European Convention on Human Rights, prepared by the Office of the Clerk of the Assembly, Committee on Legal Affairs and Human Rights, Parliamentary Assembly, AS/Jur (1994) 63, Strasbourg, 22 November 1994.

Textul evidențiază ideea că o întreagă etnie, cea maghiară, este inferioară (ungurii trebuie să "devină și ei un popor pașnic, european, civilizată", ceea ce înseamnă că nu sunt încă nici pașnici nici europeni nici civilizați). De asemenea, se afirmă că este necesar ca ei "să nu mai râvnească la teritoriile străine". În plus, formula "să-i ferească Dumnezeu să mai întindă vreodată laba spre teritoriile românești" era exprimată într-un limbaj ce releva dezgustul (folosirea termenului "labă") față de un popor considerat amenințător⁴⁹⁴. Acest discurs politic se încadra perfect în definiția "hiper-naționalismului", așa cum a fost ea elaborată de John Mearsheimer: "credința că alte națiuni sau state-națiuni sunt inferioare și amenințătoare și de aceea trebuie tratate cu asprime".

---

⁴⁹⁴ După cum se știe, guvernul de la Budapesta nu a emis niciodată pretenții teritoriale la adresa României după semnarea Tratatului de Pace de la Paris din 1947. Budapesta este semnatară Actului final de la Helsinki al CSCE, din 1975, care consacră inviolabilitatea frontierelor. În perioada comunistă Ungaria nu a avut o politică independentă. După prăbușirea comunismului ea se îndreaptă spre Europa instituționalizată, care nu ar fi de acord cu integrarea Ungariei decât dacă aceasta acceptă frontierele europene. Pretențiile teritoriale din partea Ungariei ar compromite viitorul european al țării și interesele ei de securitate și prosperitate pe termen lung. Evident, sunt numeroase organizații neguvernamentale în Ungaria și în toată lumea care emit pretenții teritoriale la adresa României. Această situație nu are nici o legătură cu politica oficială ungară și relațiile Ungariei cu România și organisme euro-atlantice sunt o dovadă în acest sens. Declarațiile inabile ale premierului Viktor Orbán cu privire la reprezentarea tuturor ungarilor de către domnia sa (inclusiv aceia care sunt cetățeni ai altor țări) sunt îngrijorătoare și pot confirma unele suspiciuni, așa cum am arătat în această lucrare, dar nu pot fi considerate expresia unei politici revizioniste, de contestare a frontierelor recunoscute internațional. De altfel, din nefericire, însuși președintele României, Emil Constantinescu, a exprimat o opinie similară în timpul vizitei sale oficiale din Finlanda, în octombrie 1998. Domnia sa a precizat, pentru RADIO ROMÂNIA ACTUALITĂȚI, pe 28 octombrie 1998, ora 19:05, referindu-se la românii care sunt cetățeni ai altor state, că este "un președinte al tuturor românilor", de unde "datoria" sa de a se întâlni cu aceștia în vizitele sale peste hotare (vezi RADOR, *Transcrieri - interviuri, comentarii, dezbateri*, Nr. 284, 29 octombrie 1998, p. 18). Fără a contesta dorința președintelui de a se întâlni cu românii de dincolo de frontierele României, pretenția sa de a se considera președintele tuturor românilor (inclusiv al acelor români cetățeni ai altor state) este inadmisibilă și la fel de gravă ca declarațiile lui Viktor Orbán, în deplină contradicție cu regulile care guvernează relațiile între state.

Sunt prezente în textul citat atât **mitul istorico-justificator** prin imaginea deformată cu privire la comportamentul etnicilor maghiari cât și **mitul șovinist** așa cum au fost ele definite de Van Evera. Componentele **mitului șovinist** sunt cel **auto-glorificator** (este evident că Gheorghe Funar atribuie etnicilor români "virtuți speciale" în raport cu ungurii de vreme ce românii pot să-i civilizeze) și cel **acuzator** (care "susține inferioritatea culturală a altei etnii" și intențiile ei agresive). De altfel, tezele lui Gheorghe Funar se regăsesc integral în comunicatul oficial al PUNR, din 25 ianuarie 1995, în care conducătorii unguri sunt considerați "orbiti și obsedați de anexarea Transilvaniei la Ungaria", fiind catalogați ca "urmași ai unor popoare barbare venite în urmă cu 1000 de ani în Europa, timp insuficient pentru a se adapta la cerințele unui comportament civilizată în spirit european"⁴⁹⁵.

Discursul politic al lui Gheorghe Funar apare similar cu cel hitlerist. Poate fi dat ca exemplu discursul lui Adolf Hitler, ținut la Danzig, în 19 septembrie 1939, când adresându-se populației acestui oraș, după invazia Poloniei de către Germania, dictatorul nazist vorbește despre poporul polonez și statul polonez ca despre "un popor și un stat mult inferioare"⁴⁹⁶ poporului și statului german. Gheorghe Funar se pronunță, în interviul citat, deosebit de agresiv la adresa Ungariei: "Prin moșii și strămoșii noștri am ajuns de trei ori la Budapesta. I-am eliberat o dată de sovietici, a doua oară de fascism, a treia oară să ferească Dumnezeu să ajungem la Budapesta că nu ne mai întoarcem degrabă și o facem provincie a României. Depinde de ei dacă doresc acest lucru".

Discursul lui Gheorghe Funar intra în contradicție cu articolul 30 (7) din Constituția țării care interzice "îndemnul la război de agresiune, la ură națională, rasială" și se constituie în expresia convingătoare a

⁴⁹⁵ Comunicat PUNR în *Cronica Română*, Anul III, nr. 616, 27 ianuarie 1995, p. 5.

⁴⁹⁶ *Apud* George H. Knoles and Rixford K. Snyder, eds., *Readings in Western Civilization. 1500 to the Present*, J. B. Lippincott Company, Philadelphia/New York, 1968, p. 506.

naționalismului de tip agresiv, condamnat în Declarația de la Viena a șefilor de stat și guvern din țările Consiliului Europei, semnată de președintele Ion Iliescu. De asemenea, acest discurs indică valențele maxime ale hiper-naționalismului, satisfăcând toate criteriile stabilite de Van Evera pentru a identifica un pericol major de război. Cu un asemenea discurs politic în zona guvernamentală (Gheorghe Funar era liderul celui de-al doilea partid guvernamental al țării), România nu era calificată pentru integrarea euro-atlantică. Mai mult, ea devenea un pericol major pentru securitatea europeană.

Poziția fostului președinte Ion Iliescu față de liderul PUNR și excesele extremiste ale acestuia a fost echivocă, deși unii diplomați străini considerau că în alte cazuri președintele "a arătat curaj în eforturile sale de a se opune curentului naționalist"⁴⁹⁷. Președintele a intervenit în jocul politic intern respingând acuzele de extremism aduse PUNR și considerându-l pe Gheorghe Funar numai un "personaj controversat"⁴⁹⁸. Ion Iliescu a fost nevoit să revină asupra calificativului de "personaj

---

⁴⁹⁷ Leo Paul, *Op. cit.*, p. 152.

⁴⁹⁸ Este vorba de interviul acordat de președintele Ion Iliescu publicației *Politique internationale* la care ne-am referit deja: "Nu se poate considera un partid ca fiind global extremist sub pretext că anumiți membri ai săi sunt. Primarul Clujului, de exemplu, domnul Funar, este poate un personaj controversat (subl.n.), dar partidul său reunește un mare număr de moderați". Această atitudine a președintelui român este surprinzătoare. Vorbind generic, se știe foarte bine că linia politică a partidului nazist a fost formulată și impusă de liderii săi. Dar partidul nazist avea în 1938 nu mai puțin de 9 milioane de membri, iar în 1945 avea 11 milioane. Este aberant să credem că partidul nazist era alcătuit din 11 milioane de criminali care au impus cel mai crunt genocid planetei. Genocidul și dezastrul au fost opera liderilor nașiști, care s-a răsfrânt, însă, în totalitate asupra partidului național-socialist. Considerat organizație criminală, partidul a fost condamnat de Tribunalul de la Nürnberg și s-a trecut sub control internațional la denazificarea țării. Evident, simplii aderenți ai partidului nu au putut fi condamnați, dar liderii săi au suferit condamnări dictate de tribunalul internațional. Iată de ce, a susține că un partid nu este extremist, numai liderii săi sunt, apare ca un nonsens, mai ales într-o epocă ce a plătit foarte scump aceste ambiguități de atitudine. Venind din partea președintelui de atunci al României, asemenea poziții erau greu de înțeles și ele puteau încuraja extremismul mai ales că el se exprima în zona guvernării politice a țării, în ciuda intereselor de integrare ale statului român.

controversat" acordat lui Gheorghe Funar. Ca urmare a declarațiilor liderului PUNR prin care se cerea luarea de măsuri împotriva cetățenilor de etnie maghiară care nu cunosc bine limba română și Constituția țării, președintele Ion Iliescu a spus mult mai clar: "Dl. Funar este consecvent cu sine însuși. Aceasta este ultima prostie pe care a zis-o. **Un act iresponsabil care contravine întregii politici a Guvernului** (subl.n.) și contravine chiar și unui document pe care l-a semnat recent, protocolul cvaüripartit (protocol de sprijin al guvernului semnat de PDSR, PUNR, PRM și PSM) care se angajează să lupte împotriva oricărei forme de exclusivism și șovinism"⁴⁹⁹.

Este de remarcat că **într-o țară europeană**, un președinte constituțional considera că liderul unui partid guvernamental spunea "prostii" și se manifesta "iresponsabil" acționând împotriva "întregii politici a guvernului" prin acte caracterizate de "exclusivism și șovinism". Singura reacție a președintelui în acest caz, recunoscut chiar de domnia sa, de compromitere a politicii guvernamentale, a fost de a-și exprima speranța ca PUNR "să nu se identifice cu această persoană (Gheorghe Funar-n.n.)"⁵⁰⁰. **Adică speranța ca un partid guvernamental să nu-și urmeze liderul politic, ca singură modalitate de a tempera naționalismul agresiv în zona guvernamentală.** Deși existau prevederi clare ale Constituției României, deși președintele se angajase semnând documentele de la Viena să "combată orice acțiune sau limbaj care ar putea să amplifice teama și tensiunile între grupuri de origine rasială, etnică, națională, religioasă sau socială diferite".

Speranța exprimată de președintele României ca PUNR să nu se identifice cu liderul său indica mai degrabă lipsă de reacție a instituției prezidențiale la agravarea climatului inter-etnic din țară și sporirea accentelor extremist naționaliste în rândul partidelor de guvernământ, cu consecințe grave asupra actului de guvernare politică a țării. Comunicatul

⁴⁹⁹ Ion Iliescu *apud Vocea României*, Anul III, nr. 351, 27 ianuarie 1995, p. 2.

⁵⁰⁰ *Ibidem*

semnat de Gheorghe Funar la 25 ianuarie 1995, la Cluj, era Comunicat al PUNR și angaja în totalitate partidul care, evident, nu s-a disociat de liderul său. Comunicatul cerea guvernului adoptarea hotărârii de declanșare a procedurii de declarare a neconstituționalității UDMR; înlăturarea de la locurile de muncă a cetățenilor români de etnie maghiară care nu promovează un test de cunoaștere a limbii române și a Constituției, test ce ar trebui administrat de specialiști de etnie română; eliminarea din armată, structurile Ministerului de Interne, Justiției și SRI a membrilor UDMR, plecându-se de la ideea menționată în Comunicat și anume că liderii UDMR "susțin că toți etnicii unguri din România sunt membri ai acestui partid"⁵⁰¹.

Este evident că, ținând cont de această explicație, ceea ce dorea să întreprindă PUNR la guvernare era o epurare⁵⁰² de proporții a structurilor de stat, ca și a societății în sine, pe criterii etnice, care nu putea decât să producă un pericol major pentru stabilitatea țării. Atât Constituția cât și angajamentele internaționale ale României erau încălcate prin aceste acte. Mai mult, poziția respectivă se încadra perfect în definirea "naturii conflictogene (subl.n.) a politicii post-comuniste"⁵⁰³, așa cum o identifica George Schöpflin, prin refuzul accesului minoritarilor la poziții în politică, armată, diplomație, administrație etc. În acest fel statul este "etnicizat de majoritate", minoritarii fiind excluși "de la beneficiile cetățeniei" (Schöpflin).

Această politică a PUNR transforma **statul român într-o formă de prezervare și promovare a națiunii etnice**. Ea era foarte periculoasă și deplin explicitată de documentele doctrinare de bază naziste. Alfred

⁵⁰¹ Vezi *Cronica Română*, Anul III, nr. 616, 27 ianuarie 1995, p. 5.

⁵⁰² Că era vorba de o **epurare** o confirmă și scrisoarea senatorului PDSR, Vasile Văcaru, adresată colegilor de partid în care cerea acestora "delimitarea față de atitudinile iresponsabile ale unor lideri PUNR". În această scrisoare senatorul PDSR se referă la "declarațiile intempestive despre scoaterea în afara legii a UDMR și **purificarea** (subl.n.) armatei, a M.I. și a SRI" ale PUNR (*apud România liberă*, serie nouă, nr. 1476, 3 februarie 1995, p. 3).

⁵⁰³ Vezi George Schöpflin, *Op. cit.*

Rosenberg în celebra sa lucrare, *Der Mythos des 20. Jahrhunderts* (Mitul Secolului XX), preciza: "statul este numai un mijloc de prezervare a națiunii"⁵⁰⁴. În ceea ce îl privește, Adolf Hitler era și el foarte explicit: "Scopul statului este de a menține și favoriza dezvoltarea unei comunități de ființe care, din punct de vedere fizic și moral sunt de aceeași specie. Trebuie să mențină în primul rând caracterele esențiale ale rasei (...)"⁵⁰⁵.

Comunicatul PDSR din 25 ianuarie 1995 (elaborat sub forma unei declarații a Delegației Permanente a partidului, semnată de președintele său, Oliviu Gherman), venit ca o reacție la luarea de poziție a PUNR (partenerul său de guvernare) confirma pericolul reprezentat de declarațiile partidului lui Gheorghe Funar: "Comunicatul PUNR conține afirmații eronate, aprecieri și sugestii cu unele nuanțe extremiste (subl.n.) în legătură cu modul de abordare a problemei minorităților, îndeosebi a celei maghiare, pe care PDSR nu le împărtășește. Comunicatul PUNR aduce, prin toate aceste afirmații, aprecieri și sugestii mari deservicii Guvernului și politicii externe, declanșând riscul de izolare politică a României într-un moment de afirmare a țării noastre pe calea integrării euro-atlantice (subl.n.)"⁵⁰⁶.

Deși erau recunoscute în Comunicatul PDSR doar "unele nuanțe extremiste" în poziția PUNR, principalul partid al țării admitea că PUNR a adus "mari deservicii Guvernului și politicii externe" a României, "declanșând riscul de izolare politică" a statului român pe plan internațional. Faptul că un partid ca PUNR rămânea la guvernarea țării după asemenea luări de poziție demonstrează că PDSR, principala forță politică a țării, considera alianța cu Gheorghe Funar mai importantă ca promovarea intereselor de integrare euro-atlantică a României. Această atitudine angaja responsabilitatea compromiterii grave și pe lungă

⁵⁰⁴ *Apud* George H. Knoles and Rixford K. Snyder, *Op. cit.*, p. 496.

⁵⁰⁵ Adolf Hitler, *Mon combat*, traduction integrale de *Mein Kampf* par J. Gaudefroy-Demombynes et A. Calmettes, Tome II, Nouvelles Editions Latines, Paris, p. 391.

⁵⁰⁶ *Apud* Cronica Româna, Anul III, nr. 616, 27 ianuarie 1995, p. 5.

durată a intereselor naționale românești. De asemenea, arunca o lumină nefavorabilă asupra PDSR, multe din luările de poziție ale PUNR (ca partid de guvernământ) răsfrângându-se asupra guvernului.

Gheorghe Funar preciza, în acest sens, în interviul acordat *Informației Zilei* din Satu-Mare (27 octombrie 1994): "Colaborăm cu colegii noștri din PDSR, atât la nivel central cât și la nivel județean, în vederea realizării programului de guvernare al echipei conduse de domnul prim-ministru Văcăroiu (subl.n.)". Având în vedere această afirmație, se putea deduce că acțiunile lui Gheorghe Funar erau în consonanță cu programul guvernului Văcăroiu.

Ținând cont de criteriile de compatibilitate a României cu structurile de securitate euro-atlantice, prezentate mai sus, **alianța la guvernare a unui partid de tipul PUNR scotea România din procesul de integrare**. Factorii percepțuali în Occident, ca și realitatea doctrinară a acestui partid guvernamental **faceau imposibilă acceptarea României în Europa instituționalizată**. Discursul politic practicat de liderii partidului avea accente ideologice inacceptabile în Vest și considerate ca surse periculoase de conflict inter-etnic în interiorul României, dar și peste granițe de stat. **Nici o structură euro-atlantică nu ar fi riscat propria securitate acceptând integrarea unei țări care avea la guvernare un partid cu o asemenea ideologie politică**. Chiar dacă liderii partidului ar fi fost înlocuiți (ceea ce s-a întâmplat după 1996), prezența PUNR la guvernare bloca integrarea euro-atlantică a țării din rațiuni de securitate a Vestului⁵⁰⁷.

Continuarea alianței PDSR cu partidul lui Gheorghe Funar a marcat **accelerarea procesului de deteriorare a imaginii PDSR și a guvernului Văcăroiu pe plan extern, cu consecințe grave pentru**

---

⁵⁰⁷ Strategii și analiștii NATO sau ai UE nu vor opera reevaluări imediate cu privire la modificarea liniei doctrinare a unui partid ca PUNR. Efectul Gheorghe Funar a fost suficient de puternic pentru a transforma partidul, în întregime, într-un factor de risc pentru cancelariile europene. Pe termen lung, schimbarea imaginii sale va fi o problemă foarte anevoioasă.

promovarea intereselor României⁵⁰⁸. Ținând cont de faptul că PDSR era principala forță politică a țării, poziție obținută în urma consultării democratice a poporului român, deteriorarea imaginii sale în Vest a avut consecințe mult mai largi decât blocarea procesului de integrare euro-atlantică a României.

e) Naționalism, oameni, instituții

Alianța la guvernare a PDSR cu formațiuni politice de tip PUNR se adăuga unui climat politic saturat de naționalism, care a exercitat o influență constantă asupra societății românești, asupra instituțiilor statului, dar și a oamenilor politici sau funcționarilor de stat, în perioada 1992-1996. Astfel, Traian Chebelevu fostul purtător de cuvânt al președintelui Republicii, la momentul când era secretar de stat în Ministerul Afacerilor Externe și exprima poziția oficială a acestei instituții, s-a pronunțat deseori în problema minorității maghiare din România cu vădite accente naționaliste.

Într-un interviu realizat de Rodica Chelaru pentru cotidianului *Meridian*, din 7 decembrie 1992, secretarul de stat de atunci, Traian Chebelevu, a fost solicitat să se refere la prevederile cu privire la minorități din Tratatul româno-german, comparativ cu cele din Declarația ruso-ungară. Traian Chebelevu, dorind să justifice de ce guvernul român nu intenționa să includă în Tratatul cu Ungaria prevederi favorabile cu privire la protecția minorității maghiare, de tipul celor incluse în Tratatul româno-german, în folosul minorității germane, a arătat: "Minoritatea germană îmbogățește cultural și în alte planuri - spiritual, politic chiar - viața românească. Există interesul nostru de a menține și consolida minoritatea germană și cultivarea tradițiilor ei în România. Acesta este sensul

---

⁵⁰⁸ Cu prilejul unei conferințe patronate de Internaționala Socialistă, ținute la Siraia în 11-12 februarie 1995, Rob van de Water, membru marcant al acestei structuri a precizat că "guvernul de azi al României (1995-n.n.), incluzând PUNR, face mari dificultăți propriei țări în Europa" (vezi *Adevărul*, Nr. 1487, 13 februarie 1995).

prevederii practice în Tratatul cu Germania. În relațiile cu Ungaria problemele nu se pun în același fel, nici principal, nici practic (subl.n.)". Indiferent ce a dorit să spună secretarul de stat în MAE, rezulta evident că, în concepția sa, spre deosebire de minoritatea germană care "îmbogățește cultural și în alte planuri viața românească", minoritatea ungară nu aduce o contribuție similară, de unde și diferența de tratament vizibilă și în relațiile româno-ungare⁵⁰⁹.

O asemenea diferențiere, care pune minoritatea ungară pe un plan inferior celei germane, este similară cu unele din elaborările doctrinare prezentate mai sus, în contrast vizibil cu spiritul european și obiectivele politicii interne și externe ale României.

Președintele PDSR în acea vreme, Oliviu Gherman a publicat un eseu în *Cronica Politică*, în octombrie 1994, cu privire la situația din Transilvania. El a arătat că, "după înlăturarea regimului comunist de oprire a individului în toate dimensiunile sale, s-a comis o eroare politică (subl.n.) ale cărei dimensiuni sunt greu de evaluat și care a înrăutățit climatul din această parte a țării și nu numai. Este vorba despre crearea partidului pe baze etnice UDMR (subl.n.), formațiune care a monopolizat exprimarea politică a etniei maghiare"⁵¹⁰. Am arătat deja de

---

⁵⁰⁹ În același interviu, Traian Chebelevu arăta că "statutul sau regimul care se acordă cetățenilor aparținând unei minorități nu este și nu poate fi obiect de negociere cu alte state". Afirmția lui Traian Chebelevu nu ținea cont, la vremea respectivă, de numeroase exemple europene care consacraseră o realitate total diferită (cazul Tirolului de Sud, al minorităților germană și daneză din Danemarca și Germania etc.), bazată tocmai pe negocieri între state în vederea reglementării statutului acordat minorităților. Iată însă că la numai doi ani de la declarația respectivă, Uniunea Europeană lansa Paetul de Stabilitate care presupunea tocmai tipul de negocieri pe care îl nega secretarul de stat în MAE, negocieri care angajau inclusiv țara noastră. Aceasta era expresia elocventă a rolului nefast pe care îl poate juca o cantonare excesivă în formulele de acțiune diplomatică dictate de naționalismul etnic, dar și incapacitatea de a abandona clișeele epocii comuniste. Rezultatul pentru diplomația română a fost blocarea capacității de previziune și incapacitatea de a surprinde sensul evoluției evenimentelor pe plan extern. A fost regretabil că planificarea politică, la cel mai înalt nivel în România, a suferit de asemenea disfuncții, care au creat un handicap considerabil țării noastre în cursa pentru integrare.

⁵¹⁰ Oliviu Gherman, "Condiția umană în perimetrul transilvănean", în *Cronica Politică*, Anul I, Nr. 8, 24-30 octombrie 1994, p. 6.

ce această "eroare politică", după cum se exprimă Oliviu Gherman, era inevitabilă și chiar necesară în faza imediat post-comunistă, deși, în esența democrației occidentale, votul etnic este un factor de diminuare democratică.

Ceea ce surprinde, însă, este faptul că și Oliviu Gherman se angajase în scris să respecte spiritul Recomandării 1201 a Adunării Parlamentare a Consiliului Europei, care specifica expres dreptul minorităților de a înființa propriile partide politice. În scrisoarea sa către raportorul Friedrich König, din 13 aprilie 1993 (deci înainte de intrarea României în Consiliul Europei), liderul PDSR preciza: "Privim, de asemenea, favorabil Protocolul Adițional cu privire la minorități (Recomandarea 1201-n.n.) și suntem gata să contribuim prin reprezentanții partidului nostru la finalizarea și adoptarea lui". A susține, după primirea României în Consiliul Europei, că existența UDMR era o "eroare politică" nu făcea decât să ofere argumente acelor care afirmau că angajamentele României cu privire la minorități s-au făcut numai pentru "consum extern".

Instituții importante ale statului român cum ar fi de pildă Serviciul Român de Informații (SRI) au manifestat tendințe naționaliste în activitatea lor, cu consecințe foarte serioase asupra raporturilor inter-etnice din România. În Raportul referitor la îndeplinirea atribuțiilor ce revin, potrivit legii, SRI, pentru realizarea siguranței naționale (octombrie 1993-septembrie 1994), prezentat Parlamentului României, rețin atenția unele afirmații cu privire la caracterul "extremist" al unor acțiuni UDMR. Astfel, se preciza în Raport că unii etnici maghiari "au respins și combătut unele inițiative de factură extremistă (subl.n.)". Trecându-se la exemplificări, se menționa: "Este relevantă în acest sens atitudinea ziaristului Koszta Nagy Istvan, președintele Fundației Hitel Erdely Szemle din orașul Miercurea Ciuc, care cu prilejul unei întruniri a filialei locale a UDMR, ce a avut loc la 24 august a.c., a criticat campania de strângere de semnături vizând susținerea unui proiect de lege

(subl. n.) privind învățământul pentru minoritățile naționale, considerând-o drept un referendum mascat prin care se urmărește refacerea influenței și credibilității inițiatorilor acțiunii, cu prețul tensionării relațiilor româno-maghiare".

Raportul SRI considera, deci, că strângerea de semnături pentru susținerea pe cale legală, în Parlament, a unui proiect de lege, era o **"inițiativă de factură extremistă"** menită a tensiona relațiile româno-maghiare. Această apreciere din partea SRI a unei activități constituționale și democratice a UDMR putea induce un sentiment de descurajare și oferi argumente pentru trecerea efectivă la acțiuni în afara cadrului legal, de vreme ce chiar și modalitățile constituționale folosite de UDMR erau considerate de SRI "extremiste".

Mai mult, Raportul SRI indica drept "principală amenințare la adresa stabilității și securității naționale" o situație de care erau în mare parte responsabile partidele aliate ale PDSR, în cadrul coaliției guvernamentale și anume: **"temporizarea integrării României în structurile europene și euro-atlantice"**. Acest lucru era confirmat de chiar comunicatul PDSR din 25 ianuarie 1995, care arăta că poziția PUNR din Comunicatul oficial din aceeași dată, declanșa **"riscul de izolare politică a României într-un moment de afirmare internațională a țării noastre pe calea integrării europene și euro-atlantice"**. Raportul SRI nu făcea însă referire la acest tip de poziții ale aliaților PDSR atunci când considera că "principala amenințare la adresa stabilității și securității naționale" era **"temporizarea integrării României în structurile europene și euro-atlantice"**.

Tezele PUNR din Comunicat erau bine cunoscute, președintele partidului, Gheorghe Funar prezentându-le constant în fața opiniei publice din țară. Cu toate acestea Raportul SRI nu făcea nici o precizare cu privire la manifestările de naționalism agresiv care **blocau procesul de integrare euro-atlantică**, deși susținea că tocmai asemenea evoluții ar fi principala amenințare la adresa securității naționale.

Manifestarea unor accente naționaliste în luările de poziție și activitatea unor demnitari, oameni politici și instituții de stat a fost, în mare parte, consecința unei guvernări la care au fost asociate partide cu orientare naționalist-etnică radicală. Rezultatul s-a exprimat prin **eticizarea aparatului de stat și printr-o presiune constantă asupra societății civile în același sens. Această situație nu recomandă România pentru integrarea euro-atlantică.**

f) UDMR și naționalismul maghiar

În ceea ce privește UDMR, trebuie precizat că autorul acestei lucrări consideră unele dintre revendicările sale ca fiind legitime, altele nu. Dar oricare ar fi revendicările UDMR, ele trebuie să-și urmeze cursul democratic în parlamentul țării, acolo unde ele pot găsi ecou sau pot fi invalidate.

Conceptele introduse de UDMR în discursul politic cum ar fi *autodeterminarea internă, comunitatea autonomă, subiectul politic, subiectul de drept public* și cele trei forme de *autonomie: locală, regională și personală* au o conotație etnică prin chiar formula de text juridic propusă de UDMR - Proiectul de Lege privind minoritățile naționale și comunitățile autonome. Am arătat cu alt prilej⁵¹¹ că formula **autodeterminării interne a comunităților autonome** constituite pe criterii etnice, într-un context juridic și de drept internațional insuficient codificat poate duce la interpretări diverse cu efecte destabilizatoare asupra statului român, chiar dacă intențiile reprezentanților UDMR nu vizează separatismul teritorial.

De asemenea, am arătat că **autonomia pe criterii etnice este inacceptabilă** în cadrul constituțional al statului român. Eliberată de centralismul excesiv din structura administrativă a statului și

---

⁵¹¹ Vezi Gabriel Andreescu, Valentin Stan, Renate Weber, *Concepția UDMR privind drepturile minorităților naționale - Analiza critică a documentelor UDMR*, Centrul pentru Drepturile Omului, APADOR-CH, București, 1994.

asigurându-i-se baza bugetară, forma de autoadministrare locală prevăzută de legile țării poate rezolva multe din problemele minorității maghiare din România. Celelalte vor rămâne în continuare de resortul statului.

Având în vedere obiectivul integrării europene a României și ținând cont că legislația comunitară nu stabilește regim juridic pentru minorități teritoriale⁵¹², apare evident că rezolvarea problemei minorităților în România, în perspectiva integrării, rămâne în esență o sarcină a societății românești. Soluția trebuie să vizeze situația specifică din România, plecându-se de la standardele internaționale și angajamentele României, în concordanță cu acele revendicări legitime ale minorităților și cu ordinea constituțională. Coeziunea teritorială a statului român va trebui să fie și ea un obiectiv expres al rezolvării acestei probleme. În acest context supralicitarea unora dintre revendicările cu o conotație etnic-teritorială, din partea unor lideri UDMR produce reacții adverse legitime din partea unor foruri de stat sau oameni politici din România. Mai mult, această supralicitare conduce la alimentarea curentelor extremist-naționaliste de ambele părți.

Trebuie precizat că situația din România impune o adecvare a discursului politic și din partea reprezentărilor minorităților naționale. Revendicări de tipul celei cuprinse în articolul 23(b) al Proiectului de lege privind minoritățile naționale și comunitățile autonome, al UDMR, pot duce la contestări doctrinare foarte serioase. Textul precizează: "Minoritățile naționale și comunitățile autonome au dreptul (...) de a se exprima în calitatea lor de subiecte juridice și politice". Or, trebuie să arătăm că asemenea formulări sunt foarte aproape de teoria *Volksgemeinschaft*-ului. Ele plasează drepturile comunitare în concurență cu drepturile individuale, cărora nu li se mai subordonează, ajungând să domine individul. Așa cum preciza George Sofronie, referindu-se la doctrina juridică a celui de-al III-lea Reich, "nu mai suntem în prezența dispozițiilor legislative de protecție a unor anumiți indivizi minoritari *ut*

⁵¹² Vezi Bruno de Witte, *Op. cit.*, p. 171.

*singuli, ci în fața unei comunități definite ca grup etnic căreia i se recunosc largi prerogative juridice pe linia concepției național-socialiste în materie (subl.n.)*⁵¹³.

Promovarea naționalismului de tip etnocratic este un pericol la fel de mare în cazul minoritarilor ca și în cazul majorității. Este adevărat însă că identificarea majorității cu statul lasă minoritatea într-o stare de inferioritate în care majoritarii nu se vor afla niciodată. Tocmai de aceea responsabilitatea în zona statului și a populației majoritare este fundamentală pentru a evita stările conflictuale inter-etnice. Iată de ce ne-am referit, în acest capitol, în primul rând, la analiza naționalismului din zona guvernării politice.

---

⁵¹³ Vezi George Sofronie, *La Réconstruction du Droit des Minorités à la Lumière de la Doctrine Juridique Nationale-Socialiste*, Extrait de la Revue *Affaires Danubiennes*, No. 3-4, 1941, p. 19.

BIBLIOGRAFIE

a) Documente: Tratatate, legi, rezoluții, rapoarte, studii și analize ale instituțiilor interne și internaționale, acte politice, economice și administrative, programe de partid, declarații unilaterale și comune la nivel de stat, comunicate, enciclice papale, dezbateri parlamentare, audieri, texte istorice cu valoare documentară, interne și internaționale, memorialistică

- Baumel, Rapporteur, REPORT submitted on behalf of the Political Committee, "WEU's relations with Russia", Assembly of Western European Union, Fortieth Ordinary Session (Second Part), Document 1440, 10th November 1994;

- Boar, Liviu, (...) vezi Scurtu, Ioan;

- Boilă, Romul, *Anteproiect de Constituție pentru Statul român Întregit cu o scurtă expunere de motive*, Cluj, 1921;

- Bouvard, Loïc; George, Bruce, Co-Rapporteurs, "The CSCE Forum for Security Cooperation: From Rome to Budapest", Draft Interim Report, Working Group on the New European Security Order, Political Committee, North Atlantic Assembly, AL 91, PC/ES (94) 1, May 1994;

- Brownlie, Ian, ed., *Basic Documents in International Law*, Third Edition, Clarendon Press, Oxford, 1985;

- Chilworth, Lord, Lucas, of, Rapporteur, "DRAFT REPORT on NATIONAL MINORITIES IN CENTRAL AND EASTERN EUROPE" Civilian Affairs Committee, North Atlantic Assembly, AJ 73, CC/CSCE (92) 3 May 1992;

- Daes, Erica-Irene, A., Special Rapporteur, *Status of the Individual and Contemporary International Law: Promotion, Protection and Restoration of Human Rights at National, Regional and International Levels*, United Nations, Sales No. E.91.XIV.3, New York, 1992;

- Demszky, G., and Słafkovsky, A., co-Rapporteurs, Report on *Autonomy, Minorities, Nationalism and European Union*, Explanatory memorandum, Standing Conference of Local and Regional Authorities of Europe, Strasbourg, 24 February 1992, CPL (27) 4;

- Eekelen, Willem, van, Rapporteur, "Stability in the Balkans: A Role for Mutually Reinforcing Institutions", Draft Interim Report, North Atlantic Assembly, International Secretariat, AP 86, CC/CSC (97) 1, 4 April 1997;

- Eide, Asbjorn, "Protection of Minorities. Possible Ways and Means of Facilitating the Peaceful and Constructive Solution of Problems Involving Minorities" - Second Progress Report, Economic and Social Council, Commission on Human Rights, Sub-Commission on Prevention of Discrimination and Protection of Minorities, 1 July 1992, E/CN.4/Sub.2/1992/37;

- *Idem*, "Protection of Minorities", Report, Commission on Human Rights, Sub-Commission on Prevention of Discrimination and Protection of Minorities, 10 August 1993, E/CN.4/Sub.2/1993/34;

- Frowein, J., A., (...) vezi Spielmann, A.;

- Gallis, Paul, E., Specialist in West European Affairs, Foreign Affairs and National Defense Division, Congressional Research Service Report for Congress, "NATO: Enlargement in Central Europe", November 10, 1994;

- *Idem*, Congressional Research Service Report for Congress, "Partnership for Peace", August 9, 1994;

- George, Bruce, General Rapporteur, "After the NATO Summit", Draft General Report, North Atlantic Assembly, AL 88, PC (94) 2;

- *Idem*, (...) vezi Bouvard, Loïc;

- Hanquet, Huberte; Ruperez, Javier, Co-Rapporteurs spéciaux, "PROJET DE RAPPORT SPÉCIAL - ROUMANIE: UNE TRANSITION

INACHEVÉE", AJ 75, CC (92) 5, Commission Affaires Civiles, Assemblée de l'Atlantique Nord, mai 1992;

- Henares, Lopez et Tummers, M., Rapporteurs, "Rapport présenté au nom de la Commission pour les relations parlementaires et publiques", L'Union de l'Europe Occidentale (Projet de nouvelle brochure), Trente Huitième Session de l'Assemblée, Assemblée de l'Union de l'Europe Occidentale, Document 1334, Paris, le 30 octobre 1992;

- Hitler, Adolf, *Mon Combat*, traduction integrale de *Mein Kampf* par J. Gaudefroy-Demombynes et A. Calmettes, Tome II, Nouvelles Editions Latines, Paris;

- Hoekema, Jan, (...) vezi Proud, George;

- Jansson and König, Rapporteurs, "MEMORANDUM - THE HONOURING OF THE COMMITMENTS ENTERED INTO BY ROMANIA ON ITS ACCESSION TO THE COUNCIL OF EUROPE", Committee on Legal Affairs and Human Rights, Political Affairs Committee, AS/Jur (1994) 23, AS/Pol (1994) 18, Parliamentary Assembly, Council of Europe, Strasbourg, 3 May 1994;

- König, (...) vezi Jansson;

- Manuilă, Sabin, *Recensământul general al Populației României din 29 decembrie 1930*, Vol. V, București, 1940;

- Marshall, M., Rapporteur, "L'Europe et l'établissement d'un nouvel ordre mondial de paix et de sécurité", Rapport présenté au nom de la Commission politique, Assemblée de l'Union de l'Europe Occidentale, Quarantième session ordinaire (Troisième partie), Document 1456, 15 mai 1995;

- Mitterrand, François, Allocution prononcée par M. Le President de la Republique lors du Colloque "Les Tribus ou L'Europe", Paris, le 29 février 1992, în *Bulletin d'Information* du 2 Mars 1992 (042/92);

- Napolitano, Giorgio; Voigt, Karsten; Wachslar, Tamas, Special Co-Rapporteurs, "The Enlargement of the Alliance", Draft Special Report of the Working Group on NATO Enlargement, Defence and Security Committee, North Atlantic Assembly, AM 274, DSC/NE (95) 2, October 1995;

- Pius al XI-lea, Papa, *Quadragesimo Anno*, Catholic Truth Society, London, 1936;

- Proud, George; Hoekema, Jan, Co-Rapporteurs, "Working Group on Northern Security Issues", Draft Interim Report, Defence and Security Committee, North Atlantic Assembly, AN 90, DSC/NS (96) 1, May 1996;

- Roman, Petre, Special Rapporteur, *The Partnership for Peace: A New Step Forward Towards Strengthening our Security Including Through NATO Enlargement. A Romanian View*, Draft Special Report, Political Committee, North Atlantic Assembly, November 1994, AL 226, PC/ES (94) 6;

- *Idem*, *Understanding and Ensuring Mutual Security: A Challenging Task for Us All - An In-Between Perspective* -, Draft Special Report, Political Committee, North Atlantic Assembly, May 1995, AM 109, PC/TO (95) 3;

- *Idem*, *The Spirit of Democracy and the Fabric of NATO - The New European Democracies and NATO Enlargement* -, Draft Special Report, Political Committee, Sub-Committee on NATO Enlargement and the New Democracies, North Atlantic Assembly, May 1996, AN 101, PC/ED (96) 1;

- Rose, Charlie; Roth, William; Voigt, Karsten, Special Rapporteurs, "The Enlargement of the Alliance", Draft Special Report, North Atlantic Assembly, AL 79, DSC/NE (94) 1;

- Rose, Charlie, (...) vezi Voigt, Karsten;

- Roth, William, (...) vezi Rose, Charlie;

- *Idem*, (...) vezi Voigt, Karsten;

- Rubin, James, P., Statement by, "Visit of Romanian President Emil Constantinescu", US Department of State, Office of the Spokesman, July 15, 1998, în *USIS Washington File*, 15 July 1998, Text: State Dep. on visit of Romanian President Constantinescu, (US-Romania Strategic Partnership talks being held) (520);

- Ruperez, Javier, (...) vezi Hanquet, Huberte;

- Scurtu, Ioan și Boar, Liviu, coordonatori, *Minoritățile Naționale din România. Documente*, Arhivele Statului din România, București, 1995;

- Sestanovich, Stephen, Special Adviser to the Secretary of State for the New Independent States, "US Policy Towards Russia", House International Relations Committee, în *USIS Washington File*, 16 July 1998, Text: Sestanovich Testimony on Russia at House Hearing 7/16, (Sestanovich testifies on US-Russia relations) (3810);
  - Slafkovsky, A., (...) vezi Demszky, G.;
  - Sloan, Stanley, R., Senior Specialist in International Security Policy, Office of Senior Specialists and Woehrel, Steve, Analyst in European Affairs, Foreign Affairs and National Defense Division, Congressional Research Service Report for Congress, "NATO Enlargement and Russia: From Cold War to Cold Peace?", May 15, 1995;
  - Spielmann, A., Juge à la Cour européenne des Droits de l'Homme et Frowein, J., A., Juge à la Commission européenne des Droits de l'Homme, "RAPPORT SUR LES DROITS DE L'HOMME EN ROUMANIE", AS/Bur (44) 94, Assemblée parlementaire, Conseil de l'Europe, Strasbourg, le 18 janvier 1993;
  - Tummers, M., (...) vezi Henares, Lopez;
  - Voigt, Karsten; Wachsler, Tamas, Special Co-Rapporteurs, Draft Special Report of the Working Group on NATO Enlargement, "The Enlargement of the Alliance", Defence and Security Committee, North Atlantic Assembly, AM 95, DSC/NE (95) 1;
  - Voigt, Karsten, (...) vezi Napolitano, Giorgio;
  - *Idem*, (...) vezi Rose, Charlie;
  - *Idem*, Working Group Rapporteur, supported by Roth, William, Working Group Chairman and Rose, Charlie, Political Committee Chairman, "The Enlargement of the Alliance", Draft Special Report of the Working Group on NATO Enlargement, Defence and Security Committee, North Atlantic Assembly, AL 208, DSC/NE (94) 2, November 1994;
  - Wachsler, Tamas, (...) vezi Voigt, Karsten;
  - *Idem*, (...) vezi Napolitano, Giorgio;
  - Wilson, Woodrow, *Messages, Discours. Documents Diplomatiques relatifs à la Guerre Mondiale*, Traduction par Désiré Roustan, Éditions Bossard, Paris, 1922;

- Vlijmen, Thijs, van, General Rapporteur, "Alliance Security", Draft General Report, Defence and Security Committee, North Atlantic Assembly, AK 75, DSC (93) 2;
- Woehrel, Steve, (...) vezi Sloan, Stanley, R.;
- *** *A National Security Strategy of Engagement and Enlargement*, The White House, February 1996, Preface by William Clinton;
- *** *Agenda 2000 - Volume I - Communication: FOR A STRONGER AND WIDER UNION*; DN: DOC/97/6; Strasbourg, 15 July 1997; *A stable Europe that is open to the world*;
- *** *Agenda 2000 - Volume II - Communication: REINFORCING THE PRE-ACCESSION STRATEGY*; DN: DOC/97/7; Brussels, 15 July 1997; *Communication: The effects on the Union's policies of enlargement to the applicant countries of Central and Eastern Europe (Impact study)*; Part II. ANALYSIS; 1. THE EXTERNAL DIMENSION; 1.1 Political;
- *** Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, Fond Geneva;
- *** "Charter of the United Nations", vezi Brownlie, Ian;
- *** "Commission v Belgium", European Court of Justice (ECJ), case 149/79, *Court Reports* (CR) 1980, p. 3882;
- *** *Community Law*, Offprint from the General Report on the Activities of the Communities. ECSC, EEC, EAEC, Commission, Luxembourg, EC annual since 1967;
- *** Comunicat PUNR, în *Cronica Română*, Anul III, nr. 616, 27 ianuarie 1995;
- *** Comunicatul privind convorbirile desfășurate între guvernul Republicii Ungare și conducătorii UDMR, la Budapesta, în 26 februarie 1993, reprodus în *Romaniai Magyar Szó*, Serie nouă, nr. 967, 2 martie 1993;
- *** *Constituțiunea României Mari*, Cernăuți, 1923;
- *** *CSCÉ Budapest Document 1994, "Towards a Genuine Partnership in a New Era"*, Budapest Decisions, capitolul VIII: The Human Dimension;

- *** *CSCE Helsinki Document 1992. "The Challenges of Change"*, Helsinki, 1992;
- *** "Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Co-operation among States in Accordance with the Charter of the United Nations", vezi Brownlie, Ian;
- *** Dezbaterile Adunării Constituante a Senatului, Sesiunea ordinară 1924-1925, în *Monitorul Oficial*;
- *** Dezbaterile Adunării Deputaților, Sesiunea prelungită 1920-1921, în *Monitorul Oficial*;
- *** *Draft Treaty of Amsterdam*, Intergovernmental Conference, Amsterdam European Council, Document CONF/4001/97, 19 VI 1997, Chapter 12, *The Common Foreign and Security Policy*, Article J.7 (former J.4);
- *** "Election Observation Mission, National Assembly Elections in Republika Srpska, 22-23 November 1997", Press Release, in *USIS Washington File*, Text: OSCE Press Release on Republika Srpska Elections, (Special Rep. of OSCE Chairman assesses elections) (570), 01 December 1997;
- *** "Founding Act on Mutual Relations, Co-operation and Security between NATO and the Russian Federation", Paris, 27 May 1997;
- *** "International Covenant on Civil and Political Rights", vezi Brownlie, Ian;
- *** "International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights", vezi Brownlie, Ian;
- *** "Joint Statement. US-Romanian Relations", The White House, Office of the Press Secretary, July 16, 1998, în *USIS Washington File*, 16 July 1998, Text: Joint Statement on US-Romanian Relations July 16, 1998, (Clinton, Constantinescu met in Oval Office July 16) (780);
- *** *La minorité allemande dans le Slesvig du Nord. Un bref aperçu de la législation danoise*, Copenhagen, 1924;
- *** "La réglementation constitutionnelle de l'Italie", Présidence du Conseil des Ministres, Services de l'Information et de la Propriété Littéraire, în Supplément au No. 2, Mars-Avril 1971 de *Vie Italienne - Documents et Informations*;

- *** *La Société des Nations et les Minorités*, Section d'Information, Secrétariat de la Société des Nations, Genève;
- *** *Les minorités ethniques en Europe centrale et balkanique*, Paris 1946;
- *** *Minorités Hongroises en Transylvanie. Memoire du representant permanent de Roumanie auprès de la Société des Nations en date du 9 Novembre 1921*, Genève, 1921;
- *** *Presidency Conclusions*, Luxembourg European Council, 12 and 13 December 1997;
- **** "Programul Uniunii Democrate Maghiare din România", în *Monitorul UDMR*, Editat de Cabinetul preşedintelui UDMR, Nr. 8, iulie 1995;
- *** *PROTECTION DES MINORITÉS NATIONALES* - Projet de Raport Final d'Activité du CDDH à l'Attention du Comité des Ministres, Conseil de l'Europe, Comité Directeur pour les Droits de l'Homme (CDDH), Réunion extraordinaire 6-8 septembre 1993, Strasbourg, le 8 septembre 1993, CDDH (93) 22 prov.;
- *** "Resolution 232 (1992)", Standing Conference of Local and Regional Authorities of Europe, 27th Session (17-19 March 1992);
- *** "Resolution of Ratification", în *USIS Washington File*, 05 May 1998, Text: Senate Resolution of Ratification on New NATO Accessions, (Poland, Hungary, the Czech Republic accession ratified) (3340);
- *** "Strategia de pre-acces", în *România liberă*, Serie Nouă-Nr. 1794, 21 februarie 1996;
- *** *Study by the Secretary General on Popular Participation in its Various Forms as an Important Factor in Development and in Full Realization of Human Rights*, UN DOC. E/CN.4/1985/10 (1984);
- *** *Study on NATO Enlargement*, NATO, Brussels, September 1995;
- *** "The Alliance's New Strategic Concept agreed by the Heads of State and Government Participating in the meeting of North Atlantic Council in Rome" on 7-8 November 1991, NATO Press Service, Press Communiqué S-1 (91) 85;

- *** "The Costs of Expanding the NATO Alliance", în *Congressional Budget Office Papers*, 1996;
- *** "The European Convention on Human Rights", vezi Brownlie, Ian;
- *** "The Modified Brussels Treaty (23 October 1954)", în Eekelen, Willem, van, *Debating European Security, 1948-1998*, Sdu Publishers, The Hague, Centre for European Policy Studies, Brussels, 1998;
- *** "The North Atlantic Treaty", în *NATO Handbook*, NATO Office of Information and Press, Brussels, October 1995;
- *** "THE RIGHTS OF MINORITIES", Comparable table of the provisions of the Council of Europe Framework Convention for the Protection of the Rights of National Minorities and the Assembly's proposal for an additional protocol to the European Convention on Human Rights, prepared by the Office of the Clerk of the Assembly, Committee on Legal Affairs and Human Rights, Parliamentary Assembly, AS/Jur (1994) 63, Strasbourg, 22 November 1994;
- *** *The Russian Mafia*, Office of Threat Assessment, Washington, D.C.: Department of Energy, November 1, 1993;
- *** *Thirty Years of Community Law*, EC, Commission, Luxembourg, 1982;
- *** *Tratat de Pace între Puterile Aliate și Ungaria. Protocol și Declarațiuni. Din 4 Iunie 1920*, Imprimeria Statului, București, 1920;
- *** *Tratat de Pace între Puterile Aliate și Austria. Protocol și Declarațiuni. Semnate la Saint Germain-en-Laye la 10 Septembrie 1919*, Imprimeria Statului, București, 1920;
- *** *Tratat de Pace între Puterile Aliate și Bulgaria și Protocol. Semnate la Neuilly-sur-Seine la 29 Noiembrie 1919*, Imprimeria Statului, București, 1920;
- *** *Tratat de Pace între Puterile Aliate și Germania și Protocol. Semnate la Versailles la 28 Iunie 1919*, Imprimeria Statului, București, 1920;
- *** *Tratat între Principalele Puteri Aliate și Asociate și România. Din 9 Decembrie 1919*;

- *** "Tratatul de înțelegere, cooperare și bună vecinătate între România și Republica Ungară", în *România liberă*, serie nouă-Nr. 1954, 29 august 1996;
- *** "Treaty on European Union, including the Protocols and Final Act with Declarations, Maastricht, 7 February 1992", in *European Communities* No. 3 (1992), Presented to Parliament by the Secretary of State for Foreign and Commonwealth Affairs by Command of Her Majesty, London, May 1992;
- *** *Trei ani de aplicare a Statutului Naționalităților, Secretariatul de Stat al Naționalităților*, București 1948;
- *** "Universal Declaration of Human Rights", vezi Brownlie, Ian;
- *** "Vienna Convention on Diplomatic Relations", vezi Brownlie, Ian;
- *** "Vienna Convention on the Law of Treaties", vezi Brownlie, Ian;
- *** "WEU Contribution to the EU Intergovernmental Conference of 1996" agreed by the Permanent Council at its meeting on 13 November 1995, and approved by WEU Council of Ministers on 14 November 1995, in Madrid, CM (95) 24, 13 November 1995;
- *** *White Book on Romania and NATO*, Ministry of Foreign Affairs, 1997;

b) Documente: Declarații, cuvântări, expuneri, interviuri și conferințe de presă

- Albright, Madeleine, K., Statement by Secretary of State, North Atlantic Council Ministerial Meeting, NATO Headquarters, Brussels, December 16, 1997;
- *Idem*, Statement by the Secretary of State at the North Atlantic Council, Luxembourg, May 28, 1998, NATO US Mission;
- Blair, Tony, Doorstep Interview by Prime Minister of the United Kingdom, Madrid, 8 July 1997;

- Boyer, Bernard, ambasadorul Franței la București, precizări în *Cronica Română*, Anul IV, Nr. 1142, 16 octombrie 1996;
- *Idem*, Interviu, 19 octombrie 1996, în *Adevărul*, Nr. 2002, 19 octombrie 1996;
- Brătianu, Vintilă, *Scieri și cuvântări*, București, 1937-1940;
- Chebelev, Traian, Conferința de presă a purtătorului de cuvânt al președinției, domnul ambasador Traian Chebelev, în *Palatul Cotroceni*, nr. 157;
- Chirac, Jacques; Jospin, Lionel; Vedrine, Hubert, Conseil Européen, Conférence de presse conjointe du Président de la République, M. Jacques Chirac, du Premier Ministre, M. Lionel Jospin, et du Ministre des Affaires Étrangères, M. Hubert Vedrine, Luxembourg, 13 décembre 1997, în *Bulletin d'Information* du 15 décembre 1997 (241/97), Ministère des Affaires Étrangères, 15/12/1997;
- Clinton, President and Yeltsin, President, "Press Conference", Kalastaja Torppa, Helsinki, Finland, The White House, Office of the Press Secretary (Helsinki, Finland), în *USIS Washington File*, 21 March 1997, Transcript: Clinton/Yeltsin Joint Press Conference, March 21 (Clinton: NATO enlargement will proceed at Madrid) (6800);
- Clinton, William, Roundtable Interview of the President by Foreign Journalists, The Roosevelt Room, 11:23 a.m. EDT, White House Press Release, The White House, Office of the Press Secretary, July 3, 1997;
- Cohen, William, S., Secretary of Defense, NATO Press Conference, June 12, 1997, 6:05;
- Cohen, William; Onyszkiewicz, Janusz, Transcript of Press Conference, Secretary of Defense William Cohen and Minister of National Defense Janusz Onyszkiewicz, Ministry of Defense, Warsaw, Poland, June 15, 1998, în *USIS Washington File*, 17 June 1998, Text: Sec. Cohen, Polish Defense Minister Press Conference 6/15, (Following meeting between Cohen, Minister Onyszkiewicz) (2050);
- Cohen, William; Haekkerup, Hans, Transcript, Press Conference, Secretary of Defense William Cohen and Danish Minister of Defense Hans Haekkerup, Copenhagen, Denmark, June 13, 1998, în *USIS*

Washington File, 16 June 1998, Transcript: Cohen, Danish Defense Minister Briefing June 13, (Hans Haekkerup, Cohen in Copenhagen) (2980);

- Constantinescu, Emil; Solana, Javier, "Conferința de presă comună a președintelui României, Emil Constantinescu, și a secretarului general al NATO, Javier Solana", în RADOR, *Transcrieri - interviuri, comentarii, dezbateri*, Nr. 75, 3 aprilie 1998;

- Constantinescu, Emil, Discurs la cel de-al XV-lea Atelier NATO de la Viena, 20 iunie 1998, în ROMPRES, *știri externe*, 21 iunie 1998, p. 30;

- *Idem*, Interviu la RADIO ROMÂNIA ACTUALITĂȚI, 21 iunie 1998, ora 07:27, în RADOR, *Transcrieri - interviuri, comentarii, dezbateri*, Nr. 155, 22 iunie 1998, p. 10;

- *Idem*, Interviu acordat *CNN International*, 17 iulie 1998, în RADOR, *Transcrieri - interviuri, comentarii, dezbateri*, Nr. 181, 18 iulie 1998, p. 3;

- *Idem*, Interviu acordat șefului Departamentului Internațional al Agenției *Associated Press*, în ROMPRES, *știri Externe*, 26 martie 1998;

- *Idem*, "Address by the President of Romania, Emil Constantinescu, to the North Atlantic Council", Brussels, 4 February, 1997;

- *Idem*, "Fragmente din declarația de presă a președintelui României", în *Curierul Național*, Anul VIII, Nr. 2060, 13 decembrie 1997;

- *Idem*, Interviu acordat în exclusivitate de președintele României directorului ziarului *Adevărul*, Dumitru Tinu, în *Adevărul*, 28 noiembrie 1997;

- Cook, Robin, "A Europe Whole and Free", Speech by the Foreign Secretary, Mr Robin Cook, at a Conference "Britain and Hungary: Working together in Europe", National Assembly, Budapest, Wednesday, 26 November 1997;

- Coposu, Corneliu, interviu realizat de Oana Iurașcu, "Corneliu Coposu a interzis fruntașilor PNȚCD << să se umilească la Atlanta >>", în *Adevărul*, nr. 1488, 14 februarie 1995;

- Crowley, P., J., and Toiv, Barry, Press Briefing by Colonel P.J.Crowley and Barry Toiv, The Briefing Room, The White House, Office of the Press Secretary, August 5, 1998, în *USIS Washington File*, 05 August 1998, Transcript: White House Daily Briefing, August 5, 1998, (Iraq/sanctions, Clinton/Schroeder, Kosovo, Asia crisis, SAfrica, Congress/Budget, House vote/census, Lewinsky) (5650);
- Dinu, Marcel, interviu acordat de Marcel Dinu, secretar de stat în MAE, cotidianului *Jurnalul Național*, Anul IV, nr. 982, 17 august 1996;
- Filipescu, Nikolae, (...) vezi Flanagan, Stephen;
- Flanagan, Stephen, Worldnet "Dialogue", United States Information Agency, Television and Film Service, Washington, D.C., Guests: Stephen Flanagan, Special Assistant to the President for Central and Eastern European Affairs, Dr. Nikolae Filipescu, Romanian-American Community; Topic: US-Romanian Relations, Post: Bucharest, Host: Jim Bertel, Date: July 13, 1998, Time: 07:30-08:00 EDT, în *USIS Washington File*, 13 July 1998, Transcript: Worldnet with NSC's Steve Flanagan on NATO July 13 (also Nikolae Filipescu of the Romanian-American Community) (4700);
- Grossman, Marc, "Opening Statement" by Assistant Secretary of State for European and Canadian Affairs before the House International Relations Committee, October 29, 1997, in *USIS Washington File*, 29 October 1997, Text: Asst. Sec. Grossman Testimony to Congress on Europe Oct. 29 (Hearing of House International Relations Committee) (4120);
- Haekkert:p, Hans, (...) vezi Cohen, William;
- Herlea, Alexandru, ministrul integrării europene, interviu lui Daniel Uncu, în *România liberă*, Serie Nouă-Nr. 2220, 16 iulie 1997;
- Holbrooke, Richard, C., Statement by Assistant Secretary of State for European and Canadian Affairs before the North Atlantic Assembly, in Budapest, May 29, 1995;
- Iliescu, Ion, Alocuțiunea domnului Ion Iliescu, Președintele României, la întâlnirea pe țară a reprezentanților familiilor etnic-mixte,

București, 6 aprilie 1995, în suplimentul ziarului *Dimineața*, *Palatul Cotroceni*, nr. 159;

- *Idem*, Conferința de presă a președintelui României, domnul Ion Iliescu, din 11 aprilie 1995, în *Palatul Cotroceni*, nr. 160;

- Jospin, Lionel, (...) vezi Chirac, Jacques;

- Lalumière, Catherine, "Human Rights at the Dawn of the 21th Century", speech on the occasion of the Interregional meeting organised by the Council of Europe in advance of the World Conference on Human Rights, Strasbourg, 28 January 1993;

- Major, John, "Europe - A Future that Works", second annual William and Mary lecture delivered by the Prime Minister, Leiden, The Netherlands, 7 September 1994;

- Maniu, Iuliu, *Problema minorităților*, Conferință ținută la Fundația Universitară Carol I în ziua de 11 mai 1924, București, 1924;

- Onyszkiewicz, Janusz, (...) vezi Cohen, William;

- Orban, Viktor, Interviul cu premierul ungar, Viktor Orban, cu secretarul politic al MAE ungar, Nemeth Zsolt, și cu analistul politic Piko Andras, difuzat pe programul I al Televiziunii ungare, la data de 28 iulie, în *Cotidianul*, Anul VIII, Nr. 84(2129), 15 august 1998;

- Petre, Zoe, interviu realizat de Florin Condurățeanu, "Consilierul prezidențial Zoe Petre declară: <<Trilaterală România-Polonia-Ucraina nu este o axă în Europa, ci un punct de stabilitate>>", în *Jurnalul Național*, Anul V, Nr. 1373, 28 noiembrie 1997;

- Pleșu, Andrei, interviu la *Europa Liberă*, 31 iulie 1998, în RADOR, *Transcrieri - interviuri, comentarii, dezbateri*, Nr. 195, 1 august 1998;

- Prisăcaru, Gheorghii, ministru secretar de stat, șeful Departamentului pentru Integrare Europeană, interviu lui Sabin Găgiu, în *Jurnalul Național*, Anul IV, Nr. 951, 12 iulie 1996;

- Robertson, George, "NATO for a New Generation", Speech by the Defence Secretary to the National Conference of the Atlantic Council of the UK, Church House, London, 19 November 1997;

- Santer, Jacques, Intervention de M. Jacques Santer, Président de la Commission Européenne devant le Parlement Européen, "Agenda 2000", Strasbourg, le 16 juillet 1997;
- Severin, Adrian, "Romania on its Way to the European Union", Address by H. E. Mr. Adrian Severin, Deputy Prime Minister and Minister for Foreign Affairs of Romania, Danish European Movement and Danish Foreign Policy Society, Kunstindustrimuseet, Copenhagen, October 20, 1997;
- Solana, Javier, (...) vezi Constantinescu, Emil;
- Titulescu, Nicolae, *La Société des Nations et les minorités*, Communication faite à l'Académie Diplomatique de Paris le 15 Mars 1929;
- *Idem*, *Discursuri*, 1936;
- Vedrine, Hubert, (...) vezi Chirac, Jacques;
- Vershbow, Alexander, Ambassador, US Permanent Representative on the North Atlantic Council, Question and Answer Session with the Czech Press on NATO Issues, April 17, 1998, American Center, Prague, Czech Republic, in *USIS Washington File*, 24 April 1998, Text: Ambassador Alexander Vershbow Q&A with Czech Press on NATO (April 17: Wide-ranging discussion on NATO enlargement) (5380);
- Yeltsin, President, (...) vezi Clinton, President;
- Zsolt, Nemeth, (...) vezi Orban, Viktor;
- *** Conferința de Presă, Grupul de Comunicare, Ministerul Afacerilor Externe, 17/12/1997;
- *** Declarația Senatului României, în *Cronica Română*, anul III, nr. 631, 14 februarie 1995;
- *** Președinția României, "Comunicat de Presă", *Purtătorul de Cuvânt*, Nr. 138 (traducerea din limba engleză a transcrierii de pe banda magnetică);

c) Studii și lucrări științifice

- Alfredsson, Gudmundur, "Minority Rights and a New World Order", în Donna Gomien, ed., *Broadening the Frontiers of Human*

Rights. Essays in Honour of Asbjorn Eide, Scandinavian University Press, New York, 1993;

- Alcock, Anthony, "Italy-The South Tyrol", în *Minorities and Autonomy in Western Europe*, Compiled and edited by Minorities Rights Group, London, 1991;

- *Idem*, *History of the South Tyrol Question*, Michael Joseph, London, 1970;

- Andreescu, Gabriel; Stan, Valentin; Weber, Renate, *Concepția UDMR privind Drepturile Minorităților Naționale - Analiza Critică a Documentelor UDMR* -, Centrul pentru Drepturile Omului, APADOR-CH, București 1994;

- Andreescu, Gabriel; Stan, Valentin; Weber, Renate, "Comentarii pe marginea studiului elaborat de Bakk Miklós", în "Dezbateri: Concepția UDMR privind drepturile minorităților naționale", în *Revista Română de Drepturile Omului*, nr. 6-7, 1994;

- Archer, Clive, *Organizing Europe. The Institutions of Integration*, London/New York/Melbourne/Auckland, 1994;

- Armes, Keith, (...) vezi Ra'anan, Uri;

- Aron Robert, (...) vezi Marc, Alexandre;

- Aron, R., *Paix et guerre entre les nations*, Calmann-Lévi, Paris, 1962;

- Art, Robert, J., and Jervis, Robert, eds., *International Politics: Anarchy, Force, Imperialism*, Boston, 1973;

- Axelrod, Robert, *The Evolution of Cooperation*, Basic Books, New York, 1984;

- Azcárate, P., de, *League of Nations and National Minorities: An Experiment*, Carnegie Endowment for International Peace, Washington, 1945;

- Badie, Bertrand, *La fin des territoires*, Fayard, Paris, 1995;

- Bagley, I., H., *General Principles and Problems in the Protection of Minorities*, Genève, 1950;

- Ball, G., *Diplomacy for a Crowded World*, Atlantic Monthly Press, Boston, 1976;

- Balogh, Arthur, de, *La protection internationale des minorités*, Paris, 1930;
- Banesco, Pierre, *Les minorités nationales dans l'Europe nouvelle*, Paris, 1935;
- *Idem*, *Le nouveau régime des minorités en Roumanie*, Bucarest, 1938;
- *Idem*, *L'encadrement politique des minorités en Roumanie*, Bucarest, 1940;
- Berberoglu, Berch, *The National Question: Nationalism, Ethnic Conflict and Self-Determination*, Temple University Press, Philadelphia, 1995;
- Bettati, Mario, "Le droit d'ingérence: sens et portée", în *Le Débat*, numéro 67, novembre-décembre 1991;
- Bloom, William, *Personal Identity, National Identity and International Relations*, Cambridge University Press, New York, 1990;
- Bodea, Cornelia, *Transylvania in the History of the Romanians*, New York, 1982;
- Boilă, Romul, *Dreptul Constituțional Român*, Cluj, 1920;
- Bongers, Paul and Chatfield, John, "Regions and Local Authorities in the Governance of Europe", în Andrew Duff, ed., (...) vezi Duff, Andrew;
- Bonnard, R., *Le Droit et l'Etat dans la doctrine national-socialiste*, T. II, Paris, 1939;
- Booth, Ken, "Security in Anarchy: Utopian Realism in Theory and Practice", în *International Affairs*, vol. 67, nr. 3, July 1991;
- Borawski, John, "Partnership for Peace and Beyond", în *International Affairs*, Vol. 71, No. 2, April 1995;
- Borchardt, Klaus, Dieter, *The ABC of Community Law*, Luxembourg, 1991;
- Boulois, Jean, *Droit institutionnel des Communautés européennes*, Paris, 1984;
- Brătianu, Gheorghe, I., *Acțiunea politică și militară a României în 1919 în lumina corespondenței diplomatice a lui Ion. I. C. Brătianu*, București, 1939;

- Brown, Harold, *Thinking about National Security: Defense and Foreign Policy in a Dangerous World*, Westview, Boulder, Colo., 1983;
- Brown, Michael, E., "Causes and Implications of Ethnic Conflict" în Michael E. Brown, ed., *Ethnic Conflict and International Security*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 1993;
- Brölmann, Catherine; Lefeber, René; Zieck, Marjoleine, *Peoples and Minorities in International Law*, Dordrecht/Boston/London, 1993;
- Brzezinski, Zbigniew, "A Plan for Europe", în *Foreign Affairs*, Volume 74, No. 1, January/February 1995;
- Buergenthal, Thomas și Weber, Renate, *Dreptul internațional al drepturilor omului*, Editura ALL, București, 1996;
- Bull, Hedley and Watson, Adam, eds., *The expansion of International Society*, Oxford University Press, Oxford, 1984;
- Butcher, Martin; Kokkinides, Tasos; Plesch, Daniel, "Study on NATO Enlargement-Destabilizing Europe", *BASIC Research Report*, No. 95.2;
- Buzan, Barry, "New patterns of global security in the twenty-first century", în *International Affairs*, vol. 67, No. 3, July 1991;
- *Idem*, *People, States & Fear - An Agenda for International Security Studies in Post-Cold War Era*, Harvester Wheatsheaf, New York/London/Toronto (...), 1991;
- Buzan, Barry; Jones, Charles; Little, Richard, *The Logic of Anarchy. Neorealism to Structural Realism*, Columbia University Press, New York, 1993;
- Calvocoressi, Peter, *World Politics since 1945*, Longman, London, 1991;
- Cameron, Fraser; Ginsberg, Roy; Janning, Josef, *The European Union's Common Foreign and Security Policy: Central Issues...Key Players*, Strategic Outreach Roundtable and Conference Report, Strategic Studies Institute and US Army War College, sponsored by The Strategic Studies Institute, The American Institute for Contemporary German Studies of the The Johns Hopkins University and Delegations of the European Commission to the United States, Washington, DC, May 10, 1995;

- Capotorti, Francesco, *Study on the Rights of Persons belonging to Ethnic, Religious and Linguistic Minorities*, United Nations, New York, 1991, Sales No. E.91.XIV.2;
- Carr, E., H., *What Is History?*, Penguin Books, Harmondsworth, 1964;
- Chatfield, John, (...) vezi Bongers, Paul;
- Claude, Inis, L., Jr., *National Minorities: An International Problem*, Harvard University Press, Cambridge, 1955;
- *Idem*, *Power and International Relations*, Random House, New York, 1966;
- Clopoșel, Ion, *Revoluția din 1918 și Unirea Ardealului cu România*, Cluj, 1926;
- Connor, Walker, "Nation-building or nation-destroying?", în *World Politics*, 24 (1972);
- Constantinescu, Mihai; Deleanu, Ion; Iorgovan, Antonie; Muraru, Ioan; Vasilescu, Florin; Vida, Ioan; *Constituția României - comentată și adnotată*, Regia autonomă "Monitorul Oficial", București, 1992;
- Constantiniu, Florin, *O istorie sinceră a poporului român*, Univers Enciclopedic, București, 1997;
- Cottey, Andrew, *East-Central Europe after the Cold War*, Macmillan, London, 1995;
- Cusack, Thomas, R. and Stoll, Richard, J., "Collective Security and State Survival in the Interstate System", în *International Studies Quarterly*, Vol. 38, No. 1, March 1994;
- Dașcovici, N., *Principiul naționalităților și Societatea Națiunilor*, București, 1922;
- Deleanu, Ion, (...) vezi Constantinescu, Mihai;
- Deutch, K., *The Analysis of International Relations*, Prentice-Hall, Englewood Cliffs, N.J., 1968;
- Djuvara, Mircea, "Noile ținuturi, Constituțiunea și Constituanta", în *Democrația*, Anul IX, No. 3, martie 1921;
- Donnelly, Jack, "Third Generation Rights", în Catherine Brölmann, René Lefebvre, Marjoleine Zieck, *Peoples and Minorities in International Law*, Dordrecht/Boston/London, 1993;

- Doran, Charles, F., *Systems in Crisis: New Imperatives of High Politics at Century's End*, Cambridge University Press, Cambridge, 1991;
- Dragomir, Silviu, *The Ethnical Minorities in Transylvania*, Genève;
- Duff, Andrew, "Towards A Definition of Subsidiarity", in Andrew Duff, ed., *Subsidiarity within the European Community*, A Federal Trust Report, Federal Trust for Education and Research, London, 1993;
- Eekelen, Willem, van, *Debating European Security, 1948-1998*, Sdu Publishers, The Hague, Centre for European Policy Studies, Brussels, 1998;
- Eide, Asbjorn, *New Approaches to Minority Protection*, Minority Rights Group International Report, 93/94, December 1993;
- *Idem*, *Protection of Minorities*, Report, Commission on Human Rights, Sub-Commission on Prevention of Discrimination and Protection of Minorities, 10 August 1993, E/CN.4/Sub.2/1993/34;
- Ennals, Martin, "Ethnic conflict and the rights of minorities" în Peter Davies, ed., *Human Rights*, Routledge, New York, 1988;
- Evera, Stephen, Van, "Hypotheses on Nationalism and the Causes of War", în Charles A. Kupchan, ed., *Nationalism and Nationalities in the New Europe*, Cornell University Press, Ithaca and London, 1995;
- *Idem*, "Hypotheses on Nationalism and War" în *International Security*, Spring 1994, Vol. 18, No. 4;
- *Idem*, "The Hard Realities of International Politics", în *Boston Review*, Vol. 17, No. 6, November/December 1992;
- Farago, Bela, "La démocratie et le problème des minorités nationales", în *Le Débat*, numéro 76, septembre-octobre 1993;
- Feltham, R., G., *Diplomatic Handbook*, Longman, London and New York, 1990;
- Freymond, J., "Réflexions sur le champ des relations extérieures de l'état et la complexité du système international", în *Annuaire Suisse de Science Politique*, Berne, 1988;

- Fukuyama, Francis, comentariu pe marginea lucrării lui Serghei Stankievici, *Russia in Search of Itself*, în *The National Interest*, Summer 1992, Number 28;
- Gaddis, John, Lewis, "History, Theory, and Common Ground", în *International Security*, Summer 1997, Vol. 22, No. 1;
- Gaftoescu, Vintilă, *Poziții juridice în dreptul internațional. Problema minorităților. Națiunea, Principiul Naționalităților. Statul național (Statul de drept) (...)*, București 1939;
- Galenkamp, Marlies, "Collective Rights", Report commissioned by the Advisory Committee on Human Rights and Foreign Policy of the Netherlands, în *SIM Special*, No. 16, Utrecht, 1995;
- Gallagher, Tom, "A Feeble Embrace: Romania's Engagement With Democracy, 1989-94", în *Journal of Communist Studies and Transition Politics*, Vol 12, No. 2, June 1996, pp. 145-172;
- *Idem*, *Romania after Ceaușescu. The Politics of Intolerance*, Edinburgh University Press, Edinburgh, 1995;
- Gardiner, Patrick, ed., *Theories of History*, The Free Press, Glencoe, Illinois, 1959;
- Gârboviceanu, P., *Minoritățile din România*, București, 1926;
- Gellner, Ernest, *Nations and Nationalism*, Oxford, 1984;
- *Idem*, (...) vezi Ionescu, Ghiță;
- Genep, Arnold, van, *Traité comparatif des nationalités*, Tome I, Payot, Paris, 1922;
- George, Alexander, L., "Knowledge for Statecraft: The Challenge for Political Science and History", în *International Security*, Summer 1997, Vol. 22, No. 1;
- Ginsberg, Roy, (...) vezi Cameron, Fraser;
- Girasoli, Nicola, *National Minorities. Who are they?*, Akadémiai Kiadó, Budapeșt, 1995;
- Glasser, Charles, L., "Why NATO is Still Best: Future Security Arrangements for Europe", în *International Security*, Vol. 18, No. 1, Summer 1993;
- Glover, Audrey, F., "National Minorities in Europe", în *Studia Diplomatica*, Vol. XLVIII, No. 3, 1995;

- Gnesotto, Nicole, "1996 et la défense commune: encore une occasion manquée?", în *Politique Étrangère*, No. 1, printemps 1995, 60e année;
- Gomien, Donna, ed., *Broadening the Frontiers of Human Rights. Essays in Honour of Asbjorn Eide*, Scandinavian University Press, New York, 1993;
- Gore-Booth, Lord, ed., *Satow's Guide to Diplomatic Practice*, Longman, London and New York, 1981;
- Griffiths, Stephen, Iwan, *Nationalism and Ethnic Conflict. Threats to European Security*, SIPRI Research Report No. 5, Oxford University Press, Oxford/New York/Toronto, 1993;
- Gulick, Edward, V., *Europe's Clasical Balance of Power: A Case History of the Theory and Practice of One of the Great Concepts of European Statecraft*, Norton, New York, 1955.
- Gurr, Ted, Robert and Harf, Barbara, *Ethnic Conflict in World Politics*, Westview Press, Boulder/San Francisco/Oxford, 1994;
- Haftendorf, Helga, "Le triangle stratégique Bonn-Paris-Washington", în *Politique Étrangère*, No. 3, automne 1996, 61e année;
- Halperin, Morton, H. and Scheffer, David, J. with Small, Patricia, L., *Self-Determination in the World Order*, Carnegie Endowment for International Peace, Washington, D.C., 1992;
- Hannum, Hurst, *Autonomy, Sovereignty, and Self-Determination: The Accommodation of Conflicting Rights*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 1990;
- Hardy, Stephen, (...) vezi Parry, Anthony;
- Harf, Barbara, (...) vezi Gurr, Ted, Robert;
- Hartley, Anthony, "The Once and Future Europe", în *The National Interest*, Winter 1991/1992;
- Hayward, Jack and Page, Edward, C., eds., *Governing the New Europe*, Polity, Oxford, 1995;
- Heiss, Mary, Ann, (...) vezi Papacosma, Victor;
- Hellmann, Gunther and Wolf, Reinhard, "Neorealism, Neoliberal Institutions and the Future of NATO", în *Security Studies*, Vol. 3, No. 1, Autumn 1993;

- Heraclides, Alexis, *The Self-Determination of Minorities in International Politics*, Frank Cass, 1991;
- Heyking, Alphonse, de, *La conception de l'Etat et l'idée de la cohésion ethnique. Le point de vue du Droit public et des gens*, Paris, 1927;
- Hillier, Timothy, *Public International Law*, Cavendish Publishing Limited, London, 1994;
- Holbrooke, Richard, C., "America, a European Power", în *Foreign Affairs*, Vol. 74, No. 2, March/April 1995;
- Holsti, Ole; Hopmann, Terence, P.; Sullivan, John, D., *Unity and Desintegration in International Alliances*, New York, 1973;
- Hopmann, Terence, P., (...) vezi Holsti, Ole;
- Hoppe, Hans-Joachim, "The situation in Central and Southeast European Countries" în *AUSSENPOLITIK*, Vol. 45, Quarterly Edition, No. 2, 1994;
- Horowitz, Donald, *Ethnic Groups in Conflict*, University of California Press, Berkeley, 1985;
- House-Seymour, *Ce qui se passa réellement à Paris en 1918-1919*, Paris, 1923;
- Hudson, G., F., "Collective Security and Millitary Alliances", în Herbert Butterfield and Martin Wight, eds., *Diplomatic Investigations: Essays in the Theory of International Politics*, Harvard University Press, Cambridge, Mass., 1966;
- Hudson, Valerie, M., (...) vezi Skidmore, David;
- Iliescu, Ion, *Toamnă diplomatică*, Editura redacției publicațiilor pentru străinătate, București, 1995;
- Ionescu, Ghiță and Gellner, Ernest, eds., *Populism. Its Meanings and National Characteristics*, London, 1969;
- Iorgovan, Antonie, (...) vezi Constantinescu, Mihai;
- Isaac, Guy, *Droit communautaire général*, Paris, 1983;
- Israel, Fred, L., *Major Peace Treaties of Modern History, 1648-1967*, New York, 1967;
- Janning, Josef, (...) vezi Cameron, Fraser;

- Janning, Josef; Weidenfeld, Werner, "La nouvelle Europe: stratégies d'intégration différenciée", în *Politique Étrangère*, No. 3, Automne 1996, 61e Année;
- Jenks, C., Wilfred (...) vezi Larson, Arthur;
- Jervis, Robert, (...) vezi Art, Robert, J.;
- Jessup, P., C., *A Modern Law of Nations - An Introduction*, The MacMillan Company, New York, 1958;
- Joachim-Hoppe, Hans, "The Situation in Central and Southeast European Countries", în *AUSSENPOLITIK*, vol. 45, 2, 1994;
- Joffe, Josef, "<<Bismarck>> or <<Britain>>? Toward an American Grand Strategy after Bipolarity", în *International Security*, Spring 1995, Vol. 19, No. 4;
- Joll, James, *Europe since 1870. An International History*, Penguin Books, Harmondsworth, 1984;
- Jones, Charles, (...) vezi Buzan, Barry;
- Juppé, Allain, "Quel horizon pour la politique étrangère de la France?", în *Politique Étrangère*, No.1, printemps 1995, 60e année;
- Karns, Margaret, P., (...) vezi Mingst, Karen, A.;
- Kegley, Charles W., Jr. & Wittkopf, Eugene, R., *World Politics. Trend and Transformation*, Fourth Edition, St. Martin's Press, New York, 1993;
- Kelleher, Catherine, McArdle, *The Future of European Security: An Interim Assessment*, Brookings, Washington, DC, 1995
- Kelly, J., B., "National Minorities in International Law", în *Journal of International Law and Policy*, 3 (1973);
- Keohane, Robert, O., "Institutional Theory and the Realist Challenge after the Cold War", în David A. Baldwin, ed., *Neorealism and Neoliberalism: The Contemporary Debate*, Columbia University Press, New York, 1993;
- Kirițescu, Constantin, *Istoria războiului pentru întregirea României 1916-1919*, Vol. II, Editura științifică și Enciclopedică, București, 1989;
- Kissinger, Henry, "Be Realistic About Russia", in *Washington Post*, January 25, 1994;

- Klebes, Heinrich, "The Council of Europe's Framework Convention for the Protection of National Minorities", în *Human Rights Law Journal*, Vol. 16, No. 1-3, 28 April 1995;
- Knoles, George, H. and Snyder, Rixford, K., eds., *Readings in Western Civilization: 1500 to the Present*, J. B. Lippincott, Philadelphia, 1968;
- Kokkinides, Tasos, (...) vezi Butcher, Martin;
- Kouchner, Bernard, *Le devoir d'ingérence*, Denoël, Paris, 1987;
- Kupchan, Charles, A., ed., *Nationalism and Nationalities in the New Europe*, Cornell University Press, Ithaca and London, 1995;
- *Idem*, "Introduction: Nationalism Resurgent", în Charles A. Kupchan, ed., *Nationalism and Nationalities in the New Europe*, Cornell University Press, Ithaca and London, 1995;
- Kremenyuk, Victor, A., ed., *International Negotiation. Analysis, Approaches, Issues*, Jossey-Bass Publishers, San Francisco/Oxford, 1991;
- Larson, Arthur; Jenks, C., Wilfred *et alia*, *Sovereignty within the Law*, Dobbs Ferry, Oceana, New York, 1965;
- Lefeber, René (...) vezi Brölmann, Catherine;
- Lerner, Natan, *Group Rights and Discrimination in International Law*, Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht/Boston/London, 1991;
- Lijphart, Arend, "The Power-Sharing Approach", în Joseph V. Montville, ed., *Conflict and Peacemaking in Multiethnic Societies*, Lexington Books, Lexington, 1990;
- Lipson, Charles, "International Cooperation in Economic and Security Affairs", în *World Politics*, Vol. 37, No. 1, October 1984;
- Little, Richard, (...) vezi Buzan, Barry;
- Macartney, C., A., *National States and National Minorities*, Russel & Russel, New York, 1968;
- MacLean, Robert, M., *Public International Law*, HLT Publications, London, 1992;
- Malbone, Graham, *The League of Nations and the Recognition of States*, Berkely, 1933;

- Malcolm, Neil and Pravda, Alex, "Democratization and Russian Foreign Policy", în *International Affairs*, Vol. 72, No. 3, July 1996;
- Marc, Alexandre; Aron, Robert, *Principes du fédéralisme*, Paris, 1948;
- Martin, Kate, (...) vezi Ra'anan, Uri;
- Mateiu, I., *Doctrina de Stat a Problemei Minoritare*, București, 1929;
- Matlock, Jack, F., Jr., "Dealing with a Russia in Turmoil", în *Foreign Affairs*, Vol. 75, No. 3, May/June 1996;
- Mayall, James, *Nationalism and International Society*, Cambridge University Press, Cambridge, 1990;
- Mazey, Sonia, (...) vezi Rhodes, Carolyn;
- Mearsheimer, John, J., "The False Promise of International Institutions", în *International Security*, Vol. 19, No. 3, Winter 1994/1995;
- *Idem*, "Back to the Future: Instability in Europe After the Cold War" în *International Security*, Vol. 15, No. 1, Summer 1990;
- Mesner, Maria, (...) vezi Ra'anan, Uri;
- Miall, Hugh, ed., *Minority Rights in Europe: The Scope for a Transnational Regime*, The Royal Institute of International Affairs, Pinter Publishers, London, 1994;
- Miller, Benjamin, *When Opponents Cooperate: Great Power Conflict and Collaboration in World Politics*, The University of Michigan Press, Ann Arbor, MI, 1995;
- Miller, D., H., *The Drafting of the Covenant*, Vol. II, G. B. Putman and Sons, New York, 1928;
- Milner, Helen, "International Theories of Cooperation among Nations: Strengths and Weaknesses", în *World Politics*, Vol. 44, No. 3, April 1992;
- Mingst, Karen, A. and Karns, Margaret, P., *The United Nations in the Post-Cold War Era*, Westview, Boulder, CO, Oxford, 1995;
- Montville, Joseph, V., (...) vezi Lijphart, Arend;
- Morgenthau, Hans, J., "Alliances in Theory and Practice", în Arnold Wolfers, ed., *Alliance Policy in the Cold War*, Baltimore, 1959;

- *Idem, Politics Among Nations: The struggle for Power and Peace*, Knopf, New York, 1973;
- Muraru, Ioan, (...) vezi Constantinescu, Mihai;
- Myrdal, Gunnar, *Beyond the Welfare State*, London, 1960;
- Nevers, Renée, de, "Democratization and Ethnic Conflict", în Michael E. Brown, ed., (...) vezi Brown, Michael, E.;
- Page, Edward, C., (...) vezi Hayward, Jack;
- Palley, Claire, *Constitutional Law and Minorities in Minority Rights Group Report No. 36*;
- Papacosma, Victor and Heiss, Mary, Ann, *NATO in the Post-Cold War Era: Does It Have a Future?*, Macmillan, London, 1995.
- Parry, Anthony; Hardy, Stephen, *EEC Law*, Sweet& Maxwell, 1981;
- Pastor, R., Viciano, "Spagna - Un dibattito scottante: l'autodeterminazione dei popoli", în *Quaderni Costituzionali*, 11, 1991;
- Paul, Leo, "The stolen revolution: minorities in Romania after Ceausescu" în John O'Loughlin and Herman van der Wusten, eds., *The New Political Geography of Eastern Europe*, Belhaven Press, London/New York, 1993;
- Pâclișanu, Z., *Problema statutului minorităților*, București, 1935;
- *Idem, Le caractère roumain de la Transylvanie vu par les écrivains hongrois*, Bucarest, 1945;
- Pickering, Thomas, "Russia and America at Mid-Transition" în *SAIS Review*, Winter-Spring 1995, Volume XV, Number One;
- Plesch, Daniel, (...) vezi Butcher Martin;
- Pravda, Alex, (...) vezi Malcolm, Neil;
- Ra'anan, Uri; Mesner, Maria; Armes, Keith; Martin, Kate, eds., *State and nation in multi-ethnic societies. The breakup of multinational states*, Manchester University Press, Manchester and New York, 1991;
- Rappard, William, E., "Minorities and the League", în *International Conciliation*, September 1922, No. 222;
- Redslob, Robert, *Théorie de la Société des Nations*, Paris, 1927;

- Rhodes, Carolyn and Mazey, Sonia, eds., *The State of the European Union: Building a European Polity?*, Vol. 3, Lynne Rienner, Boulder, CO, London, 1995;
- Rosenau, James, *Turbulence in World Politics: A Theory of Change and Continuity*, Harvester Wheatsheaf, London, 1990;
- Rosenberg, Dominique, *Les minorités nationales et le défi de la sécurité en Europe*, Travaux de Recherche No. 21, Institut des Nations Unies pour la recherche sur le désarmement-Genève (UNIDIR), Nations Unies, New York, 1993;
- Ruehl, Lothar, "European Security and NATO's Eastward Expansion", în *AUSSENPOLITIK*, Vol. 45, Quarterly Edition, No. 2, 1994;
- Ruysen, Théodore, *Le probleme des nationalités*, Paris, 1916;
- Scheffer, David, J., (...) vezi Halperin, Morton H.;
- Schmidt, Peter, "Défis et perspectives de la politique de sécurité européenne de l'Allemagne", în *Politique Étrangère*, No. 3, Automne 1996, 61e Année;
- Schöpflin, George, "Nationalism and Ethnicity în Europe, East and West", în Charles A. Kupchan, ed., *Nationalism and Nationalities in the New Europe*, Cornell University Press, Ithaca and London, 1995;
- *Idem*, "Minorities: A Political and Sociological Analysis", paper prepared for the Experts' Consultation, Foundation on Inter-Ethnic Relations at The Hague, 5-7 November 1993;
- Skidmore, David; Hudson, Valerie, M., eds., *The Limits of State Autonomy, Societal groups and Foreign Policy Formulation*, Westview Press, Boulder/San Francisco/Oxford, 1993;
- Small, Patricia, L., (...) vezi Halperin, Morton H.;
- Smith, Anthony, D., "National identity and the idea of European unity", în *International Affairs*, vol. 68, No. 1 January, 1992;
- *Idem*, "The Ethnic Sources of Nationalism", în Michael E. Brown, ed., *Ethnic Conflict and International Security*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 1993;
- Snyder, Rixford, K., (...) vezi Knoles, George, H.;
- Sofronie, George, *Principiul naționalităților în dreptul internațional public*, București, 1929;

- *Idem, Protecțiunea minorităților de rasă, de limbă și religie sub regimul Societății Națiunilor*, Oradea, 1930;
- *Idem, La procedure en matière de protection des minorités devant la Société des Nations*, Craiova, 1931;
- *Idem, Contribuțiuni la o reconstrucție a dreptului minorităților*, București, 1936;
- *Idem, Principiul naționalităților în tratatele de pace din 1919-1920*, București, 1936;
- *Idem, Plebiscitul internațional în tratatele de pace din 1919-1920 și sub regimul Societății Națiunilor*, București, 1934;
- *Idem, La position internationale de la Roumanie. Etude juridique et diplomatique de ses engagements internationaux*, Bucărest, 1938;
- *Idem, Transformările doctrinale ale conceptului de națiune*, Sibiu, 1943;
- *Idem, Actele de liberă determinare din 1918, fundament juridic al unității naționale*, Cluj, 1944;
- *Idem, Frontière et nation en droit international*, Sibiu, 1944;
- *Idem, La reconstruction du droit des minorités à la lumière de la doctrine juridique national-socialiste*, Bucarest, 1941;
- *Idem, Tratatul de la Trianon (4 iunie 1920) și acțiunea revizionistă*, Oradea, 1934;
- *Stadler, Hans, Subsidiaritätsprinzip und Föderalismus*, Freiburg, 1951;
- *Stan, Valentin, "Drepturile colective: pericol sau speranță?"*, în *Revista Română de Drepturile Omului*, Nr. 6-7, 1994;
- *Idem, "Securitatea internațională și drepturile omului"*, în *Revista Română de Drepturile Omului*, Nr. 9, 1995;
- *Idem, "Nationalism and European Security: Romania's Euro-Atlantic Integration"*, în *International Studies*, No. 1, 1995;
- *Idem, "Nato și relația franco-română"*, în *Sfera Politicii*, Anul V, Nr. 46;

- *Idem*, "Drumul spre Vest - diplomația coerenței", în *Sfera Politicii*, Anul V, Nr. 48;
- *Idem*, "Madrid: un eșec de succes", în *Sfera Politicii*, Anul V, Nr. 50;
- *Idem*, "Diplomația gafelor", în *Sfera Politicii*, Anul VI, Nr. 53,
- *Idem*, "Între Madrid și Luxemburg", în *Sfera Politicii*, Anul VI, Nr. 55;
- *Idem*, "Luxemburg: anatomia unui eșec", în *Sfera Politicii*, Anul VI, Nr. 56;
- *Idem*, (...) vezi Andreescu, Gabriel;
- Stark, Hans, "Allemagne-Russie: les aléas d'un partenariat difficile", în *Politique Étrangère*, No. 3, Automne 1996, 61e Année;
- Stephens, M., *Linguistic Minorities in Western Europe*, Llandysul Gomer Press, 1976;
- Stern, Jessica, Eve, "Moscow Meltdown: Can Russia Survive?", în *International Security*, Spring 1994, Vol. 18, No. 4;
- Story, Jonathan, ed., *The New Europe. Politics, Government and Economy since 1945*, Blackwell, Oxford, 1993;
- Suleiman, Ezra, "Is Democratic Supranationalism a Danger?", în Charles A. Kupchan, ed., *Nationalism and Nationalities in the New Europe*, Cornell University Press, Ithaca and London, 1995;
- Sullivan, John, D., (...) vezi Holsti, Ole;
- Ștefănescu-Ioniță, *Le théorie national-socialiste du droit international publique*, Bucarest, 1940;
- Tardieu, André, *La Paix*, Payot, Paris, 1921;
- Taylor, Trevor, "NATO and Central Europe", în *NATO Review*, No. 5 - Oct. 1991, Vol. 39;
- Thornberry, Patrick, *International Law and the Rights of Minorities*, Oxford University Press, New York, 1992;
- *Idem*, "International and European Standards on Minority Rights", în Hugh Miall, ed., (...) vezi Miall, Hugh;
- Tilea, V., V., *Acțiunea diplomatică a României noiembrie 1919-martie 1920*, Sibiu, 1925;

- Temperley, H., W., V., *A History of the Peace Conference of Paris*, London, 1921;
- Twining, William, ed., *Issues of Self-Determination*, Aberdeen University Press, 1991;
- Vasilescu, Florin, (...) vezi Constantinescu, Mihai;
- Vida, Ioan, (...) vezi Constantinescu, Mihai;
- Wallace, Helen, (...) vezi Wilke, Marc;
- Walt, Stephen, M., *The Origin of Alliances*, Cornell University Press, Ithaca and London, 1987;
- Walters, F., P., *A History Of The League Of Nations*, Oxford University Press, London, 1952;
- Waltz, Kenneth, N., *Theory of International Politics*, Adison-Wesley, Reading, Mass., 1979;
- Watson, Adam, (...) vezi Bull, Hedley;
- Weber, Renate, (...) vezi Andreescu, Gabriel;
- Weber, Renate, (...) vezi Buergenthal, Thomas;
- Weidenfeld, Werner, (...) vezi Janning, Josef;
- Wettig, Gerhard, "Moscow's Perception of NATO's Role", în *AUSSENPOLITIK*, Vol 45, 2, 1994;
- Wilke, Marc and Wallace, Helen, *Subsidiarity: Approaches to Power-Sharing in the European Community*, RIIA Discussion Paper No. 27, Royal Institute of International Affairs, 1990;
- Witte, Bruno, de, "The European Community and its Minorities", în Catherine Brölmann, René Lefèber, Marjoleine Zieck, *Peoples and Minorities in International Law*, Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht/Boston/London, 1993;
- Wittkopf, Eugene, R., (...) vezi Kegley, Charles W., Jr.;
- Zieck, Marjoleine, (...) vezi Brölmann, Catherine.

d) Materiale de presă

- Abrams, Jim, *Associated Press* Writer, "Romania Leader Addresses Congress, Thursday, July 16, 1998, 3:20 a.m. EDT;
- Albright, Madeleine, "Enlarging NATO. Why bigger is better", în *The Economist*, Vol. 342, No. 8004, February 15, 1997, pp. 22-23;

- Alexandrescu, Isabella, "Țara noastră dragă nu e nici în NATO, nici în UE", în *Evenimentul zilei*, Anul VI, Nr. 1665, 15 decembrie 1997;
- Boustany, Nora, "The British, Busily Eliminating Both Fuddy and Duddy - Following the Money", în *Washington Post*, Friday, July 17, 1998, Page A16;
- Castali, Luminița "<<Embargoul și sancțiunile împotriva Iugoslaviei au devenit contraproductive>> a declarat dl. Adrian Năstase", în *Cronica Română*, Anul III, Nr. 763, 21 iulie 1995;
- *Idem*, "Consiliul Reprezentanților UDMR a decis declanșarea acțiunilor de protest împotriva Legii învățământului", în *Cronica Română*, Anul III, nr. 747, 3 iulie 1995;
- Chiriac, Bogdan; Săvoiu, Constantin, "'Domnule președinte Chirac, cancelarul Kohl v-a sprijinit?' 'Nu, nu prea!'", în *Adevărul*, Nr. 2218, 9 iulie 1997;
- Christopher, Warren, "NATO Plus", în *Washington Post*, January 9, 1994;
- Cody, Edward, *Washington Post Foreign Service*, "Romania Steps Up Efforts to Secure Spot in NATO", în *Washington Post*, Tuesday, August 26, 1997, Page A11;
- Cora, Maria, "MAE român: Pentru România <<momentul Luxemburg>> este <<unul de confirmare și nu de euforie>>", în *Curierul Național*, Anul VIII, Nr. 2064, 18 decembrie 1997;
- Dragomir, Dan, "Turcia crede că extinderea NATO ar trebui să înceapă cu România, Bulgaria și Macedonia", în *Jurnalul Național*, Anul V, No. 1164, 26 martie 1997;
- Drozdiak, William, *Washington Post Foreign Services*, "U.S., Allies Split on NATO. 9 of 16 Members Favor Adding Romania, Slovenia in 1999", în *Washington Post*, Wednesday, June 11, 1997, p. A25;
- Gherman, Oliviu, "Condiția umană în perimetrul transilvănean", în *Cronica Politică*, Anul I, Nr. 8, 24-30 octombrie 1994;
- Huc, Marius, "Șumeiko readuce peste România adierea crivățului", în *Azi*, nr. 916 (1536), 28 iunie 1995;

- Kent, Thomas, *Associated Press Writer*, "Romania Makes Case for NATO", Monday, March 23, 1998, 4:49 p.m. EST;
- Manta, Andra, Aurora, "Marko Bela a declarat că în politica românească există un curent fascist", în *Evenimentul zilei*, Anul IV, nr. 918, 1-2 iulie 1995;
- Pfaff, William, "If NATO Has to Expand, Romania has to Be One of the Elect", în *International Herald Tribune*, 11 April 1997, p. 8;
- Săvoiu, Constantin, (...) vezi Chirieac, Bogdan;
- Șușu, Ingrid, "Corespondență de la trimisul nostru special la Bruxelles, Ingrid Șușu", în *România liberă*, Serie nouă-Nr. 2350, 16 decembrie 1997;
- Ulbrich, Jeffrey, *Associated Press Writer*, "NATO Holds Security Summit", Wednesday, July 9, 1997; 5:47 p.m. EDT;
- *Idem*, *Associated Press Writer*, "Allies Admit 3 Countries to NATO", Tuesday, July 8, 1997, 5:56 p.m. EDT;
- Vinocour, John, "Again, Paris Plays the Odd Man Out. Fellow Europeans Steer Clear of French Contrariness at Madrid Summit", în *International Herald Tribune*, Thursday, July 10, 1997;
- Vlad, Constantin, "României i se flutură ca îmbărbătare aderarea la NATO, deși în Occident opinia generală este că n-are nici o șansă de a deveni membră a Alianței", în *Evenimentul zilei*, Anul VI, Nr. 1403, 7 februarie 1997;
- Vlădescu, Florin, "Ministrul Babiuc este mai hotărât ca niciodată: <<Vom fi alături de NATO chiar și în Kosovo>>", în *Jurnalul Național*, Anul VI, Nr. 1549, 30 iunie 1998;
- *** "Emil Constantinescu: NATO fără Polonia sau România <<nu are sens>>", în *România liberă*, Serie nouă-Nr. 2097, 19 februarie 1997;
- *** "Emil Constantinescu își caracterizează propria prestație: <<Maurul și-a făcut datoria>>", în *Național*, Anul I, Nr. 157, 16 decembrie 1997;
- *** "Emil Constantinescu afirmă că România se află în centrul dezbaterilor privind extinderea UE", în *Curierul Național*, Anul VIII, Nr. 2038, 17 noiembrie 1997;

- *** "Fără menajamente despre extinderea UE - Severin incriminează gafa Comisiei Europene", în *Azi*, Nr. 1604(2186), 10 noiembrie 1997;
- *** "Îndemn pentru NATO să <<ia o pauză de reflecție>> după primul val", în *Curierul Național*, Anul VIII, Nr. 1910, 20 iunie 1997;
- *** "Liderul român face reproșuri Vestului", în *Adevărul*, Nr. 2487, 29 mai 1998;
- *** "Ministrul norvegian al apărării se opune aditerii României", în *Adevărul*, Nr. 2092, 8 februarie 1997;
- *** "Președintele Constantinescu afirmă că România se află încă în cursa pentru aderarea la UE", în *Adevărul*, Nr. 2221, 12 iulie 1997;
- *** "Președinția face precizări", în *Cronica Română*, Anul IV, Nr. 1354, 1 iulie 1997;
- *** "<<România își va respecta angajamentele>> față de NATO", în *Curentul*, Anul II, Nr. 139(197), 18 iunie 1998.

VERIFICAT
2017

Tiparul s-a executat sub c-da nr. 540/1999, la
Tipografia Editurii Universității din București
